

Athanasiana

29

ISSN 1219-9915

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

29

NYÍREGYHÁZA

2009

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	7
Kocsi György: Történetkritika és pozitív jövő szemlélet a deuteronomisztikus történeti műben	9
Kocsis Imre: A parúzia-tan fejlődése a páli levelekben	25
Jaczkó Sándor: A hivatalos társulás mint jogi személyiség szabályozása a nyugati és a keleti jogrendben	41
Ivancsó István: Az <i>Athanasiana</i> című folyóirat bemutatása	61
Orosz Atanáz: Az askézis szerepe és jelentősége Szent Pál apostol életében és teológiájában	87

SUMMARIA

György Kocsi: Die Kritik der Geschichte und die Perspektive der Zukunft in dem deuteronomistischen Geschichtswerk	111
Imre Kocsis: Die Entwicklung der Parusielehre des Apostels Paulus	112
István Ivancsó: Presentation of the <i>Athanasiana</i> Review	113
Atanáz Orosz: Die Rolle und die Bedeutung der Askese im Leben und Werk des hl. Paulus	114

KÖZLEMÉNYEK

Vincze Krisztián: A darwini fejlődéselmélet értékelése és helye a keresztény filozófiában	117
Soltész János: A „gender” probléma	125
Dajka Sándor: A börtönlelkészi szolgálat	131

KRÓNIKA

Folyóirat bemutató	137
Eperjesi konferencia	137
Patrisztikus ülés	138
Cigány konferencia	138

Tartalom

Ikonkiállítás	138
Együtműködési megállapodás a Büntetés-végrehajtó Intézettel	138
IX. Liturgikus Szimpozion	139
Örökségvédelmi konferencia	139
Véradási Díj	139
Tanévzáró	140
Szent Atanáz Díj 2009.	140

KITEKINTÉS

VIS: I. Aram örmény katolikosz látogatása a Vatikánban	143
Ivancsó István: A Nemzetközi Teológiai Bizottság 2008. évi plenáris ülése	145
Ivancsó István: II. Alekszij pátriárka halála	153
Zenit: Elhunyt Olivier Clément ortodox teológus	157
Ivancsó István: A kopt katolikus pátriárka halála	159
Lombardo, G. – Roccasalva, M.: A bizánci kánonok Szent Pál ikonográfiájában	161
Magyar Kurír: Hilarion püspök kinevezése	165
Zenit: A káld katolikusok szinódusa	167
Zenit: A Keleti Kongregáció új titkára	169
Zenit: A Nemzetközi Teológiai Bizottság új dokumentuma a ter- mészeti erkölcsi törvényről	171
Zenit: Ukrán nyelvű katekizmus	175

PAPI ARCKÉPCSARNOKUNK

Skinta István (OSBM)	177
Könyvismertetések	181
Recensiones	187
Gánicz Endre: Keleti egyházi bibliográfia magyar nyelven 2008- 2009	193

BEVEZETÉS

A jelen szemeszter végén ismét jelentkezik az *Athanasiana* folyóiratunk, mégpedig az aktuális számával. Amint az már megszokottá válhatott, évente kétszer, mindig az adott tanulmányi év egy-egy szemeszterének a végén jelentjük meg a soron következő számot.

Az ihletet minden szerző maga kapja, aki készségesnek mutatkozik bekapcsolódni az ilyen szintű tudományos munkába is. Ritkák a sorozatban a tematikus számok. Sokkal inkább az adja a vezérfonalat, hogy tanáraink a saját szakterületükről adjanak közre egy-egy írást, amely általában a keleti, illetve bizánci teológia tágabb körébe sorolható. Így kívánunk ihletet adni az olvasóknak, hogy érdemes rászánni az időt az írások olvasására. De ugyanakkor a szerzőknek is további ihletet kívánunk adni arra, hogy érdemes írni, mert vannak érdeklődők, akik kezükbe veszik a folyóiratot, s gazdagodhatnak általa.

A jelen számunkkal kapcsolatban még egy újabb szempont is felmerül az ihletés terén, amely pontosabban a sugalmazásra vonatkozik. Ugyanis az első két tanulmány biblikus témájú, s annak „alapanyagánál” vitathatatlan a sugalmazottság. A két szerző onnan szerezhette az ihletet az írásához, hogy a Máriapócsi Teológiai Napok meghívott előadói voltak, s a sikeres előadásuk írásos változatát kértük el tőlük a megjelenítésre. S mindketten a szakterületükön maradtak. *Kocsi György* veszpémi biblikus tanár ószövetségi témájú tanulmányt írt a történetkritikáról és a pozitív jövőszemléletről. *Kocsis Imre* váci rektor (szintén biblikus tanár is) pedig a parúzia-tan fejlődését vette vizsgálat alá, hogyan valósul ez meg a páli levelekben. *Jaczkó Sándor* egykori növendékünk, aki Budapesten folytat posztgraduális tanulmányokat, a kánonjog területéről írta tanulmányát: a hivatalos társulásokról. *Ivancsó István* a folyóiratunkat mutatja be írásában, mely egy előadás anyagának szerkesztett változata, s amely a kezdetektől napjainkig összefoglalja az *Athanasiana* történetét és minden egyéb aspektusát. *Orosz Atanáz* tanárunk a Szent Pál- évhez kapcsolódva egy rendkívül érdekes témát dolgoz fel: hogyan van jelen az aszkézis az Apostol életében és teológiájában. Azért is érdekes ez a téma, mert kifejezetten nem foglalkoztak vele, sőt egészen mostohán kezelték.

A *Közlemények* rovatban *Vincze Krisztián* filozófia tanárunk egy aktuálissá vált témáról ír, a darwini fejlődéselméletről. *Soltész János* rektorunk pedig szintén egy nagyon időszerű dologról, a „gender problémáról” ír. *Dajka Sándor* rövid írása a börtönlelkészi szolgálatról szól, annak kapcsán, hogy Hittudományi Főiskolánk és Papnevelő Intézetünk együttműködési megállapodást írt alá a megyei Büntetés-végrehajtó Intézettel.

A *Krónika* rovatban most is helyet kap azoknak az Intézményünket érintő eseményeknek a bemutatása, melyek valóban méltóak arra, hogy megörökítsük őket.

A *Kitekintés* rovat is szokás szerint mutatja be az egyházunkat érintő, illetve a keleti egyházra vonatkozó híreket és tudósításokat, elsősorban a vatikáni híradások tükrében.

Nem hiányzik a *Papi arcképcsarnok* sem a jelen számból. Most az Amerikából hazatért bazilita atyának, az aranymisés Skinta Istvánnak az életrajzát vettük be a kötetbe.

Szokás szerint jelen van a *Könyvismertetések* és *Recensiones* rovatunk is a könyvek magyar, illetve idegen nyelvű ismertetésére.

Végül ezt a számot is a *Gánicz Endre* által összeállított keleti egyházi bibliográfia zárja.

Kívánjuk, hogy a bevezető sorokban említett ihlet munkálkodjék továbbra is a szerzőkben, az olvasókban pedig hasonlóképpen legyen ott az igény a teológia mélyítése iránt. Ez fogja az erőt adni a további folytatáshoz.

Nyíregyháza, 2009. június 24.

I.I.

KOCSI GYÖRGY

TÖRTÉNETKRITIKA ÉS POZITÍV JÖVŐ SZEMLÉLET A DEUTERONOMISZTIKUS TÖRTÉNETI MŰBEN

TARTALOM: 1. Elöljáróban; 2. Pentateuchus történetkritikája és pozitív jövő szemlélete; 3. Általános evidenciák a DTM-ben; 4. A DTM történetiségének jellemzői; 5. A tóra megtartása mint a jövő minőségének záloga a DTM-ben; 6. Kritika és jövő Sámuel meghívásában; 7. Hogyan ítélik meg a királyokat a DTM-ben, és mikor ígérenk nekik jövőt? 8. A bűnbánat lehetővé teszi a jövőt? 9. Összegzés.

1. Elöljáróban

A mi történelem fogalmunk nem adekvát az orientalista történelem felfogással, így a bibliaival sem.¹ A régi közel-keleti világban ilyen fogalmak helyettesítik a történelmet, mint idő, sors, út és szó (ige). A történelem, azaz a sors, az istenek kezében van, mert ők határozzák meg. Az orientalisták és a biblikusok ilyen fogalmakat vezetnek be a történelem fogalma mellett, mint metahistoria (Übergeschichte).² Ezzel jelezni akarják, hogy a földi történelemnek vannak földön túli irányítói is, akik fontosabb szereplők, mint maguk az emberek.³ Klaus Kochot követve röviden így mutathatjuk be e tényállást: „A királyfeliratok arról számolnak be, hogy a királyokat istenek választják ki. A háborúkat a főisten (például Assur) parancsára vezetik. A csatába Marduk és Istár kivonul az uralkodó oldalán. Ha azonban valamivel felbőszítik őket, akkor Marduk elhagyja az országot, és ellenséget hív a nyakukra. Ha azonban kiengesztelik, haragját lecsillapítják, megemlékezik a városról és behív egy üdvösséget hozó királyt.”⁴ Ezt az eljárást értjük a történelmen túli történe-

¹ Vö. CANCIK, H., „Geschichte”, in *NBL* I. köt., Zürich 1991, 809.

² Lásd KOCH, Kl., „Geschichte”, in *TRE* 12, Berlin – New York 1984, 571.

³ „Die gesamte altorientalische Historiographie ist religiös...” Vö. CANCIK, H., „Geschichtsschreibung”, in *NBL* I. köt., Zürich 1991, 814.

⁴ Vö. fentebb az 2. lábjegyzetben megadott helyet. (Ezt messzemenően igazolja az ún. Kúrosz-cilinder (in *AOT = Altorientalische Texte zum Alten Testament*, Berlin und Leipzig 1926. Zweite, völlig neugestaltete und stark vermehrte Auflage, Hrsg. Hugo

lemnek. A történelem igazi alanya az Ószövetségben maga Jahve, a nép csak másodlagos szereplő. Az emberi szubjektumok nem politikai vagy katonai hatalmuk révén hatnak, hanem pozitív vagy negatív erkölcsi magatartásuk által.⁵ A hetitáknál jelenik meg az igazi történeti beszámoló, amely szétrobbantja a száraz évkönyvek kereteit. A mítoszt és a legendát itt már számúzik a történetírásból.⁶ Az Ószövetség izzig-vérig történeti beállítottságú, hiszen a kánonba fölvetett könyveinek több mint fele történeti könyvekből áll. Igaz, hogy a Jahvista, de még a deuteronomisztikus történeti mű egyes darabjai is a mi fogalmainkkal nem nevezhetők történeti beszámolóknak.⁷ De igazat adhatunk Kl. Kochnak az Ószövetség – ellentétben a pogány mítoszokkal – nem tud az istenek keletkezéséről (theogonia), hanem egy nép keletkezése (ethnogonia) áll érdeklődése középpontjában.⁸

A téma vizsgálatát a Pentateuchusban jelen konferencián elvégezte Rózsa Huba professzor úr. Nekünk az a megtisztelő feladat jutott, hogy ezt az eszmélődést folytassuk. A témát rendkívül érdekesnek találtuk, mert a vizsgálódásra kiválasztott bibliai könyvekben, és a Biblia más részeiben megfigyelhető a történelem, a történelmi események kritikája, de ugyanakkor a sikeres jövő feltételeinek felvázolása is. Elemzésünk gerincét a deuteronomisztikus történeti mű (továbbiakban: DTM) fogja képezni, viszont röviden visszatekintünk a Pentateuchusra, de előre

Gressmann, 368kk. Vö. ezzel még Iz 45,1-7-t is. Vagy az angol nyelvű fordítását in Pritchard, J. B., anet (= *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, 3rd edition with Supplement, Princeton, New Jersey 1969, 315kk. Továbbá lásd az újabb német kritikái kiadást in Kaiser, O. (Hrsg.), *TUAT* (= *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments*), Gütersloh 1984, Bd. I., 407kk.

⁵ Vö. KOCH, „Geschichte”, 572.

⁶ Vö. fentebb a 2. lábjegyzetben megadott helyet.

⁷ Hogy mit nevezhetünk történelemnek, erről azért nagyon megoszlanak a vélemények. Bernheim (1889), Bauer (1921) történelem teóriája így hangzik: „A történelem (historia) intellektuális forma, amelyben egy civilizáció számot ad a maga múltjáról”. J. Huizinga elképzelése szerint a történelmet különféle formában lehet közvetíteni, mert magába foglalja a történeti beszámoló különféle formáit: mondát, eposzt, emlékiratot, helyi évkönyveket, történeti kozmológiákat. Huizingánál nem feltétlenül kellékei a történetírásnak a terv és a cél vagy a nép, és főleg nem a van Seters által bevezetett nép-identitás. Vö. CANCIK, „Geschichte”, 810. És nem az érdeklí őket, hogy „tényleg úgy történt-e vagy sem”. Ez a modern történelem-felfogás elengedhetetlen kelléke, de a régi keletiek számára nem volt az (*f.i. mű*, 814: „...ob das, was die Texte berichten, »wirklich so« geschehen ist oder nicht, geht von einem modernen Vorverständnis aus, und trifft das Selbstverständnis altorientalischen Historiographen nicht”).

⁸ Vö. KOCH, „Geschichte”, 572.

tekintünk a Krónikás történeti művére is. A Bibliában megtalálható az idegen népek és a nagyhatalmak kritikája, most azonban elsősorban Izraelre koncentrálnak.

2. Pentateuchus történetkritikája és pozitív jövő szemlélete

Ha a bibliai szöveg kánoni sorrendjét tekintjük, akkor már az őstörténetben (Ter 1-11) elhangzanak *ígéret*ek a pátriárkáknak szóló ígéreteket megelőzően. Az őstörténet később keletkezett, mint a pátriárkák története (Ter 12-38), még akkor is, ha az őstörténet a dolog természetéből adódóan azt sugallná, hogy a legősibb szöveg az egész bibliai elbeszélésben, hiszen az emberiség legkorábbi idejéről szól.⁹ Az ígéretetek mindig Jahve büntetését követik, azzal vannak összekapcsolva az őstörténetben. A legelső ilyen ígéret az ún. protoevangélium (Ter 3,15), amely egy ivadék, tehát egyetlen személy megjelenését helyezi kilátásba, aki széttiporja a kígyó fejét. Nem véletlen, hogy az egyházatyák e helyet messiási értelemben fogták föl, és így a Paradicsom fájától a keresztfáig egy ívben látták az *üdvösségtörténetet*, ami a feltámadásban, az új életben végződik. A másik jelentős ív a vízözön történetétől indul ki, egészen a Jelenések könyvéig. Ádám és Éva lázadásával elharapózik a bűn, ami a vízözön büntetésében csúcsonylik, így maga a vízözön fölfogható az addigi emberiség kritikájának és büntetésének. De utána egy új világ jön létre Noéval és fiaival. Isten jövőt ad az új világnak: „Nem törölök el még egyszer minden élőlényt, ahogy megtettem. Mostantól fogva, *amíg a föld áll*, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka” (Ter 8, 21-22). A tudatosan dőlt betűvel szedett rész: *amíg a föld áll*, magával vonja azt az érzést, hogy nem fog örökké állni, hiszen ilyen ígéret nem is hangzik el. Hogy hogyan fejeződik be a világ,¹⁰ egy új vízözönrel vagy más módon, majd az apokaliptika fő témája lesz. Úgy mondhatnánk másképpen, hogy itt nyílnak meg először az apokaliptika lehetséges vízióinak zsilipjei. De ezzel a mondattal most mégis elsősorban a jövő nyílik meg egészen az

⁹ Vö. részletesebben is: KOCSI, GY., „Miként lett Jahvából, Izrael Istenéből a népek Istene?”, in *Pannonhalmi Szemle*, 1 (2008) 3-14.

¹⁰ Ez a bibliai felfogás például ellentétes a mezopotámiai felfogással, mert az – Grayson, A. K. szavai szerint – nem ismeri a véget, hanem csak a kezdetet: „There (in Mezopotamia – megjegyzés tölem) was a beginning in the distant past, but there was no middle or end; gods and men continued *ad infinitum*.” In *ABD*, vol. III., 210. – Lásd a „Historiography” címszót.

eszkatonig, a világ végéig. Annyit azonban megjegyzünk, hogy a világ apokaliptikus katasztrófája szintén egy új világba torkollik: a mennyei Jeruzsálembé, az új égbe és az új földbe (Jel 21-22), de természetesen ez a folytatás minőségileg más lesz, mint a vízözön utáni közvetlen történelem.

A Teremtés könyvének e két eseményét közrefogja az *átok és az áldás*, mert Ádám *miatt átkozott* lesz a föld (Ter 3,17-18 és 5,29 vö. még Róm 8,19-24). Előzőleg viszont Isten *megáldja* az első emberpárt. Tehát előbb van az áldás és utána az átok. *Kaint magát* már személyesen éri ez az *átok*: „ezért átkozott leszel” (Ter 4,11). Isten viszont őt is védi (4,14-15). A vízözön történetében először az átok jelenik meg, és az élőlények elpusztításában mutatkozik meg, mert az áldást, ami a Teremtés könyvében egyenlő a szaporodással,¹¹ lehetetlenné teszi. De maga az átok szó hiányzik, és az átoknak inkább a hatását, a gonosz emberiség elpusztítását mutatja be (Ter 6,5.6.13; 7). Az átok szó helyett az szerepel, hogy Isten megbánta, hogy embert teremtett. A vízözön után viszont Isten megáldja Noét fiaival együtt (vö. Ter 9,1). A két történetben tehát az átok és az áldás strukturálja a szöveget:

- (A) áldás (Ter 1,22.28) tengeri élőlények, madarak, ember
- (B) átok (Ter 3,14.17) kígyó és a föld
- (B) átok (Ter 4,11; 5,29) Kain és a föld
- (B) átok betöltése (Ter 6,5-7.13-14) eltörlés: ember, állat, csúszómászó, madarak
- (A') átok kikapcsolása (8.21) Az ember miatt nem átkozom meg többé a földet.
- (A) áldás (9,1.7) csak az embert áldja meg
- (A'') szövetség (9,9-16) Isten örök szövetséget köt az emberrel és minden élőlényel.

¹¹ WESTERMANN, CL., *Genesis*, Berlin 1985. (Lizenz Ausgabe – eredeti Neukirchen-Vluyn 1974/83.) Bd. I. 221.: „In diesem Segen haben die Menschen keinen Vorzug vor den Tieren; er ist die Kraft der Fruchtbarkeit, die die Fortpflanzung der Art ermöglicht; wie es ja auch das Segenswort unmißverständlich ausspricht.” Pontosan ebben az értelemben nyilatkozik RUPPERT, L., *Genesis*, 88. Helyesen mondja továbbá Zimmerli: „die Zeugungsfähigkeit des Menschen, die ihn mit der Tierwelt verbindet, sorgfältig abhebt von der Gottähnlichkeit und sie in ein besonderes Segenswort verlegt.” – „1. Mose 1-11, Urgeschichte”, in *Zürcher Bibelkommentare AT I.1.*, Zürich ⁵1991, 80.

De az átkot – ahogy itt láthatjuk – közrefogja az áldás, mintha az hangsúlyosabb lenne. Az átok jelzi, hogy a romlás fokozódik, a vízözönben csúcsosodik, de utána ismét az áldás felé mozdul el a történelem, sőt a vízözön után ez még megerősödik a szövetségkötésben. A szövetségkötés emberileg szólva magában foglalja, hogy a szövetséges a másik védelmében kész a halálra, ha szó elsődleges, katonai jelentését figyelembe vesszük. Feltűnő, hogy a Noéval kötött szövetség és áldás feltétel nélküli lesz. Isten ugyanis, amivel indítja az átkot, a vízözön büntetését (Ter 6,5-6), ugyanazzal az indokkal bocsát meg az embernek (Ter 8,21). Inkább Isten „változik”, hiszen emberileg szólva még nagyobb lesz a tűrő képessége, és túlárad benne a kegyelem.¹² Az áldás után főleg az erőszak megfékezésével törődik, mert a 9,4-6 versek uralkodó kifejezése a vér lesz. Az ember életét azzal védi, hogy ő Isten képmása. Azonban érdekes módon olyan feltételt már nem támaszt, mint az ősszülők esetében (a tiltott fa gyümölcseivel) tette. Hogy az ember „vérszomját” valamennyire kielégítse, megengedi az állati hús fogyasztását, de vér fogyasztását nem, mert továbbra is Isten marad az élet Ura. De azzal, hogy Isten Noét és fiait és minden élőlényt, ami a bárkában volt, megáldja – azaz a szaporodásukat biztosítja (8,17; 9,1) – a teremtett világ jövőjére szavaz, ezt még meg erősíti a szövetségkötéssel, ami az élőlények segítségét és védelmét jelenti.

Az áldás és átok témáját – amit az emberiségre alkalmazott a Teremtés könyve – a Deuteronomium majd egy népre alkalmazza híres 28. fejezetében. Ahogyan a paradicsomi boldogság feltételes, és Isten parancsának betartásától függ, úgy Izrael népének boldogulása és jövője is feltételes: „*Ha* hűségesen hallgatsz az Úr, a te Istened szavára, és lelkiismeretesen szem előtt tartod minden parancsát, amelyet ma adok neked... mind rád szállnak és teljesednek a következő áldások, *ha* hallgatsz az Úr, a te Istened szavára” (MTörv 28,1). E fejezetben 28,15-től azután, ha Izrael nem hallgatna az Úr törvényére, akkor jönnek az átkok (28,15-68). Érdekes, hogy mindegyik történetben egy parancs vagy a törvény (tóra) megtartása a próba, a feltétel.¹³ Megjegyezzük: az átkok listája messze hosszabb, mint az áldásoké. Ez valószínűvé teszi, hogy

¹² KOCSI, GY., „Mit is jelent az, hogy Isten megbánta?”, in *Ünnepi köszöntő Tarjányi Béla 60. születésnapjára*, Budapest 2003, 103-114. Főleg 110-111.

¹³ A rabbi között elterjedt az a nézet, hogy az ősszülőknek is a tórát kellett volna megtartaniuk a Paradicsomban. JACOB, B., *Das Buch Genesis*, Stuttgart 2000, 93. is erre céloz: „Gerade »J«, diese angeblich naive und am wenigsten juadaistische Quelle, ist hier der Vertreter des Gesetzes und der Gesetzesreligion!”

történelmi tapasztalatokat szem előtt tartva írták le. Ezzel a résszel már egyúttal a DTM-ben találjuk magunkat, amely legtöbb kutató szerint Mózes ötödik könyvével kezdődik és a Királyok második könyvével végződik. Láthatjuk ugyanakkor azt is, ami a mai őszövetségi bevezetés tudományában *opinio communis*-nak tűnik, hogy a Pentateuchust és a DTM-t egymásra hangolva szerkesztették.¹⁴ A Pentateuchuson belül még a jövő perspektíváját foglalják magukban a következő címszavak: kiválasztás, szövetségkötés és ígéret.¹⁵ Ezekkel jelen tanulmányunkban nem kívánunk behatóbban foglalkozni.

3. Általános evidenciák a DTM-ben

A DTM-ben fő téma a királyság, aminek problémája már a Deuteronomiumban is jelen van, hiszen Mózes utolsó könyve tartalmazza a király-törvényt (MTörv 17,14-20). A Bírak könyve pedig beszámol Abimelek kísérletéről, hogy bevezesse Izraelben a királyságot (Bír 9). Az ő apja Gedeon nem akar király lenni (Bír 8,22-23). Ez a könyv összességében a királyságot – annak ellenére, hogy Abimelek kudarcra ítélt, usurpációs királyságát érthető okok miatt negatív színben tünteti föl – mégis pozitívan szemléli: „Ebben az időben nem volt király Izraelben, és mindenki azt tette, amit kedve tartott” (Bír 21,20). Rut könyve Dávid családfáját hozza, és ezért Dávid genealógiájának tarthatjuk, burkoltan

¹⁴ Zenger, E., (Hrsg.) *Einleitung in das Alte Testament*, 2004. 5. kibővített és alaposan átdolgozott kiadás, 177-178. És GERTZ, J. CH., „Tora und Vordere Propheten”, in GERTZ, J. CH., *Grundinformation Altes Testament*, Göttingen 2006, *UTB* 2745. 187-302. különösen is 208-213. Továbbá SCHMITT, H-CH., *Arbeitsbuch zum Alten Testament*, Göttingen 2005, *UTB* 2146. 173-302. És SCHMID, K., *Literaturgeschichte des Alten Testaments, Eine Einführung*, Darmstadt 2008, 212: „die alttestamentliche Literatur, so wie sie überliefert worden ist, ein jetzt zusammengehöriges Ganzes bildet, das mit der Pentateuchredaktion sowie dem Abschluss von Neviim sogar »kanonische« Formationsprozesse durchlaufen hat”. Viszont még hagyományosan külön tárgyalja Thomas Römer és mások által kiadott introdukció: *Introduction a l’Ancien Testament*, Geneve 2004.

¹⁵ H. Cancik a zsidó történetírás sajátosságának tartja, hogy a bibliai könyvekben átfogó teológiai témákat dolgoznak fel (Plan und Gerechtigkeit Gottes, Erwählung, Verheißung, Erfüllung, Gericht, Strafe Sühne, Führung, Sinn, Ziel und Ende der Geschichte usw.), és ezeken nyugszik a zsidó történetírás. „Allein in Israel kam es zur Darstellung von handlungsübergreifenden Prozessen... und mit umfassenden Themen...” (*Geschichtsschreibung*, 818). Másik jellemzője, hogy váltogatja a cselekményt és a beszédet (Handlung-Rede). És sokszor a beszéd váltja ki a cselekvést. Míg a többi közel-keleti népnél vagy beszéd van, vagy cselekvés. Itt a kettőt egymásba szövik (*Geschichtsschreibung*, 818).

tehát magát a királyságot készíti elő. A Sámuel, Királyok és a Krónikák könyveiben ezt nem is kell bizonyítanunk. A DTM-ben egyedül József könyve nem foglalkozik a királysággal, és nem érinti az izraeli királyságot. A királyság csak a pogányok királyságaként van jelen e honfoglalást elbeszélő könyvben, amikor királyait mint legyőzötteket felsorolja, vagy beszámol az ellenük vezetett győztes ütközetekről. E „győztes ütközeteket” egyébként maga a Biblia több helyen korrigálja (vö. Bír 3,1-6; Ezdr 9,1-2; Zsolt 106,34-43-t).¹⁶

A királyság kritikus pólusaként megjelenik a klasszikus próféta-ság. A két intézmény, ha nem is mindig, de legtöbbször ellentétben állt egymással. Néha pedig úgy tűnik, hogy a próféta-ság korrekatív szerepet tölt be, amit a királyok elfogadnak. Viszont arra is van bőséges példa, hogy a királyokkal szemben a próféták politikai túlkapasokra ragadtatják magukat (pl. Elizeus vö. 2Kir 9). Gyakran viszont a jövőt Jahve éppen a prófétákon keresztül tárja föl.

A kérdést úgy is föl lehet vetni, hogy az Ószövetség e könyvei hogyan szemlélték a királyságot annak bevezetésekor, annak története folyamán és annak bukásakor. Azt érdekes lenne megvizsgálni, hogy a királyság kritikájából és magának az intézménynek dicstelen levitézléséből hogyan alakult ki a királyság messiási szemlélete, ami fényesen bizonyítaná címünk helytálló megfogalmazását, azaz, hogy a valós történelem kritikája mögött pozitív jövő szemlélet húzódik meg. Ennek szertegázó problémája megér viszont egy önálló tanulmányt.

4. A DTM történetiségének jellemzői

Nyilván az egész történeti művet nem tekinthetjük mai értelemben vett történeti beszámolóknak, de például Dávid trónjának utódlását (2Sám 9-20; 1Kir 1k) maga Rudolf Smend is inkább történeti és politikai indíttatású írásnak tartja, nem pedig vallásos jellegűnek.¹⁷ A Dávid föl-emelkedéséről szóló történetet (1Sám 16 – 2Sám 5 [6-8])¹⁸ E. Meyer még igazi történetírásnak nevezi 400 évvel Hérodotosz előtt.¹⁹ Erről az

¹⁶ Lásd bővebben: KOCSI, GY., „Az Ószövetség és az erőszak”, in *Vigilia* 6 (2007) 402-412.

¹⁷ Vö. SMEND, R. „Geschichtsschreibung”, in Fahlbusch, E. – Lochman, J. M. – Mbiti, J. – Vischer, L. (Hrsg.), *EKL (Evangelisches Kirchenlexikon)*, Göttingen 1989, Bd. II. G-K. 119.

¹⁸ A rész lehatárolásához lásd magyar nyelven RÓZSA, H., *Az Ószövetség keletkezése*, I. Budapest 1999, 336-338.

¹⁹ MEYER, E., *Geschichte des Altertums*, II/2 ²1931. = Darmstadt ⁴1965, 285k.

„igazi történetírásról” ma megoszlanak a vélemények, mert a szerzőt elsősorban mégiscsak teológiai szempontok vezetik,²⁰ és az események egymásra hatása végső soron csak másodlagos. A trónutódlás történetiségének kérdését pozitívan válaszolják meg, ahol a teológiai reflexiókat (vö. 2Sám 11,27 12,24 17,14-t) inkább későbbi betoldásnak tekintik.²¹ A DTM közel félévezredet ölel fel, de érdeklődése elsősorban Izrael és királyainak istenkapcsolatára irányul,²² és ennek fényében nézi a történeti anyagot.

E műben megtalálható a *történelem periodizálásának*²³ kísérlete, mely főleg a Bírák könyvét jellemzi, de a királyok megítélése is rokon ezzel a sémával a Királyok két könyvében, ahol szilárd struktúrát dolgoz ki az egyes királyok művének értékelésére. Véleményünk szerint

²⁰ ROST, L., *Das kleine Credo und andere Studien zum Alten Testament*, Heidelberg 1965. Die Überlieferung von der Thronfolge Davids, 119-253. És a 175. oldalon ezt írja a Nátán-jövendöléssel kapcsolatban: „Somit waren es drei verschiedene Zeiten, die an dieser Nathansweisagung gearbeitet haben. Inhalt und Form der Weisagung wurde geändert. Aber gemeinsam blieb allen Schichten die Gewißheit, daß *Jahwe seinen Knecht durch den Mund des Propheten Nathan einen Blick in die Zukunft seines Hauses hat tun lassen.*” (dólt szedés tőlem).

²¹ Vö. SMEND, „Geschichtsschreibung”, 119.

²² Vö. SMEND, „Geschichtsschreibung”, 119.

²³ A természeti népeket a statikus világszemlélet jellemzi. És ünnepeik is a vetéssel és az aratással függenek össze. Nem ismerik a Föld kezdetét, de a vége után sem érdeklődnek. Jellemzi ez az egyiptomiakat, sumérokat, indiaiakat és a kínaiakat is. Szemléletük a kezdet és vég nélküli körforgást tükrözi vissza. A periodizálás viszont jellemzője mind a ciklikus, mind a lineáris szemléletmódnak. Az indiai négyes sémán alapszik. Beszélnek a *mundus senescens*-ről (öregedő világ-ról, az ember öregedésének megfelelően). És az egyes világkorok egyfajta dekadenciáról is árulkodnak, ahogyan Ovidiusnál is megfigyelhető: aranykor, ezüstkor, bronzkor és a vaskor. Az 5. kor pedig Hesziadosz szerint is a szétesés kora. Az indiai 4 világkorszak eszméje 1200 évenként változik: 4800-3600-2400-1200. A morális kvalitás is süllyed. A végén nem az eszkaton áll, hanem az egész újra ismétlődik. A kinyilatkoztatott vallásokat a visszafordíthatatlan történelem szemlélete jellemzi, ami a teremtés és a világ vége között zajlik. A kinyilatkoztatás egyúttal permanens. Vö. LANCZKOWSKI, G., „Geschichte”, in *TRE* 12. köt., Berlin – New York 1984, 565-569. Kiegészítésként megjegyezzük: ez a fajta periodizálás megfigyelhető a Bírák könyvében is, mint strukturális séma (lásd Bír 2, 11-19-t). De jellemző Dániel könyvére is, ahol az egymást váltó világkorokat egy különleges szobor és a vadállatok jelzik, majd a végén jön az Emberfiának kora (Dán 2; 7). Vö. még NOTH, M., „Das Geschichtsverständnis der alttestamentlichen Apokalypthyk”, 1954. in *Gesammelte Studien*, zweite, um einen Anhang erweiterte Auflage, München 1960. Theologische Bücherei 6. 248-273. (Eredetileg megjelent: *Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen. Geisteswissenschaften*, Heft 21. Sitzung am 12 Oktober 1953. in Düsseldorf, Westdeutscher Verlag Köln und Opladen, (1954).

a Bírák könyvét jellemzi a ciklikus szemlélet,²⁴ és Izrael fiainak viselkedése miatt nem megy tovább az üdvösség-történet. Általában az a meggyőződés él bennünk, hogy az Ószövetségre csak a lineáris szemléletmód jellemző. Ezzel szemben a Bírák könyve dolgozik a ciklikus struktúrával. És úgy tűnik: ez a struktúra tudatos és könnyen felismerhető, mert kisebb változtatásokkal újra meg újra ennek segítségével jellemzik a Bírák könyvének korát. Először ezzel a sémával a Bír 2,10-19-ben találkozunk, és az egész könyvet átszövi (például 6,1-2.7.10; 8,28-35). De ismeri még Neh 9,25-28 is. És a Zsoltárookban is visszhangzik e struktúra (Zsolt 106,41-45), sőt töredékesen még Eszter imájában is feltűnik (Esz 4,6).

Míg a pátriárkák korát jellemzik a csodák vagy a csodálatos események, addig a Dávid trónjának utódlásáról szóló részben sehol sem történik csoda²⁵ – így nyilatkozik G. von Rad. Ez igaz, de azért megjegyezzük, hogy a DTM más helyein viszont élnek vele. Gondoljunk Sámson történetére (Bír 13-16), Józsué nap-csodájára (Józs 10,12-14), Gedeon gyapjára (Bír 6,36-40) vagy ahogyan Jahve legyőzi a midiánitákat Gedeon és háromszáz társán keresztül (Bír 7).

Az egész bibliai szemléletmódra rányomja bélyegét a „Tun-Ergehen” (*tett-következmény*) közötti összefüggés, ami megfigyelhető egyébként az *áldás és átok* teológiai páros esetében is. Az utóbbi azt jelenti, hogy az isteni parancsok megtartását Isten áldása kíséri, míg a megszegését átok. Végeredményben a tett-következmény összefüggés ugyanezt akarja kimondani. E szemléletmód alkalmazása lépten-nyomon utolérhető a DTM-ben, de a korábbi teológiai páros is. Sámuel könyveiben azonban ennek szinonimáját, a „*kiválaszt – elvet*” szópárt gyakrabban megtaláljuk (1Sám 10,24; 15,23.26). A „történelem célbajutása”, a nép jó sora, a végbevitt cselekedetektől függ, és ezt az egyénre – főleg a királyokra –, de az egész közösségre is alkalmazzák. A történelem kritikája nem magának a történelemnek mint elvont fogalomnak a bírálata, hanem a Biblia nyelvén sokkal inkább az egyes királyok vagy személyek cselekedeteinek kritikáját jelenti (2Sám 11-12).

Isten a *történelem menetéből* lesz felismerhető. Ez szembeütőbb azon prófétai szavaknál, jövődöléseknél, ahol Isten így nyilatko-

²⁴ A ciklikus és lineáris időszemlélet felismerése valószínű Hans Leisegangtól származik a tudományos világban: *Denkformen*, Berlin, 1928. A ²1951, 355-442. oldalakon bőséges példákon be is mutatja.

²⁵ *Theologie des Alten Testaments*, München, I. 4. kiad., 328.

zik: „akkor majd megtudják, hogy Én Jahve vagyok az Úr”.²⁶ Isten a történelemben működhet nagy tettei révén, de *az emberek szívéen keresztül* is. Az értelmes, bölcs, belátó, éber szív Salamon kérései között is szerepel (1Kir 3,9). Az eredeti héber szövegben „halló szív” (*léb sóméa*) szerepel. Valószínű, hogy az Istenre hallgató engedelmes szívet, akarja jelenteni. A Septuaginta is halló szívnek fogja föl. De lejjebb már bölcs, értő szívről van szó (3,12). Viszont ezt az adományt is feltételelessé teszi: „s ha az én útjaimon jársz, megtartva parancsaimat és törvényeimet...”. Azaz visszajutunk a tórához, amit Izrael már a Pentateuchusban megkapott, és megtartása lesz jövőjének és boldogulásának záloga. Ez pedig újfent jól mutatja, hogy a két művet, a Pentateuchust és DTM-t, egymásra hangolva szerkesztették, ahogyan fentebb már meg is jegyeztük (lásd a 14. lábjegyzetet).

4. A tóra megtartása mint a jövő minőségének záloga a DTM-ben

A pátriárkáknak szóló ígéretek nincsenek feltételhez kötve. Ők egyébként is mintái az Istenre hagyatkozásnak, mégha helyel-közzel negatívumokat is hallunk róluk Ter 12,14-20; 20,2.11k; 21,8-11). Jákob például számol az áldás megszerzésekor azzal, hogy Izsák áldása helyett átka érheti (Ter 27,10-14). A törvény adása után viszont – amely klaszszikusan a Sínai-hegynél történt (Kiv 19-23) – a tórához való viszonyulás lesz a jövő záloga és minősége, és be nem tartása miatt éri őket a kritika (= elmarasztalás és büntetés). Először a marai lázongáskor hangzik el: „Itt adott nekik törvényt és jogot, és állította őket választás elé: »Ha hallgatsz Uradnak, Istenednek szavára, és azt teszed, ami helyes az ő szemében, ha engedelmeskedsz parancsainak, és követed minden utasítását, akkor nem sújtalak semmiféle betegséggel, amelyekkel az egyiptomiakat sújtottam. Én, az Úr vagyok a te orvosod” (Kiv 15,25-26). A MTörv 28. fejezete e gondolat legpregnansabb bemutatása. Itt egyértelmű, hogy a jövő az Úr szavából lesz. Egyébként a világ is az Úr szavából lett. És sok helyütt az Úr szava azonos a tórával, és ezért Isten a jövőt, a világot a tóra alapján teremti, sőt az embert is, ahogyan a rabbik

²⁶ BOTTERWECK, G. J., *ydi*, in *ThWAT*, III., Stuttgart 1982, 502-503. Szerzőnk számtalan helyel a DTM-ből is alátámasztja tézisét, hogy Isten a történelem menetéből felismerhető (MTörv 4,35.39; 7,9; 1Kir 8,60; 18,37 1Kir 20,13; 28; 2Kir 10,10; 19,19; 2Krón 33,13). Így van ez az egyiptomi csapásokról szóló beszámolóban is, ahol talán legemlékezetesebben fordul elő.

gondolják.²⁷ A sikeres jövő tehát Isten parancsainak hűséges megtartásából (MTörv 28,1.15) származik: „Az Úr meghallotta hangos beszédedet, amelyet velem folytattatok, és így szólt hozzám az Úr: »Hallottam a hangos beszédet, amelyet ezek az emberek veled folytattak; mindenben igazuk van, amit mondtak. Bárcsak mindig ilyen maradna a szívük, hogy félnének, megtartanák parancsaimat, és jól menne mindig soruk, nekik is gyermekeiknek is«” (MTörv 5,28-29).

Kiegészítésként megjegyezzük, hogy e fejezet (MTörv 28) nyelvezete biztosan deuteronomisztikus, és rokon Jeremiás próféta könyveinek bizonyos elemeivel és motívumaival. Ilyen pl. a vasiga: „Vasigát rak nyakadra, míg ki nem pusztít” (MTörv 28,48). „Vasigát teszek mind e nemzeteknek a nyakára” (Jer 28,13).

A törát tehát maradéktalanul jónak tartják, így nyilván a törvényeit is. Ezekielnél viszont az szerepel, hogy az Úr rossz törvényeket is adott, de csak egyedül őnála (Ez 20,25).²⁸ A Pentateuchusban a törvény be nem tartása késlelteti a honfoglalást, és megnöveli a pusztai vándorlás idejét.²⁹ A királyság idején viszont, de már a bírák korában is a törvénynek vagy az Úr szavának be nem tartása, nem késleltetést jelent – hiszen az Ígéretek teljesültek, és a honfoglalás is megtörtént –, hanem a törvénszegő vagy a nép bűnhődésével jár. Bár ez a motívum már Mózesnél megfigyelhető, sőt a kékék és nép esetében is (Szám 13-14). A királyok azzal bűnhődnek, hogy nem tudnak tartós dinasztia létrehozni (például Saul: 1Sám 13,13-14; 15,11.23.26.27 és nagyon érdekes, még Salamon (!) sem: 1Kir 11,9-13; 11,30-39³⁰). A népet pedig fogságra

²⁷ STUHLMACHER, P., *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, Göttingen 1992, Bd. 1. 257k. Rabbi Akiba mondja a MTörv 4,8.32-37-t és Bar 4,4-t kommentálva: „Nekik (a zsidóknak) hírül lett adva, hogy olyan eszközt kaptak, amellyel a világ lett teremtve. És az is mondatott: »Jó tanítást adtam nektek, törámat ne hagyjátok el!« (Péld 4,2). Az írástudók számolása szerint a tóra 613 parancsból áll, éspedig 248 parancsból és 365 tiltásból. A Ter 1,27-hez azt mondja a Targum. Isten saját képére teremti az embert és más rabbinista források szerint az ember 248 tagból és 365 érből áll. Isten a világot tehát a tóra szerint és a tórára szabta és teremtette – benne az embert is.”

²⁸ KOCSI, GY., „Adhat-e Isten rossz parancsokat (Ez 20,25)?”, in *Jeromos füzetek* 48. szám, 2002. 5-15.

²⁹ SCHREINER, J., *Theologie des Alten Testaments, (Die Neue Echter Bibel, Ergänzungsband I. zum Alten Testament)*, Würzburg 1995, 309: „Allerdings läuft das Geschehen dann nicht einfach ins Kommende weiter. Dann macht Jahwe einen Einschnitt, der tief und schmerzlich ist.”

³⁰ Salamonra vonatkozóan roppant érdekesek ezek a szavak. Egyrészt úgy tűnik, hogy az Úr meghagyja őt békében királynak, azaz életében nem történik semmi, végig megtarthatja uralmát 11,11-13. Ugyanezen fejezet másik verse pedig arról számol be,

vetik majd, azaz, elveszíti az országot. De ez a motívum is ki van már dolgozva a pentateuchusban (Vö. Szám 13,32-t Szám 14,26-30-cal).

6. Kritika és jövő Sámuel meghívásában

Sámuel meghívása egyszerre tartalmazza a kritikát és a jövőt, a *kiválasztást* és az *elvetést*. Nevezetesen Éli főpap és fiai kritikáját, de Sámuel jövőjét is. Az egész harmadik fejezet szimmetrikus struktúrával rendelkezik.³¹ Úgy tűnik, hogy Isten valakit, sőt sokszor az egész nemzetségét elveti, elmozdítja hivatalából, és helyette másik embert hív meg, és általa vezeti a népet, és adja tudtul akaratát. Azt gondoljuk: tudatosan is összefonja ezt az elvet két egymást követő mondatban Sámuel első könyve. Sámuel ugyanis tudtul adja nevelőjének, Élinek Isten tervét, először azonban fél elmondani (1Sám 3,15), mert fenyegető ítéletről van szó, de Éli unszolására mégis megteszi: „Sámuel tehát elmondott min-

hogy már Salamon kezéből kiragadja az Úr életében a királyságot, és csak fejedelem marad: „Nem ragadom ki kezéből az egész királyságot – meghagyom *fejedelemnek*, amíg csak él szolgám Dávid kedvéért, aki kiválasztottam, és aki szem előtt tartotta parancsaimat és törvényeimet” (11,34). Sőt az Úr Jerobeámnak, Salamon robottisztjének olyan tartós házat, dinasztiát épít, mint Dávidnak: „s marandó házat építetek neked, mint Dávidnak építettem, és rád bízom Izrael”. Sokan azt mondják újabban az exegéták közül, hogy ezzel a dávidi dinasztia igazában átment Jerobeámra, tehát ő viszi tovább a dávidi dinasztiát. Így pl. LOHFINK, N., *Haragos visszatekintés az államra*, Budapest 2005. 122. A szövegben használt nír – mécses szó helyes fordítása pedig: *uralom* (vö. LOHFINK, i. m., 123. A szöveg rendkívül nehéz, és bizonyára többször is átdolgozták. Lohfink legalább két réteget vesz benne észre. Annak ellenére, hogy átmegegy a dinasztia Jerobeámra, mégis tartalmaz az orákulum megszorításokat, hogy Dávid miatt egy rész, egy törzs megmarad utódai kezében (1Kír 11,35.36.39).

³¹ Vö. BAR-EFRAT, S., *Das erste Buch Samuel, Ein narratologisch-philologischer Kommentar*, BWANT 176. Stuttgart 2007, (Tel-Aviv 1996.) 95.:

Bevezetés (1-3 versek)

Beszélgetés Éli és Sámuel között a kinyilatkoztatás előtt (4-9 versek)

Kinyilatkoztatás (10-14 versek)

Beszélgetés Éli és Sámuel között a kinyilatkoztatás után (15-18 versek)

Befejezés (19-4,1a)

Megjegyezzük, hogy az *íme* nyomatékösítő szó szintén fontos strukturáló elem e fejezetben, amit Bar-Efrat nem vesz észre, pedig változást jelöl a cselekmény lefolyásában. A halvány „Itt vagyok” fordítás helyett az „Íme én”-t kellene mondani. Sámuel meghívást erre a szóra alapozza a szakasz szerzője, és Éli házának változását, azaz elmozdítását is jelzi 11. versben. De jelzi háromszor Sámuel életének a megváltozását is, hiszen most már nem Éli szolgálja lesz, hanem ezentúl az Úr prófétája.

dent, és nem hallgatott el semmit. Erre Éli azt mondta: »Ő az Úr! Tegye, ami tetszik neki!« Sámuel felnőtt, és vele volt az Úr, és nem hagyta, hogy egyetlen szava is meghiúsuljon. Dántól Beersebáig egész Izrael megtudta, hogy Sámuel az Úr prófétájává választotta... Éli nagyon megöregedett, s fiai folytatták üzelmeiket az Úr színe előtt” (1Sám 3,18-4,1).

Majd következik a beszámoló Éli házának pusztulásáról és Sámuel felemelkedéséről. Tegyük hozzá, hogy a történelem ismétli magát Sámuel esetében, mert neki sem volt szerencséje fiaival, ő is hasonló cipőben járt, mint Éli: „Amikor Sámuel megöregedett, a fiait tette meg Izrael bíráivá. Az idősebbik fiát Joelnek hívták, a fiatalabbat Abijának. és Beersebában ültek törvényt. De fiai nem az ő útjain jártak, a maguk hasznát nézték, ajándékokat fogadtak el, és kiforgatták a törvényt” (2Sám 8,1-3). Majd következik Izrael véneinek akciója Sámuel és fiai ellen, és a királyság bevezetésének óhaja. Azt gondolom, ebben a történetben a végső szöveg szintjén kitapintható címünk helyessége: történetkritika és pozitív jövő szemlélet. A bírák korának viszonyaira tehát jellemző ez, de hogyan állunk magával a királysággal?

7. Hogyan ítélik meg a királyokat a DTM-ben, és mikor ígérik nekik jövőt?

Míg a Genézis a *pátriárkákkal* foglalkozik az *én-te kapcsolat* keretében, és a nekik adott ígéreten keresztül mutatja be a „történelem” menetét. Az Exodust viszont már egy *nép* kialakulása érdekli. A DTM azonban újra elsősorban az egyénekre, a *nép vezetőire*, a *királyokra* összpontosít, mégha nyilván a háttérben mindig ott van a nép érdeke. Ezt egy statisztikai adat is megvilágíthatja, hiszen a „király” szó 2500-szor fordul elő az Ószövetségben és ezzel a negyedik leggyakrabban szereplő fogalom, még Izraelnél is többször találkozunk vele. Ha ehhez még a „királykodik”, uralkodik szinonimát is hozzávesszük, ami bár különböző igetörzsekben, de előfordul, akkor még 3500-szoros előfordulást is meghaladja, és ekkor még nem számoltuk a királyok neveit.³² A királyság kialakulása után a történelmet rajtuk keresztül mutatják be. A történelem menetét elsősorban erkölcsi viselkedésük, magatartásuk befolyásolja.

Ahogy a Bírák könyvében láttuk: Isten elveti Élit és házat, de Sámuellel új jövőt kezd. Ez a séma később még Jézus apokaliptikus

³² Vö. SOGGIN, J. A., *Jm*, in Jenni, E. – Westermann, Cl. (kiad.), *THAT*, München-Zürich 1978. Bd. I., 908-919. főként 910.

kijelentéseit is uralja: „Ha ketten lesznek a mezőn, az egyiket fölveszik, a másikat otthagyják. Ha két asszony örül egy malomkövel, az egyiket fölveszik, a másikat otthagyják” (Mt 24,40-41). A királyság idején folytatódik ez a séma, ami a Bírák korára már ki is kristályosodott. Saul egy ideig a jövő hordozója, de elbukik, és Dávid lesz a nép vezetője (1Sám 16,1). Dávidot egészen addig, amíg házasságtörést nem követ el, és meg nem öleti Uriját – *áldás* kíséri, utána viszont baj és *átok*.³³ Ahogyan láttuk, ez a séma már a bűnbeesés és a vízözön történetében ki van dolgozva. Hasonlóan érdekes a dinasztikus ígélet szerepe is. Talán már Saulnál is elhangzik – legalábbis negatív formában. Sőt az Éli és Sámuel közötti „kritika-jövő” séma kettőssége is kitapintható: „Erre Sámuel azt mondta Saulnak: „Ostobaságot csináltál! Ha teljesítetted volna az Úrnak, Istenednek parancsát, amelyet adott neked, az Úr is fenntartotta volna uralmat Izrael fölött örök időkre. De így még a te uralmat sem tartja fenn. Az Úr keresett egy szíve szerinti embert, s ezt rendelte népe fölé fejedelemnek, mivel nem tartottad meg, amit az Úr parancsolt neked” (1Sám 13,13-14). Salamonnál is megfigyelhető ez a tendencia. És már életében megítéli Jahve, s a királyság nagyobb részét Jerobeámnak adja oda (1Kir 11,11), és Jahve ígéretet tesz arra, hogy Salamon szolgájának adja a királyságot. Ez a szolga pedig Jerobeámot jelenti. De Dávidért egyetlen törzs megmarad a királynak. Külső ellenséget is küld és belsőt is, Jerobeámot, akinek Achija próféta odaadja a dávidi királyságot. És a nátáni ígélet is sok exegéta szerint magára Jerobeámra megy át.³⁴

A királyok megítélése egyébként messzemenően negatív. Dávid ideális királynak számít, de árnyoldalait sem hallgatja el a DTM. Júda királyait vagy elmarasztalja, vagy bizonyos fenntartásokkal jót is mond róluk. Maradékalanul csak Hiszkiját és Józiját ismeri el. Izrael királyait viszont mindet elítéli, mert elszakadtak a jeruzsálemi kultusztól, amit legelőször Jerobeám tett meg, felállítva a bételi és a dáni szentélyt.³⁵

³³ CARLSON, R. A., *David, the Chosen King: A Traditio-Historical Approach to the Second Book of Samuel*, Stockholm 1964. Vö. CHILDS, B. S., *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Philadelphia 1979, 275: David under the blessing and the curse. 276: However, the strongest evidence for seeing a different principle of arrangement operative has been presented by Carlson. He argues for a D-group redaction which sees II Sam. 2-5 as 'David under the Blessing', and II Sam. 9-24 as 'David under the Curse'.

³⁴ LOHFINK, N., *Haragos visszatekintés az államra*, Budapest 2005, 122.

³⁵ Vö. RÓZSA, H., *Az Ószövetség keletkezése* I. Budapest 3. átdolgozott kiadás, 1999, 298-299.

8. A bűnbánat lehetővé teszi a jövőt?

Dávid bűne büntetést von maga után, de bűnbánata lehetővé teszi a jövőt. Nyilván több réteg ítélete tükröződik vissza a szövegben. 2Sám 11 elmondja Dávid bűnét, a 12. fejezet pedig már kilátásba helyezi a bűnhődést: „Nos, a kard sose fordul el házadtól.³⁶ Nos, saját házadból hozok rád romlást. A *hén, hinnen* deiktikus partikula, amit „íme, lám, nos”-sal fordíthatunk, önkéntelenül jelzi a változást még egy jeleneten belül is. Ezt a jelenséget több bibliai hellyel is alátámaszthatjuk: Ter 3,22; Iz 7,14; Mt 2,2 (csak a görög szövegben, a magyar fordítás elszakasztja) Mt 2,9 (ld. továbbá a 31. lábjegyzetet fentebb). A kard amiatt is érdekes, mert a Dávidról szóló elbeszélések összekapcsoló motívuma (1Sám 17,39.45.51; 21,9.10; 22,19; 25,13; 30,17; 31,4-5; 2Sám 2,26; 3,27.29; 11,25; 12,9-10; 13,28; 20,10.22; 24,13; 1Kir 1,51; 2,8; 2,25.29.46).

A bűnbánat Dávid számára tényleg lehetővé teszi a jövőt: „Vétkeztem az Úr ellen!” Nátán ezt válaszolta Dávidnak: „Így az Úr is megbocsátja bűnödöt, s nem halsz meg.” A folytatás viszont – a bűnbánat ellenére – a fenyegető büntetés beteljesedését mutatja. Azaz, úgy tűnik, a tett következményét vállalni kell. És az illetőnek megaláztatásban kell részesülnie (Jákob esetében megfigyelhető ez, de Dávid esetében is).

Viszont ugyanakkor feltűnő, hogy egyesek bűnére, túlkapására nincs bűnbocsánat. Ezt Saul esetében figyelhetjük meg, aki többször kéri Sámuelet, hogy könyörögjön az Úrhoz, amikor Sámuel Saul tetteiben az Úr nemtetszését nyilvánítja ki (vö. 1Sám 15,24-29). Rendszerint valamilyen kultikus vétek miatt. Dávid is végez kultikus funkciót, nála ez nem számít túlkapásnak, Salamonnál sem, de érdekes módon Saulnál igen. Arról van szó, hogy Saul nem tölti be az átkot, és ez nem tetszik az

³⁶ In SHIMON BAR-EFRAT, *Wie die Bibel erzählt, Alttestamentliche Texte als literarische Kunstwerke verstehen*, Gütersloh 2006, 151.: „Der zusammenhängende Handlungsverlauf dieses Blocks liegt nicht nur darin begründet, dass die Ereignisse jeder Erzählung die Ergebnisse der vorausgegangenen sind, sondern auch darin, dass die thematische Struktur aller Erzählungen analog ist: Sexuelle Verfehlung führt zum Mord – wie bei David, so auch bei Amnon und Absalom (und gewissermaßen auch bei Adonija).

David	+	Batseba	→	Mord an Uria
Amnon	+	Tamar	→	Mord an Amnon
Absalom	+	Dauids Nebenfrauen	→	Mord an Absalom
(Adonija	+	Abischag)	→	Mord an Adonija

Úrnak (1Sám 15,14). Bár Lohfink alapos tanulmányában kimutatja, hogy a kheremet, (= az átkot) a zsidók egyetlen egyszer sem töltötték be.³⁷ De a szövegben magában ez mégis vétségnek számít. Vagy az, hogy áldozatot mutat be Saul, és nem várja be Sámuel prófétát (1Sám 13,7-14).

Valószínű, a próféta, illetve a király kompetenciája nem volt világosan körülhatárolva, mint később a Deuteronomium hivataltörvényeiben (MTörv 16-18). És ezért bűnösítik ezzel Sault.³⁸ Véleményünk szerint azonban itt a történelem menetéből tekintenek vissza. Azaz Saul nem volt sikeres és ezt valamilyen vétekekkel próbálták megindokolni. Hasonlóan a Teremtés könyvében Ézsau nem kap áldást, mert az már Jákobé. Az örök dinasztia a történelem síkján Dávidé, így meg kell magyarázni Saul elvetését.

9. Összegzés

Reméljük, sikerült bemutatnunk a történetkritikát és a pozitív jövőszemléletet a DTM-ben. Részben átveszi a Pentateuchus szemléletét (átok-áldás) és a tett-következmény sémát, amely csiráiban ott van már a pátriárkák történetében, de jellemző a Krónikás történeti művére is. Igazában a tórához való viszony garantálja a jövő minőségét, mert megtartása áldást, megszegése pedig átkot von maga után. A bűn megbocsátása sem helyezi hatályon kívül a büntetést. A királyság és a királyok uralmának hosszúsága a tóra betartásától függ. Ami feltűnő, hogy a papok uralma viszont öröknek tűnik (vö. MTörv 17,20-t a 18,5-tel). Nem lehet-e ez árulkodó jele annak, hogy e szövegek szerzőit a papok között kell keresnünk? Annál is inkább, mert a király-törvényt a levita papok őrzik (MTörv 17,18).

³⁷ Vö. KOCSI, GY., „Az Ószövetség és az erőszak”, in *Vigilia* 6 (2007) 404. Továbbá: LOHFINK, N., *ἄρκη*, in *Tehologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, III. k. Stuttgart 1982, 192-213.

³⁸ LOHFINK, *Haragos visszatekintés az államra*, 83-95.

KOCSIS IMRE

A PARÚZIA-TAN FEJLŐDÉSE A PÁLI LEVELEKBEN

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. A parúzia és a halottak feltámadása: a keresz-
tény remény alapja (1-2Tessz); a) 1Tessz 4,13-5,11; b) 2Tessz 2,1-12; 3. A
parúzia és a halottak feltámadása: az üdvtörténet beteljesedése (1Kor 15); 4.
A parúziának és a halottak feltámadásának előstádiuma: a halál utáni közös-
ség Krisztussal (2Kor 5,1-10 és Fil 1,21.23); a) 2Kor 5,1-10; b) Fil 1,21.23;
5. A parúzia kozmikus távlatban: a teremtett világ megdicsőülése (Róm 8,18-
23); 6. Összegzés.

1. Bevezetés

A parúzia főnév, amelynek jelentése: eljövétel, megérkezés, a páli levelekben kétféle alkalmazásban szerepel.¹ Egyfelől Szent Pál vagy valamelyik munkatársa tervezett „jövételére”, azaz látogatására vonatkozik (vö. 1Kor 16,17; 2Kor 10,10; Fil 1,26; 2,12), másfelől Jézus Krisztus második eljövételére a történelem végén. Ez utóbbi teológiai alkalmazás azonban mindössze három levélben figyelhető meg: 1Tessz (2,19; 3,13; 4,15; 5,23), 2Tessz (2,1.8) és 1Kor (15,24). Ebből kifolyólag felmerül a kérdés: ha a parúzia szó csupán néhány páli iratban fordul elő, beszélhetünk-e egyáltalán a parúzia-tan fejlődéséről? Ám különböztetnünk kell egy főnév használata és a főnév által kifejezett valóság között. Hiszen Krisztus végidőbeli eljövételéről nemcsak a parúzia megnevezéssel lehet szólni, hanem más kifejezésekkel (pl. az Úr napja), illetve szemléletes körülírásokkal is. Ilyeneket pedig nemcsak a fentebb említett három levélben találunk, hanem egyéb páli iratokban is (2Kor; Fil; Róm). Figyelmünk tehát nem kizárólag a parúzia szóra, hanem a Krisztus máso-

¹ A görög παρουσία főnév voltaképp kettős értelemben használatos: „jelenlét”, illetve „megjelenés” (abban az értelemben, hogy a jövétel jelenléthez vezet). Vö. VARGA, ZS., *Újszövetségi görög-magyar szótár*, Budapest 1992, 747. A főnév etimológiájához és újszövetségi használatához vö. OEPKE, A., παρουσία, in *ThWNT* V (1954) 856-869. RADL, W., παρουσία, *EWNT* III (1983) 102-105.

dik eljövételéről és a végső eseményekről szóló részletesebb szövegrészekre irányul.²

2. A parúzia és a halottak feltámadása: a keresztény remény alapja (1-2Tessz)

a) 1Tessz 4,13-5,11

A tesszalonikai keresztények, Pál apostol igehirdetése alapján, meg voltak győződve arról, hogy az Úr közeli eljövetelekor mindnyájan az üdvösség részesei lesznek. Ám időközben a közösség tagjai közül néhányan meghaltak, s ez súlyos zavart okozott számukra. Felmerült ugyanis a kérdés: vajon az elhunytak ki lesznek zárva az üdvösségből amiatt, hogy nem érték meg Krisztus parúziáját? Szent Pál a levél második részében,³ a 4,13-5,11 egységben erre a nyugtalanító kérdésre válaszol, s egyúttal általánosabb jellegű tanítást ad a keresztény reményről és várakozásról.⁴ Először a 4,13-18 szakaszban azt tudatosítja, hogy az elhunytak az üdvösség vonatkozásában nem szenvednek semmiféle hátrányt. Buzdításának kiindulópontja és legmeghatározóbb eleme az a hitbéli meggyőződés, hogy „Jézus meghalt és feltámadt” (4,14a). Jézus Krisztus feltámadása által Isten egyértelműen bizonyította, hogy ő az „élő Isten” (1,9), aki életet ad s a halottakat is képes életre kelteni. Ezt az életre keltő isteni hatalmat a már elhunyt keresztény testvérek is meg fogják tapasztalni, amikor majd Isten feltámasztja őket, miként szent Fiát, Jézus Krisztust feltámasztotta (4,14b). A megdicsőült Úr parúziája-

² Ezzel kapcsolatban szólnunk kell arról a biblikusok többsége által képviselt nézetről is, miszerint a Pál nevét viselő 13 levél nem mindegyike közvetlenül az apostoltól származik. Néhány iratot a tanítványai fogalmaztak meg az ő nevében és az ő örökségét felhasználva, éspedig azzal a céllal, hogy Pál szellemében adjanak választ az újonnan felmerült kérdésekre. Hogy mely levelek tartoznak ezeknek az ún. deuteropáli iratoknak csoportjába, arról mind a mai napig vita folyik: a pasztorális leveleket és az Efezusi levelet általában ide sorolják, de sokan a Kolosszei levelet és a 2. Tesszalonikai levelet sem tekintik az apostol irodalmi művének. Mivel a vitatott iratok közül csak a 2. Tesszalonikai levélben található kifejtett eszkatológia, ezért értekezésünkben csak ennél szükséges a szerzőség kérdésére külön kitérni.

³ Néhány kivételtől eltekintve az exegéták egyetértének abban, hogy Tesszalonikaiaknak írt 1. levél keletkezett legelőször a páli levelek sorában, éspedig 51 táján Korintusban.

⁴ A 4,13-5,11 részletesebb magyarázatához vö. HOFFMANN, P., *Die Toten in Christus*, Münster ³1978; HOLTZ, T., *Der erste Brief an die Thessalonicher*, Neukirchen-Vluyn ²1990, 182-239; HENGEL, M., „Paulus und die frühchristliche Apokalypitik”, in *Paulus und Jakobus. Kleine Schriften III*, Tübingen 2002, 346-359.

kor ezek a feltámasztottak csatlakoznak az élőkhoz, és velük együtt elragadtatnak a felhőkön, hogy mindörökké az Úrral legyenek (4,17).

Figyelemre méltó, hogy a halottak életre kelésére és az élőkkel történő elragadására vonatkozó kijelentését Pál így vezeti be: „Az Úr igéje alapján mondjuk” (4,15). Az apostol tehát Jézus Krisztus kinyilatkoztatására hivatkozik. Kérdés persze, hogy itt olyan eszkatologikus tartalmú mondásra történik-e utalás, amely Jézus nyilvános működése során hangzott el, vagy pedig a megdicsőült Úrnak egy őskeresztény prófétán keresztül adott kijelentésére. Az első lehetőség a valószínűbb, mivel a szóban forgó szöveg tartalma hasonlóságot mutat a Mt 24,30k tartalmával. Bár szó szerinti megegyezést nem állapíthatunk meg, ám az alapelemek ugyanazok: ég felhői; angyalok; harsonaszó; a választottak összegyűjtése.

A szövegből két sajátosságot emelnék ki. Egyfelől: az a mód, ahogyan Pál az 1Tessz 4,15-ben Jézus szavára hivatkozik, azt a reménykedést tükrözi, hogy ő maga és a tesszalóniki hívek többsége Jézus eljövetelekor még életben lesznek. Másfelől: az Úr eljövetelét az apostol olyan képekkel írja le, amelyek a zsidó hitvilág apokaliptikus hagyományából származnak. Ez a hagyomány, miként jól tudjuk, a végidőre, a végidő eseményeire összpontosított, s ezeket képszerűen mutatta be. Nyilvánvaló, hogy a „főangyal hangja”, az „Isten harsonája” vagy a felhőkön történő elragadtatás képletes kifejezőeszközök. Az első kettő Isten cselekvésének váratlan voltát, s egyúttal a föld egészére kiterjedő nyilvánvalóvá válását jelzi. Mivel a Biblia egyéb helyein a felhő Isten titokzatos jelenlétének a szimbóluma,⁵ a felhőkön való elragadtatás azt tudatosítja, hogy a dicsőségesen megjelenő Krisztus az ítéletre szánt gonoszoktól elkülöníti, majd az Istennel való végleges közösségbe vezeti mindazokat, akik hittek benne, és állhatatosan kitarítottak mellette.

Az a tudat, hogy Krisztus el fog jönni és a benne hívőket véglegesen magához fogja kapcsolni, teljes elkötelezettségre kell, hogy ösztönözzön a jelenben. Az üdvösség teljessége csak annak lehet osztályrésze, aki már most folytonos életközösségben él az Úrral, illetve akinek élete hitelesen tükrözi ezt az életközösséget. Az állandó készenlét azért is szükséges, mert a parúzia időpontja bizonytalan, emberi eszközökkel kiszámíthatatlan. Pál erről az 5,1-9 szakaszban ír részletesebben. Érdekes, hogy itt is egy jézusi mondásra utal: „az Úr napja úgy jön el, mint a tolvaj” (5,2; vö. Mt 24,43). Krisztus hirtelen és váratlan eljövetele vál-

⁵ Vö. Kiv 13,21k; 19,16-20; 1Kir 8,10-13; Dán 7,13; Mk 9,7 párh.

ságba fogja sodorni a világot: „Amikor azt mondják: »Békesség és biztonság«, éppen akkor szakad rájuk hirtelen a veszedelem, mint a várandós asszonyra a fájdalom, és nem menekülnek meg” (5,3). Mivel a keresztények a világosság és a nappal fiai, mindig a világosságnak megfelelően kell élniük, s nem szabad, hogy a sötétség úrrá legyen rajtuk: nem szabad, hogy a Krisztus iránti elkötelezettségük ellankadjon, s még kevésbé szabad, hogy a tobzódás és erkölcstelenség útjára lépjenek: „Mi azonban, akik a nappaléi vagyunk, legyünk józanok, és öltük fel a hit és szeretet páncélját, sisak gyanánt pedig az üdvösség reményét” (5,8).

Akiknek életét a hit, a remény és a szeretet hatja át, azok szilárd bizalommal lehetnek üdvösségük felől: „Mert Isten nem haragra rendelt, hanem arra, hogy elnyerjük az üdvösséget a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki meghalt értünk, hogy akár ébren vagyunk, akár alszunk, övele éljünk” (5,9-10). Az itt szereplő „akár ébren vagyunk, akár alszunk” kifejezést átvitt értelemben kell felfognunk: akár élünk még, akár meghaltunk már, amikor Krisztus dicsőségesen eljön.

b) 2Tessz 2,1-12

A levél megírásának háttere könnyen megállapítható: a közösség egyes tagjai – részben keresztény próféták kijelentéseinek hatására, részben bizonyos páli kijelentések egyoldalú értelmezése révén – arra a meggyőződésre jutottak, hogy „az Úr napja már küszöbön áll” (2Tessz 2,2). Ennek a meggyőződésnek komoly gyakorlati következményei is voltak: egyesek abba hagyták a munkát s az élet megszokott rendje felborult (3,10-12).

A félreértések tisztázása érdekében a levél szerzője a szóban forgó szakasz (2,1-12) elején mindenekelőtt józanságra buzdít, majd azokra a körülményekre utal, amelyek kizárják az említett téves értelmezést. Olyan dolgokat sorol fel, amelyeknek be kell következnie azelőtt, hogy a végső nap elérkezik. Ide tartozik a „bűn emberének”, az „ellen-ségnek” a fellépése, aki Isten törvényével szembehelyezkedik, sőt Istennek adja ki magát, és Isten templomában trónol. Ennek a végidei ellenségnek a fellépése sokak elpártolását és bukását vonja maga után a keresztények körében is. Ám ez az ellenség még nem lépett fel, mivel van valamiféle szembenálló hatalom, illetve személy, ami, illetve aki hátráltatja.

Úgy tűnik, hogy a 2Tessz 2-ben leírtak más szemléletet tükröznek, mint az 1. Tesszalonikai levél eszkatologikus szövegei. A tesszalo-

nikai közösséghez intézett első levélben Pál azon reményét fejezi ki, hogy megéri Krisztus második eljövételét, s emellett azt hangsúlyozza, hogy a parúzia időpontja kiszámíthatatlan. A 2. Tesszalonikai levélben ellenben a parúziának történelmi előjeleiről olvassunk, éspedig olyan előjelekről, amelyek még nem következtek be. Így a második levélben a parúzia időpontja egyértelműen kitolódott. A két levél eszkatológiájában megmutatózó különbség (és egyéb irodalmi jellegű eltérések) miatt egyes biblikusok úgy vélik, hogy a 2Tessz nem Páltól származik, hanem valamelyik tanítványától, aki az 1. század vége felé írt, s lényegében reinterpretálta (újraértelmezte) az 1Tessz végső eseményekre vonatkozó tanítását.⁶

Kérdés persze, hogy a két levél szemlélete tényleg összeegyeztethetetlen-e, illetve a második levélben leírtak idegenek-e Pál végidővel kapcsolatos nézetétől. Több biblikus is úgy látja, hogy nem, s én is hozzájuk csatlakozom.⁷ Egyáltalán nem kizárt, hogy a parúzia közvetlen közelségére vonatkozó állításhoz, amelyre a második levél utal, éppen az 1. Tesszalonikai levél adott ösztönzést. Az ebben foglaltakat ugyanis lehetett egyoldalúan úgy értelmezni, mint a közeli végre vonatkozó utalásokat. Amikor Pál tudomást szerzett erről a helytelen felfogásról s annak gyakorlati következményéről – ti. egyesek abbahagyták a munkát –, szükségét érezte annak, hogy a parúziával kapcsolatos korábbi tanítását kiegészítse.

P. Stuhlmacher úgy vélekedik, hogy a 2Tessz 2,1-12 az 1Tessz 4,13-5,11 értelmező kiegészítésének tekintendő.⁸ Az 1Tessz szakaszában Pál, miként szó volt róla, azt az apokaliptikus hagyományt dolgozza fel, amely a szinoptikus evangéliumok eszkatologikus beszédének, főleg a Mt 24-nek a hátterében áll. Lényegében ugyanez állítható a 2Tessz 2,1-12-ről is. Ez a szakasz is összefüggésbe hozható a Mt 24 tartalmával, hiszen az evangéliumi szövegben a végső események folyamata hasonló ahhoz, mint amit a szóban forgó levélben találunk: Krisztus parúziája közel van, de a vég nem érkezett el (Mt 24,6). A végidőt félelmetes

⁶ A nézet részletesebb kifejtéséhez vö. TRILLING, W., *Der zweite Brief an die Thessalonicher*, Neukirchen-Vluyn 1980, 21-32; MÜLLER, P.-G., *Der erste und zweite Brief an die Thessalonicher*, Regensburg 2001, 227-245.

⁷ A levelet közvetlenül Páltól származtatja többek között HOLTZ, *Thessalonicher*, 277; STUHLMACHER, P., *Biblische Theologie des Neuen Testaments* II, Göttingen 1999, 54-59; WILCKENS, U., *Theologie des Neuen Testaments* III, Neukirchen-Vluyn 2005, 65-68.

⁸ STUHLMACHER, *Theologie*, 56-57.

időszak előzi meg, amelyben hamis próféták lépnek fel, akik hitetlenségre és törvénytelenségre ösztönöznek sokakat (Mt 24,12). S végül az Isten templomában helyet kap a Dániel könyvében előre jelzett „pusztító utálatosság” (Mt 24,15). A parúzia azonban csak azután következik be, hogy az Isten országáról szóló evangéliumot minden nép számára ismertté tették (Mt 24,14). Az ítélet mércéje így éppen az evangélium lesz: akik hittel elfogadják, azok megmenekülnek, az elutasítók pedig kárhozatra jutnak.

P. Stuhlmacher úgy érvel, hogy Pál a Róm 11-ben és a Róm 15,16-ban saját igehirdetését, illetve apostoli szolgálatát a Mt 24,14 fényében értelmezi. Ezért a 2Tessz 2,7-ben említett „feltartóztatót” (*ho katekhón*), aki a végidőbeli ellenség fellépését visszatartja, magával Pállal lehet azonosítani. A semleges nemű (*to katekhon*) forma (2,6) pedig Isten tervére vonatkoztatható. Mindent összevetve: a 2Tessz 2-ben nem az 1Tessz szemléletének hatályon kívül helyezéséről, hanem pontosításáról van szó. Stuhlmacher szerint Pál ezt a pontosítást saját apostoli küldetésének tudatában teszi, s egyben hitbeli engedelmességet, áldozatkészséget, józanságot és a beteljesedésbe vetett töretlen bizalmat vár el olvasóitól.⁹

Stuhlmacher nézetét a magam részéről elfogadhatónak tartom. Nem kétséges, hogy Pál jó ismerte a zsidó és a keresztény apokaliptikus hagyományt, s az olvasók sajátos helyzetétől függött, hogy milyen mozzanatokot használt fel belőlük. (Sohasem feledhetjük, hogy Pál a tesszalonikai levelekben nem szisztematikus, hanem helyzetfüggő tanítást ad, vagyis érvelését nagyban meghatározza az olvasók konkrét helyzete.) S az sem kétséges, hogy a parúziát tényleg tágabb üdvtörténeti összefüggésben szemlélte. Jól látható ez az 1Kor 15-ben, amelynek ismertetésére ezennel rá is térek.

3. A parúzia és a halottak feltámadása: az üdvtörténet beteljesedése (1Kor 15)

Az 1Kor 15-ben Pál apostol a halottak feltámadásáról ad részletes és összefüggő tanítást.¹⁰ Az okfejtést az tette szükségessé, hogy a korintusi keresztények közül többen tagadták a halottak feltámadását. Hogy mire is alapozták tagadásukat, azt Pál érveléséből nem tudjuk teljes bizonyossággal megállapítani.¹¹

⁹ STUHLMACHER, *Theologie*, 58.

¹⁰ Az 1. Korintusi levél Efezusban keletkezett az 50-es évek közepe táján.

¹¹ A szakasz megírás háttéréről és Pál érveléséről bővebb információ a szóban forgó levélhez írt kommentárokból, illetve a 15. fejezettel kapcsolatos monográfiákban és

Az apostol három lépésben száll szemben a feltámadás-tagadókkal és fejt ki álláspontját. Először az 1-11. versekben, egy öske-resztény hitvallás felidézésével, Jézus Krisztus feltámadásának és megjelenéseinek valóságát hangsúlyozza, s egyben tudatosítja, hogy a korintusi keresztények ezt hittel elfogadták. A fentebb említett tagadás tehát közvetlenül nem Krisztusnak, hanem a többi embernek feltámadására vonatkozott. Érvelésének következő lépésében, a 12-34. versekben, Pál éppen az ebből fakadó következetlenségre hívja fel a figyelmet: nem lehet egyidőben állítani Jézus feltámadását és tagadni a halottak feltámadását. Aki a halottak feltámadását kétségbe vonja, lényegében Krisztus feltámadását is tagadja, s egyúttal a keresztény hit alapját rombolja le. Krisztus feltámadásából természetesen következik a benne hívők feltámadása. Az érvelés harmadik lépésében, a 35-58. versekben Pál a feltámadás mikéntjéről ír. Azt hangsúlyozza, hogy a feltámadt test minőségileg különbözik a jelenlegitől: romolhatatlan, dicsőséges, erővel áthatott és a Szentlélek teljes uralma alatt álló (15,42-44).

Érvelése során Pál kétszer is szóba hozza a parúziát, nyilván szoros összefüggésben látva azt Jézus Krisztus feltámadásával. Ezek a szakaszok a fejezet 2. és 3. részében találhatóak, a 20-28. és az 50-55. versekben.

Az első szakaszt alapvető állítással vezeti be az apostol: „Krisztus azonban feltámadt a halottak közül, mint az elszenderültek zsengeje” (5,20). A „zsenge” főnév görög megfelelője, az *aparkhé* az Ószövetségben az áldozatokkal kapcsolatos: az első termést jelenti, amely az aratást vagy a szüretet meghirdeti. Ez az első termés, amelyet mindig Istennek kellett felajánlani, a termés egészét képviseli és magában foglalja.¹² Ebből kifolyólag Pál a 20. versben azt állítja, hogy Krisztus feltámadása előre jelzi, sőt magában foglalja a halottak feltámadását. Ezt az alapállítást a következő versekben az Ádám-Krisztus tipológia támasztja alá: „Mert amint egy ember által lett a halál, úgy egy ember által lett a halot-

tanulmányokban olvasható, amelyek közül itt csak a legfontosabbakat említjük: SENFT, C., *La première épître de Saint Paul aux Corinthiens*, Paris 1979; DE LORENZI, L. (szerk.), *Résurrection du Christ et des Chrétiens*, Rome 1985; LANG, F., *Die Briefe an die Korinther*, Göttingen 1986; KOCSIS, I., „La fine della morte nel rinnovamento escatologico II”, *Folia Theologica* 5 (1994) 147-194; KREMER, J., *Der Erste Brief an die Korinther*, Regensburg 1997; SCHRAGE, W., *Der erste Brief an die Korinther IV*, Neukirchen-Vluyn 2001.

¹² Vö. Kiv 23,19; Lev 2,12; 23,10; Szám 18,12; MTörv 18,4; 26,2.10. A főnév használatáról bővebb információt nyújtanak: DELLING, G., ἀπαρχή, in *ThWNT* I (1933) 483-484; SAND, A., ἀπαρχή, in *EWNT* I (1980) 278-280.

tak feltámadása is. Amint ugyanis Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan életre fognak kelni” (15,21-22). Ezekben a párhuzamos mondatokban Ádám mint a régi, halandó emberiség prototípusa jelenik meg, Krisztus pedig mint az új, halhatatlan élet képviselője.

A következő versekben (23-28. v.) Pál a Krisztus feltámadása és a hívek feltámadása közötti időbeli távolságot domborítja ki, ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy az üdvtörténet meghatározott időbeli és logikai rend szerint halad a „vég”, azaz a beteljesedés felé: „Mindenkinek a maga rendje szerint: elsőként Krisztus; azután azok, akik Krisztuséi, az ő eljövetelekor. Azután jön a vég, amikor majd átadja az uralmat az Istennek és Atyának, miután megsemmisített minden fejedelemséget, minden hatalmasságot és erőt. Mert addig kell neki uralkodnia, amíg ellenségeit mind a lába alá nem veti” (15,23-24).

A parúziát tehát Krisztus kozmikus harca előzi meg az ellenséges hatalmakkal szemben. De kik is ezek az ellenségek? A 24. vers második fele szellemi létezőket, démoni erőket sugall (fejedelemségek, hatalmasságok, erők). A 26. vers szerint viszont a halál az „utolsó” ellenség, nemcsak időben, hanem minőségileg is: a halál a legnagyobb ellenség. Nyilván van kapcsolat az ellenséges szellemi erők és a halál, mint utolsó ellenség között: a halál a „hatalmak” által működik, akik a halál uralmát segítik elő tevékenységükkel. Hogy konkrétan mit is jelent a halálon aratott győzelem, azt Pál később az 54-55. versekben mondja ki nyíltan. De már itt sem lehet kétséges, hogy az apostol a halottak feltámadására gondol.

A most tárgyalandó szakasz végén Pál igen bonyolultan, nehezen érthetően fogalmaz. A mondanivaló ennek ellenére elég könnyen megállapítható: fokozatosan minden teremtmény alá lesz vetve a feltámadt és megdicsőült Krisztusnak. Magyarázatra szorul az utolsó állítás: „Mikor pedig minden alá lesz neki vetve, akkor a Fiú maga is aláveti magát annak, aki mindent alávetett neki, hogy Isten legyen minden mindenben” (15,28). Az az állítás, hogy „a Fiú aláveti magát” az Atyának lényegében megfelel a 24. vers mondatának, miszerint Krisztus a parúziakor „átadja az uralmat az Istennek és Atyának”. A Fiú önálávetését nem szabad leértékelésnek vagy hatalomfosztásnak tekinteni. A kifejezés csupán arra utal, hogy Krisztus sajátos történelmi küldetése a történelem végén befejeződik. Afelől persze nem lehet kétség, hogy mint a győzedelmes Fiú teljes mértékben részesül majd Isten végleges uralmában. Az a mondat „hogy Isten legyen minden mindenben” nyilván nem azt jelenti, hogy a világ, az emberek vagy maga Krisztus feloldódnának

Istenben, és minden személyi önállóságukat elveszítenék. A kifejezés emfatikus megfogalmazásban a beteljesült, mindenre kiterjedő istenuralmat jelenti. Krisztus megszabadította az embereket és a világot az ellenséges hatalmaktól. Azzal az engedelmességgel, amely rá mint a Fiúra mindig jellemző, átnyújtja ezeket az Atyának. Ezzel Isten uralma vagyis üdvösséget jelentő befolyása korlátozás nélkül mindenre kiterjedhet.

Miként fentebb említettem, témánk szempontjából az 50-55. versek is figyelmet érdemelnek. Bár a parúzia főnév ezekben nem fordul elő, mégsem kétséges, hogy Pál ugyanazokról a végső eseményekről szól bennük, mint a 23-28. versekben.

Ez esetben is egy általános alapelv szolgál bevezetőül: „test és vér nem örökölheti Isten országát” (15,50). A „test és vér” kifejezés a bibliai szóhasználatban az ember törekeny, esendő és mulandó valóságát jelzi, szemben Isten abszolút létével. Az apostol tehát azt állítja, hogy a mostani testi állapotunk alkalmatlan arra, hogy az örök boldogság részese legyen. Ennek következményét Pál a következő versekben mondja ki, és pedig prófétai kinyilatkoztatásból nyert „titokra” hivatkozva: „Nem fogunk ugyan mindnyájan meghalni, de mindnyájan el fogunk változni: hirtelen, egy szempillantás alatt, a végső harsonaszóra, mert megszólal a harsona, és a halottak feltámadnak romolhatatlanságban, mi pedig elváltozunk” (15,51-52). Nyilvánvaló, hogy az apostol most is az apokaliptika eszköztárából merít. Az átalakulás, amely hirtelen következik be, Isten újjáteremtő erejének az eredménye lesz: a romlandót felváltja romolhatatlan, a halandót a halhatatlan. Ez az átalakulás végeredményben nem más, mint Isten végső győzelme a halál felett. Pál ezt Ószövetségből (Iz 26,8; Oz 13,14) kölcsönzött idézetekkel igazolja.

Bár egyik idézet sem egyezik meg teljesen az eredeti szöveggel, a lényegét tekintve nincs jelentős eltérés. Az Ozeás könyvéből vett kérdésekkel kapcsolatban mindenesetre megjegyezhetjük, hogy a prófétai iratban a kérdő mondatok – „Halál hol van a mérged? Alvilág hol van a fullánkod” (Oz 13,14) – fenyegető jellegűek: a választott népre váró isteni ítéletet tudatosítják. Pál idézete ennél fogva egyúttal reinterpretáció is. Az Izajás könyvéből kölcsönzött mondat viszont teljes mértékben megfelel a prófétai ígélet eredeti szándékának, hiszen az kezdettől fogva a halál végleges eltűnését hangsúlyozza. Az Iz 26,8 szó szerinti fordítása ez: „Isten elnyeli a halált örökre.” A héber szövegben a *bala'* ige olvasható, amelynek jelentése: elnyel. Ennek az igének a használata sokatmondó. Az emberiség történelme során ugyanis a halál az, ami elnyel (ti.

a holttest a sírba, illetve az alvilágba kerül). A történelem végén azonban Isten radikális fordulatot valósít meg: azt teszi a halállal, amit addig a halál tett az emberekkel. A halál „elnyelése” nyilván a végleges megsemmisítést jelenti. Pál apostol a maga részéről így idézi a mondatot: „elnyeletett a halál győzelemben”. A passzív igealak nem mondható lényeges változtatásnak, hiszen a szenvedő szerkezetet abban az időben Isten nevének elkerülése érdekében használták (ez az ún. *passivum teologicum*). Tehát Pál szemléletében is Isten fogja elnyelni, véglegesen eltüntetni a halált. Mindenképpen feltűnő a „győzelem” (*nikosz*) szó használata, hiszen a héber szövegben az igéhez egy időhatározó kapcsolódódik. Az eltérés oka az lehet, hogy a *nch* tö, amely a héberben az „örökre” értelemben használatos, az arámban „győzelmet” jelent. Pál (vagy az általa használt görög szöveg fordítója) az arám nyelvben megszokott jelentésben értelmezte a héber kifejezést.¹³

4. A parúziának és a halottak feltámadásának előstádiuma: a halál utáni közösség Krisztussal (2Kor 5,1-10 és Fil 1,21.23)

a) 2Kor 5,1-10

A szakaszt többféle módon értelmezik a magyarázók: 1. a halált követő köztes állapotra vonatkozólag; 2. a parúziára vonatkozólag; 3. a 4,13-18 folytatásaként a keresztyények jelen állapotára vonatkozólag. Az általam tanulmányozott kommentárok nagyobb részében a parúziára irányuló értelmezési forma található.¹⁴ Ez az értelmezés kétségkívül a szöveg több mozzanatára is hivatkozhat. Az 1. versben Pál azt hangsúlyozza, hogy a „földi sátrunk” leomlása után Istentől „nem kézzel épített, örök házat” kapunk a mennyben. A „földi sátor” nyilván a mostani gyarló, halandó testünkre vonatkozik, a mennyei ház pedig értelmezhető úgy, mint az eljövendő feltámadt test körülírása. A következő versekben Pál a „levetkőzés” és „felöltözés” képét alkalmazza, s egyúttal kifejezésre juttatja azt a vágyát, hogy a „levetkőzés” után ne maradjon „mezítelen”.

Mindazonáltal a szakasz második felében (5,6-10) új szempon-

¹³ Érdekes, hogy a Theodotion-féle görög fordításban (Kr. u. 150) ugyanaz a forma szerepel, mint az 1Kor 15,54-ben. A kutatók egy része ezért arra gondol, hogy Theodotion fordításának az 1. században már voltak előzményei.

¹⁴ Vö. BARRETT, C. K., *The Second Epistle to the Corinthians*, 150-161; LANG, *Korinther*, 286-293; LAMBRECHT, J., *Second Corinthians*, Minnesota 1999, 82-90; GRÄSSER, E., *Der zweite Brief an die Korinther I*, Gütersloh 2002, 182-202.

tokat találunk. Az apostol először is a földi tartózkodásunkat jellemzi: „amíg a testben élünk, távol járunk az Úrtól, mert hitben élünk, és nem szemlélésben”. Majd ennek következményeként kijelenti: „De bizakodunk, s jobban szeretnénk kiköltözni a testből, és elérkezni az Úrhoz” (8. v.). Semmi sem kényszerít arra, hogy ezt az állítást is parúziára vonatkoztassuk. Sokkal természetesebb, ha a mondatot így fogjuk fel: a testből való kiköltözés, vagyis a halál, nem más, mint az Úrhoz való elérés. A halál tehát átmenetet képez a Krisztussal való teljes, zavartalan közösségbe, persze azzal a feltétellel, hogy az ember a földi életről történő számadás után erre méltónak találhatik (5,10).

Felmerül a kérdés: hogyan viszonyul a szakasz második fele, amelyben Pál a halált követő életről, illetve Krisztus-közösségről beszél, a szakasz első feléhez? Önmagában nem lehetetlen, hogy ugyanazon érvelés során először a parúziáról, majd a halált követő köztes állapotról legyen szó.¹⁵ Ám így értelmezve a szakasz két része között mégiscsak némi feszültség állna fenn. Ezért hasznos, ha az 1-5. versek tartalmát a fentiekől eltérő módon próbáljuk meg értelmezni. Érdemes megemlíteni, hogy Pál a Krisztussal való életközösséget képletesen mint Krisztusba való öltözést mutatja be: „Hiszen mindannyian, akik megkeresztelkedtek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra” (Gal 3,27). Azt is megfontolhatjuk, hogy az evangéliumi hagyomány Krisztus feltámadt testét tekinti „nem kézzel épített háznak” (Mk 14,58). Ebből kifolyólag az 5,1-et így is értelmezhetjük: a földi sátor leomlása után Krisztus, Krisztus feltámadt teste jelenti számunkra a mennyei, örök otthont. A következő versekben a felöltözés vagy felöltés képe ugyanerre a valóságra vonatkozik: a halál után a hívő ember visszavonhatatlanul a feltámadt Krisztus életterébe kerül, s örökké tartó életközösségben tudhatja magát vele.¹⁶

Ha így értelmezzük a szakaszt, nincs feszültség a két rész között. Hiszen Pál először azt tudatosítja, hogy a halál a „mennyei hajlék” és a Krisztusba történő öltözés által többletet hoz a földi élethez képest. Majd kijelenti, hogy szívből vágyik erre a többletre, a halált követő zavartalan közösségre Krisztussal.¹⁷

¹⁵ Ezt a nézetet képviseli KLAUCK, H.-J., 2. *Korintherbrief*, Würzburg³ 1994, 49-52.

¹⁶ Hasonlóan értelmezi a szakaszt többek között COLLANGE, J.-F., *Enigmes de la deuxième épître de Paul aux Corinthiens*, Cambridge 1972, 179-243; CARREZ, M., *La deuxième épître de Saint Paul aux Corinthiens*, Genève 1986, 126-140.

¹⁷ Pált az 5,1-10-ben kifejtett gondolatmenetre bizonyára az készítette, hogy efezusi tartózkodása során közel került a halálhoz (vö. 2Kor 1,8).

b) Fil 1,21.23

Pálnak azt a meggyőződését, hogy még a parúzia előtt s közvetlenül a halál után az örök élet részese lesz, egyértelműen bizonyítja a Fil 1,21-24.¹⁸ A levél megírásakor az apostol fogságban van,¹⁹ s az ítélet végkimenetele bizonytalan: felmentés és halálos ítélet egyaránt lehetséges. Pál azt fontolgatja, a kettő közül mi lenne számára a jobb. Ebben az összefüggésben olvashatók a híres mondatok: „Mert számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség” (1,21). „A kettő közt vívódom: szeretnék elköltözni és Krisztussal lenni, mert ez mindennél jobb lenne, tiértektek viszont szükségesebb, hogy a testben maradjak” (1,23-24).²⁰ Ha Pál számára az élet már most Krisztus (vö. Gal 2,20), akkor a halál csak úgy lehet nyereség, ha általa a Krisztussal való közösség teljesebb lesz. Hogy ez a közösség konkrétan hogyan valósul meg – vagyis milyen lesz a halál és a feltámadás közötti állapot –, arról az apostol nem nyilatkozik. Ő csak annak a szilárd meggyőződésének ad hangot, hogy a Krisztussal életközösség nem szűnik meg a halállal, sokkal inkább beteljesedik, hiszen a hitbéli tapasztalatot felváltja a szemlélés. Ugyanakkor a halál utáni élet hirdetése nem jelenti a korábbi, parúziára vonatkozó tan feladását. Hiszen ennek a tannak a rövid, de igen találó megfogalmazását éppen a Filippieknek írt levélben találjuk: „A mi hazánk azonban a mennyekben van, ahonnan mint üdvözítőt várjuk az Úr Jézus Krisztust. Ő átalakítja gyarló testünket, és hasonlóvá teszi az ő dicsőséges testéhez, azzal az erővel, amellyel hatalma alá vethet mindent” (3,20-21).

**5. A parúzia kozmikus távlatban: a teremtett világ megdicsőülése
(Róm 8,18-23)**

A parúzia-tannak egy más jellegű kibővítését találjuk a Római-

¹⁸ Bővebb magyarázathoz vö. COLLANGE J.-F., *L'épître de Saint Paul aux Philippiens*, Neuchatel 1973, 59-66; GNILKA, J., *Der Philipperbrief*, Freiburg³1980, 69-93.

¹⁹ Régebben a magyarázók a római fogságra gondoltak, és keletkezési időnek a 60-as évek elejét jelölték meg. Ma a kutatók nagyobb része Efezust tartja a fogság helyének, s ezért a keletkezési időt is korábbra helyezi: 55/56. Így a Filippi levél és a 2. Korintusi levél időben is közel áll egymáshoz – a 2Kor ugyanis 56/57 táján íródott –, s érthető, hogy a halál utáni életről hasonló tanítást ad. A fogság helyével kapcsolatos vitához vö. az előző lábjegyzetben megadott műveket.

²⁰ A 23. versben az *ἀναλω* ige szerepel, amelynek jelentése: felkerekedik, eloldja a horonyt. Nyilván a halál körülírásáról van itt szó.

aknak írt levélben.²¹ Ebben ugyanis Pál a halottak végidőbeli feltámadásával (s így a parúziával) összefüggésben a teremtett világ megváltásáról ír. Megjegyzendő, hogy magáról a parúziáról csak közvetve – a közeledő nappal képével szemléltetve (13,11-14), valamint a Krisztus dicsőségében való jövőbeli részesedésre (8,17) utalva – esik szó, a halottak feltámadásának hite ellenben nyíltan megfogalmazást nyer.

Figyelmünk most a 8. fejezetre irányul, amely a megigazulással kapcsolatos hosszas okfejtés csúcspontja.²² Pál azt hangsúlyozza, hogy a Krisztusban hívők megszabadultak a bűn és a halál rabságából, és Isten gyermekei lettek, akik a Szentlélek irányítása által képesek arra, hogy Isten akarátának megfelelően éljenek. A megigazulás ugyanakkor még nem mondható teljesnek. A beteljesedés akkor következik be, amikor a halandó test dicsőségbe öltözik, vagyis a test feltámadásakor: „S ha annak Lelke lakik bennetek, aki feltámasztotta Jézust a halálból, akkor Ő, aki feltámasztotta Jézus Krisztust a halálból, életre kelti halandó testeteket is bennetek lakó Lelke által” (8,11).

Erről az eljövendő dicsőségről ír Pál a 18-23. versekben is. A 18. versben az apostol értésünkre adja, hogy a jelenben tapasztalható szenvedések a jelentőségüket tekintve nem hasonlíthatók össze az eljövendő dicsőséggel. A „jelen időszak” a Krisztus feltámadásától a világvégi beteljesedésig tartó idő, amely – miként azt Pál és más újszövetségi írók gyakran tudatosítják – szenvedéssel és megpróbáltatással teli idő. Ezt a szenvedéssel fémjelzett időszakot azonban biztosan felváltja majd az üdvösség „kora”, amelynek meghatározója a „dicsőség” (*doxa*).

Erre a jövőbeli dicsőségre voltaképp az egész teremtett világ „sóvárogva vágyakozik” (19. v.), „sóhajtozik és vajúdik” (22. v.). A teremtett világon (*ktiszisz*) minden bizonnyal az emberen kívüli teremtményeket (élő- és anyagvilágot) kell értenünk. Ezek jelenlegi állapotát az apostol két kifejezéssel jellemzi: „hiábavalóság” és „romlandóság szolgálása”.

Pál gondolatmenetének megértéséhez a Teremtés könyvének teremtséről és bűnbeesésről szóló szövegeit kell figyelembe vennünk. Az

²¹ A levél 58 táján íródott Korintusban.

²² A szövegegység bővebb kifejtését kommentárok és monográfiák nyújtják. Ezek közül most is csak néhányat emelünk ki: VON DER OSTEN-SACKEN, P., *Römer 8 als Beispiel paulinischer Soteriologie*, Göttingen 1975; SCHLIER, H., *Der Römerbrief*, Freiburg 1977; FARKASFALVY, D., *A Római levél*, Eisenstadt 1983; WILCKENS, U., *Der Brief an die Römer II*, Zürich ²1987; FITZMYER, J. A., *Romans*, New York 1993; KOCSIS, I., „Isten elküldte Fiának Lelkét”, Budapest 2004, 140-164.

Isten képere és hasonlatosságára alkotott ember arra kapott megbízatást, hogy uralkodjék a többi teremtmény fölött (Ter 1,28), vagyis a teremtő Istennel közösségben, mintegy az ő képviselőjeként, felelős munkával őrizze meg és alakítsa otthonává a világot. Ez egyben azt is jelenti, hogy az emberen kívüli világ az ember uralma által érheti el az Isten által kijelölt célt. A bűn azonban az uralom gyakorlásában is törést okozott, hiszen az Istennel szembeni engedetlenség következtében megszakadt az ember és a természet közötti eredeti harmónia (vö. Ter 3,17), s a bűn után az ember az Isten akaratával ellentétesen, saját önzésének és hatalmi törekvéseinek szolgálatára használja a teremtett dolgokat (vö. Ter 4,17-26). Ennek következtében a teremtett világ „szolgaságban” van: nem az Isten által kijelölt cél – a kiteljesedés – felé való törekvés, hanem a pusztulásra való irányultság jellemző rá.

A teremtett világ jelenlegi, kiszolgáltatott állapota nem végleges. Isten fiainak „dicsőséges szabadsága” (Róm 8,21) az emberen kívüli világ számára is teljes szabadságot eredményez. Pál annak a meggyőződésének ad hangot, hogy a teremtett világ sorsa szorosan összefügg az ember sorsával. Miként az emberi bűn az egész világra kedvezőtlenül hatott, úgy az ember megváltása minden teremtmény számára „felszabadulást” és „dicsőséget” biztosít. A teremtett világ akkor fog véglegesen felszabadulni a „romlandóság szolgaságából”, amikor a feltámadás által a „test megváltása” (Róm 8,23) bekövetkezik. A test megdicsőülésével a teremtett világ megdicsőülése jár együtt. Ennek konkrét módját Pál nem írja le, ám azt világossá teszi: a világ nemcsak időlegesen, a történelem időszakában az emberek otthona, hanem a beteljesedés után is.²³

6. Összegzés

Szent Pál apostol parúziáról szóló tanításának fejlődése mindezekelőtt a teológiai távlat fokozatos növekedésében áll. Az 1. Tesszalonikai levélben Pál inkább lelkipásztori oldalról közelíti meg a parúziát: alapvetően a vigasztalás és a hiteles keresztény életre való ösztönzés céljából ír róla. A 2. Tesszalonikai levélben viszont Isten üdvözítő tervének összefüggésében szemléli, majd az 1. Korintusi levélben bővebben is rámutat az üdvtörténeti vonatkozásokra. A 2. Korintusi levélben és a Filippi levélben azt tudatosítja, hogy a parúzia nem más, mint végső

²³ Ezt a meggyőződést az apokaliptikus irodalom az „új ég és új föld” formulával juttatja kifejezésre (vö. Jel 21,1).

beteljesedése annak a Krisztus-közösségnek, amely már most osztályrésze a megkeresztelteknek, és amely a halál után szorosabbá és véglegesé válik. A Római levélben tárul fel a legszélesebb távlat: a megváltás teljessége Krisztus második eljövetelekor a teremtett világ megdicsőülését vonja maga után.

Bár a parúziával kapcsolatos távlat fokozatosan bontakozott ki, egy szempont mindegyik fentebb említett levélben és majdnem mindegyik fentebb tárgyalt szakaszban hangsúlyos:²⁴ a parúziának és a halottak feltámadásának szerves összetartozása. Krisztus második eljövetele nemcsak azt teszi nyilvánvalóvá, hogy Isten a történelem Ura, hanem azt is, hogy Isten hatalmasabb a halálnál és győzedelmeskedni tud felette. Ő életre teremtette az embert, s az emberi testet is képes az örök boldogság részesévé tenni. Éppen ez a szoros kapcsolat az Úr eljövetele és az egyetemes feltámadás között teszi Szent Pál parúzia-tanát különösen is aktuálissá.

²⁴ Az egyetlen kivétel a 2Tessz 2,1-12.

JACZKÓ SÁNDOR

A HIVATALOS TÁRSULÁS MINT JOGI SZEMÉLYISÉG SZABÁLYOZÁSA A NYUGATI ÉS A KELETI JOGRENDENBEN

TARTALOM: Bevezetés; I. A nyugati és keleti jogrend társulásokkal kapcsolatos szabályozása; 1. Választott tematika; 2. A társulások tipológiája; 3. Azonos terminológiájú eltérő szabályozás; 4. A hivatalos társulás; II. A hivatalos társulás anyagi eleme; 1. A két kódex sajátosságai; III. A hivatalos társulás célja; 1. A célok osztályozása; IV. A hivatalos társulás jogi eleme; 1. A létesítésre illetékes egyházi hatóság szabályozása; 2. A hivatalos társulás felletti felügyeleti jog; 4. A hivatalos társulás megszűnése; Összegzés.

Bevezetés

A társulási hajlam, a közösségi életre való törekvés az emberi személyiség sajátossága. Ennek jegyében az eltelt két évezred alatt megbecsülhetetlen számú egyházi társulás vagy társulat jellegű szerveződés látott napvilágot, vagy szűnt meg különböző működési nehézségek miatt. A kezdeti időszakban a római jog által garantált társulási lehetőség¹ létfontosságú volt a keresztény közösségek életében. Ezek a társulatok szakrális csoportosulásként legális módon alakulhattak meg és működhetek zavartalanul az állami jogrend keretén belül.²

Az egyházban megfigyelhető korai intézményesülés miatt Isten Népe asszociatív jellegének kielégítő jogi körülírására sokáig nem került sor. A krisztushívók közösségi életének szabályozása marginális jelentő-

¹ A krisztushívók modern kori társulásai a római jogban *collegia tenuiorum*-nak nevezett társaságra vezetik vissza eredetüket. Ezek a csoportosulások általában szegény embe-
rekből álltak, akik egymásnak kölcsönös segítséget biztosítottak szükséghelyzetekben,
különösen temetési szertartások és sírásások alkalmával.

² A társulások történelmi hátteréről: ONCLIN, W., „Principia generalia de fidelium
associationibus”, in *Appollinaris*, 36 (1963) 68-76. Vö. A. GARCÍA GARCIA,
„Significación del elemento asociativo en la historia del derecho de la Iglesia”, in
Aymans, W. – Geringer, K. T. – Schmitz, H. (Hrsg), *Das konsociative Element in der
Kirche. Akten des VI. Internationalen Kongresses für Kanonisches Recht*, St. Ottilien
1989, 25-47. Vagy AMOS, J. R., „A Legal History of Associations of the Christian
Faithful”, in *Studia Canonica* 21 (1987) 273-280.

séggel bírt a korábbi törvényi szintű szabályozásokban. A 20. századi teológia a II. Vatikáni Zsinaton és azt követően újra hangsúlyozza, mivel Krisztus emberré lett, egyháza, mely egyben titokzatos Teste is, nem csupán természetfeletti valóság, hanem látható és körülhatárolható emberi közösség. Ebből eredően részesedik az emberi közösség jellemvonásaiban, többek között a társulási lehetőségben és annak jogi szervezettségében is. A tagok azonos szándéka és a közös cselekvés lehetővé teszi, hogy olyan eredményt érjenek el, ami meghaladja a tagok egyedi képességeit, körülményeit vagy céljait. „Ez a közösség maga az Egyház misztériuma, amint erre méltán emlékeztet a II. Vatikáni Zsinat Szent Ciprián jól ismert szavaival: Így az egyetemes Egyház úgy jelenik meg, mint az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből eggyé vált nép.”³

A zsinati atyák egyrészt elismerik az asszociatív szándék szabadságát, másrészt igényt formálnak arra, hogy a társulások életét világos jogi kritériumok határozzák meg.⁴ Ennek köszönhetően a társulások alapításának későközépkorból ismert fellendülése indult. A társulási jog a II. Vatikáni Zsinat óta a korábbi évszázadok relatív mellőzése után ismét reneszánszát éli az egyházban. A krisztushívők szabadon alkothatnak csoportokat vagy közösségeket egyházi célból. Az előre nem gondolt pozitív fogadtatás miatt a Legfőbb Törvényhozó a kor és a társadalom igényére jobban reflektáló társulási jogot hozott létre. A hatályos nyugati kódexben szerepel először⁵ a „*ius associationis*” a krisztushívők alapvető jogaként.

A témakör széles spektruma miatt tanulmányunk kizárólagosan az úgynevezett hivatalos vagy nyilvános társulással (*consociatio publica*) kapcsolatos normákra szorítkozik. A témaválasztásából eredő korlátozást az indokolja, hogy a nyilvános társulás szabályozásával mindkét hatályos törvénykönyv kifejezetten foglalkozik, ami a magántársulások estében nem állítható. Így a magántársulások tárgyalása és szabályozásának összehasonlítása a témán kívül esik, gyakorlatilag utalás szintjén marad.

³ IOANNES PAULUS II, adh. ap. *Christifideles laici* [de vocatione et missione laicorum in Ecclesia et in mundo], in AAS 81 (1989) 393-521. 18. fejezet.

⁴ A zsinat felfogásában fontos szerepet játszott annak felismerése és elismertetése, hogy a társulási jog *ius nativum*. Az egyház elismeri a társulások emberi jogát, amely a személy társadalmi létéből fakad, abból a tényből, hogy az ember önmagában társas lény.

⁵ Az 1917-es *CIC* 685. kánonja csak implicit ismeri el a hívők társulás alapítási jogát.

I. A nyugati és keleti jogrend társulásokkal kapcsolatos szabályozása

Általános szerzői vélemények szerint a két kódex törvénykezése számos pontban tökéletesen megegyezik egymással. J. Abbas szerint habár ez az állítás igaz, mégis a két Kódex elkerülhetetlenül, de összehasonlíthatóan különbözik némely más pontban.⁶

A megállapítás igazságtartalmával kapcsolatban már a kánonok száma jelzi az említett különbözőséget. A latin kódex 32 kánont szentel a társulások szabályozásának, addig a keleti kódexben ugyanez a témakör 11 kánont tartalmaz.⁷ A keleti kódex ugyanis – nem számítva a magántársulatok létrejöttére történő utalást – kizárólag a hivatalos társulások szabályozását tartalmazza. Ez nem jelenti azt, hogy a magán társulatoknak ne lenne létjogosultsága a keleti egyházban, ellenben tárgyalásuk logikus kifejtésére a kodifikációs bizottság állásfoglalása szerint a részleges jog sokkal alkalmasabb.

A társulások szabályozása a nyugati kódexben az Egyház hierarchikus felépítése előtt a II. könyv V. cím alatt „A Krisztushívők társulásai” részben történik. A hatályos normatíva a korábbi „De Personis” könyv helyett a „De Populo Dei” könyvben található. A változtatás a kommúnió zsinati elvének megnyilatkozása. A latin jogrend az általános szabályok után külön fejezetben beszél a hivatalos, a magán és végül a világi társulásokról.

A *CCEO* a latin kódextől eltérően egy fejezetet szán a hivatalos társulásokra. A keleti kódex XIII. címe *A krisztushívők társulásai* elnevezést viseli. A törvénykönyv ebben a címben is következetesen csak az összes keleti egyházban szükségszerűen azonos normatívát fogalmazza meg. Strukturálisan is ragaszkodik a korábbi jog felfogásához, csak a régi terminológia szerinti egyházi társulások szabályozásával foglalkozik. A témakör a latin joggal ellentétben az egyház hierarchikus felépítése után következik. A társulásokról szóló norma a megszentelt élet intézményeiről szóló rész mellett található a bennük lévő közös asszociatív elem miatt, ellenben nem vette át a társulások létét a megszentelt élettől való megkülönböztetéssel megalapozó bevezető latin kánont. Ez a be-

⁶ ABBASS, *Associations*, 228-229.

⁷ A kánonok számában fokozatos csökkenés figyelhető meg, mivel az 1917-es *CIC*-ben még 44 kánon szerepel.

osztás szerencsésebb a pusztá utalásnál, illetve a külön részben való tárgyalásnál.

1. Választott tematika

A téma körülhatárolása után a választott tematikára kell kitérni. A *CIC* és a *CCEO* társulási jogát összehasonlító eddigi egyetlen tanulmányban J. Abbas a megfigyelhető különbségek és sajátosságok összegzését mikrokomparatív módszerrel végzi el. Kánonról kánonra haladva tárgyalja a két törvénykönyv verbális differenciáit. A nyugati, majd a keleti szabályozási sajátosságok bemutatása után az eltérő jelentésű paralel normákat foglalja össze.⁸ A szerző a nyugati kódex egyedi rendelkezéseinek ismertetése közben megjegyzi, hogy a keleti kódexben a szabályozás más helyen, a jogi személyiség tárgyalásánál történik.

A cikk tartalmára pillantva rögtön kiderül – a formális logikát követő előbb említett módszert tiszteletben tartva –, hogy nem ez a gondolatmenet jelenik meg benne. A keleti kódex magában a hivatalos társulás definíciójában közli, hogy az ilyen jellegű formáció az alapítás pillanatától jogi személyiség. A jogi személyek általános szabályozása a hivatalos társulásra is vonatkozik. Véleményünk szerint a törvénykönyv strukturális rendelkezéseit követő eljárás tovább gazdagíthatja az előbb említett módszer által elért részletes eredményeket is. A cikk ezért a jogi személy kánonilag meghatározott három elemén belül hasonlítja össze a hivatalos társulás szabályozását a két hatályos jogrendben. A jogi személyiség a hivatalos társulások normatívájában mindkét törvénykönyv „közös nevezője”, ezért optimális kiindulási pont és komparatív lehetőség. Így a hivatalos társulás szabályozását az anyagi, cél és jogi elem hármas szempontján belül fogjuk összehasonlítani a két hatályos jogrendben.

2. A társulások tipológiája

A társulások tipológiája teljesen új a hatályos latin normatívában. Ennek ellenére a társulások tagjainak és a megszentelt élet intézmény tagjainak megnevezése között nem túl szerencsés átfedés figyelhe-

⁸ Abbas megállapítása szerint a latin törvényalkotás 8 egyedi kánont fogalmaz meg, amelyek nem szerepelnek a keleti kódex társulási jogában. Lényegesen kevesebb, összesen 3 kánonról állapítja meg, hogy a keleti hagyomány sajátossága.

tő meg. A terminológiai pontatlanság azért is feltűnő és nehezen magyarázható, mivel a Legfőbb Törvényhozó a társulások létét a témakörrel foglalkozó bevezető kánonban⁹ a megszentelt élet intézményével és az apostoli élet társaságainak megkülönböztetésével alapozza meg.¹⁰ A keleti kodifikátorok a kódexrevízió során észlelték a félreérthetőséget, és a latin normatíva bevezető kánonját teljes mértékben kihagyták a végleges szövegváltozatból. Terminológiai következetlenség nem pusztán a bevezető kánonban, hanem két másik helyen is tetten érhető. A *CIC* 311. kánonban és a 317. kánon 2. §-ban szereplő „sodales” a megszentelt élet intézményének tagjaira utal, míg a 303. és a 329. kánonban ugyanez a kifejezés a társulások tagjait jelenti. Tehát a megszentelt élet intézményeinek és a társulások tagjainak megnevezése a latin kódexben nincs következetesen megkülönböztetve, a törvényhozó mindkét szervezet esetében azonos terminológiát használ.

A *PCCICOR* konzultatív testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy a törvényszövegnek minden esetben egyértelmű kifejezést kell alkalmazni a tagok megnevezésére. A döntésnek¹¹ köszönhetően a keleti normatíva a társulások tagját „membrum”-nak nevezi, míg a megszentelt élet intézményének tagjára a „sodalis” elnevezést használja. Összegzőként elmondható, hogy a bevezető kánon a latin normatíva sajátossága, míg a keleti kódex az egyértelmű megnevezéseket használatával kerüli a terminológiai pontatlanságot.

3. Azonos terminológiájú eltérő szabályozás

A két törvénykönyv paralel kifejezései néhány alkalommal eltérnek egymástól. Ezek közül maga a hivatalos társulás kifejezés a legfontosabb, mivel mindkét törvénykönyv a „consociatio publica” terminust használja, mégis a fogalom jelentéstartalma nem azonos mindkét esetben. Ezt támasztja alá a két törvénykönyv hasonló, de mégsem azonos definíciója.¹²

A régi jog felfogásában az egyházi társulások vagy az alapítás miatt jogi személyiségek, vagy az ordinárius által jóváhagyottak és jogi személyiség nélküliek. A hatályos latin jogrendben ettől eltérően a jóváhagyás által létrehozott szervezetet a fentiek ellenére nem hivatalos,

⁹ *CIC* 298. kánon 1.§.

¹⁰ Az elv az 1917-es *CIC* 685. kánonjából származik.

¹¹ *Nuntia* 21 (1985) 76.

¹² Vö. *CIC* 301. kánon 1§. és *CCEO* 573. kánon 1§.

hanem magán társulásnak tekinti. A hatályos latin kódex az egyházi hatóság általi alapítást ismeri el a hivatalos társulás egyedüli autentikus létesítési módjának.¹³

A keleti kódex a jogi személyiség megadása, a hivatalos jelleg valamint a hatósági jóváhagyás közötti kapcsolatot egyértelműen megfogalmazza. A keleti kódex definíciója tartalmazza a jóváhagyás kifejezést is, azaz a dekrétummal való jóváhagyás a hivatalos társulás létrejöttét eredményezi. A latin kódexben ugyanez a terminus azt a lehetőséget jelöli, hogy a magán társulás jogi személyiséget nyerhet el.

A keleti törvénykönyvben az alapítással kapcsolatban egyszerre új és átvett elemek is találhatóak. A régi latin jog értelmében, de a hatályos latin jogtól eltérően a formális dekrétummal való jóváhagyás nyilvános társulást hoz létre. A jóváhagyás, mint jogi aktus a hivatalos jelleg megadására szolgál, olyan jogi intézkedés, amiben kifejeződik a csoport és a hatóság közötti specifikus kapcsolat. A keleti kódexrevízió során a testület visszatért a régi latin joghoz, melyben a társulás jellegét az egyházi hatósággal való kapcsolat határozza meg. Az *approbatio* vagy jóváhagyás a latin kódexben viszont pusztán a jogi személyiség megadását is eredményezheti, anélkül, hogy az a társulás magán jellegén változtatna.¹⁴ A jóváhagyást a keleti kodifikátorok ezzel szemben az illetékes egyházi hatóság intézkedésének tartják, ebből nem a jogi személyiség, hanem a hivatalos jelleg megadása következik.

4. A hivatalos társulás

A hivatalos társulás pontos meghatározása előtt célszerű a formális logika alapján negatív módon megközelíteni a fogalmat, leszűkítve annak területét. A krisztushívók társulásairól így elsődlegesen az állapítható meg, hogy strukturálisan különböznek az egyház hierarchikus közösségeitől, mivel a hierarchikus egységek tagjaivá válás nem önként, hanem valamilyen körülmény hatására automatikusan történik. Ezzel szemben a társuláshoz való csatlakozás önkéntes és szabad döntés eredménye, amely arra irányul, hogy az egyház természetfeletti küldetését a világ számára is realizálja.

Másodszor, a társulás formálisan is különbözik a törvénykönyvben található asszociatív jellegű más jogi alakzatoktól, például a

¹³ MARTINEZ SISTACH, L., *Le associazioni di fedeli*, Milano 2006, 60-67.

¹⁴ CIC 322. kánon.

megszentelt élet intézményeitől vagy az apostoli élet társaságaitól, mivel az említett formáktól eltérően nem kíván életre szóló csatlakozást és különleges kötődést. A hivatalos társulás a krisztushívők autonóm törekvésén túlmenően azzal a specifikus tulajdonsággal rendelkezik, hogy saját jogrendjüknek megfelelő módon az illetékes hatóság hozza létre azokat. L. Navarro ezért releváns intézményes karakterű társulatoknak nevezi azokat.¹⁵ Különleges fogadalom sem szükséges, ezért a tagság bármikor fel is függeszthető. Sőt, ha a tagok úgy látják, hogy a kitűzött célt elérték, akkor akár kérhetik is a szervezet felosztatását az illetékes hatóságtól. A hivatalos társulás tehát a személyek önkéntes, kánonilag körülírt cél elérése érdekében létrejött tartós csoportosulása, amit az egyházi hatóság hoz létre. A latin jogrendben ez kizárólag az illetékes hatóság általi alapítást, míg a keleti jogrendben ezen túl a formális dekretummal való jóváhagyást is jelenti. Az egyház pozitív módon kifejtve alapvető jognak¹⁶ ismeri el.¹⁷

II. A hivatalos társulás anyagi eleme

A hivatalos társulás, mint jogi személy, elsődleges konstitutív része az úgynevezett anyagi elem, mivel magától értetődő, hogy a társulás személyek és nem dolgok összessége. Miért élvez prioritást az anyagi elem a jogi személyek, adott esetben a hivatalos társulás többi jellemzőivel szemben? A megkülönböztetés nem fontossági sorrendet takar, hanem a jogi formáció időrendi kibontakozódást tükrözi. A társulás alapítási szándék első lépése a személyek találkozása, akik megvitatják, milyen célt tűznek ki, és ennek érdekében milyen jogi státuszt akarnak elérni. W. Aymans ebben az értelemben nevezi a kánoni személyi összességet a társulás első létesítő elvének.¹⁸ A jogi személynek legalább három természetes személyből kell állni.

¹⁵ NAVARRO, L., *Diritto di associazione e associazioni di fedeli*, (Monografie giuridiche), Milano 1991. 205-7.

¹⁶ Vö. CIC 215. kánon és CCEO 18. kánon

¹⁷ A Legfőbb Törvényhozó a krisztushívők jogainak felsorolásakor rendszerint a „ius est” terminus technicust használja. A CIC 215. kánon megfogalmazásában ehelyett az „integrum est” állítmány szerepel, ami explicit nem zárja ki, de meg sem erősíti azt sem, hogy a társulási jogot valódi jognak tekintünk. A zsinati tanítás fényében és kánon redakciótörténetének ismerete alapján mégis valódi jogról van szó.

¹⁸ AYMANS, W., „Das konsoziative Element in der Kirche”, in Aymans – Geringer – Schmitz (Hrsg), *Das konsoziative Element*, 1034-35.

A tagok felvétele az egyetemes jog és a társulás szabályzata szerint történik. Mindkét hatályos kódex egybehangzóan állítja, hogy minden krisztushívőt megillet a társuláshoz való jog. A *CIC* 215. kánonjában szereplő *krisztushívő* terminus minden megkeresztelt személyt magába foglal, de a 278. kánon a félreértések elkerülése miatt kijelenti, hogy a klerikusok státuszukkal össze nem egyeztethető társulatoktól tartózkodjanak. A felvételi feltételeket a szabályzatok részletesen is megszabhatják, de az egyetemes jog is támaszt bizonyos kritériumokat.¹⁹ Az egyházas karakter miatt nem lehet felvenni olyan személyt, aki a hitet nyilvánosan elvetette, vagy az egyházi közösséget elhagyta. Ugyanígy nem lehet a tagság részese az, aki kiszabott vagy hivatalosan kinyilvánított kiközösítés sújt. Ha az eretnokség, szakadárság vagy a skizma a társulásba történő belépés után történt, akkor az elbocsátást az illetékes hatóságnak kell a jog szerint kinyilvánítania.

A kódex hallgat annak a lehetőségéről, hogy nem katolikus a társulás tagja lehet. L. Navarro a hallgatás kapcsán megjegyzi, hogy a kérdés már az előkészítő munkálatok során nagy vitát váltott ki. Míg az eredeti törvénytervezet kifejezetten megengedte a nem katolikusok hivatalos társulásba való felvételi lehetőségét, később ezt a tervezetet mellőzték. J. Oliver hangsúlyozza, a *CIC* hallgatásán túlmenően a kodifikátorok az ökumenizmus jegyében a nem katolikus keresztények számára a korábbi jog által előírt kifejezett tiltást²⁰ sem vették át az új szövegrészbe.

1. A két kódex sajátosságai

A latin kódex egyedisége,²¹ hogy meghatározza a harmadrendeket és a klerikusi társulásokat is. A keleti kódexrevízió során a *Cleri Sanctitatis* 549. kánonjában felmerült az 1917-es *CIC* 701. kánonjához hasonlóan a harmadrend bevezetésének igénye, azonban a későbbi döntés során a tervezet nem kapta meg az elégséges támogatást. Az egyházi vezető megerősítése és az egyházi asszisztens kinevezése is a latin kódex sajátossága.²²

Klerikusinak nevezzük azokat a társulásokat, amelyek kleriku-

¹⁹ Vö. *CIC* 316. kánon 1.§. valamint *CCEO* 580. kánon.

²⁰ OLIVER, J. M., *Ecumenical Association, Their Canonical Status with Particular Reference to the United States of America*, Roma 1999, 215-249.

²¹ ABBAS, *Associations*, 233.

²² *CIC* 317. kánon 1.§.

sok irányítása alatt állnak, a szent rend gyakorlását vállalják, és az illetékes egyházi hatóság ilyennek ismeri el őket.²³ Ezen túlmenően a keleti hagyomány szellemében a pátriárka az állandó szinódus beleegyezésével az általa alapított társulatokhoz a klerikusok inkardinációját is engedélyezheti.²⁴

A nyugati kódex három kánont szentel a világiak társulásainak, ugyanakkor a laikusi társulás megnevezést nem használja, ezért azt nem lehet jogi kategóriának tartani. Szigorúan véve minden klerikusnak el nem ismert társulás, mégha csak papokból áll, egyéb társulásnak minősül.

III. A hivatalos társulás célja

A hatályos normatíva szerint a jogi személy második jellemzője az egyház küldetésének megfelelő, az egyesek célját meghaladó célkitűzés. A *ratio finis* szerinti megkülönböztetést az 1917-es Kódex vezette be,²⁵ és elsősorban a kitűzött cél alapján osztályozta a társulásokat. Ez a rendszerező elv a hatályos normatívában megváltozott, mivel nem a cél, hanem a hatósághoz fűződő viszony határozza meg a társulási szándékot. Azok a társulások, melyek kánonilag el nem ismert célt követnek, a kánonjog szerint irrevelánsak.²⁶

A társulások egyházban való léte mindig valamilyen lelki célt vagy küldetést feltételez. Mivel az egyház nemcsak látható, hanem természetfeletti valóság, ezért fontos kritériumnak tűnik az, hogy a működési cél a fizikai személyek elgondolásán és lehetőségén is túlmutasson.

Az illetékes hatóság az alapítás aktusa előtt megvizsgálja azt, hogy a szervezet tagjainak közös elgondolása és munkája mennyiben illeszkedne az egyház működéséhez. A cél helyes kitűzése, valamint az eléréshez szükséges eszközök megléte az alapítás előfeltétele, mivel a hatóság ezeket a szempontokat vizsgálja meg a dekrétum kiadása előtt. Amennyiben nem lát elégséges indokot alapításra, akkor a krisztushívők kérését visszautasíthatja.²⁷ Ilyenkor vagy átdolgozásra kerül a szabályzat,

²³ Vö. *CIC* 302. kánon.

²⁴ *CCEO* 579. kánon.

²⁵ ONCLIN, *Principia*, 106.

²⁶ AYMANS, „Das konsoziative Element”, 1035.

²⁷ Vö. „Az Egyház pásztorai, valahányszor szembesülnek azokkal a fölöttébb lehetséges és érthető veszélyekkel, melyek bizonyos társulási formákból vagy új formák jelentkezéséből származnak, nem mondhatnak le saját tekintélyük gyakorlásáról, nem csupán az

vagy a tagok úgy döntenek, hogy nem törekszenek további egyházi ak-
tusra, és magántársulás keretén belül próbálják elérni módosított szándé-
kukat, vagy feladják célkitűzésüket és társulási szándékukat is egyben.

A tevékenység hatékony növelése érdekében célszerű a felada-
tok végzését csoportosítani és specializálni. Érdemes kerülni annak a
veszélyét, hogy egyházi csoportok ugyanazon célkitűzése rivalizáláshoz
vezessen.

1. A célok osztályozása

A törvénykönyv arra törekszik, hogy rendszerezze azokat a fel-
adatokat, melyek az egyház életében kizárólag a krisztushívők szabad
kezdeményezése alkalmas megvalósítani. A kérdés az, a krisztushívők
autonóm törekvéseinek milyen lehetőségei vannak, milyen feladatok
elvégzését teszi lehetővé számukra az egyházi hatóság, az *auctoritas
ecclesiastica*.

A hatályos latin szabályozás a célok három kategóriáját állítja
fel. Az első típusba a kánonilag el nem ismert, vagyis világi célok szere-
pelnek, amelyeknek az egyház életére közvetlen hatása nincsen. Ilyen
célok megvalósítására létrejövő kezdeményezés nem minősül hivatalos
társulásnak, ezért az illetékes hatóság elzárkózik az alapítástól.

A második kategóriát a krisztushívők szabad elhatározásából
eredő lelki célok alkotják. A Legfőbb Törvényhozó a krisztushívők szá-
mára a tökéletesebb életre való törekvést, a nyilvános istentisztelet, illet-
ve a keresztény tanítás előmozdítását, valamint más apostoli tevékenység-
get követő célok elérését teszi lehetővé.

Az illetékes hatóságnak fenntartott célok tartoznak a harmadik
kategóriába. Ezen célok teljesítéséről az egyházhoz való különleges
kötődésük miatt magának az egyházi hatóságnak kell gondoskodnia. Az
egyház a nyilvános istentisztelet előmozdításának irányítását²⁸ a régi
jogban is fontosnak tartotta, ezért az egyházi hatóság számára rezerválta.
A hatályos normatíva is úgy rendelkezik, hogy egyedül az illetékes egy-

egyházi közjő, hanem a világi hívők kérdéses társulásainak érdekei miatt sem. Ezért
józan ítélőképességre van szükségük, hogy a világi Krisztus-hívők társulásait úgy tud-
ják vezetni és támogatni, hogy azok az Egyház közösségében és küldetésében folyto-
nosan növekedjenek in IOANNES PAULUS II, adh. ap. Christifideles laici, 393-521.
31. fejezet

²⁸ A régi jog külön társulás típust rendelt erre a feladatra, az egyházi hatóság által alapított
konfraternitások feladata volt a liturgikus élet fejlesztése.

házi hatóság alapíthat az egyház nevében működő társulatot, amely vagy a nyilvános istentisztelet előmozdítására vagy a keresztény tanítás átadására törekszik, vagy bármilyen célra, ami természeténél fogva az egyházi hatóságnak van fenntartva. A keresztény hit átadása az egyház missziós jellegű működésének záloga. Az egyház egyik fő célja, hogy tanúsítsa az evangéliumot a világnak. A latin fegyelem sajátos megnyilvánulása, hogy az illetékes hatóság a magánkezdeményezésből nem kellőképpen gondozott egyéb lelki célok közvetlen vagy közvetett szolgálatára is létrehozhat hivatalos társulást.²⁹ Ilyen rendelkezés a keleti kódexben nem található.

A keleti kódex a társulások céljának szabályozásakor követi a nyugati törvénykönyv rendelkezéseit. A keleti kódex 18. és 19. kánonja elismeri a jogot mindazoknak, akik az Isten népéhez tartoznak, hogy a krisztushívők szabadon alapíthatnak és vezethetnek társulatokat a szertetet vagy jámborság céljára és apostoli tevékenység indítására és támogatására.³⁰

Mivel a kódex szerkesztő bizottsága a célok általános megfogalmazását elégségesnek találta, ezért a célok bővebb kifejtése sem került át a keleti kódexbe. Fenntartva a 18. kánon rendelkezéseit az egyházi hatóság rezerválja maga számára a jogot, mely lehetővé teszi, hogy a nyilvános istentisztelet előmozdítására, illetve a keresztény tanítás egyház nevében való átadására, vagy a természetüknél fogva fenntartott célok elérésére társulást alapítsanak.

IV. A hivatalos társulás jogi eleme

A hivatalos társulás, mint jogi személyiség harmadik kritériuma a jogi elem. A régi jogban szükséges a hierarchia közbelépése a társulás létrehozásakor vagy a jóváhagyáskor, mivel a 686. kánon 1.§. szerint³¹ enélkül a társulásnak nincs léte az egyház életében. A korabeli egyházi doktrína szerint az egyházi társulat a hierarchiához kapcsolódik és nem a laikusokhoz. Ezért kizárólag a hierarchia aktusa képes társulást alapítani.³² „Ez az előfeltételezés megfelel annak az egyházképnek, mely az egyház közösségét az illetékes hatósággal azonosította és a hívőknek az egyház

²⁹ Vö. *CIC* 301. kánon 2.§.

³⁰ *Eastern Catholic Church Law* (ed) J. Pospishil, New York 1993, 245.

³¹ „Nulla in Ecclesia recognoscitur associatio quae a legitima auctoritate ecclesiastica erecta vel saltem approbata non fuerit.” *CIC* 1917, 686. kánon 1.§.

³² DEL PORTILLO, A., „Ius associationis et associationes fidelium iuxta Concilii Vaticani II doctrinam”, in *Ius Canonicum* 8 (1968) 5-6.

közösségében lényegében passzív feladatkört tulajdonított”.³³

A keleti kódex felfogása ebben a kérdésben is tudatosan eltér a latin normatívától. A hivatalos társulás, mint már említettük, az alapítása pillanatában nyeri el az illetékes egyházi hatóságtól a jogi személyiséget. Mindenesetre a latin kódex nem határozza meg, milyen típusú személyiséget hoz létre az alapítás dekrétuma. G. Ghirlanda találóan fogalmazza meg ezt az összefüggést, „világos, hogy nem minden hivatalos jogi személy hivatalos társulás, ellenben minden hivatalos társulás jogi személyiség”.³⁴ A latin kódex funkciója szerint megkülönbözteti a hivatalos és a magán jogi személyeket. A két típus közti lényeges különbség az, hogy a hivatalos jogi személy az egyház nevében, a magán jogi személy csak a saját nevében gyakorolja feladatát. Egyes szerzők véleménye szerint nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy az egyházi hatóság a nem fenntartott célok elérésére magán jogi személyként alapítja meg társulásokat.

A magántársulat és a magán jogi személy anyagi javaival kapcsolatban³⁵ a saját szabályzat az irányadó, nem a *CIC V.* Könyve. A társulási lehetőséget és a szabályzat által biztosított anyagi függetlenséget kihasználva a latin egyházban a törvénykönyv kiadása után nagy számú jóváhagyott társulás jött létre. Ezt a tendenciát érzékelve a keleti bizottság azon az állásponton maradt, hogy a keleti egyházak közös jogának nem kell eltérnie a *ius vigens*-től, így a magán és hivatalos jogi személyiség megkülönböztetését³⁶ nem vette át. Ennek vagyoni jogi aspektusa az, hogy a jogi személy által birtokolt javak kivétel nélkül egyházi javak, aminek szabályozása a törvénykönyv XXIII. címe alatt található.

A hivatalos társulás létrehozásának szabályozásával a *CIC II.* Könyv I. Részének IV. címének II. fejezete foglalkozik. A *CIC* 301. kánon 1.§-ban az alábbi módon adja meg a nyilvános társulás definícióját:

„Christifidelium consociationes quae a competenti auctoritate ecclesiastica eriguntur, consociationes publicae vocantur”.

A kánon két fontos gyakorlati következménnyel jár. Először visszautasítja annak lehetőségét, hogy az egyházi hatóság magántársula-

³³ NAVARRO, *Diritto*, 12.

³⁴ GHIRLANDA, G., *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione – Compendio di diritto ecclesiale*, Cinisello Balsamo/Roma 1990, 256.

³⁵ *CIC* 1257. kánon 2.§.

³⁶ *Nuntia* 18 (1984) 11-12.

tot hozzon létre, mivel a létesítés aktusa a társulatot nyilvánossá teszi.³⁷ Másrészt nem létezik és nem is létezhet olyan nyilvános társulás, amelyet nem így létesít a hatóság, mivel más társulás alapítási lehetőséget számukra a nyugati kódex nem ismer el. Az illetékes hatóság közreműködése nélkül tehát nem képzelhető el ez a jogi forma. A hatályos latin jogrendben minden más jellegű alapítás csak magántársulás létrejöttét eredményezheti.

A létesítés aktusa az illetékes hatóság kizárólagos és saját aktsa. A hivatalos társulás megalapításától fogva automatikusan jogi személyiséggel rendelkezik. Így habár nincs fogadalom vagy eskü, és az elhatározás bármikor visszavonható, ennek ellenére a társulás állandó jellegűnek tekinthető, azaz jogok és köteleességek alanya az egyházban.

A hatóságnak meg kell vizsgálni a létesítés előtt a szabályzatot,³⁸ mérlegelnie kell, hasznos-e a cél,³⁹ valamint rendelkezik-e az ehhez szükséges és elégséges eszközökkel. Lehetséges tehát az, hogy az illetékes hatóság a szabályzat átdolgozását vagy hiánypótlását kéri. A Legfőbb Törvényhozó az illetékes hatóságra bízta annak eldöntését, hogy megalapítja-e a célja elérésére elégtelen eszközökkel rendelkező társulást, vagy nem. Ilyen esetben a pasztorális prudencia jegyében az alapítás általában elmarad.

Az alapító határozat a hivatalos társulást egyben jogi személlyel deklarálja. A latin kódex nem határozza meg egyértelműen, hogy az alapító határozattal milyen típusú jogi személyiség jön létre.⁴⁰ Így, mivel az egyházi hatóság magán társulatot nem hozhat létre, elvileg nem zárható ki annak lehetősége, hogy olyan hivatalos társulatot alapítson, amely magán jogi személyiséggel rendelkezik.

A keleti normatíva a hivatalos társulásokkal kapcsolatban a következő meghatározást közli az 573. kánon 1. §-ban:

„Consociationes ab auctoritate competenti ecclesiastica erectae vel ab ipsa per decretum approbatae sunt personae iuridicae in Ecclesia et vocantur consociationes publicae”.⁴¹

³⁷ NAVARRO, *Diritto*, 142.

³⁸ CIC 117. kánon és 314. kánon.

³⁹ CIC 114. kánon 3. §.

⁴⁰ NAVARRO, *Diritto*, 147.

⁴¹ „Az illetékes egyházi hatóság által alapított, vagy általa határozattal jóváhagyott társulatok jogi személyek az egyházban és hivatalos társulásoknak nevezzük őket.” Saját fordítás.

A keleti normatíva a hivatalos társulást eleve jogi személynek deklarálja a megalapítás pillanatától kezdve. Ha a nyugati kódex definíciója kapcsán azt állapítottuk meg, hogy kettős hatása van, akkor jelen esetben is tartható ez az állítás. Először is kizárja annak lehetőségét, hogy az illetékes hatóság magán társulatot hozzon részre, másrészt megfogalmazza a hivatalos társulás megalapításának jogi lehetőségét. A kodifikáció külön kiemelte, hogy egyházi hatóság magán társulatot nem alapíthat és nem is hagyhat jóvá, tevékenysége a dicséretre vagy az ajánlásra korlátozódik.

A személyek kánoni cél érdekében történő csoportosulási szándékát az illetékes egyházi hatóság megvizsgálja: Amennyiben a kondíciókat megfelelőnek találja, akkor megalapítja, vagy legalábbis jóváhagyja azokat, amelyek így jogi személyiséggel rendelkeznek. A keleti jogrendben még az elvi lehetőségét is ki lehet zárni annak a feltevésnek, hogy az illetékes hatóság magán jogi személyiségű hivatalos társulást alapítson, mivel a kódex ilyen jogi kategóriát nem ismer.

Az alapítás lehetősége, de nem annak jogi következménye azonos az 1917-es *CIC* utasításával. Jelentős változás, hogy a jóváhagyás eltérően a korábbi normatívától a hatályos kódexben jogi személyiséget s nem pusztán létet vagy képességet ad a társulás számára.

Egyrészt adott a lehetőség az illetékes egyházi hatóság számára a *CCEO* 574. kánonban meghatározott célok érdekében az Egyház nevében tevékenykedő társulások létre hozása, amelyek így nyilvánosak. Másodszer a 18. kánonban elismert jog szerint értelme szerint a krisztus hívek szabad elhatározásából, saját kezdeményezéséből alakíthatnak társulásokat, melyet az illetékes egyházi hatóság határozattal nyilvános társulásnak nyilvánít.

A nyilvános társulások alapításának a fenn említett legjelentősebb differenciáján kívül is tartalmaz eltérést. A Legfőbb Törvényhozó két különbözőséget hagyott jóvá, az egyik a keleti tradíció sajátos megnyilvánulásaként értelmezhető, a másik kánon kizárólagos nyugati hatást mutat.

A Szentszék nemzetközi és a megyéspüspök egyházmegyei társulásaik alapításán kívül a *CIC* sajátos módon elismeri a püspöki konferencia illetékességét országos társulat létesítésére, melyek alapításuknál fogva országos tevékenységre vannak rendelve. Mivel a püspöki konferencia eleve a latin kódex sajátossága, ez a szabályozás egyedinek minősül, s nem került át a keleti kódexbe. Sőt, I. Žužek határozottan cáfolja a kánoni irodalomban használt analógiát a pátriárkai hatalom gyakorlására.

A két intézmény közti hasonlóság csupán annyi, hogy mindkettő püspökökből áll.⁴²

A CCEO a keleti hagyomány fényében elismeri a pátriárka vagy a metropolita társulás alapítási illetékességét, ami teljes mértékben ismeretlen a nyugati törvénykönyvben. Mivel egyes pátriárkai egyházak területe több országra is kiterjed, így azok előljárója nemzetközi társulások létrehozására is kompetens.

1. A létesítésre illetékes egyházi hatóság szabályozása

A nyugati norma szerint hivatalos társulás létrehozására az alábbi hatóságoknak van illetékességi köre:

1. *A Szentszék* egyetemes és nemzetközi társulások számára,
2. *a püspöki konferencia* országos társulások számára,
3. *a megyéspüspök* egyházmegyei társulásokat alapíthat, az egyházmegyei kormányzó nem, kivéve azokat, melyeknek létesítése pápai kiváltság folytán másnak van fenntartva.

A latin törvénykönyv az illetékesség körét fentről lefelé haladva állapítja meg. Az illetékesség nem személyi, hanem területi jellegű. Az elgondolás az egyház hierarchikus struktúrájának rendjét követi. Az illetékesség rendje a taxatív szabályozás ellenére mégsem problémamentes. Problematikus az illetékes hatóság megállapítása abban az esetben, amikor a társulás működése több egyházmegyére terjed ki, mégsem országos vagy nemzetközi társulás.

A keleti norma szerint a krisztushívók társulásainak létesítésére vagy jóváhagyására az alábbi hatóságoknak van illetékessége:

A megyéspüspök egyházmegyei társulásokat alapíthat, az egyházmegyei kormányzó nem, kivéve azokat, melyeknek létesítése apostoli vagy pátriárkai kiváltság folytán másnak van fenntartva,

a pátriárka az állandó szinódus megkérdezésével, vagy a metropolita a püspökszentelés szerint két idősebb megyéspüspök megkérdezése után. Ez a rendelkezés a keleti kódex sajátossága is egyben.

az Apostoli Szentszék.

A keleti kódex az illetékesség megállapításakor a latin kódexszel ellenkező hierarchikus sorrendet találunk. Az időrendben későbbi

⁴² ŽUŽEK, I., „Incidenza del CCEO nella storia moderna della Chiesa universale”, in *Ius in Vita et in Missione Ecclesiae, Acta Simposii Internationalis Iuris Canonici occurrente X anniversario promulgationis Codex Iuris Canonici, diebus 19-24 Aprilis 1993 in Civitate Vaticana celebrati*, Citta del Vaticano 1994, 719.

normatíva a kompetencia megállapításakor a kormányzati hatalom alacsonyabb fokától kiindulva halad a magasabb fok felé. Ez az elrendezés nem a Szentszék iránti fenntartásból fakad, hanem jobban előtérbe helyezi a szubszidialitást, ugyanakkor számol azzal, hogy a hivatalos társulások zöme egyházmegyei szintű, ettől lényegesen kevesebb a pátriárkai, és csak ritkán lehet találni az Apostoli Szentszék által alapított társulásokat a keleti egyházban. A társulás és tagjainak élete jobban kötődik a parókia s így az egyházmegye életéhez.

A két törvénykönyv összevetéséből két illetékességi különbség derül ki. Míg a hatályos latin kódex szerint a krisztushívők mindenfajta társulása alá van vetve a Szentszéknek, a helyi ordinárius felügyeletének az egyházmegyei társulások,⁴³ addig a keleti normatívában minden társulat az öt létesítő vagy jóváhagyó egyházi hatóság felügyelete alá tartozik.⁴⁴

Ennél még meglepőbb a keleti törvényhozás azon rendelkezése, hogy a megyéspüspököknek kell felügyeletet gyakorolnia a saját területén működő összes társulás felett, és adott esetben értesíteni a társulatot alapító vagy jóváhagyó hatóságot. Ezzel jelentősen bővül a helyi egyház felügyeleti szerepe és hatalma a társulás mindennapi életében.

2. A hivatalos társulás feletti felügyeleti jog

A társulási jog a krisztushívők alapvető joga, de nem tekinthető abszolút jognak.⁴⁵ Ennek következménye, jegyzi meg Morrisey, hogy bizonyos jogi korlátok szabályozzák,⁴⁶ és adott esetben limitálják is.

A társulás feletti örökös és felügyelet II. Vatikáni zsinaton általánosságban megfogalmazott elvnek, az egyházi hatóságtól való függés⁴⁷

⁴³ CIC 305. kánon 2.§.

⁴⁴ CCEO 577. kánon 1. §.

⁴⁵ „A mozgalmak és az új közösségek büszkék arra, hogy szabadon társulhatnak, hogy hűségesek karizmájukhoz, de amint bizonyították, azt is jól tudják, hogy az egyházi közösség, amelynek a Péter utódával egyesült püspökök a szolgálói, őrzői és vezetői, a biztosítéka és nem a korlátja ennek a hűségnek és szabadságnak.” **XVI. Benedek pápa beszéde a püspökökhöz az egyházi mozgalmakról és új közösségekről Elhangzott azon a pápai kihallgatáson, amelyre a Világiak Pápai Tanácsa által szervezett szeminárium keretében került sor 2008. május 17-én.**

⁴⁶ MORRISEY, F. G., „The Right of Associations as a Basic Right of the Faithful”, in Aymans – Geringer – Schmitz (Hrsg), *Das konsociative Element*, 10.

⁴⁷ CONCILIUM VATICANUM II, decr. Apostolicam actuositatem [de apostolatu laicorum], 18. XI. 1965, in AAS 58 (1966) 837-964. 19. fejezet.

megnyilvánulása. A krisztushívők minden társulása – beleértve a magán-társulásokat is – az illetékes egyházi hatóság felügyelete alá rendelt.⁴⁸ A zsinati atyák ennek érdekében az egyházi hatóság számára két konkrét feladatot tűztek ki: az apostoli munkát állítsa a köz javára, valamint tartassa tiszteletben az egyház tanítását és a fegyelmet.⁴⁹

A hivatalos társulások munkálkodási célterületének olyan feladatok jönnek szóba, amelyek meghaladják és kiegészítik a hierarchia szabályozott mozgásterületét. A II. Vatikánum irányelveit követve, a Legfőbb Törvényhozó mindkét jogrendben két azonos feladatot határozott meg. Az illetékes egyházi hatóságnak egyrészt a hit és az erkölcs védelmére kell gondot fordítania, másrészt ügyelnie kell arra, hogy az egyházi fegyelemben visszaélések ne szivárognak be. A hatóság feladata, hogy a társulások működésének irányvonalát az Egyház céljaihoz kapcsolja, valamint a tagok erkölcsét kell felügyelnie, nehogy káros tevékenységet folytassanak, és másokat megtévesszenek.

A felügyelet meghatározása a két kódexben azonos. A *CIC* 305. kánon 2. § szerint a Szentszék felügyeletének minden társulás alá vetve van. A kánon második része tovább pontosítja az illetékességet. A helyi ordinárius, így az általános és a püspöki helynök is, illetékes minden egyházmegyei, de a területén működő társulások felügyeletére.

A hivatalos jogi személyekhez tartozó javak kezelésének ellenőrzése az ordinárius feladata.⁵⁰ Ebből az következik, hogy a nyilvános társulatok felett is a helyi ordináriusnak van felügyeleti joga. J. Abbas szerint ezt a feltételezést megerősíti az 1266. kánon, mely szintén a helyi ordináriusnak ad felhatalmazást különleges gyűjtések rendezésére.

A keleti kódexben az illetékesség köre a nyugati törvénykönyvben garantáltnál szűkebbnek látszik. A törvényalkotó a társulások feletti felügyeletre nem a helyi ordináriust nevezi meg, hanem az *episcopus eparchialis*,⁵¹ a megyéspüspök kontrolálja az egyházmegyéjében lévő társulásokat.⁵² Ebből kifolyólag a megyéspüspököt illetik a vagyoni jogi hatáskörök is. A fenn említett különleges gyűjtést ugyanúgy nem a helyi ordinárius, hanem kizárólag a megyéspüspök rendelheti el.⁵³ A megyés-

⁴⁸ Vö. *CIC* 305. kánon és *CCEO* 577. kánon 1.§.

⁴⁹ CONCILIVM VATICANVM II, decr. Apostolicam actuositatem, 837-964. 24. fejezet.

⁵⁰ *CIC* 1276. kánon 1.§.

⁵¹ A keleti kodifikáció az „episcopus eparchialis” kifejezést szándékosan és tételesen ellenőrzött módon alkalmazta, vö. *Nuntia* 21 (1985) 73.

⁵² *CCEO* 1022. kánon 1.§.

⁵³ *CCEO* 1014. kánon.

püspök felügyeleti jogának tiszteletben tartása mellett, a pátriárka jogosult egyháza egész területén felügyelni az anyagi javak törvényszerű kezelését.⁵⁴

3. A hivatalos társulás megszűnése

A hivatalos társulás, mint jogi személy örök természetű. Nem meghatározott, hanem meghatározatlan időre alapítják meg. A hivatalos társulás, mint jogi személy megszűnik, ha az illetékes hatóság törvényes hatósági intézkedéssel megszünteti, vagy a jog szerinti tényleges megszűnéssel. A jog szerinti tényleges megszűnés feltételeként a 100 évnyi működési képtelenségnek⁵⁵ kell beállnia. Jelentős joghézag, hogy a *CIC* nem rendelkezik az olyan jogi személyekről, melyek már egyetlen taggal sem rendelkeznek. A tagvesztés akár a természetes elhalálózásból, akár a társulásból való kilépésből eredhet, végeredményként azt jelenti, hogy megszűnik a három fizikai személy kánoni összessége.

Míg a megszűnés alatt a jogi személy kánoni állapotának elvesztését értjük, addig a megszüntetés az illetékes hatóság pozitív irányú aktusa, melynek a végeredménye maga a megszűnés. A *CIC* 320. kánon 2. §. a súlyos okot jelöli meg a püspöki konferencia számára a társulás megszüntetésére. Ez a rendelkezés analógiát szolgáltat a többi megszüntetés esetére, ahol nincs a megszüntetés oka tételesen megfogalmazva.

A keleti jog nem analógiát használ, hanem egyértelműen deklarálja, hogy jogi személyt csak súlyos okból lehet megszüntetni.⁵⁶ Így a hivatalos társulást, mint jogi személyt kizárólag súlyos okból lehet megszüntetni.

A krisztushívők társulásainak megszüntetésére a nyugati kódex szerint az alábbi egyházi hatóság jogosult:

a Szentszék,

a püspöki konferencia csakis súlyos okból,

a megyéspüspök.

A Szentszék által létesített társulatokat csak a Szentszék szüntetheti meg. Ellenben a pápai engedély alapján a megyéspüspök hozzájárulásával alapított szerzetesi intézményeket a megyéspüspök is jogosult

⁵⁴ *CCEO* 97. kánon.

⁵⁵ *CIC* 120. kánon 1.§.

⁵⁶ *CCEO* 927. kánon 2.§.

megszüntetni. A részletes nyugati szabályozás szerint a nyilvános társulás hatósági intézkedéssel történő megszüntetése előtt köteles kikérni⁵⁷ az adott társulat legfőbb vezetőjének véleményét. A keleti normatíva erre a kritériumra nem utal a társulásokról szóló részben. Ennek az a magyarázata – mint már nem először –, hogy a törvénykönyv más része tartalmazza ezt a rendelkezést. Mivel az összes hivatalos társulás jogi személyiség, s mint olyan megszüntetés előtt a vezetőt meg kell hallgatni.⁵⁸ A *CCEO* 927. kánon 2. §. szerint a jogi személyiség – mint a hivatalos társulás is ilyen – minden esetben csak előjárójának megkérdezése után szüntethető meg, megtartva azt, amit a szabályzat ilyen esetre előír. Ez a rendelkezés is következetesen illeszkedik a keleti kódex szerkesztési elvéhez, mivel a túlszabályozás kerülése miatt nem került be a társulásokról szóló részbe, hanem a jogi személyekről szóló általános törvények között szerepel ez az utalás.

A krisztushívők társulásainak megszüntetésére a keleti kódex szerint az alábbi egyházi hatóság jogosult:

az Apostoli Szentszék,

a pátriárka,

a saját jogú egyház metropolitája,

a megyéspüspök, ha a társulatot ő létesítette, vagy hagyta jóvá.

A keleti normatíva az Apostoli Szentszék által létesített vagy jóváhagyott társulásokon kívül a pátriárka az állandó színódus beleegyezésével vagy a *sui iuris* metropolitai egyház élén álló metropolita, a püspökszentelésben idősebb két megyéspüspök hozzájárulásával szüntethet meg bármilyen hivatalos társulást. A pátriárkai és metropolitai *sui iuris* egyházak sajátos egyházkormányzati szintjéből következik az, hogy a pátriárka és a sajátjogú metropolita nem csak a maga által alapított társulásokat, hanem tőle alacsonyabb hatóságok által alapított társulásokat is megszüntetheti.⁵⁹ Azaz a pátriárka és a metropolita – a latin normatívától eltérően – nemcsak a maga által alapított társulásokat, hanem az alacsonyabb hatóság által létesítetteket is megszüntetheti. Ez az illetékségi kör a korábbi keleti joghoz képest is újdonság, egyrészt a keleti katolikus Egyház eltérő szerkezetéből következik, valamint a pátriárka és a metropolita kormányzati hatalmának relatív autonómiájából.

⁵⁷ *CIC* 320. kánon 3.§.

⁵⁸ *CCEO* 927. kánon 2.§.

⁵⁹ *CCEO* 583. kánon 2.§. 1.

Ez az egyedi keleti norma a *CIC* 320 kánon 2 §-tól is különbözik, mivel az nem biztosít ilyen hatalmat a püspöki konferenciának,⁶⁰ mivel az nem rendelkezik ilyen jellegű autonómiával. A püspöki konferencia kompetenciája értelemszerűen kizárólag az általa létrehozott társulások megszüntetésére terjed ki.

Összegzés

A társulások szabályozása a hatályos jogrendben, így a latin és keleti jogrendben is komplex rendszert alkot. Tagadhatatlan tény, hogy a társulási jog elismerése miatt a II. Vatikáni Zsinat után az új egyházi csoportosulások száma hirtelen megnövekedett. Ez a tendencia arra a megfontolásra készítette a keleti kodifikátorokat, hogy a magán társulások szabadságának megtartása mellett a hivatalos társulások szerepét és fogalmát újradefiniálják. Ez a szándék kiterjedt az alapítás újratárgyalására, ami azt eredményezte, hogy a hivatalos társulás és a hierarchia kapcsolata a latin kódextől eltérten megváltozott.

Ez az eljárás következetesen illeszkedik a keleti kódex szerkesztési elvéhez, amit a latin normatíva ebben a témakörében megfigyelhető túlszabályozás kerülése és a társulat életéhez szükséges rugalmasság biztosítása jellemez. A latin kódex Abbas által számon tartott több sajátossága ezért került a keleti kódexrevízió során a Személyek és Jogcselekmények (XIX. cím) II. cikkelyébe, a jogi személyek szabályozásába. A társulási jog így áttekinthetőbbé vált, mivel a feleslegesnek tűnő ismétlések vagy ellentmondások kikerültek a keleti törvénykönyvből.

A keleti kodifikáció története rávilágít arra, hogy a latin kódextől eltérően az illetékes hatósági aktusból származó hivatalos jelleg és a jogi személyiség megadása között elválaszthatatlan kapcsolat van. A hatóságnak nemcsak az alapított társulásokon, hanem az általa jóváhagyott társulások lelki és anyagi javaik felett is fokozott felügyeleti joga van.

⁶⁰ ABBAS, *Associations*, 240.

IVANCSÓ ISTVÁN

AZ ATHANASIANA CÍMŰ FOLYÓIRAT BEMUTATÁSA*

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Történeti háttér; 1/ Sajtótörténetileg; a) A *Keleti Egyház*; b) Az újságok; 2/ Konkrét előzmények és folyamatosság; 3. Folyóiratunk célja; 4. Az *Athanasiana* tartalma; 1/ Tematikus, illetve ünnepi számok; 2/ A folyóirat rovatai; 5. Patrisztikus vonatkozású írások; 6. A folyóirat külalakja; 7. Összegzés.

1. Bevezetés

A magyar görög katolikus egyházban egyedülálló kiadvány a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tudományos folyóirata, az *Athanasiana*.¹ Valóban „egyedül” és valóban „álló”. Egyrészt ugyanis nincs más olyan folyóiratunk, amely magyar nyelven ennyire koncentráltan a görög katolikus témák feldolgozását tűzné ki céljává. Másrészt viszont kiadásának kezdeti lelkesedését töretlenül megtartva, a mai napig is fennáll.

Az *Athanasiana* 1995-ben alakult, s azóta minden akadémiai félév végén megjelenik, így most már a 28. számánál tart. A 10. szám után megjelentettük az addigi anyagot bemutató *Repertórium*-ot,² majd a 20. szám után is kiadtuk a következő tíz szám anyagát bemutató füzetet.³

* A Magyar Patrisztikai Társaság debreceni ülésére készített előadás szövege.

¹ Az első tíz számra visszatekintő bevezetés említi az elődnek tekinthető *Keleti Egyház* című görög katolikus folyóiratot: „Eddig még soha volt róla szó [a bevezetésekben], de talán most elmondható, hogy folyóiratunkat az 1934-ben újjára indított *Keleti Egyház* örökösének tekinthetjük. Pontosán hatvan esztendő után születhetett meg az új folyóirat, amely kedvezőbb körülmények között és a Hittudományi Főiskola tanárainak szellemi háttérével folytathatja az örökség ápolását.” „Bevezetés”, in *Athanasiana* 11 (2000) 7. – A 20. számban még mindig kiemelt jelentőségéről lehetett írni a bevezetőben: „érték lehet az is, hogy a második világháború miatt megszűnni kényszerült *Keleti Egyház* (1934-1943) óta mi vagyunk hazánkban az egyetlen olyan folyóirat, amely a keleti teológiával foglalkozik. S ha a jóságos Isten megengedi, ez még hangsúlyozottabban így lesz: profilunk még markánsabbá válik.” „Ünnepi köszöntő”, in 20 (2005) 7.

² Lásd *Athanasiana Repertórium 1-10*, Nyíregyháza 2000.

³ Lásd *Athanasiana Repertórium 11-20*, Nyíregyháza 2005.

2. Történeti háttér

Folyóiratunk történeti háttérét két szempontból érdemes megvizsgálni. Egyik oldalról érdekes lehet a sajtótörténeti mögöttese, vagyis, hogy milyen más görög katolikus kiadványok és újságok előzték meg. Másrészt az is fontos lehet, hogy mi volt létrejöttének konkrét háttere.

1/ Sajtótörténetileg

Azt kell mondanunk, hogy a magyar görög katolikus egyházban az *Athanasiana*-t csupán egyetlen tudományos jellegű folyóirat előzte meg, viszont a hajdúdorogi egyházmegye felállítására óta (1912) léteztek rendszeresen megjelenő újságjaink.

a) A Keleti Egyház

A *Keleti Egyház* című tudományos folyóiratot a két világháború között alapította Szémán István egyértelműen ökumenikus céllal, hogy Kelet és Nyugat egységét szolgálja vele, a keleti egyházakról szóló ismeretek nyújtásával. Így ír erről:

„Az idők torlódó nagy kérdései egy szerény, új orgánumot készítettek életre, amelynek sorsa s fejlődése attól függ, hogy kicsiny s áldozatkész táborunk, amely a keleti egyházak múltjának, jelenének, évezredes lelkivilágának s jövőjének tárgyilagos megismertetését az egyetemes egyház elodázhatatlan és fontos szolgálatának vallja, megnövekszik-e legalább annyira, hogy az áldozat nagysága ne múlja felül a kezdeményezők erejét?

[...] Azt a sajátos munkát, amelyre vállalkoztunk, meglévő folyóirataink eddig legfeljebb alkalomszerűen végezték... az ő munkájuk mellett is szükség van az általunk elgondolt rendszeres munkára.

[...] Meg kell tehát találnunk a tudomány és a lelki élet útján is egyaránt azt a krisztusi ragasztékot, amely legalább az egymáshoz közelebb nyomuló hullámgyűrűket egyesítheti a nagy történelmi világaramlásban.”⁴

⁴ SZÉMÁN, I., „Kelet – Nyugat”, in *Keleti Egyház* 1 (1934) 1-3.

A Keleti Egyház tehát 1934. januárjában indult útjára, mégpedig a következő rovatokkal: Cikkek, Krónika, Irodalom, Adattár, Keleti lexikon.⁵ A folyóiratot kezdetben a *Chrysostomos Társulat* adta ki. Felelős szerkesztője és kiadója Szémán István dr. lett. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Miskolc, Hunyadi u. 3.⁶ – ami egyben Papp Antal érsek lakása is volt.⁷

Figyelemre méltóan alakul a folyóirat alcíme, ami először a 4. szám címlapján tűnik fel: „Tudományos és egyházpolitikai folyóirat”.⁸ Aztán a VI. évfolyamtól a „Keleti Egyház” és a „Tudományos és egyházpolitikai folyóirat” közé beékelődik még az „Unió Szemle” alcím is.⁹ Majd pedig a VII. évfolyam derekán ez utóbbi egészen hosszúvá bővült: „A »Szent Miklós Magyarországi Unió Szövetség« (SZEMISZ) Tudományos és Irodalmi Osztályának Havi Folyóirata”.¹⁰ Ugyanis jelzik a folyóiratban a következőket: „A »Keleti Egyház« szeptembertől a »Szent Miklós Magyarországi Unió Szövetség« (SZEMISZ) tulajdonába megy át. Legközelebbi számunk már az új szerkesztőbizottság égisze alatt szeptember 15-én jelenik meg. – A szerkesztőbizottság és kiadóhivatal új címe: Miskolc, Melinda utca 11.”¹¹ A címlap ettől kezdve közli a szerkesztőbizottság névsorát is.¹²

A *Keleti Egyház* című folyóiratot 1934. januárjától 1940. júniusáig Szántay-Szémán István irányította alapító főszerkesztőként és felelős szerkesztőként.¹³ Közben Kozma János lett a szerkesztője 1938-tól,¹⁴

⁵ Tartalomjegyzék az első szám címlapján.

⁶ A 48. lapon található impresszum szerint.

⁷ SZEMERSZKINÉ SZMREK, ZS. – SZEMERSZKI, M., *A Miskolci Apostoli Kormányzóság története a Keleti Egyház című folyóirat tükrében*, Pácin 2005, 21.

⁸ 1934. április.

⁹ 1939. januártól, folyamatos számozásban az 51. számtól. – Ugyanakkor a folyóirat új rovatval is bővült: „A »Keleti Egyház« eddigi tartalmi beosztásának érintetlenül hagyása mellett a jelen számtól kezdve »Unió Szemle« cím alatt külön rovatot nyitunk a Szent Miklós Magyarországi Unió Szövetség értesítései és hivatalos közleményei számára”. ELNÖKSÉG, „Unió Szemle”, in *Keleti Egyház* 7 (1939) 237.

¹⁰ Az 1940. július-augusztusi számtól, folyamatos számozásban a 67-68. számtól.

¹¹ *Keleti Egyház* 7-8 (1940) 172. – Ugyanakkor az is megjelenik a címlap recto-ján, hogy „a SZEMISZ alapító és rendes tagjai tagsági díj fejében kapják”.

¹² Az 1940. július-augusztusi számtól kezdve. Elnök: Szántay-Szémán István dr. Tagok: Boksay Emil, Liki János, Lippay Lajos dr., Papp György dr., Pfeiffer Miklós dr., Rohály Ferenc dr. – Aztán az 1943. január-februári számtól újabb tagok: Angeli Ottó dr., Kovács Géza.

¹³ Az 1. számtól a 66. számig, a folyamatos számozásban.

¹⁴ A 42. számtól.

majd pedig 1943-tól kezdődően ugyancsak ő lett a felelős szerkesztője és kiadója is a folyóiratnak.¹⁵

A folyóirat az egyházak egységét kívánta szolgálni, tehát öku-
menikus törekvésű volt. Ezt a célkitűzést ismét megfogalmazta Szántay-
Szémán István főszerkesztő a folyóirat 50. (jubileumi) számának vezér-
cikkében, 1939-ben:

„Öt éven át kopogtatott már a papi ajtókon a »Keleti Egy-
ház« c. folyóirat, amely az egyházak egyesítésének szent ügyé-
ért az egész világban folyó hatalmas szellemi áramlatnak szeré-
ny magyar szócsöve és magyar uniós magvetése is kívánt len-
ni megindulásától kezdve... A legmagasabb egyházi körök s a
külföld uniós tényezői is felfigyeltek indulásunkra s az állandó-
an kintásra buzdító szó, elismerés kötelességünké tette, hogy
erőnkön felül is dolgozzunk az egyetemes Egyház kilencszáz
éve vérző problémájának a magyar katolikus közvéleménybe
való beviteléért.”¹⁶

A IX. évfolyamtól kezdve – a lehetőség beszükülése miatt –
új intézkedéseket kellett hozni a folyóirattal kapcsolatban (az 1941.
október 6-ai igazgatósági ülésen és az október 7-ei országos közgyűlés-
sen). „Első intézkedésünk az, hogy a *Keleti Egyház*-at 1942-re negyed-
éves folyóirattá alakítjuk át” – amint az 1941. decemberi szám mellékle-
te írja.¹⁷ Figyelemre méltó, hogy ez az írás komoly visszatekintést ad a
folyóiratról:

„Megindításakor úgy terveztük, hogy évente 10, egyenként
32 oldal terjedelmű számot adunk, vagyis évenként 320 oldalt.
Ebben a keretben a Keleti Egyház szerényen bár, de mégis egé-
szén jól megfeleltethetett rendeltetésének: Kelet és Nyugat egy-
másra találását tudományosan előkészíteni. Különböző, nem
igen kívánatos... rendelkezések a folyóirat terjedelmét felére
csökkentették, árszabályozó intézkedések az előállítási költsé-
get jelentősen megnövelték.”¹⁸

¹⁵ A 93-94 számtól.

¹⁶ SZÁNTAY-SZÉMÁN, I., „Jubiláljunk-e vagy búcsúzzunk?”, in *Keleti Egyház* 9 (1939)
225.

¹⁷ „Értesítés”, az 1941. évi decemberi számhoz küldött melléklet.

¹⁸ *Ibid.*

A 160 oldalt az ünnepi számok révén sikerült jelentősen megemlíteni. De most abban reménykednek, hogy „a rendelkezésre álló oldal-számnak négy szám között való elosztása jobb térkihasználást biztosít... s lehetővé teszi, hogy komolyabb terjedelmű értékes” írások is megjelenhessenek.¹⁹ Ehhez képest némi módosítást jelent az 1942-ben megjelent híradás:

„Míg a háború tart, a papírkorlátozások miatt kicsire zsugorodó rendes havi számok helyett évente öt terjedelmesebb számot adunk szeptember, november, január, március és május hónapban”.²⁰

Sőt, úgy tervezték, hogy a folyóirat évfolyamai szeptembertől szeptemberig fognak tartani.²¹

Amikor ismét jubileumához érkezett a *Keleti Egyház* folyóirat 1943-ban, a Krónika című rovatban valószínűleg Kozma János felelős szerkesztő és kiadó nem csak a nehézségekről írt, hanem a folyóirat ismertségéről is.²² Bár nagy hátrány, hogy magyar nyelven jelenik meg, de el kell ismerni a következőket:

„A magyar nyelvű folyóirat előtt feltártak a trianoni sörömpök, már az első esztendőben ismerték és olvasták Kassán és Nagyváradon, Eperjesen és Lugoson, Pozsonyban és Nagyszébenben. Ott volt a görög katolikus, a latin szertartású katolikus és a görög keleti papok asztalán, s levelek özöne tanúskodott róla, hogy minden szavát elolvasták... Nem csak Rómába, Bécsbe, Münchenbe, Varsóba és Belgrádba, hanem Athénbe, Konstantinápolyba, Alexandriába, sőt a Malabár partokra is eljutott. Voltak olvasói nem csak Magyarország minden egyházmegyéjében, hanem a világ minden részében.”²³

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ „A IX. évfolyam végén”, in *Keleti Egyház* 9-10 (1942) 168.

²¹ Ez azonban nem így történt, mert az 1943. évi 1-2. szám januári-februári.

²² Ezekhez lásd IVANCSÓ, I., „Scritti disciplinari e i loro autori nella rivista teologica »Keleti Egyház«”. A „Scienza canonistica orientale. Personaggi e dottrine, Nyíregyháza-Ungvár, 2007. április 20-22.” című nemzetközi konferencián elhangzott előadás. Szövege publikálásra leadva.

²³ [KOZMA, J.], „Tizedik évfolyamát”, in *Keleti Egyház* 1-2 (1943) 15.

Ez az írás már utalt a nehézségekre, felvetette a megszűnés rémét is, bár szerzője – akkori főszerkesztője – még optimistán tekintett a jövő felé:

„Most egy kis aszály környez bennünket. A háborús nehézségeket érezzük mi is... Anyagi forrásaink megcsappantak – bár nem annyira, hogy félnünk kellene. Kiadásaink megnöttek, bár nem annyira, hogy el ne viselhetnők. De vannak egyéb nehézségeink, melyek magukban a munkalehetőségekben tárnak elénk. Vissza ezek sem riasztanak.”²⁴

Ám – sajnálatos módon – nem így történt. Már csak egy összevont szám következett ez után,²⁵ aztán megszűnt a folyóirat. Az okokról és indokokról nincs semmiféle ismeret.²⁶

A *Keleti Egyház* végül tehát tíz évfolyamot ért meg (1934-1943 között), általában havonkénti megjelenéssel, de a nyári hónapok kihagyásával. Átlagosan tehát évi tíz száma volt, de olykor össze is voltak belőle egy-két hónapot. Így az utolsó ismert szám belőle az összevont 95-97. szám. A háborús időkben – a második világháború idején – már nehezebben ment a kiadás, de soha meg nem szakadt. Végül 1943-ban szűnt meg a folyóirat.²⁷

b) Az újságok

Nyilván csak az országos terjesztésű lapokat lehet itt figyelembe venni, bár voltak kisebb körben terjesztett, illetve helyi érdekeltőségű újságok is a magyar görög katolikus egyház múltjában. Mint ahogy a jelenében is bőségesen vannak. Betűrendes sorrendben a következő görög katolikus újságokat kell említeni.

²⁴ *Ibid.*, 16. – Ez tehát az 1943. évi 1-2. összevont szám.

²⁵ Az 1943. évi 3-5. szám (amely tehát hármat is egybefog, amire eddig nem volt példa a folyóirat történetében). – PIRIGYI, I., „Keleti Egyház”, in Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2001, VI. köt., 466. valószínűleg tévesen jelzi a folyóirat fennállásának idejét, hogy az 1944-ig tartott volna.

²⁶ Pedig a folyóirat – mint már szó volt róla – közben ismertté vált. Szinte a teljes magyar katolikus püspöki kar elismeréssel nyilatkozott már az első számok után. Maga a bíboros hercegprímás is. De sok más helyről is érkeztek a szerkesztőségbe az elismerő levelek.

²⁷ Az utolsó szám a 3-5. (95-97.) volt 1943-ban. Az előzőn még feltüntették azt is, hogy január-február, de ezen már a hónapot nem jelölték.

[1.] A *Békesség*²⁸ – Alcíme szerint ez az 1918-ban és 1919-ben Nyírgyulajban szerkesztett újság – melyet a szerkesztő-kiadója 1921-ben újraindított – „Hitvédő, társadalmi és közgazdasági hetilap” volt „a görögkatolikus magyar nép és minden békés ember számára”,²⁹ illetve „A görögkatolikus magyar nép hitvédő, társadalmi és közgazdasági hetilapja”.³⁰ Az első évben kéthetenként jelent meg (szombaton), majd a második esztendőben hetente (szintén szombaton). Az alapító, szerkesztő és kiadó Ivancsó Jenő Ödön így fogalmazta meg a célját: „Olyan jó újságot akarunk olvasóink kezébe adni, melyben mindent fölhalálhatunk, ami szívöknek-lelküknek tetszik és szükséges”.³¹

[2.] A *Chrysostomos*³² – Ezt a havi megjelenésre tervezett folyóiratot Kozma János nyírcsászári görög katolikus lelkész adta ki 1927 és 1932 között. Segítséget kívánt nyújtani vele a vasárnapi és ünnepi szentbeszédek elkészítéséhez a lelképásztorkodó papságnak.

[3.] Az *Élet és Világosság*³³ – Komoly és mind a mai napig fennálló kezdeményezés volt a nyíregyházi görög katolikus papnövendékeké 1987 Karácsonyán: egy olyan folyóirat kiadásába kezdtek, mely évente általában háromszor jelenik meg. A keleti, a bizánci, illetve a görög katolikus teológia területéről fogalmazzák meg benne írásaikat. De nem csak ők írják, hanem mindig van benne legalább egy tanártól is komoly tanulmány. Kezdetben a „Szent Atanáz Kör. A Görögkatolikus Kispapok Önképzőköre”, aztán 1989 őszétől a „Nyíregyházi Görögkatolikus Hittudományi Főiskola”, majd 1995 őszétől „A Nyíregyházi Görögkatolikus Papnevelő Intézet” kiadványaként jelent meg. Legutóbbi megjelent száma az 53. volt.³⁴

[4.] A *Görög Katolikus Népiskola*³⁵ – 1921 és 1923 között jelent meg ez az újság, melynek Ivancsó Jenő Ödön volt a felelős szer-

²⁸ LÁSZLÓ GÉZÁNÉ SZARKA Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocea és Ung vármegyék sajtóbibliográfiája (1845-2000))*, Nyíregyháza 2002, 26. – PIRIGYI, I.,: „Ivancsó Jenő Ödön”, in Diós, I. (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2000, V. köt., 512.

²⁹ 1918-ban.

³⁰ 1919-ben.

³¹ IVANCSÓ, J. Ö., „Fehér-zászló-bontás”, in *Békesség* 1 (1918) 1-2.

³² DIÓS, I., „Chrysostomos”, in Diós, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest [é. n.], II. köt., 224. – Figyelemre méltó, hogy csak három megjelent számról van tudomása 1927 és 1929 között.

³³ LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. láb.), 59. – Viszont csak évi 1-2 számról tud, illetve ami még feltűnőbb: az elindulási évét 1989-re teszi.

³⁴ 2008 telén.

³⁵ LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. láb.), 96.

kesztője, 1923-tól pedig Tóth István a szerkesztője. „A Hajdúdorog-egyházmegyei Kántortanítók Egyesülete Közlönye” volt előbb az alcíme, majd pedig: „A Magyar Görögkatolikus Tanítók Országos Egyesületének hivatalos közlönye”. Kéthavonta jelent meg, 1923-tól pedig a *Görögkatolikus Tudósító* melléklete lett.

[5/1.] A *Görög Katolikus Szemle*³⁶ – „A Magyar Görög-Katolikusok Országos Szövetségének Hivatalos Közlönye. Társadalmi és hitbuzgalmi hetilap” volt az alcíme, s 1925-től 1944-ig jelent meg. „Legelső célja... a hit megerősítése, a vallásos érzés elmélyítése, az erkölcsi szabályok... megszilárdítása”, valamint részvállalás a nemzeti újjáépítés munkájában, továbbá a görög katolikus egyház feladatainak és jövőjének feltárása.³⁷

[5/2.] A *Görög Katolikus Szemle*³⁸ – Az 1990. évi júniusi indulásakor a következő feliratot viselte: „A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányzóság Lapja”, majd a második számtól a következőt: „Görögkatolikusok lelkeségi lapja”. Ez az újság havonkénti megjelenésével a magyar görög katolikus egyház tagjainak lelkeségét, szellemiségét kívánja ápolni, miközben rendszeres beszámolót nyújt egyházunk életének eseményeiről is. Az indulásnál a megyéspüspök a következőket írta: „Kívánom, hogy ez az élet, az igazság, a jóság és a szentség szolgálja legyen”.³⁹ – Ez az újságunk folyamatosan jelenik meg havonta, napjainkban is.

[6.] A *Görögkatolikus Tudósító*⁴⁰ – Ezt a kéthetente megjelenő újságot 1921-ben kezdték el kiadni Miskolcon, majd a következő esztendőől átkerült Nyíregyházára a kiadása. „A Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetségének Hivatalos Közlönye” alcímet viselte, és 1926-ig létezett.⁴¹

[7.] A *Görögkatolikus Élet*⁴² – A havonként megjelent újságot 1937 és 1940 között jelentették meg. Nyíregyházán kezdődött a kiadása, majd 1940-ben átkerült Szegedre. Főszerkesztője ezt fogalmazta meg az első számban: „Kívánatos volna, hogy e kis szövétnék, melyet meggyúj-

³⁶ LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. lábj.), 97.

³⁷ MIKULICH, K., „A Görög-Katolikus Szemle keletkezése”, in *Görög Katolikus Szemle* 1 (1929) 2-3.

³⁸ LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. lábj.), 98.

³⁹ KERESZTES, SZ., „Újságunk köszöntése”, in *Görög Katolikus Szemle* 1 (1990) 1.

⁴⁰ LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. lábj.), 98-99.

⁴¹ VICZIÁN, J., „Görög Katolikus Tudósító”, in Diós, I. (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 1998, IV. köt., 180.

⁴² LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. lábj.), 97.

tottunk, gör. kath. társadalmunk legszélesebb köreiben terjessze világosságát”.⁴³

[8.] A *Görögkatolikus Lelkipásztor*⁴⁴ – Erről a havonta kiadásra szánt folyóiratról csak keveset tudunk. Kozma János volt a felelős szerkesztője, aki nyírcsászári paróchus volt. 1929-ben jelent meg „A Főtisztelendő Hajdúdorog-egyházmegyei Főhatóság 701/1928. számú engedélyével”.

2/ Konkrét előzmények és folyamatosság

Az *Athanasiana* című folyóirat első száma 1995-ben jelent meg. Ám azt kevesen tudják – mert írásos nyoma nem maradt –, hogy az elkészült, megszerkesztett anyag egy teljes esztendeig lapult a szerkesztő fiókjában.⁴⁵ Így mire sor került a tényleges megjelenésre, már megtörtént a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolának a *Pontificio Istituto Orientale*-hoz való affiliációja.⁴⁶ Ezért írhatta beköszöntő sorai-ban az Intézmény fenntartója:

„A Főiskola, amely éppen most nyerte el affiliációját a *Római Pápai Keleti Intézet*től, feladatának tekinti, hogy a négy országból ide érkező papnövendékek és világi hallgatók oktatása mellett mások számára is hozzáférhetővé tegye tanárai munkásságának eredményeit”.⁴⁷

⁴³ MIHALIVICH, S., „Békesség... Jóakarát”, in *Görögkatolikus Élet* 1 (1937) 1.

⁴⁴ LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. l.áb.), 97.

⁴⁵ A szerkesztő mind a mai napig Ivancsó István. – Keresztes Szilárd megyéspüspök – mint az Intézmény fenntartója – bizonyoságot akart arról szerezni, hogy valóban komoly a szándék, nem csak egy rövid lelkesedésről van szó, s folytatódni is fog a folyóirat kiadása. A lelkesedés nem csappant, s a 20. szám után már ezt írhattuk: „Szerények maradhattunk, éppen úgy, mint ahogy az indulásnál voltunk, amikor szintén nem látványos körülmények között indítottuk útjára az első számot. Az eddigi évtized igazolta, hogy nem vakmerő kezdeményezés történt. Terjedelmében és tartalmában csak fejlődött a folyóirat. Külsejében megmaradt a kezdeti szerény megjelenésnél. Talán nem is baj. Hiszen soha nem a hivalkodás a lényeg.” IVANCSÓ, I., „Egy csöndes jubileum (*Athanasiana* 20.), (Könyv-jelző 21.), in *Görög Katolikus Szemle* 4 (2005) 7.

⁴⁶ Ennek meg is jelentettük a dokumentációját. A *Congregatio de Institutione Catholica* dekrétumának eredeti latin szövegét, valamint magyar nyelvű fordítását lásd *Athanasiana* 2 (1996) 9-10.

⁴⁷ KERESZTES, SZ., „Előszó – Athanasiana: örökség és küldetés”, in *Athanasiana* 1 (1995) 8. – Idézi LÁSZLÓ G. SZ. Á., *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* (26. l.áb.), 20.

Ez tehát azt sugallja, hogy eme nagy esemény adta a motivációt a tudományos folyóirat kiadásához, noha erről eredetileg szó sem volt.⁴⁸ – Viszont már a legelső számban helyet kaptak a tanulmányok idegen nyelvű összefoglalói is a „Summaria” rovatban, hogy az idegen nyelvű olvasók számára is megközelíthető legyen az írásoknak legalább a rövid tartalmi összefoglalója.

Az *Athanasiana* az első számtól kezdve töretlenül halad előre a kijelölt úton. A szerkesztői bevezetőben, illetve előszóban többször is megfogalmaztuk, hogy a folyóirat elsősorban az egyetemi rangra emelkedett Hittudományi Főiskola tanárainak kíván publikációs fóruma lenni, mégpedig úgy, hogy a tanárok a „saját szakterületükről dolgoznak fel egy-egy témát”.⁴⁹ Aztán a 13. számmal kapcsolatban megjelent egy

⁴⁸ A 15. szám bemutatásakor említettük ezt a tényt: „Az első szám 1995-ben jelent meg, s még a Rómával való affiliáció előtt készült. Tehát Intézményünk öntevékenységből, nem pedig római instrukcióra született. Most pedig már a 15. szám is napvilágot látott. Ugyanis minden esztendőben kétszer jelenik meg a tanulmányi félévek végén.” IVANCSÓ, I., „Teológiai folyóiratunk”, (Könyv-jelző 4), in *Görög Katolikus Szemle* 7 (2002) 12. A 20. számhoz írt szerkesztői bevezető hangsúlyozottan visszatér erre a témára: „Az *Athanasiana* 10 éve és 20 kötete valamit igazol. S hogy mi ez a valami, azt leginkább a gondviselő Isten tudja. Aki megengedte, hogy tíz esztendővel ezelőtt elinduljon a folyóiratunk. Akkor, amikor még nem történt meg a Rómával való affiliációnk (1995. május 26.)... És egy esztendő, a vajúdas éve előzte meg az első számot, amíg a fiókban pihenő teljes, már elkészített anyag napvilágra jöhetett. A történelmi hűség érdekében eme ünnepélyes alkalommal is érdemes ezt leszögezni.” „Ünnepi köszöntő”, in *Athanasiana* 20 (2005) 7.

⁴⁹ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 2 (1996) 7. – A tanárok „a mai kor mai »írástudói« szeretnének lenni, akik evangéliumi szellemben tevékenykednek: újat és régít hoznak elő”. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 4 (1997) 7. – A tanárok „szeretnének valamit »közelebb hozni« névadójuk szellemi örökségéből, s szeretnének segíteni, hogy ez másoknak is »megragadható« legyen. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 5 (1997) 7. – „Mindenki a saját területéről meríti a témáját”. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 6 (1998) 7. – A tanárok „kutatásaik, munkájuk eredményét adják közre ebben a kötetben is. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 7 (1998) 7. – A tanárok „a szemeszterek végén rendszeresen megjelenő tudományos folyóiratuk révén... nem előre kijelölt tematika alapján” írnak. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 8 (1999) 7. – „A Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tanárai az intézmény tudományos folyóirata, az *Athanasiana* révén is igyekeznek a hagyományainkhoz való hűségüket igazolni”. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 9 (1999) 7. – „Tudományos folyóiratunk jelen, 12. számát... a Hittudományi Főiskola tanárai írták, s nem is kötődik szorosan a [2000. évi] jubileumhoz. Nincs tehát tematikai vezérfonal benne”. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 12 (2001) 7. – „Folyóiratunk úgy indult, hogy... a teológiai tanárok a saját szakterületükről írnak bele tanulmányokat. Ez eddig szinte teljes egészében megvalósult.” „Bevezetés”, in *Athanasiana* 15 (2002) 7. – „Tanáraink – akik számára fenn van tartva a benne való publikálás joga – oktatói és egyéb elfoglaltságaik mellett is töretlenül kitartottak (s hiszem, továbbra is kitartanak) eme

újabb szempont is. Immár fontossá vált az Intézményben folyó tudományos munkának az anyaintézet felé való igazolása, hogy tovább tudjunk lépni az intézményi tudományos fokozatban.

„Hittudományi Főiskolánk... tovább kíván lépni az *aggregáció* felé. Ez már lehetőséget ad a hallgatóknak nem csak a bakkalaureátusi egyetemi alapidiploma, hanem a licenciátus megszerzésére is. Az aggregációhoz szükséges feltételek között fontos helyet foglal el, hogy Intézményünk milyen tudományos munkát tud felmutatni. S ezen a területen tudományos folyóiratunk fontos szerepet kap. Tanáraink eme publikációs fórum segítségével közvetlenül igazolhatják tudományos munkájukat.”⁵⁰

Még várni kellett egy újabb ötéves ciklust, amíg ténylegesen létrejöhett – 2006. április 5-én – az aggregáció⁵¹ a Pontificio Istituto Orientale-val, a Rómában lévő anyaintézményünkkel. Miután megvalósult, a 23. szám szerkesztői bevezetője így fogalmazta meg annak jelentőségét, hogy milyen fontos szerepet játszott ebben publikációs fórumunk:

„Az egyetemi fejlődés folyamatában fontos tényezőt jelent teológiai tudományos folyóiratunk, az *Athanasiana*, mely valójában már az affiliáció előtt elindulhatott. Intézményünk tanárai fontos küldetést vállaltak azzal, hogy a főleg keleti teológia területéről, kutatói és oktatói szakterületüknek megfelelően folyamatosan jelentetik meg benne a publikációikat. A szemeszterek végén való rendszeres megjelenés is minden bizonnyal fontos szerepet játszott abban, hogy a Keleti Intézet komolynak, elfogadhatónak, a továbblépés lehetőségét magában foglalónak tartotta és tartja az itt folyó tudományos oktatást és munkát.”⁵²

tudományos fórum mellett.” „Ünnepi köszöntő”, in *Athanasiana* 20 (2005) 7. – A folyóirat tartalma „követi az eddigi rendet. Elsősorban tanáraink publikációi kapnak benne helyet, mégpedig a megszokott rovatokban.” „Bevezetés”, in *Athanasiana* 27 (2006) 7.

⁵⁰ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 12 (2001) 7.

⁵¹ Ennek is megjelentettük a dokumentációját. A Congregatio de Institutione Catholica dekrétumának, valamint a kinevezési okmányoknak eredeti latin szövegét és magyar nyelvű fordítását lásd *Athanasiana* 23 (2006) 9-14.

⁵² „Bevezetés”, in *Athanasiana* 23 (2006) 7.

Az *Athanasiana* tehát csendesen teljesítette szolgálatát, vagyis kötelességét. Így megjelenésének folyamatosságát igazolta az első tíz szám utáni visszatekintés:

„Az eltervezett rendszerességgel jelentek meg az egyes példányok a szemeszterek végén. Öt esztendő és tíz szám a történelem egészét tekintve nem mondható óriási léptékűnek, ám hisszük, hogy a Gondviselő segítségével mégis valami jelentőset alkothattott Tanári Karunk.”⁵³

Amikor pedig folyóiratunk eljutott a 25. számáig, újabb visszatekintésre kerülhetett sor, melyben ismét utalhattunk arra, hogy a Tanári Kar tagjai következetes szolgálatukkal tartják fenn a folyóiratot, amikor publikálnak benne.

„Önmagában számottevő dolog, hogy elértük ezt a jubileumot... Igen, mert anyagát nagyrészt a Főiskolánk tanárai szolgáltatják, akik az alapítás óta – és az akkor megfogalmazott alapelvek szerint – publikációs lehetőséget kapnak itt munkájuk, tudományos kutatásaik eredményeinek közzétételére. Emellett törekszünk arra is, hogy egy-egy neves szerzőtől is tudjunk írást közölni, természetesen megtartva az alapelvet, hogy a mi tanáraink fóruma a folyóirat. Még akkor is, hogy mindenkinek bőségesen van egyéb munkája is – és nem csak az oktatásban.”⁵⁴

A folyamatossággal kapcsolatban kell megemlíteni az *Athanasiana* megjelenésében történt változást. Hála Istennek, ez nem negatívumot jelent, hanem éppen az ellenkezőjét. Ugyanis a 2005. esztendőben összesen három szám jelent meg a folyóiratból. Ennek megokolását a következőképpen adta meg a szerkesztői bevezetés:

„Több oldalról jelentkezett a megfogalmazott igény, hogy – bár az alapítási szándéknak megfelelően – a folyóirat egyes számai a szemeszterek végén jelennek meg, ne nyúljon át a megjelenés a következő évre. Vagyis ne »előre dolgozzunk«.

⁵³ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 11 (2000) 7.

⁵⁴ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 7.

Ezt a jogos kérést most teljesítve, ez a szám még a 2005-ös megjelenési évet viseli. Ez azt is jelenti, hogy ebben az esztendőben nem kettő, hanem három szám jelenik meg.”⁵⁵

Mindenesetre, a folyóirat tényleges megjelenésének ideje továbbra is a szemeszterek vége maradt. A változás ott történt, hogy ettől kezdve az egyes számok nem előre tekintenek, hanem – az általánosan megszokott módon – visszafelé. Eddig ugyanis az ősszel megírt tanulmányok már a következő esztendő évszámát viselő számban jelentek meg. Ezért kellett kiadni 2005-ben a harmadik számot is,⁵⁶ hogy ettől kezdve ne legyen ilyen „előrettekintés”, hanem miután közlésre leadták tanulmányaikat a szerzők, utána várják a megjelenésüket.

Ugyancsak a folyamatosságot hangsúlyozta egy másik szerkesztői bevezető is, amely egyben utal a folyóiratunk céljára is: a görög katolikus teológiai művelésére:

„Ismét szeretnénk kifejezésre juttatni, hogy rendszeresen megjelentetjük az *Athanasiana*-t, ezzel is gazdagítva a magyar katolikus teológia, azon belül pedig a görög katolikus teológia művelését.”⁵⁷

Ez a megállapítás egyben már át is vezet a következő témához, melyben tudományos folyóiratunk célját vázoljuk fel.

3. Folyóiratunk célja

Az *Athanasiana* célkitűzését felvázolta az első szám bevezetőjében az Intézményt fenntartó megyéspüspök. Ennek megfelelően publikációs lehetőséget kívánt és kíván biztosítani a tanároknak. Ugyanakkor egy sajátos szempontot is megfogalmazott a püspök:

„Szolgálja minden itt megjelenő írás a Szentlélek ihletésére Isten egyházának gazdagodását a hitben, hagyományaink mélyebb ismeretében és a szeretetben”.⁵⁸

⁵⁵ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 22 (2005) 8.

⁵⁶ Ez a 22. szám.

⁵⁷ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 27 (2006) 8.

⁵⁸ KERESZTES, „Előszó” (45. láb.), 8.

Ez a cél nem változott a későbbiekben sem. Így az első tíz szám utáni visszatekintésben a szerkesztő ugyanezt az idézett gondolatot eleveníti fel, s hozzáfűzi:

„Ha igazi nagy számvetést még nem is végezhetünk az idő rövidege, illetve a történelmi távlatok hiánya miatt, mégis elmondhatjuk, hogy feladatunknak eddig eleget tettünk”.⁵⁹

Aztán ismételt megfogalmazást kapott a célunk, melyet a folyóirat indításánál kitűztünk:

„A következetesség, egyházhűség, tudományos igény töretlen útját kívánja igazolni tanári karunk, amikor igyekszik eleget tenni a szellemi-tudományos elvárásnak, ami Intézményünk felé megnyilvánul”.⁶⁰

Általánosan érvényes, minden számra kiterjedő megfogalmazással is találkozhatunk a szerkesztői bevezetések egyikében:

„Mindenkori a maga szakterületének megfelelően választotta meg a bemutatásra szánt témáját. Ez egyrészt az alaposságot, az adott témában való elmélyülést teszi lehetővé, másrészt pedig biztosítja azt, hogy a szám tartalma érdekes legyen, vagy legalábbis ne legyen unalmas”.⁶¹

Folyóiratunk 20. számára úgy tekintettünk, hogy az valamiképpen ünnepi szám, bár ez sem tartalmában, sem külsejében nem tükröződött. Maga a tény volt fontos: zökkenőmentesen érkeztünk el erre a pontra. S ekkor egy újabb szempontból is be lehetett számolni: sikerült cserekapcsolatokat kialakítani az *Athanasiana* és egyéb folyóiratok között, és ezzel egyrészt nagyobb elismertségre szert tenni, másrészt pedig széle-

⁵⁹ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 11 (2000) 7.

⁶⁰ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 16 (2003) 8.

⁶¹ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 18 (2003) 7. – A 15. számban pedig így fogalmaztuk meg a célt: „A Szent Atanázsról elnevezett Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tanárai publikálják benne az írásaikat, tárják a teológia – s azon belül is elsősorban a bizánci teológia – iránt érdeklődő olvasók elé tudományos kutatásaik eredményét, vagy éppen a szent teológia fakasztotta gondolataikat. Rendszeresen találhatók benne fordítások is, szintén hasonló területekről.” IVANCSÓ, „Teológiai folyóiratunk” (48. l.áb.), 12.

sebb körben terjeszteni nem csak a folyóiratot, hanem a benne foglalt tartalmat is.

„Bizonyára értéknek tekinthetjük azt is, hogy szolgálhatunk a folyóiratunkkal s a benne foglaltakkal. Segítségére lehetünk azoknak, akiket érdekel a keleti teológia, s egyáltalán az, amivel Hittudományi Főiskolánk tanárai foglalkoznak. Örülhetünk annak, hogy vannak megrendelőink. Nem is csak a papságunk köréből, hanem távolabbi körökből is. Örülhetünk annak, hogy kapcsolatokat tarthatunk fenn folyóiratunk révén egyéb intézményekkel, valamint más folyóiratokkal is.”⁶²

Az *Athanasiana* 25. számának bevezetőjében ismét meg kellett fogalmazni egy bekezdésnyi szöveget a folyóirat céljáról. Változatlanul a bizánci teológia művelése a terület, amelyen a tanáraink dolgoznak, akik a tanulmányaikkal gazdagítják a kiadványunkat. Némi óhaj is kihalatszik a szövegből ennek jobbítására.

„Alapjában véve a folyóiratunk a keleti egyház, azon belül is a bizánci egyház területével foglalkozik. A jövőben talán ezt még jobban lehetne és kellene hangsúlyozni. Hiszen ezt kívánja Intézményünk jellege, tanáraink szakterülete.”⁶³

Mint az eddigiekből is látható, újra és újra megfogalmazódott a szerkesztői bevezetőben az az alapvető cél, hogy a bizánci egyház örökségének bemutatását kívánják megvalósítani a szerzők, elsősorban a Hittudományi Főiskola tanárai. Így történt ez a jubileuminak tekinthető 25. számmal lezárt ciklus utáni újrakezdésnél is, ami valójában folytatást jelentett:

⁶² „Ünnepi köszöntő”, in *Athanasiana* 20 (2005) 7-8. – A cél megfogalmazása pedig ismét markánsan jelenik meg: „az alapítási szándéknak megfelelően az Intézmény tanárainak kínál publikációs lehetőséget. Tehát nem a tudományos teológiai élet más területeiről érkezett és mások által kidolgozott anyagokat jelentettünk meg benne, ami bizonyos szempontból megkönnyítette volna a folyamatos publikációt. Hogy mégsem nevezhető pusztán »belterjesnek« a folyóiratunk, az annak köszönhető, hogy a Főiskolánkhoz szorosan kötődő személyek egy-egy írását mégis közreadtuk benne. Ami előtt nyilván továbbra is nyitottak leszünk.” IVANCSÓ, „Egy csöndes jubileum” (45. láb.), 7.

⁶³ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 7.

„Hűségesek akarunk maradni hagyományunkhoz, hogy felmutathassuk az érdeklődőknek, illetve a kevésbé érdeklődőknek is, hogy vagyunk, munkálkodunk, gondot fordítunk arra, hogy tudományos eredményeinket mások is megismerhessék, táplálkozhassanak belőle.

Amikor az Olvasónak lelki és szellemi gazdagodást kívánunk, egyben kifejezzük a reményünket, hogy továbbra is hűségesek tudunk maradni a hagyományhoz: folytatjuk a folyóiratot, s benne a főleg keleti témájú, görög katolikus egyházunkat illető témákat tartalmazó írások közlését.”⁶⁴

4. Az *Athanasiana* tartalma

Folyóiratunk tartalmát leginkább az egyes számok tartalomjegyzéke alapján lehet felmérni. Nem is csupán az egyes tanulmányok címére gondolunk itt, hanem sokkal inkább az ezeket magukba foglaló rovatokat lehet áttekintenünk.

Ugyanakkor arra is fel kell figyelni, hogy néhány *Athanasiana*-szám tematikus lett.

1/ Tematikus, illetve ünnepi számok

Bár a folyóirat alapvető célkitűzése nem az volt, hogy tematikus és ünnepi számokat állítsunk össze – amint az már írásunk eddigi részéből is kiderült –, mégis néhány alkalom elkerülhetetlenül hozta magával, hogy az alapelvet feladva, vagy inkább módosítva, ilyen számok is megjelenjenek.

Az első ilyen alkalom a máriapócsi kegykép könnyezésének 300. évfordulójához kötődött:

„A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tanárai az *Athanasiana* 3. számában a máriapócsi kegykép első könnyezésének 300 éves évfordulójának jubileumi eseményeihez csatlakozva – az eddigiektől eltérően most mégis – tematikus számmal jelentkeznek”.⁶⁵

⁶⁴ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 26 (2007) 7-8.

⁶⁵ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 3 (1996) 7.

Egy másik (a 14.) folyóirat-számot nyugdíjas tanárunknak szenteltünk, aki éppen betöltötte nyolcvanadik életévét. Természetesen életrajz, interjú és bibliográfia is szerepelt benne az ünnepelttel kapcsolatban. Azonban ebben az ünnepi számban is minden tanár a saját szakterületéről írta a tanulmányát. A főszerkesztő pedig így köszöntötte a bevezetőjében az ünnepeltet:

„Hittudományi Főiskolánk tanári karának döntése alapján az *Athanasiana* jelen száma különleges jelentőségű. Ünnepi számot tart kezében az olvasó. Igen, ünnepi számot, mert tudományos folyóiratunk jelen kötetével kívánunk tisztelni Hittudományi Főiskolánk egykori tanára, dr. Pirigy István paptestvérünk előtt, aki 2001. december 30-án ünnepli 80. születésnapját. Tanári Karunk úgy ítélte meg, hogy nem mehetünk el szó nélkül e ritka jubileum mellett. Fontosnak tartottuk, hogy kollegiális megbecsüléssel és tisztelettel emlékezzünk meg Pirigy István tanár úrról, akinek Hittudományi Főiskolánk és annak hallgatói oly sokat köszönhetnek.

[...] A születésnapon illik ajándékot adni az ünnepeltnek. Legyen a mi ajándékunk ez a tudományos kötet, amivel mi, egykori tanítványai, tanárutódai köszöntjük a Mestert.”⁶⁶

Az *Athanasiana* 17. száma ismét jubileumi szám lett, de egyben tematikus szám is. Ugyanis Hittudományi Főiskolánk főszerkesztőjének 60. születésnapjára készült: „Dr. Peregun István főhelynök és főszerkesztő hatvan évvel ezelőtt született, és 36 évvel ezelőtt szentelte pappá Miklós püspök atyánk”.⁶⁷

Két számmal később (19.) ismét ünnepi számot állítottunk össze dr. Hollós János nyugdíjas tanárunk 80. születésnapjára. Intézményünk főszerkesztője így emlékezett meg erről, felvázolva azt is, hogy a tematika a „boldog ember” lesz:

„Hittudományi Főiskolánk tanári karában egyöntetű tetszésre talált az a gondolat, hogy tudományos folyóiratunknak jelen számát a volt tanár, illetve kolléga tiszteletére készítjük. Legyen

⁶⁶ PREGUN, I., „Ajánlás”, in *Athanasiana* 14 (2002) 7-8.

⁶⁷ OLÁH, M., „Dr. Peregun István főhelynök és főszerkesztő köszöntése”, in *Athanasiana* 17 (2003) 7.

ez egy tematikus szám, mellyel a jubilánst köszöntjük. Így alakult ki a gondolat, hogy vezérfonalnak a »beatus vir«, a »boldog férfi« tekintjük, s aki csak teheti, ennek fényében fogalmazza meg írását a prelátus úr köszöntése gyanánt. – A tisztelt olvasó tehát így vegye kezébe az *Athanasiana* folyóiratunknak ezt a számát.⁶⁸

Összesen tehát négy „különleges” száma volt eddig a folyóiratunknak. A 3. szám a máriapócsi Istenszülő könnyezésének háromszáz éves jubileuma kapcsán mariológiai szám volt. A 14. számot nyugdíjas történelemtanáruknak, Pirigy Istvánnak szenteltük, így ünnepi szám volt. A 17. számmal Pregun István főigazgatónkat köszöntöttük 60. születésnapja alkalmából, s ez a szám részben tematikus lett. A 19. számot Hollós János egykori egyházjog-tanáruink tiszteletére szántuk, s ez egyben már tematikus szám volt. A többi megjelent szám az alapvető célkitűzést tartotta, vagyis azt, hogy a tanárok a saját szakterületükről írtak egy-egy tanulmányt bele.

2/ A folyóirat rovatai

Az *Athanasiana* tartalma – a benne lévő rovatokat tekintve – fokozatosan bővült. Azt lehet mondani, hogy tudatos építkezés történt ezen a téren, míg kialakult az a ma már véglegesnek tekinthető forma, amely az utóbbi tizenöt szám óta immár változatlan.⁶⁹ Az áttekintést most nem kronológiai sorrendben, hanem a mostanra véglegesen kialakult szerkezet szerint végezzük.

⁶⁸ PREGUN, I., „Köszöntés”, in *Athanasiana* 19 (2004) 7-8. – „Hittudományi Főiskolánk tudományos folyóiratának a 19. száma ismét tematikus lett: dr. Hollós János pápai prelátus, bírósági helynök urat, egykori tanárukat köszöntjük vele 80. születésnapja alkalmából. (Az első ilyen szám dr. Pirigy István 70. születésnapjára, a második pedig dr. Pregun István 60. születésnapjára jelent meg.) A Hollós professzor úr jubileumára dedikált kötet témája a »beatus vir«, vagyis a »boldog ember«. Ez ugyan liturgikus fogalom (már a zsolnárköltészetben is), de szorosan kötődik a prelátus úr »mesteriségéhez« is. Ugyanis a zsolnáros szerint hangsúlyozva: az a boldog férfi, aki az Isten törvényeit ismeri és megtartja. Lehet-e másvalakiről jobban, mint egy egyházjogászról elmondani? – Nos, ennek fényében készült a tematikus számnak ha nem is minden, de jelentős mennyiségű tanulmánya.” IVANCSÓ, I., „Athanasiana 19”, (Könyv-jelző 20.), in *Görög Katolikus Szemle* 8 (2004) 12.

⁶⁹ Ez a 2001-ben kiadott 12. számot jelenti.

1. *Tanulmányok*⁷⁰ – Természetesnek tekinthető, hogy folyóiratunk mindenkori törzsanyagát benne lévő tanulmányok adják.

2. *Summaria*⁷¹ – Kezdetől fogva világos célnak tekintettük azt, hogy a közölt tanulmányoknak idegen nyelvű összefoglalóinak is helyet kell kapniuk az egyes számokban, mert csak így tudunk bepillantási lehetőséget adni a külföldi érdeklődők (elsősorban a Pontificio Istituto Orientale vezetősége számára).

3. *Közlemények* – Folyóiratunk 10. számától kezdődött ez az új rovat. A szerkesztői bevezető „új kezdeményezésként rövidebb lélegzetű” rovatként jelzi.⁷² Valójában „rövidebb lélegzetű tanulmányok kerülhetnek be a Közlemények című rovatba, s ezeknek nincs idegen nyelvű összefoglalója”.⁷³

4. *Krónika* – Ez a rovat a 9. számmal indult az *Athanasiana*-ban.⁷⁴ Már az első említése felvázolja a lényegét: „A fontosabb eseményeket bemutató Krónika”⁷⁵ rovatról van szó. S valóban, ez a továbbra is fennmaradó „Krónika” az Intézményünk tudományos életéhez kötődő legfontosabb eseményeket, tanárainknak a tudományos közéletben való részvételét mutatja be.⁷⁶

5. *Kitekintés* – Tudományos folyóiratunk tartalma egyre bővült, egyre gazdagabb lett, amint azt a rovatok számának gyarapodásán is le lehet mérni. A 12. számban⁷⁷ kezdődött el egy új rovat a következő híradással: „Kitekintés elnevezéssel új rovat indul, melyben egy vagy több aktuális témát igyekszünk bemutatni magyar fordításban”.⁷⁸ Később

⁷⁰ Feltűnő lehet, hogy sem a tartalomjegyzékben, sem magában az egyes számok belsejében nem található a „Tanulmányok” rovatcím. Ennek magyarázata kettős lehet. Egyrészt az, hogy az első szám még csak tanulmányokat tartalmazott, valamint azok idegen nyelvű összefoglalóit, s ekkor még volt szükség a rovatcímre. Másrészt pedig az, hogy minden egyes számnak ez a legfontosabb része, s ezért nem került elé a cím.

⁷¹ Már az első számban négy különböző nyelven található a „summarium”-ok, hiszen minden szerző az általa leginkább ismert nyelvet használta. Ezek: francia (2), német (3), angol (1) és olasz (1). Vö. „Summaria”, in *Athanasiana* 1 (1995) 113-119.

⁷² „Bevezetés”, in *Athanasiana* 10 (2000) 8.

⁷³ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 8.

⁷⁴ Ekkor azonban a bevezető még nem tesz róla említést.

⁷⁵ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 10 (2000) 8.

⁷⁶ „A Krónika azokat a híradásokat foglalja magában, melyek Intézményünk tudományos életében történtek, a tanáraink tudományos tevékenységéhez kapcsolódnak, rendezvényeinkről adnak hírt”. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 8.

⁷⁷ „Ez a szám is rendelkezik újdonságokkal, mégpedig olyanokkal, amelyek a tervek szerint folytatódni fognak”. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 12 (2001) 8.

⁷⁸ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 12 (2001) 8.

pedig ezt fűztük hozzá: „a keleti egyházakról szóló híradásokat közli, elsősorban a vatikáni tudósítások alapján”.⁷⁹

6. *Papi önarcképcsarnokunk* – Folyóiratunknak ugyancsak a 12. számában jelent meg először az a rovat, amely egyrészt az *Athanasiana* népszerűsítését is szolgálni kívánta.⁸⁰ Másrészt lényegét mégiscsak így fogalmazhattuk meg: „Elkezdttük az Intézményben végzett papjaink bemutatását, pontosabban lehetőséget adtunk nekik a bemutatkozásra”.⁸¹ Összesen huszonhárom alkalommal jelentek meg az Intézményünkben végzett papoktól az önéletrajzok. Összesen ötvennyolc papunk mutatkozott be, tizenkilencről pedig a Sematizmus adatait tudtuk közölni. A 23. számban kapott helyet a sorozat utolsó darabja.⁸²

Ez a rovat nem szűnt meg, csak a 2006. évi 24. számból hiányzott.⁸³ Ennek is megvolt az indoka: „Egy kissé meg kellett pihenni a sorozatban, ugyanis azt akarjuk, hogy legalább huszonöt éves papi múlt-

⁷⁹ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 8.

⁸⁰ „Nem titkolt célunk ezzel az is, hogy folyóiratunk népszerűségét növelhessük a bemutatkozások által”. „Papi önarcképcsarnokunk 1.”, in *Athanasiana* 12 (2001) 193.

⁸¹ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 12 (2001) 8. – Bővebben: „Főiskolánk fennállásának jubileumi, ötvenedik esztendejében új rovatot indítunk a folyóiratban. Az itt végzett (vagy legalább tanulmányokat folytató) papok mutatkozhatnak be írásukkal. A terv szerint sorban, mindenki lehetőséget fog kapni, hogy bemutassa papi munkáját és elmondja az utókor számára üzenetét, megfogalmazva papi életének vezérelveit. Hogy teljes legyen a képünk a Főiskoláról, azokról, akik nem küldenek írást, a Sematizmusban megjelent adatokat közöljük. A Görög Katolikus Hittudományi Főiskolánkon tanulmányukat végző egykori növendékek közül most, előszörre az 1954-ben és 1955-ben szentelt papok mutatkoznak be.” „Papi önarcképcsarnokunk 1.”, in *Athanasiana* 12 (2001) 193.

⁸² Ekkor ismételten felszólítást kaptak azok, akik eddig nem küldték be önéletrajzukat, hogy megtehetik: „Rovatunkban a tizenkettedik alkalommal jelentkezve egy kis visszatekintést teszünk. Felkínáljuk az ismételt lehetőséget azoknak az atyáknak, akik első alkalommal csak a sematizmus adataival jelentek meg a sorozatban, hogy most a teljes önéletrajzukat közreadják. Így tehát ez most egy tágabb időintervallumot jelent.” „Papi önarcképcsarnokunk 12.”, in *Athanasiana* 23 (2006) 233. S ekkor hárman jelentkeztek írásukkal. *Ibid.*, 233-239.

⁸³ Indoklása: „Lehet, hogy egyesek hiányolni fogják a Papi önarcképcsarnokunk rovatot a jelen számból. Több indoka van annak, hogy kimaradt, de gyakorlatilag kettő a fontos. Megpróbáltuk azoktól a paptestvérektől megkérni az életrajzukat, akik eddig nem adták meg, s így csak a Sematizmus adatai alapján lettek bemutatva. Azonban a hosszú várakozás után sem küldték be a sokszorosán kért írást. Ugyanakkor azon is el kellett gondolkodni, hogy jól előre haladtunk a sorozatban, s azok a papok következnek, akik ezüstmiséjüket éppen megünnepelheték. S lehet, hogy ennél fiatalabb korszaktól nem szabad megszólítani, hogy több mondanivalót lehessen begyűjteni a papi életutakról.” „Bevezetés”, in *Athanasiana* 24 (2006) 16.

ra tudjanak a beszámolók szerzői visszatekinteni”.⁸⁴ Viszont a várakozási idő alatt is folytatódik. Igaz, kissé megváltozott formában jelentkezett újra, mert *Papi arcképcsarnokunk* lett belőle (az „ön-” nélkül). Ez pedig azt jelenti, hogy „az önéletrajzot nem közlő, már elhunyt papok életrajzát adjuk közre”.⁸⁵

7-8. *Könyvismertetések, Recensiones* – „Kétnyelvű könyvismertetések, recenziók zárják a kötetet, ezzel is súlyt adva értékének”⁸⁶ – olvasható erről első alkalommal a 3. számban. Ez a továbbiakban is így maradt: tehát ez a rovat párhuzamos, és szinte egyetlen eddigi számból sem hiányzott.⁸⁷ Gyakorlatilag a magyar nyelvű változatok pontos fordításáról van szó minden esetben.

9. *Bibliográfia* – A rovat teljes címe: „Keleti egyházi bibliográfia magyar nyelven”. Már első alkalommal így jelentkezett,⁸⁸ s a 11. számtól kezdve⁸⁹ folyamatosan jelen van az *Athanasiana*-ban. Annyit kell még kiegészítésként hozzáfűzni, hogy az évszámot is minden esetben tartalmazza a cím. Ugyanis egy-egy fél esztendő termékét foglalja össze benne a bibliográfiát összeállító szerző.

5. Patrisztikus vonatkozású írások

Természetesnek tekinthető, hogy a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola egyik fő profilja a patrisztika. Éppen ezért a tudományos folyóiratában is jelen kell lennie ennek a szakterületnek. S

⁸⁴ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 8. – Bővebben: „Mivel bizonyos kor szükséges ahhoz, hogy egy-egy papi életre vissza lehessen tekinteni, az ezüstmiséjükön inneni paptestvérektől még nem kértünk bemutatkozást. A sorozat – és a rovat – sikerére való tekintettel mos az olyan, már elhunyt paptestvérek életrajzát kívánjuk a történelem számára megőrizni, akik nem írták itt meg.” „Papi arcképcsarnokunk”, in *Athanasiana* 25 (2007) 223.

⁸⁵ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 8.

⁸⁶ „Bevezetés”, in *Athanasiana* 3 (1996) 8.

⁸⁷ Az első alkalommal csak angol nyelven jelentek meg a könyvismertetések, de a későbbiekben a „Summarium” rovathoz hasonlóan bővült a kör, s olasz, német és francia nyelvű recenziók is következtek. – Kivételt képez 2002-ben a 14. szám, ahol az idegen nyelvű recenziók elmaradtak.

⁸⁸ „Keleti egyházi bibliográfia magyar nyelven 1999-”, in *Athanasiana* 11 (2000) 203-206.

⁸⁹ Ez írja a szerkesztői bevezető: „A mostani szám szerkezetében is van egy újdonság. Elkezdődött a magyar nyelvű bizánci vonatkozású bibliográfia közlése, mely hasznos segítséget kíván nyújtani nem csak a bizánci egyházzal foglalkozó kutatók, hanem hallgatónk számára is”. „Bevezetés”, in *Athanasiana* 11 (2000) 8.

valóban, az *Athanasiana*-ban eddig⁹⁰ 18 patrisztikai tanulmány jelent meg. Nem is csak azok a tanárok írták ezeket, akik kifejezetten ezt a tárgyat oktatják, hanem a határterületeken lévők is. A következőkben ezeket a tanulmányokat soroljuk fel időrendben.

1. Orosz László: „Jónás jele”.⁹¹
2. Hollós János: „Az Istenszülő tisztelete a keleti kereszténységben – Patrisztikus és ökumenikus összegzés”.⁹²
3. Ivancsó István: „Damaszkuszi Szent János húsvéti kánonjának és Nazianzi Szent Gergely húsvéti beszédének egybevetése”.⁹³
4. Orosz Atanáz: „Az istenképiség és hansonlóság görög értelmezése”.⁹⁴
5. Orosz Atanáz: „Mester és tanítvány Szent Maximosz hitvalló aszketikus tanításában”.⁹⁵
6. Sivadó Csaba: „A Fiú és a Szentlélek közötti reláció egyes szempontjai az ortodox teológiában”.⁹⁶
7. Orosz Atanáz: „A »hontalan parókus« (πάροικος) ideáltípusa és az idegenben tartózkodás (ξενιτεία) életeszménye a Ter 21,1 görög exegézisében”.⁹⁷
8. Lipsák Tamás: „Küroszi Teodorétosz szociális tevékenysége leveleinek tükrében”.⁹⁸
9. Orosz Atanáz: „A »Boldog férfitű« patrisztikus exegézise Antiochiai Szent Ignáctól Nagy Szent Bazil koráig”.⁹⁹

⁹⁰ Az összesítést a 27. számig tudtuk elvégezni, mely 2008 nyarán jelent meg.

⁹¹ Lásd *Athanasiana* 1 (1995) 9-25. – Összefoglalója: „Le signe de Jonas”, *ibid.*, 113.

⁹² Lásd *Athanasiana* 3 (1996) 61-71. – Összefoglalója: „Oriental Christianity honors the Mother of God”, *ibid.*, 122-123.

⁹³ Lásd *Athanasiana* 9 (1997) 9-30. – Összefoglalója: „Comparazione del *Canone pasquale* di Giovanni Damasceno e dell’*Orazione 45 per la Santa Pasqua* di Gergorio Nazianzeno”, *ibid.*, 149.

⁹⁴ Lásd *Athanasiana* 12 (2001) 23-43. – Összefoglalója: „Die griechische Auslegung der Gottesebenbildlichkeit und – Ähnlichkeit”, *ibid.*, 137-138.

⁹⁵ Lásd *Athanasiana* 14 (2002) 49-72. – Összefoglalója: „Il maestro ed il suo discepolo nella dottrina ascetica di Massimo il Confessore”, *ibid.*, 193-194.

⁹⁶ Lásd *Athanasiana* 14 (2002) 201-205.

⁹⁷ Lásd *Athanasiana* 16 (2003) 75-98. – Összefoglalója: „Le figure d’Abraham comme »πάροικος« et l’idéal de la »ξενιτεία« dns l’exégèse grecque de Gen 12,1”, *ibid.*, 186-188.

⁹⁸ Lásd *Athanasiana* 17 (2003) 57-66.

⁹⁹ Lásd *Athanasiana* 19 (2004) 9-22. – Összefoglalója: „Patristische Auslegung des »Beatus vir« vom hl. Ignatios von Antiochien bis zur Zeit Basilios’ des Großen”, *ibid.*, 215-216.

10. Orosz Atanáz: „A szerzetesi aszkézis és a papok feladatköre között alapvető különbség Aranyaszájú szent János *A papságról* szóló értekezésében”.¹⁰⁰

11. Sivadó Csaba: „Néhány neopatrisztikus szerző antropológiájának patrisztikus vonatkozásai”.¹⁰¹

12. Orosz Atanáz: „A Pászka-katekézis az ősegyház és a keleti egyházatyák hagyományában”.¹⁰²

13. Akiyama Manabu, János:¹⁰³ „A görög patológia jelentősége és lehetősége Japánban”.¹⁰⁴

14. Orosz Atanáz: „Eukharisztikus ekkleziológia a keleti egyházban”.¹⁰⁵

15. Orosz Atanáz: „Szent Atanáz legjelentősebb húsvéti levele”.¹⁰⁶

16. Orosz Atanáz: „Szent Maximosz hitvalló H. U. von Balthasar életművében”.¹⁰⁷

17. Orosz Atanáz: „Papkép a Teológus Szent Gergelytől Aranyaszájú Szent Jánosig”.¹⁰⁸

18. Baán István: „A Szentlélek és a keresztyének Aranyaszájú szent János műveiben”.¹⁰⁹

Összesen tehát ez a tizennyolc tanulmány jelent meg eddig az *Athanasiana* -ban, ami azt jelenti, hogy a számok kétharmadában volt patrisztikával foglalkozó írás. S hogy egy ezek közül eredeti japán professzortól jelent meg, annak külön örülhetünk.

¹⁰⁰ Lásd *Athanasiana* 20 (2005) 61-75. – Összefoglalója: „La différence fondamentale entre l'ascèse monastique et les tâches des prêtres dans le Dialogue sur le Sacerdote de saint Jean Chrysostome”, *ibid.*, 143-144.

¹⁰¹ Lásd *Athanasiana* 20 (2005) 165-176.

¹⁰² Lásd *Athanasiana* 21 (2005) 33-55. – Összefoglalója: „La catechesi della Pasqua nella tradizione delle Chiesa antica e dei Padri orientali”, *ibid.*, 125-126.

¹⁰³ Egy szemeszterben Intézményünk beiratkozott hallgatója volt.

¹⁰⁴ Lásd *Athanasiana* 22 (2005) 91-107. – Összefoglalója: „Significance and Potentiality of the Greek Patrology in Japan”, *ibid.*, 148-150.

¹⁰⁵ Lásd *Athanasiana* 22 (2005) 109-145. – Összefoglalója: „Eucharistische Ekklesiologie in der Ostkirche”, *ibid.*, 150-152.

¹⁰⁶ Lásd *Athanasiana* 23 (2006) 15-27. – Összefoglalója: „La lettre festive la plus importante de s. Athanase”, *ibid.*, 177-178.

¹⁰⁷ Lásd *Athanasiana* 25 (2007) 45-64. – Összefoglalója: „Maximus der Bekenner im Werk von Hans Urs von Balthasar”, *ibid.*, 122-124.

¹⁰⁸ Lásd *Athanasiana* 26 (2007) 105-141. – Összefoglalója: „L'image du prêtre chez saint Grégoire de Nazianze et saint Jean Chrysostome”, *ibid.*, 205-206.

¹⁰⁹ Lásd *Athanasiana* 26 (2007) 209-214.

6. A folyóirat külalakja

Amikor 1995-ben útjára indult az *Athanasiana*, nem volt lehetőségünk arra, hogy díszes külsővel ruházzuk fel. Örülhettünk annak, hogy egyáltalán megjelenhetett. Emellett pedig a belső tartalmi gazdagságára törekedtünk.

Egyszerű pasztell zöld színű borítóval láttuk el a folyóiratunkat, a betűk nyomtatása pedig szintén egyszerű módon, feketével történt a külsején. Formátuma is az akkor nyomdászati lag leggazdaságosabbnak nevezett A/5-ös lett.¹¹⁰

Még tíz év elteltével is, a hajdúdorogi egyházmegye jubileumi évében (mely a máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriumához kötődött), a szerény külsőre utaltunk:

„A nyár folyamán olyan kritikát kaptunk az egyik (teológiával is foglalkozó) folyóirattól,¹¹¹ hogy a miénk túlságosan szerény külsővel rendelkezik. Ez nem bántó a számunkra, sőt egyenesen örülhetünk neki, hogy ennek ellenére felfigyeltek ránk. Nem szabad engednünk, hogy a hivalkodás jellemezzen bennünket, mint ahogy egész magyar görög katolikus egyházunkra sem ez a jellemző. A magunk csöndességében tesszük a dolgunkat, s a történelem és világ Urának értékelésére bízhatjuk ügyünket. A jubileumi szentévünkben pedig a pócsi Szűzanyára tekintve erősödhetünk meg ezirányú elkötelezettségünkben, aki nem világvárost, nem katedrális választott magának, hanem megelégedett a Nyírség homokjában megbúvó falucskával, annak piciny fatemplomával, hogy kimutassa irántunk való szeretetét.”¹¹²

¹¹⁰ Egy országos terjesztésű újságban is felfigyeltek a folyóiratunk szerény külsejére: „Az *Athanasiana*, a nyíregyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola rendszertelenül megjelenő kiadványa nem szokványos folyóirat. Szerzői gárdája rendkívül kötött, gyakorlatilag az intézmény teológusai közül kerül ki. Külleme meglehetősen puritán, mintegy jelezve ezzel, hogy nem a nagyközönség elé kíván lépni, inkább a teológusok belső publikációs lehetőségét kívánja biztosítani.” TÓTH, P. P., „Keleti tüdő: Athanasiana”, in *Igen* 3 (2004) 24-25.

¹¹¹ Lásd az előző lábjegyzetet.

¹¹² „Bevezetés”, in *Athanasiana* 25 (2007) 8.

Változás csak 2006-ban következett be, amikor a 23. szám már új köntösbe öltözött jelent meg. A formátum megmaradt, de a borító négy színnyomást kapott. S felkerült rá az Intézményünk védőszentjének, Szent Atanáznak az ikonképe is. A zöld szín pedig barnára változott. Az első 22 szám után öt már így néz ki, s annyira tetszetőssé vált, hogy valószínűleg huzamosabb ideig így marad.

A külalakkal kapcsolatban meg kell emlékezni a szerkesztő személyekről is.

Az első számtól kezdve a tizedik számig Ivancsó István a folyóirat szerkesztője.¹¹³ Ezekben a példányokban az szerepel, hogy „szerkesztette, nyomtatásra előkészítette”. A 11. számtól kezdve viszont az olvasható, hogy a nyomdai előkészítést végezte.

A negyedik számtól kezdve¹¹⁴ szerkesztőbizottságot tüntet fel a folyóirat: Ivancsó István, Janka Ferenc, Szabó Péter személyében. A 11. számtól kezdve Ivancsó István a főszerkesztő, a szerkesztőbizottság tagjai pedig: Szabó Péter és Janka Ferenc.

A 25. számtól kezdve Ivancsó István alapító főszerkesztőként van feltüntetve, a szerkesztőbizottság tagjaként pedig Szabó Péter.¹¹⁵

Az 1. szám felelős kiadója: Orosz László rektor.¹¹⁶ A 2-9. számé: Fodor György főigazgató.¹¹⁷ A 10-23. szám felelős kiadója Pregon István főigazgató.¹¹⁸ A 24. számtól kezdve már Soltész János rektor a felelős kiadó.¹¹⁹

7. Összegzés

Folyóiratunk jelentőségét szépen foglalja össze az a tudósítás, amely a 18. szám után jelent meg egy országos terjesztésű újságban. Érdemes az általános részét idézni:

„A keleti teológia honi művelésének – az örökség és küldetés kettőségének tudatában – jelentős fórumává nőtte ki magát. Az első szám beköszöntőjében idézett pápai buzdítás (az 1995-

¹¹³ 1995 és 2000 között.

¹¹⁴ 1997-től.

¹¹⁵ 2007-től.

¹¹⁶ 1995-ben.

¹¹⁷ 1996 és 1999 között.

¹¹⁸ 2000 és 2006 között.

¹¹⁹ 2006-tól.

ben kiadott *Orientalis Lumen* »Kelet világossága« kezdetű apostoli levélből) megvilágítja e vállalkozás fontosságát: »megismerni Kelet egyházainak liturgiáját, elmélyíteni ismereteinket a keresztény Kelet atyáinak és tanítóinak lelki hagyományairól, példát venni a keleti egyházaktól az evangéliumi üzenetnek különböző kultúrákba való beépítéséről, leküzdeni a latinok és a keletiek közötti feszültségeket, és serkenteni a párbeszédet a katolikusok és ortodoxok között...«

Az *Athanasiana* tehát ezen a jól körülhatárolható terepen vonultatja föl tanulmányait, különösen a keleti liturgia és kánonjog, egyház- és művészettörténet, biblikus- és morálteológia, valamint a kateketika témakörében.¹²⁰

Ha csak a tanulmányok számát tekintjük, már azzal is jelentős szolgálatot tett Intézményünk a teológiának, s különösen a bizánci egyház teológiájának. Eddig a 27 számban 203 tanulmány jelent meg, nem számítva a rövidebb lélegzetű közleményeket, illetve a Kitekintés című rovatban közölt írásokat.

Jogosan mondhatjuk el összességében, hogy az *Athanasiana* fontos és komoly szerepet tölt be a keleti, illetve bizánci teológia művelésének terén.

¹²⁰ TÓTH, „Keleti tüdő”, 24-25. – Természetesen hozzá kell tenni a felsoroláshoz a nem csekély jelentőségű liturgikát is, mely nélkül elképzelhetetlen lenne egy ilyen jellegű folyóirat.

OROSZ ATANÁZ

AZ ASZKÉZIS SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE SZENT PÁL APOSTOL ÉLETÉBEN ÉS TEOLÓGIÁJÁBAN^o

TARTALOM: Bevezetés; 1. A bibliai fogalom zsidó előzményei és megjelenése Pálnál; 2. Önmegtágadás Szent Pál életútján; 3. „Harcos” és „sportos” metaforák az apostoli önfegyelemről; 4. A bűntörs lemondás és küzdelem konkrét példája; 5. Az aszkézis lelki formája; 6. „Isten szolgálóiként” viselkedni minden körülmények között; 7. Antropológiai-etikai háttér és következmények; 8. „Mortificatio” és újjáépítés krisztusi alapon; Összegzés helyett.

Bevezetés

Manapság, fogyasztói társadalmunk és az általa befolyásolt nyugati teológia irányvonalát látva eléggé hálátlan feladat Szent Pál aszketikus életét, bűntörlését és egyéb aszketikus gyakorlatait hangsúlyozni. Nem is kívánom ezt túlzásba vinni, annál is inkább, mert a szent apostol a hozzánk eljutott szövegeiben csak egyszer használta ezt a szót,¹ mégpedig védőbeszédében: „magam is törekszem (*aszko*), hogy lelkiismeretem mindig feddhetetlen legyen”.²

Ugyanígy hiába keressük az aszketika szakkifejezéseit a Szent Pálról és leveleiről szerkesztett lexikonokban is. Olykor szóba jön a szexuális önmegtartóztatással kapcsolatos véleménye, de például a bűntörlésről még a legvaskosabb angol Szent Pál-szótár³ sem tartalmaz címszót, s

^o A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus klérusa számára tartott rekollékió 2009. március 18-19-én elhangzott rekollékiós elmélkedés átszerkesztett változata.

¹ DIÓS, I., „Aszkézis”, in *Magyar Katolikus Lexikon* 432. Vö. VANYÓ, L., „Legyetek tökéletesek...”. *Tanulmányok a keresztény aszkézis történetéhez a szerzetesség kialakulásáig*, Budapest 1991, 18. és WINDISCH, H. „ἀσκήω” in *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* I, 492.

² ApCsel 24,16

³ Hawthorne, G. F. – Martin, R. P. – Reid, D. G. (szerk.), *Dictionary of Paul and his Letters*, Downers Grove InterVarsovity 1993. WEISMAYER, J., Askese” in *Lexikon der christlichen Moral*, Innsbruck-Wien-München 1976, 76-78. sem tartalmaz utalást

az aszkézis szó alatt is csak utalást találunk a házasság és szexualitás témáira. A böjt szó tartalma fogyasztói társadalmunkban egyébként is megváltozott, nemcsak az evangéliumból,⁴ hanem az aszketikus gyakorlatok sorából is egyre inkább kiszorul.

Korunkban azonban nem is csak a böjtöt, hanem általában véve az aszkézist különösen is nagy gyanakvás veszi körül. Biblikus könyvekben többnyire csak negatívumként találkozunk vele az olvasó. Ezért egyházi körökben is divat lett ma „korszerű aszkézisről” és „modern böjtről” beszélni, s Keresztelő János teveször ruháját vagy bőrvét sokfelé szeretnék puha ruhákra fölcserélni. Sokan kompromittáljuk az aszkézist a modern világ jelszavaival, s ezért mentjük föl a híveket az állítólag élettagadó lemondás nehézségeitől.⁵ Az életöröm vallásában csak finoman utalunk arra, hogy bárki is megfoszthatná magát a mai élet örömeitől. Pedig a szentírási elv szerint is csak az adhatja át magát tiszta áldozatként, aki elérte a testi-lelki érettség állapotát. Csak az tudja Istennek átadni magát, aki eljutott oda, hogy végre „önmaga” legyen. Az ilyen a szolgálatra irányuló önmegvalósítás.

Az aszkézisnek eredeti jelentését megtudhatjuk a vallás- vagy a filozófiatörténetből.⁶ A görögöknél eredetileg valamilyen művészi vagy mesterségbeli készség kibontakoztatására (*iekhné*), majd pedig a sport illetve az erkölcsi vonatkozású önfegyelem begyakorlására vonatkozott: a fizikai tréningre, az akaratedzésre és az értelmi képességek rendszeres fejlesztésére. Átvitt értelemben komoly erkölcsi és értelmi erőfeszítést jelent az erény és bölcsesség megszerzéséért. Az ókoriak rendszeres aszkézist gyakoroltak a testi, lelki és szellemi életben. A liberalizmus ma divatos

Szent Pál leveleire, hanem jobbra csak „a humánus magatartásmódok begyakorlását” hangsúlyozza e címszó alatt.

⁴ Például a bizánci Evangéliumskönyv hagyományával ellentétben Mk 9,29 v-nek („Ez a fajta nem megy ki másként, csak imádság és böjt hatására” – SZIT fordítása) a végén a legfrissebb kiadásokban már csak „az imádság által” szerepel, a középkori egyházi hagyományban Nyugaton és Keleten még ezután egyöntetűen szereplő „és böjt(ölés)” szavakat pedig a modern szövegkritika jószerevével csak a Vatikáni Kódex és a Sínai Kódex állítólag első kézből származó változata alapján (a többségi szövegatanúk és számos „majuszkulás” kódex ellenében) kiküszöbölte. Vö. NESTLE-ALAND, *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart ²⁶1979, 119. A Szent Jeromos Bibliatársulat által 1997-ben kiadott *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján* még megtartotta ezeket az „és böjtölés által” szavakat (1149.), de a Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája kihagyta.

⁵ Vö. GIRARD, R., „Böjt”, in *Biblikus Teológiai Szótár*, 149.

⁶ Vö. RIES, J., „Askese I. Religionsgeschichtlich”, in Betz, H. D. – Browning, D. (szerk.), *Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen ⁴1998, 830-831.

hervatag eszméi egyetlen klasszikus szellemi áramlatban sem voltak meg. Minden filozófiai iskola kemény önmegtartóztatást követelt a tagjaitól. Még az élvezetvágyat középpontba állító hedonista Epikurosz⁷ is vallotta, hogy önfegyelem és „józan belátás” nélkül nem lesz mértéke az érzéki örömök élvezetének sem.

1. A bibliai fogalom zsidó előzményei és megjelenése Pálnál

A keresztény szóhasználatba is így kerülhetett be az askézis. A Bibliában nem sokszor találkozunk a kifejezéssel. Az ószövetségi igazak nem a szó filozófiai értelmében gyakorolták az önfegyelmet és böjtöt, hanem mindig vallási alapon. A Makkabeusok 2. könyvében (15,4) szerepel az *aszkein* infinitívusz „a szabbat betartására” vonatkozóan, a Makkabeusok 4. könyvében pedig már az önfegyelem és a törvény megtartása értelmében is.⁸ A kifejezetten askéta életet élt Keresztelő János askézise is alapjaiban különbözött a görög filozófiai iskolák szemléletétől, amelyre egyébként a zsidó Philón művei olykor utaltak is. Az alexandriai zsidó bölcselő a korábbi szofisztika három nevelési elvét/tényezőjét (*phüszisz*, *mathészisz*, *askészisz*) a három zsidó pátriárkával hozta összefüggésbe, s természetesen Jákob volt számára az askéta, a szellemi harcos őstípusa.⁹ Számára az askézis a szemlélődésre készít elő, s ezt szívesen hozta kapcsolatba „a tiszta vallásosságot gyakorló Ábráhámmal”,¹⁰ de Mózesrel is. Szívesen alkalmazza mindenfajta önmegtartóztatásra és az igaz ismeretre vezető erkölcsi helytállás szemléltetésére a versenyzés metaforáját: „Aki a megismerésre törekszik, hasonlít a versenypályán küzdőhöz”.¹¹ A Szent

⁷ DIOGENÉSZ LAERTIOSZ, *A filozófiában jeleskedők élete és nézetei* II, Budapest 2007, 289-345, itt 337: „hiszen nincs kellemes élet a belátás szerinti, helyes és igazságos élet nélkül”. Vö. PAIS, I., *A görög filozófia*, Budapest 1982, 560-563. ÉTIENNE, J., „La philosophie du plaisir dans l’Antiquité”, in *Revue théologique de Louvain* 2 (1971) 202-210. szerint nemcsak Platón, Arisztotelész és a sztoikusok, hanem még Epikurosz is igyekezett elkerülni Knidoszi Eudoxosz végletes álláspontját (amely szerint „az ember végcélja és a legfőbb jó az élvezet”), s így ezek az ókori filozófusok mindannyian alávették az élvezetet a józan belátásnak (210).

⁸ 4Makk 13,22 magyarázatát is hozza WINDISCH, „ἄσκησις” (1. láb.), 493.

⁹ Mondésert, Cl. (kiad.), *Legum Allegoriae* III,190, (Les œuvres de Philon d’Alexandrie 2), Paris 1962, 280.

¹⁰ Gorez, J., (kiad.), *De Abrahamo* 129, (Les œuvres de Philon d’Alexandrie 20), Paris 1966.

¹¹ Cazeaux, J., (kiad.), *De migratione Abrahami* 133-134, (Les œuvres de Philon d’Alexandrie 14), Paris 1965; idézi CSERHÁTI, S., *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*, Budapest 2008, 423.

Pálnál is megjelenő metaforát egészen a díjkiosztásig következetesen fejti ki: „Törekedj egy szép és dicső koszorú megszerzésére azzal az érzéki gyönyörrel szemben, amely mindenki mást legyőz!”¹²

A Keresztelő Jánostól magát olykor elhatároló Jézus által meghirdetett „tökéletes életformát” sokféleképpen lehet ugyan értelmezni, de az tagadhatatlan, hogy a házasság, a szegénység és a böjt kérdésében Jézus nemegyszer az önmegtartóztatást állította példaképpül. Az ősegyházat kezdettől jellemezte az önmegtartóztatás, „bár ez alatt nem egyszerűen testi önfegyelmet értettek: ezt kötelezően egészítette ki a bűnbánat, imádság, jótékonykodás, alamizsnálkodás, az irgalmasság cselekedetei” – írja Sággy Marianne. „Az askézis gyakorlata az őskeresztény egyház bűnbánati fegyelmének alakulásához kapcsolódik”.¹³

Mindenesetre, ha Szent Pálnál másként is jelenik meg a böjt és askézis, mint várnánk, egész biztosan megjelenik. Gondoljunk csak akár megtérésére: Az ApCsel 9,8-9 szerint „Saul pedig fölkel a földről, de amikor kinyitotta a szemét, semmit sem látott. Úgy vezették be kezénél fogva Damaszkuszba. Ott volt három napig, nem látott, nem evett, nem ivott semmit.” Nem banalizálhatjuk ezt a három napos koplalást, hiszen ez a szakemberek szerint keresztény életének „böjtös” kezdete volt.¹⁴ Aztán rajtakaphatjuk őt egy diszkrét nazireátusi fogadalmon, amely legalább hat éven át kötelezhette őt a bortól való tartózkodásra.¹⁵ Voltak kemény lelkigyakorlatai, mint például amikor Damaszkuszból rögtön Arábiába ment, ahol a visszavonult életforma érlelte hitbéli tapasztalatát.¹⁶ Vagy amikor kevéssel később Szíriába, illetve Kilikiába ment.¹⁷ A mellőzés évtizede igen jót tett neki. A visszavonultság csendes edzést jelentett, amely megalapozta apostoli tevékenységét.

Később pedig az efezusi presbiterektől búcsúzkodva emlékeztet arra, hogyan szolgált az Úrnak Kisázsiába jövetele első napjától „teljes alázatossággal, könnyhullatás és megpróbáltatások között”. Majd ezt a vallomást teszi: „Bilincsek és szorongatások várnak rám Jeruzsálemben.

¹² *Leg. Alleg.* II,108, (Les œuvres de Philon d'Alexandrie 2), 162.

¹³ SÁGGY M., *Isten barátai. Szent és szentéletrajz a késő antikvitásban*, Budapest 2005, 65.

¹⁴ *Dictionary of Paul and his Letters* (3. lábj.), 403. hivatkozik az ApCsel 9,11-re azzal, hogy Pál három napos böjttel kezdte működését.

¹⁵ ApCsel 18,18

¹⁶ A Gal 1,17 szerint Pál „Arábiába” ment, amin nem valamiféle pusztát kell értenünk, hanem a nabateusok területét. Mindenesetre az ApCsel 9,20-25 mit sem tud Pál arábiai tartózkodásáról.

¹⁷ Gal 1,18-24

De nem félek ezektől. Az életemet sem tartom értékeesebbnek, mint magamat, csak elvégezhessem pályafutásomat, az ige szolgálatát, amelyet az Úr Jézustól kaptam” (20,23-24). Aranyszájú Szent János ennek kapcsán hangsúlyozza Szent Pál sajátos aszkézisét, amellyel ő egyszerre két ellenkező irányban is edzette magát: hogy életét feláldozza a rábízottakért, s hogy mégis életben maradjon értük.¹⁸

Pál aszkézise igazából önmegtartózkodás, amely radikális Krisztuskövetést jelent. Ő mindenkit szívélyesen meghív: „Legyetek követőim, amint én Krisztus követője vagyok” (1Kor 11,1). „Szent Pál szavaiból olyan életstílust ismerhetünk meg, amely a szegénység, tisztaság és engedelmesség evangéliumi tanácsai által ihletett megszentelt élet lényegét fejezi ki” – hangsúlyozta 2009. február 2-án, az Istennek szentelt élet napján XVI. Benedek pápa.¹⁹

Amikor pedig Pál Felix helytartó előtt elmondott védőbeszédében használta ezt a szót – „magam is törekszem (*aszkó*), hogy lelkiismeretem mindig feddhetetlen legyen Isten és az emberek előtt” (ApCsel 24,16) –, félreérthetetlenül kifejezésre juttatta, hogy számára a lelkiismeret Isten és az emberek előtti tisztántartása igen komoly munka és feladat, amely gyakorlatilag reggeltől estig leköti napjait és egész életét.²⁰ Ez valóban „módszeres és fokozatosan növekvő erőfeszítés az erények megszerzéséért Krisztus követésében. Kemény és következetes küzdelem, célja a tökéletes és bensőséges hasonlóság Krisztussal”.²¹ Egyébként nem véletlen, hogy a már-már érdeklődő Felix helytartó és Druzilla épp attól hőkölt vissza, amikor Pál „az igazságosság, az önfegyelem (*enkrateia*) és a jövődő ítélet kérdéseit kezdte fejtegetni számára”. Ha Pált is olyan fából faragták volna, mint a mai átlag-katolikust, talán visszavonta volna a helytartói pár előtt a tisztaságról kifejtett *enkrateia*-tanát.

A XVI. Benedek pápa imént idézett beszéde szerint azonban ő nem pusztán hirdette az *enkrateia* jelentőségét, hanem a nemi önmegtartóztatást is megélte, s annak különféle formáit, elsősorban az önkéntes szüzeséget is igen fontosnak tartotta. „Pál olyan apostol is, aki Istennek a tisztaságra vonatkozó hívását befogadva osztatlanul átadta szívét az Úrnak, hogy még nagyobb szabadsággal és önátadással szolgálhassa testvéreit” mondta a Szentatya az 1Kor 7,7-re hivatkozva. „Az 1Kor 7 szerint ő nemcsak az evangéliumi szegénységet, hanem az önmegtartóztatás különféle formáit,

¹⁸ Ún. „panegirikus” beszédeiben V,4,3-5. Kritikai kiadása: *SCh* 300, 236.

¹⁹ VIS 090203 (490)

²⁰ WINDISCH, „ἀσκησις” (1. láb.), 493.

²¹ DIÓS, „Aszkézis” (1. láb.), 432.

elsősorban az önkéntes szüzességet is elkerülhetetlenül fontosnak tartotta.²² Az 1Kor 7,32 szerint ugyanis „a nőtlennek arra van gondja, ami az Úr: hogyan járjon az Úr kedvében”, míg a világi dolgokkal törődő nő ember „megosztott” (*memerisztai*). Nem véletlen tehát, ha az ókeresztény közösségekben egyre többen igyekeztek ezt a veszélyt elkerülve magukra alkalmazni Pál apostol szavait: „A nem házias és a szűz arra gondol, ami az Úr: hogy testben-lélekben szent legyen” (7,34).²³

2. Önmegtágadás Szent Pál életútján

Ne feledjük el, hogy Szent Pál bejárta majdhogynem az akkor ismert egész világot, és sok ezer kilométeren át mindenhol hirdette a krisztusi örömhírt. A mai Törökország és Görögország területén számos keresztény közösséget alapított, és azok lelki gondozását szívügyének tekintette. Közben szó szerint „hontalanná vált volna”, ha nem vigasztalta volna magát római polgárjogával. „Amíg testben vagyunk, távol járunk az Úrtól”²⁴ – vallotta, magáévá téve Jézus hazátlanságát. A sztoikus Epiktétosz, aki a viszontagságok és szidalmak eltűrésében látta az aszkézis egyik fő formáját,²⁵ hangsúlyozta azt, hogy az igazi filozófia műveléséhez „testvéreket, hazát, barátokat, családot” is el kell hagyni,²⁶ mert „régis szokásaink magukkal ragadnának és nem hagyják, hogy valami egészen új dolgot kezdjünk, s mert mi magunk se viseljük el azt, hogy akikkel találkozunk, folyton ezt mondják: Nicsak, a filozófus, aki innen és innen származik”.²⁷

²² VIS 090203 (490)

²³ Ezzel kapcsolatban Norbert Baumert professzor szépen foglalta össze több monográfiájának mondanivalóját a vatikáni rádióban a következőképpen: Szent Pál nem másodosztályú keresztényeknek akarja nyilvánítani a házias embereket, hanem azt akarja mondani: „miközben Krisztussal, az »Egyel« való foglalkozás »egyszerű, könnyű«, ugyanakkor a világ sokféleségével való foglalkozás megerőltető, mert az ember akkor megosztott a sok dolog között (azok őt ide-oda ráncigálják, húzzák); de nem Krisztus és a házastárs között! Minden kereszténynek – házias vagy sem – mindkét területtel foglalkoznia kell: Krisztussal és a világgal; és a különbséget állandóan megtapasztalja. Amennyiben az ember az Úrral törődik, töretlen, nem »töri magát«, de ha a világgal törődik (és kell törődnie!), törődött lesz.” (BAUMERT, N. – GRUBER, M., *Nő és férfi Szent Pál leveleiben. Egy félreértés tisztázása*, Abaliget 1995), 25-26.

²⁴ 2Kor 5,6 – Vö. VANYÓ, „*Legyetek tökéletesek...*” (1. láb.), 19.

²⁵ *Párbeszéd*ek III 12,10.

²⁶ *Párbeszéd*ek III,24,78. SOUILHÉ, J. – JAGU, A. 1963. évi párizsi kiadását idézi PAULI, J., „Peri xeniteias: Über das Fremdsein. Die dritte Stufe der Leiter des Johannes Klimakos”, in *Studia Monastica* 41 (1999) 38-39.

²⁷ *Ibid.*, III,16,11.

Hasonlóképpen Pál zsidó kortársa, Alexandriai Philón is úgy mutatta be a mennybe tartó bölcsék földi zarándoklétének eszményképét, mint aminek Ábrahám a leghitelesebb modellje.²⁸ Szent Pál a maga módján követte ezt az eszményt.²⁹

Szent Pál apostolt „Krisztus szeretete sürgette”, és szolgálata érdekében nem riadt vissza semmilyen áldozattól: sem a fáradságtól, sem az üldöztetéstől, sem a veréstől, sem a halálveszélytől (vö. 2Kor 11,23-28). Mindenkinek mindenévé akart lenni, hogy mind többen üdvözüljenek (vö. 1Kor 9,22). Például Efezusban igen sok megpróbáltatás érte: üldöztetés a zsidók részéről (ApCsel 20,19; vö. 21,27), s valami nagyon súlyos, erejét már-már felülmúló teher nehezedett rá, amely miatt már az életbe vetett reményét is elvesztette,³⁰ vadállatokkal való küzdelem (1Kor 15,32); végül említ Pál egy olyan életveszélyt (Róm 16,4) is, amelyből Aquila és Priszka szabadította ki. Ezt az eseményt is minden bizonnyal még szintén ugyanahhoz a városhoz, Efezushoz kell kötnünk.³¹ Mi mindent kellett még akkor elviselnie missziójának több tucat másik színhelyén?

3. „Harcos” és „sportos” metaforák az apostoli önfegyelemről

Ha vadállatokkal való küzdelemről hallva (1Kor 15,32) ezt átvitt értelemben hatalmon lévő emberekkel folytatott harcra vonatkoztatjuk, ez is askézisének része, hiszen az *askézis* a szó szoros értelmében vett „lelki harc” is (ez az askézis negatív oldala). Szent Pál személyes tapasztalatból írja le a Római levélben az érzéki vágyak által fogvatartott test és a lélek harcát és az egyensúly helyreállítását célzó erőfeszítést, mellyel az ember fájdalmak közepette veti le magáról a „bűn testét” és ölti magára a Krisztus szerinti új embert.³²

A kereszténynek kész kell lennie a harcra, mint a fegyverbe öltözött katonának (Ef 6,10-18), akinek nem a test és vér ellen, hanem

²⁸ Kahn, J. G. (kiad.), *De confusione linguarum*, 77-79, (Les œuvres de Philon d'Alexandrie 13), Párizs 1963. Szakszerűen magyarázza STÄHLIN, *op. cit.*, 26-27. és SCHMIDT, K. L. – M. A., in *TWNT* V, 847.

²⁹ Vö. OROSZ, A., „A hontalan parókus (πάροκος) ideáltípusa és idegenben tartózkodás (ἐξεντρία) életeszménye a Ter 12,1 görög exegézisében”, in *Athanasiana* 2003 (16) 75-98.

³⁰ Betegség, életveszély; vö. 2Kor 1,9 kk.; 11,23.

³¹ Vö. IMSCHOOT, P. van – LIMBECK, M., „Paulus. (II) Lebensgeschichte”, in Haag, H., (szerk.), *Bibellexikon*, Leipzig 1969, 1335.

³² Róm 7,14-24; 13,13-14; Kol 3,5-8

láthatatlan, földöntúli hatalmasságok ellen kell küzdenie. Az Ef 6,12-ben Szent Pál Jákob küzdelmét szemléli a keresztény lelki küzdelmek előképéként. Ez az aszkézis, amelyre tanítványát is meghívja: „Vállald velem együtt a nehézségeket, mint Krisztus Jézus katonája. Aki harcol, nem bonyolódik bele az élet mindennapi dolgaiba, különben nem vívja ki vezére elismerését...” Elengedhetetlen számára a folyamatos lemondással járó tökéletesedés, azért, hogy hasonlóvá válhasson Krisztushoz, aki ezt kifejezetten parancsolta (vö. Mt 5,48).

De a versenyfutás képével megrajzolt szolgáló életforma előtérbe állításával megóv bennünket attól, hogy helytelenül fogjuk fel a bűn elleni küzdelem természetét. A már Philónnál is küzdelemhez kapcsolódott „sportos” metafora szerencsésen kiegyensúlyozza a harcos metaforával járó veszélyeket. A csata és a küzdelem (κράτος) metaforái a sport-szerű versenyzés allegóriájának részévé válnak.

Az apostol életét meghatározta küzdelme Isten üdvözítő művének szabadságáért. Ennek akart a szolgálója lenni (1Kor 9,16; 2Kor 5,19 kk), jóllehet természeténél fogva nem volt erre különösképpen alkalmas. Ezért kellett magát különösen is „edzeni”, ha szabad sajátos aszkézisét e szóval jellemezni. Szent Pál az 1. Korintusi levél elején ránk hagyott üzenete szerint nem akar másról tudni, mint Krisztus keresztyéről.³³ Ez is komoly önmegtagadással jár: inkább mindent veszni hagy... Tudja jól, hogy ehhez képest minden emberi teljesítmény, elismerés és cím „kár és szemét” (Fil 3,8). Cserhádi Sándor professzor kommentárja szerint „az apostol Krisztus megismerésének a folyamatát negatív fejlődésnek, meghalásnak mutatja be. Minden, amire büszkék lehetünk, inkább kárnak és szemétnak bizonyul, és minden eszköz, amellyel magunkat biztosítani szeretnénk, egyre inkább kicsúszik a kezünkől. De ez a Krisztus ismeretéből merítő életnek csupán az egyik oldala. Mert ahogy morzsolódik önhittségünk, dicsőség- és hatalomvágyunk, úgy jut egyre több hely életünkben Krisztus számára. Most az apostol a keresztény életnek erre a *pozitív oldalára* tekint, és élénk tárja: mit jelent meghalni Krisztusnak, hogy ő éljen bennünk”.³⁴

Szent Pál apostol mindent – még megpróbáltatásait is – feltétlenül Istenre vonatkoztatta. Meg volt győződve arról, hogy a sok „szorongatás türelmet eredményez, a türelem pedig kipróbáltságot, a kipróbált-

³³ 1Kor 1,17-25 és 2,2. Vö. CSERHÁTI, *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele* (11. lábj.), 90-103. és 121-127.

³⁴ Vö. CSERHÁTI, S., *Pál apostolnak a filippibeliekhez írt levele*, Budapest 1976, 176.

ság reményt, a remény pedig nem engedi, hogy megszegyenüljünk, mert Isten szeretete kiáradt szívünkbe a nekünk adott Szentlélek által” (Róm 5,5). Aranyszájú Szent János élete végéig ismételte ezeket a szavakat: „A szorongatás türelmet szül, a türelem pedig kipróbált erényt” (5,3-4).³⁵

Egy valószínűleg deuteropaulinus levélben Timóteust mint az Úr elhívott szolgáját szólítja meg atyai barátja, az apostol: „te, Isten embere... igazságra, vallásosságra, hitre, szeretetre, béketűrésre, szelíd-ségre törekedj...” (1Tim 6,11). Timóteusnak „a nemes küzdelemre való buzdítás feltételeként, edző gyakorlataként az igazságot, az istenfélelmet kell követnie, emberi viszonylatban az igazság, Istennel való kapcsolatát illetően az istenfélelem kell, hogy meghatározza”.³⁶ A hit ilyen megnyilvánulását nevezi az apostol szép harcnak, jó harcnak, értelmes küzdelemnek: „Harcold a hit jó harcát, szerezd meg az örök életet, amelyre meghívást kaptál”. Ebben a harcban az ember nem emberek ellen, hanem a bűn ellen harcol, azért küzd, hogy az élet minden területén a jó érvényesüljön. A cél a kemény küzdelem ellenére sem elérhetetlen, mert Isten elhívó szava állította rá arra a pályára az embert, amelyen célba jut.³⁷ „A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, a hitet megtartottam. Készen vár már rám az igazság koszorúja, amelyet azon a napon megad nekem az Úr, az igazságos bíró” – számol be az apostol a Timóteusnak írt második levelében (4,7) a küzdelem végkimeneteléről. Pályafutása tartalma, a küzdelem lényege nyilván a reá bízott szolgálat betöltése volt. A versenydíj pedig kétségtelenül az üdvösség. „...pályadíj, amely nem lesz mindenké. Azok nyerhetik el, akik Krisztus ismeretében vállalták a szolgálat rögös pályáját”.³⁸

4. A böjtös lemondás és küzdelem konkrét példája

Pál apostol aszkézise tehát nem öncélú, hanem olyan önmegtadgaság, amely igehirdetői feladatához kapcsolódik. Különösen jól mutatja be ezt az 1Kor 9. fejezetben, amely – jól jegyezzük meg – húshagyó

³⁵ Vö. OROSZ, A., „A görög atyák Biblia-értelmezési módszere és Szent Pál-képe”, in *Athanasiana* 28 (2008) 27-46., itt 41. Szent Pál megpróbáltatásainak a Róm 5,5 jegyében történő ilyen értelmezéséhez vö. még LOUTH, A., „Ascèse”, in *Dictionnaire critique de théologie*, Paris 1998, 90.

³⁶ LENKEYNÉ SEMSEY, K., *Exegézistől a prédikációig. Timóteushoz írt első levél magyarázata*, Debrecen 1988, 144.

³⁷ A 6,12 szavait magyarázza így LENKEYNÉ SEMSEY, *Exegézistől a prédikációig* (36. lábj.), *uo.*

³⁸ CSERHÁTI, *Pál apostolnak a filippibeliekhez* (34. lábj.), 179.

vasárnapi apostoli szakaszunkban egyértelműen és szervesen a 8. fejezet végéhez kapcsolódik.³⁹ „Ha étel botránkoztatja meg testvéremet, inkább sohasem eszem húst, csakhogy testvéremet meg ne botránkoztassam”. Ezután Pál azt tisztázza, hogy neki is joga volna „enni és inni... asszonytestvért magával vinni, mint a többi apostol, az Úr testvérei és Kéfás teszi”. S az „asszonytestvéren” az exegeták szerint nemcsak háztartásbeli vagy háztartás-vezetőnőt kell érteni, hanem valószínűleg inkább az evangéliumot is hirdető feleséget.⁴⁰

Aztán fölteszi a kérdést: „Vagy csak nekem és Barnabásnak nincs jogunk arra, hogy ne dolgozzunk?” Aranyszájú Szent János ezt magyarázó homíliája szerint Pál „valójában nem tartózkodott (ilyen radikálisan) a hústól, csak megígérte, hogy így tenne, ha szükséges volna. A „gyöngék” védelmében és „a szeretet épít” elv képviselőjeként Pál kénytelen bizonyítékot szolgáltatni amellest, hogy ő még más „megengedett dolgokról is lemondott azért, hogy ne okozzon botrányt”. Aranyszájú Szent János ezeket a szavakat adja szájába: „Miért is kell egyáltalán bálványoknak áldozott húsról beszélnem? Hiszen bár az Úr úgy rendelte, hogy akik az evangéliumot hirdetik, azon emberek (adományából) éljenek, akiket tanítanak, én nem így jártam el. Sőt úgy döntöttem, hogy életemet inkább éhezve vészelem át, ha épp úgy kell történnie, sőt inkább a legkegyetlenebb éhhalált választom, mint hogy bármit is elfogadjak azoktól, akiket tanítok. Pál nem azért mondja ezt, hogy hallgatói megsértődjenek, mert semmit sem vett el tőlük, hanem mert ez teszi lehetővé hitben való épülésüket (vö. 1Kor 8,1)”.⁴¹ A lényeg itt mindekelőtt az istenszeretet, amely épít, mert a 8. fejezet elején erről van szó. Az emberi tudás felfuvalkodottá tesz, s képes volna tönkretenni „a testvért, akiért Krisztus meghalt”.⁴² Ezért írja a Római levélben, hogy jobb, ha nem eszel húst és nem iszol bort, sem egyebet nem teszel, ami miatt testvéred megütöközik” (14,21).

³⁹ Vö. Nagyböjti Énektár vagyis a Három ódás bűnbánati énekek könyve, amely a szent nagyböjtden végzendő összes szent szolgálatot tartalmazza. Nyíregyháza 1998, 55. az aznapi szakaszt 1Kor 8,8-9,2 versekkel hozza.

⁴⁰ SCHÜSSLER FIORENZA, E., *In Memory of Her. A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*, New York 172-t idézi COOK, J. G., „1 Cor 9,5: The Women of the Apostles”, in *Biblica* 89 (2008) 360.

⁴¹ *Hom. in 1 Cor*, 21: PG 61,169-171. Idézi Kovacs, J. L. (kiad., szerk.), *1 Corinthians. Interpreted by Early Christian Commentators*, (The Church's Bible, Grand Rapids), Michigan – Cambridge 2005, 145.

⁴² 8,11. Vö. CSERHÁTI, *Pál apostolnak a korinthusiakhoz első levele* (11. láb.), 365-384.

Érvel itt Pál a mózesi törvénnyel is amellett, hogy „akik a temp-lomi szolgálatokat végzik, a szentélyből származó dolgokat eszik; és akik az oltárnál szolgálnak, az oltárról részesednek...” S az Újszövetség alapítója is nyilván úgy rendelte, hogy „akik az evangéliumot hirdetik, az evangéliumból éljenek”. S miután bizonyította mindehhez való Isten-adta, természetes jogát, egészen váratlan fordulattal fejezi ki magát: „De nem élünk ezzel a hatalommal, hanem mindent eltűrünk, hogy akadályt ne állítsunk Krisztus evangéliuma elé”. Aranyszájú Szent János magya-rázata szerint Pál ennek kapcsán írta le korábban, hogy „mindezidáig éhezünk és szomjazunk, nincs ruhánk és verést szenvedünk, nincs ottho-nunk⁴³ és saját kezünkkel dolgozva fáradozunk” (1Kor 4,11). Most tehát azt, hogy „mindent eltűrünk, erre érti, az éhezésre, kemény bánásmódra és hasonlókra”. Tehát még ilyen helyzetben is „én ezek közül semmivel sem éltem. De nem azért írtam ezt, hogy ezután így legyen, mert jobb meghalnom, semhogy valaki üressé tegye az én dicsekvésemet” – teszi hozzá a 15. versben. „Tehát ha még nagy szenvedés árán is visszatartot-tuk magunkat ettől, mennyivel inkább kellene nektek tartózkodnotok [a bálványoknak áldozott hústól]?” – teszi hozzá Aranyszájú Szent János.⁴⁴ Ha az ő véleményét most elég sokszor idézem, ennek főként az az oka, hogy a 2008. évi XII. Rendkívüli Püspöki Szinóduson a megfigyelőként részt vevő keleti püspökök helyesen hangsúlyozták, hogy „az ortodox hagyomány szerint a Szentírás fordítását mindig az inspirált patrisztikus szerzőkre alapozták. Isten azért emelte az egyházatyákat e világba, hogy a világ világossága és hegyre épült város legyenek; isteni ihletésű Szent-írás-magyarázataik tárják föl a hit legmélyebb titkait”.⁴⁵ A Moszkvai Pátriárkátust képviselő Márk (Golovkov Szergej Anatoljevics) jegorjevicszi püspök pedig egyenesen így fogalmazott: „Tartjuk magun-kat ahhoz, hogy a bibliai szövegek értelmezését szigorúan az egyház-atyák által ránk hagyott magyarázathoz kapcsoljuk. A hagyományhoz való hűség az az út, amely segít abban, hogy ne vesszünk el a sokféle vélemény között.”⁴⁶

Visszatérve a „gyémántnál is keményebb” Pálhoz (mert így em-legeti őt az Aranyszájú⁴⁷): Világosan érzi, hogy neki „mindenkinek min-

⁴³ Vagy szó szerint: hajléktalanul „vándorlunk”.

⁴⁴ *Hom. in I Cor.* 21: PG 61,175-176. Idézi *I Corinthians. Interpreted by Early Christian Commentators*, 151.

⁴⁵ A szerb pátriárkátust képviselő Fotije dalmáciai püspök szavai (*Zenit* 00317-05.05 IS005).

⁴⁶ VIS 081014; (00275-0102 DF 007).

⁴⁷ Ün. „panegirikus beszédeiben”: I,2 és 8. *SCh* 300, 114. és 124.

denévé kell lennie, hogy némelyeket megnyerhessen az evangéliumnak”, márpedig ehhez állóképesség kell (1Kor 9,19-23). Mindenekelőtt önmagával kell megküzdenie, önmagát kell legyőznie, hogy ne diszkvalifikálják, hanem egészen alkalmas legyen Krisztus szeretet-törvényének betöltésére:⁴⁸ Ezért izgul annyira: „Futok tehát, és nem csak vaktában; mérem az ökölcsapásokat, s nem csak úgy, a levegőbe csapkodva; hanem sa nyargatom a testemet és szolgáságba vetem, nehogy, míg másokat tanítok, magam elvetésre méltó legyek” (1Kor 9,26-27).

„Funkcionális” aszkézisét a célratörés és önfegyelem kategóriáival fejezi ki, s mindenekelőtt a sportolókéhoz hasonlítja, akik lemondanak bizonyos élvezetekről (sőt olykor mindenről), csak hogy jó formában legyenek: „Nem tudjátok, hogy akik a versenypályán futnak, mindnyájan futnak ugyan, de csak egy nyeri el a jutalmat? Úgy fussatok, hogy elnyerjétek! Az pedig, aki részt vesz a versenyben, mindentől tartózkodik: ők azért, hogy hervatag koszorút nyerjenek, mi pedig, hogy hervadhatatlant” (1Kor 9,25).⁴⁹

A versenyzés kapcsán aztán szóba jöhet előny és hátrány is. „Amit akkor előnynek tartottam, azt Krisztusért hátránynak tekintem. Sőt Uramnak, Krisztus Jézusnak főnséges ismeretéhez mérten mindent szemétnek tartok. Érte mindent elvettem, sőt szemétnek tekintettem, csak hogy Krisztust elnyerhessem és hozzá tartozzam” (Fil 3,7-8). – Ez „a mindent elvetés” az ő igazi aszkézise. A pálfordulásával együttjáró, azóta is tartó aszkézise, amelyre aztán másokat is biztat: „Testvérek, Isten irgalmára kérlek benneteket: Adjátok testeteket élő, szent, Istennek tetsző áldozatul. Ez legyen szellemi hódolatotok. Ne hasonljatok a világhoz!” (Róm 12,1-2).

Ahogy a Szentatya 2006. november 8-án hangsúlyozta Szent Pálról tartott katekézisében, az apostol az új életcélú Krisztus keresztyének jegyében jelölte ki: „Minthogy... most testben élek, Isten Fiának hitével élek, aki szeretett és feláldozta magát értem”. Pál tehát nem ön-

⁴⁸ Vö. CSERHÁTI, *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele* (11. láb.), 427-428.

⁴⁹ Annak kapcsán, hogy „mindnyájan futnak ugyan, de csak egy nyeri el a jutalmat”, az egyházatyák tiltakoztak az önzőség vádjá ellen (mintha a győztes a többiek kárát akarná), s Órigenész óta arra hivatkoztak, hogy „az üdvözülendők Pálnál mindnyájan egy test, egy kenyér, sőt együtt Krisztus egyetlen (titokzatos) teste. Emlegetik azt is, hogy „futottak még” a zsidók és a bölcsességre jutott görögök is, de a győztes befutó kétségtelenül az Egyház, az az egyetlen krisztusi test, amelyről az Apostol ezt írta: „amíg mindnyájan el nem jutunk a tökéletes emberi érettségre, arra az életkorra, amelynek mércéje Krisztus teljessége”. „Origen on 1 Corinthians” (fragments from catenae), in *Journal of Theological Studies* 9 (1908) 514.

magáért, saját igazságáért él, (hanem) Krisztusból és Krisztussal él („Élek, de már nem én...”): önmagát átadva, nem önmagát keresve és nem önmagát építve. Ez az új igazság, az Úr által a hitben adott új cél”.⁵⁰

5. Az aszkézis lelki formája

Szent Pál aszkézis-eszményéhez odakapcsolhatjuk a szüntelen imádság begyakorlását is. A „nemzetek apostola” gyakran felszólít a józanságra, ami az Úr érkezését virrasztva váró szolgák alapállása: „Ne aludjunk, mint a többiek, hanem legyünk éberek és józanok! [...] Mi, akik a nappaléi vagyunk, legyünk józanok, és öltünk fel a hit és szeretet páncélját, sisak gyanánt pedig az üdvösség reményét” (1Tesz 5,6-7). A keresztény aszkézis fő szempontja lesz a józanság megtartása és az imádságos virrasztás, az elmerülés Krisztus misztériumába.

Amikor Maximosz hitvallónál egy testvér megkérdezi a lelkiatyát: „Hogyan tud az elme szüntelenül imádkozni? Hiszen zsoltározás és felolvasás során, vagy akár emberek körében beszélgetve és szolgálva sok-sok gondolat és elképzelés köti le”, az idős atya ezt feleli: „A Szentírás soha nem parancsol olyan dolgot, ami lehetetlenség. Maga az apostol is zsoltározott, ő is olvasott és szolgált, s mégis szüntelenül imádkozott. Az imádság ugyanis attól lesz szakadatlan, hogy elménk tökéletes áhítattal és szeretettel ragaszkodik Istenhez, s közben folyvást a tőle kapott reménység éltet bennünket: tehát beléje vetjük bizalmunkat, bármit is cselekedjünk, s bármi is történjék velünk. Ilyen helyzetről tanúskodik az apostol is: *Ki választhat el bennünket Krisztus szeretetétől? Gyötrellem, szorongatás stb.? (Róm 8,35)... És másutt: Üldözést szenvedünk, de elhagyottak nem vagyunk. Földre terítenek bennünket, de el nem pusztulunk. Életünkben állandóan ki vagyunk téve a halálnak az Úr Jézusért, hogy majd Jézus élete is nyilvánvaló legyen halandó testünkön (2Kor 4,10-11). Ezzel az életvitelével tehát az apostol szüntelenül imádkozott: ahogyan hallhattad, bármit is tett, s bármi is történt vele, őt az Úrtól kapott reménység éltette.*”⁵¹

Az apostol tehát önmegtágadó életformájával a szüntelen imádság begyakorlásának sajátos formájáról tett tanúságot. A hitvalló szerint ő mindenféle zaklatások közepette örült annak, hogy végre eljuthat az istenszeretet állapotára. „S pontosan ezért mondta az apostol: *Legszíve-*

⁵⁰ XVI. BENEDEK pápa, *Az Egyház apostoli arca*, Budapest 2008, 122.

⁵¹ *Lib. asc.* 25-26: CCSG 40, 430-458.

*sebben gyöngeségeimmel dicsekszem, hogy Krisztus ereje költözzön belém. És egy kevéssel ezután: Amikor gyöngye vagyok, akkor vagyok erős.*⁵²

Az itt is több ízben idézett 2. Korintusi levél közepén Szent Pál saját életpéldáját szép szóközi fordulattal ajánlja föl nyilvános áldozati ajándékként a rábízottaknak. Tehát a viszontagságok közepette tanúsított béketűrése egyáltalán nem idegen a vallásos élettől. A Róm 15,16-ban említi az apostol, hogy „Krisztus Jézus szolgájának” (λειτουργῶν) kell lennie, és „Isten evangéliumának e szent szolgálatát” (ἱεροουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον) kell végeznie, „hogy a pogány népek a Szentlélektől megszentelt, kedves áldozati ajándékká legyenek” (προσφορά εὐπροσδεκτῶν). Ezek bizony kultikus kifejezések, amelyekhez a Fil 2,17-ben még az „áldozatként véremet ontják” lehetősége is társul, amit a 2. Korintusi levél végén már így teljesít be: „Szívesen áldozok, sőt magam is áldozattá leszek a ti lelketekért”. „Szent Pál ezzel saját apostoli tevékenységét (és persze önmegtagadó aszkézisét) hivatalos nyilvános áldozati lelturgiának tekinti az egész világot”.⁵³

6. „Isten szolgálóiként” viselkedni minden körülmények között

A 2. Korintusi levél 6. fejezet 3-4a verseiben Pál apostol azt az intelmét, hogy az Isten üdvösséget hozó ajánlatát elfogadjuk, a saját egyházi szolgálatának említésével hangsúlyozza: „Senkinek sem okozunk semmiféle botrányt, hogy ne szidalmazzák szolgálatunkat, hanem mindenben Isten szolgálóiként viselkedünk”. Nem akar alkalmat adni botránkozásra (tisztességtelen viselkedéssel vagy kapzsisággal), hanem mindenben „Isten szolgálója”⁵⁴ szeretne lenni („Krisztus szolgálója”). Ezt szemlélteti azzal, hogy az erényeket és az adottságokat (*perisztáziszok*) strófákba szedi;⁵⁵ ezeket éppúgy felsorolja, mint a sztoikus filozófusok (vö. 4,7-10; 11,23-27; 1Kor 4,9-13).

Aztán így folytatódik a viszontagságok sora: „sok tűrésben, nyomorúságban, szükségben, szorongatásban, verésben, börtönben,

⁵² 2Kor 12,9-10. *Lib. asc.* 26: CCSG 40, 459-464.

⁵³ GRESHAKE, G., *Pap vagy mindörökké (A papi hivatás teológiájának és lelkiségének kérdései)*, Budapest 1985, 46. idézi SCHLIER, H., „Die neutestamentliche Grundlage des Priesteramtes”, in *Der priesterliche Dienst I* (= *Quaestiones disputatae* 46), Freiburg-Basel-Wien 1970, 84 mondatait.

⁵⁴ Vagyis küldött és munkatárs. Vö. 5,20 és 6,1.

⁵⁵ Vö. CSERHÁTI, S., *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele* (11. láb.), 221.

zendülés közepette, fáradtságban, virrasztásban, böjtölésben” (2Kor 6,4b-5). Tíz ilyen körülményt sorol fel tehát, amely az igehirdető számára a tízparancs betartásához hasonló gyakorlatot biztosít. A mózesi tízparancsot immár valami egész más „tízes” egészíti ki vagy helyettesíti, amelyben a türelem erénye egészen mást jelent, mint a flegmatikus közönyt vagy a sztoikus apátiát. Az apostol itt az első részben a hangsúlyt az állhatatosságra és kitartásra helyezi, amelyet mind az üldözésben, mind pedig szolgálatának gyakorlása közben (11,23-29) tanúsított: „sok türésben, nyomorúságban”. Aranyszájú Szent János szerint talán éppen ez a sok viszontagság lett a „tövis” az ő testében, melynek elvételét háromszor is kérte az Úrtól.⁵⁶

Végül a 6-7a. versekben erényeket sorol fel, amelyek a Szentlélek ajándékai, és amelyeket különleges kegyelmi megtapasztalások kísérik; ezek segítik őt abban, hogy az evangéliumot igazságban és Isten erejében (vö. 1Kor 2,4k) hirdesse: „virrasztásban, böjtölésben, tisztaságban, tudásban, béketüresben, kedvességben, a Szentlélekben, nem színlelt szeretetben, az igazság igéjében, Isten erejében”.⁵⁷

Nagyon hasonló ehhez 2Kor 11,23-28 beszámolója, amely szerint az apostol nem vonakodott semmilyen áldozattól: „Többet fáradtam, börtönbe többször vetettek. Módszelett sok verést kaptam, sokszor forogtam halálveszélyben... Háromszor megbotoztak, egyszer megköveztek. Háromszor szenvedtem hajótörést... Veszélyben voltam folyóvizeken, veszélyben rablók miatt...” (11,23-26). Eddig tartottak a mostoha körülmények és az emberi rosszindulatból fakadó megpróbáltatások. Aztán Pál rátér személyes élete testi és lelki tehertételeire: „Fáradtam és kínlódtam, sokat virrasztottam. Éheztem és szomjaztam, gyakran böjtöltem. Fagyoskodtam és ruhátlan voltam. Minden másról

⁵⁶ Szent János sajátosan értelmezi a 2Kor 12,7-9 szerint az apostol testében levő „tövis”, vagy „cöveket”, illetve „karót”, amelyet Isten még az ő kérése ellenére sem távolított el tőle. Az Aranyszájú szerint itt nem lehet szó „fejfájásról vagy egyáltalán valamilyen betegségről, mert az több lenne annál, ami elég ahhoz, hogy valaki az igét hirdethesse, pedig Isten erről szól Pál imádságára válaszolva. Inkább „mindarra gondolhat az ember, aminek zaklatás és üldözés közben ki van téve valaki”. Vö. CSERHÁTI, S., „Néhány tanulság Khrisztosztozmosznak a korinthusi levelekhez írt magyarázatából”, in Nemeshegyi P. – Rihmer Z. (szerk), *Studia Patrum. A Magyar Patrisztikai Társaság I. Konferenciája az Ókori Kereszténységről (Kecskemét, 2001. június 21-23)*, Budapest 2003, 104., ahol egyúttal FURNISH, V. P., *II Corinthians. The Ancor Bible Doubleday*, New York 1984, 549. véleményét is idézi.

⁵⁷ KREMER, J., *2. Korintusi levél*, (Stuttgarteri Kiskommentár 8) és SCHICK, E., *Die Wahrheit siegt durch die Liebe. Priesterliche Existenz nach dem zweiten Korintherbrief*, Stuttgart 1975, 95-96.

eltekintve mindennapi zaklatásom: az összes egyházért való gond terhel” (11,28).

A görög szöveg elején szerepel a „koposz” szó, amely a profán nyelvben a fáradozástól teljesen kikészült ember képét idézte föl.⁵⁸ Cserháti Sándor az „en *kopoisz* perisszoterosz” kifejezést így fordítja: „Fáradozásban részemet bőven kivéve”. Persze, Pál a „kopió” igét elsősorban az evangélium hirdetésével kapcsolatos fáradalmaira vonatkoztatja.⁵⁹ Erről olvashattak a tesszalónikaiak is: „Emlékezhetek testvérek *keserves munkánkra és fáradozásunkra*. Éjjel-nappal dolgoztunk, hogy senkit se terheljünk közöttetek, s úgy hirdettük nektek Isten evangéliumát” (2,9). A 2Kor 11,27-ben is együtt előfordul „koposz-mokhthosz” szópár szinte „hendiadion”, vagyis ugyanannak a jelenségnek (fáradozás és gyötrődés) két hasonló tartalmú szóval történő visszaadását jelenti.⁶⁰ Az apostol fáradozásába beletartozik a kétkezi munkája is, de emellett ide tartozik az, hogy „mindenkinek mindenévé lett”, s a hithirdetéssel együtt járó többi megpróbáltatás is. A Timóteushoz írt levél (5,17) szerint „a papok, akik előljárói tisztüket jól töltik be, kétszeres megbecsülést érdemelnek, főképpen, ha az igehirdetésben és tanításban fáradoznak”. Az exegéták egy része szerint ez a „kétszeres megbecsülés” anyagi juttatást jelent: de biztos, hogy még a legnagyobb fizetés sem ellensúlyozhatja tőkéletesen azt, ha valakinek maradéktalanul rámege az élete a lelkipásztori munkájára.⁶¹

A 2. Korintusi levél egy korábbi fejezetében Pál már egyfajta keresztutat állított össze aszketikus feladataiból. Törékeny cserépedény a keresztthordozó, akit „mindenfelől szorongatnak, de össze nem szorítanak. Bizonytalanságban vagyunk, de kétségbe nem esünk. Üldözést szenvedünk, de elhagytak nem vagyunk, földre térítenek, de el nem pusztulunk.” – A görög eredetiben négy igenév fejezi ki azokat a lelkipásztori helyzeteket, amelyeket minden pap kegyetlen kutyaszorítóknak érez. De a magyarázat szerint mindez csak még szorosabban hozzákapcsol Krisztus személyéhez. „Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön. Életünk folyamán váltig

⁵⁸ HAUCK, F., „κδοπη, κοπιῶ”, in *TWNT* III, 827.

⁵⁹ CSERHÁTI, S., *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*, Budapest 2009, 215. ilyen értelemben hivatkozik még 1Kor 15,10 és 15,58 szóhasználatára is. Vö. HAUCK, „κδοπη, κοπιῶ” (58. láb.), 828.

⁶⁰ CSERHÁTI, *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele* (59. láb.), 388.

⁶¹ LENKEYNÉ SEMSEY, *Exegézistől a prédikációig* (36. láb.), 123. így fordítja: „A vezetésben bevált presbitereket kettős megbecsülésre kell méltatni”, s az egyház építő szolgálatát tekinti legfőbb feladatuknak.

halálra szánnak minket Jézusért, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen testünkön (4,10).⁶² A Jézus kínszenvedését hordozó apostol szorongattatásaitól már csak egyetlen lépés kell odáig, hogy „élek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem” (Gal 2,20).

7. Antropológiai-etikai háttér és következmények

Az önmehtagadások jellegét és az aszkézis szerepét Szent Pál teológiájában főként antropológiája és Krisztus-misztikája határozza meg. Ő talán az összes újszövetségi szerző közül legdrámaibb módon írja le az érzéki vágyak által fogvatartott test és a lélek harcát és az egyensúly helyreállítását célzó erőfeszítést, mellyel az ember fájdalmak közepette veti le magáról a „bűn testét” és ölti magára a Krisztus szerinti új embert.⁶³ Figyelmeztet arra, hogy „ne adjátok át tagjaitokat a bűnnek a gonoszság eszközeként, hanem mint a halálból életre keltek, adjátok magatokat Isten szolgálatára, tagjaitokat meg az igazság eszközéül szenteljétek az Istennek”. Tehát „ahogy tagjaitokat a tisztátalanság és gonoszság szolgálatában a bűnre adtátok, adjátok most tagjaitokat az igazság szolgálatára, a megszentelődésre!” (Róm 6,13-15). A Római levél 12. fejezetében épp emiatt felhívja a figyelmet a világtól való függetlenedés fontosságára: „Ne hasonuljatok a világhoz, hanem gondolkodásokban megújulva alakuljatok át, hogy felismerjétek, mi az Isten akarata, mi a helyes, mi a kedves előtte és mi a tökéletes” (12,2). Aztán néhány verssel később: „öltsetek magatokra az Úr Jézus Krisztust, és ne dédelgessétek testeteket az érzéki vágyakban!” (13,14).

Figyelmeztet tehát a testkultusz, testápolás görög túlhangsúlyozásának veszélyeire is. Timóteusnak lelkére köti: „a vallásosságban gyakorold magadat. Mert a test edzése kevés dologra jó: a jámborság azonban mindenre hasznos.”⁶⁴ Pál számára a görög „kalokagathia” eszméje, vagy a római „ép testben ép lélek” eszme még mindig csak „test szerinti”. De mi „mostantól fogva senkit sem ismerünk test szerint” (2Kor 5,16). Vagyis a klasszikus harmónia fizikai megvalósulása, a „nemes és kisportolt test megfelelő értelemmel felruházva” még nem elég. Most már az, hogy valaki szépen néz ki, vagy irtózatosan, egyszerűen nem számít. Jézust Pál apostol megdicsőült Krisztusként ismeri, aki

⁶² Vö. GRESHAKE, *Pap vagy mindörökké* (53. láb.), 113. és 146.

⁶³ Vö. Róm 7,14-24; 13,13-14; Kol 3,5-8.

⁶⁴ 1Tim 4,8. Itt az exegeták szerint akár az „aszkézis” szó is szerepelhetett volna.

az Atya jobbán ülve visszanyerte az öröktől fogva őt megillető dicsőséget: „és ha Krisztust test szerint ismertük is, most már nem úgy ismerjük”. De ez a megváltott emberre is érvényes. Isten élete járja át mindazokat, akik a Krisztussal való életközösségbe testesültek bele. Ez az emberek újfajta értékelésének a mércéje. Már nem az egészséges ember, hanem a megszentelt ember a mérce.⁶⁵ S tudomásul kell vennünk, hogy „az idő rövid... Ezután azok is, akiknek feleségük van, legyenek olyanok, mintha nem volna, és akik sírnak, mintha nem sírnának, akik örvendeznek, mintha nem örvendeznének, akik vásárolnak, mintha nem volna tulajdonuk, és akik élnek ezzel a világgal, mintha nem élnének vele; mert elmúlik ennek a világnak a formája...” (1Kor 7, 29-31).⁶⁶ Ez a sajátos korintusi „relativitás-elmélet” is magyarázatot igényel.

N. Baumert professzor a vatikáni rádióban adott riportja szerint itt Pál „a világ jelenlevő akkor (és mostani) szorongatásairól beszél, amelynek minden keresztény ki van téve. Hogy a világ vonzerejével szembe lehessen szállni, ő segítségként rámutat arra: élj minden földi dologgal úgy, hogy „bizonyos szempontból a birtoklása nélkül” maradj. Nem „mintha” nem volna a tied, hanem őrizd meg tőle „valamiféle” tisztas távolságot, ne vedd úgy, mintha az volna a legnagyobb érték; légy tudatában annak, hogy se emberi öröm, se bánat, sőt még a társadhoz fűző szeretetkapcsolatod sem a végső érték, hanem hogy az Első és az Utolsó Jézus Krisztus. Ő legyen ugyanis a házasságban a harmadik, jobban mondva: az Első. És ugyanígy, az önmegtartóztató életmódban is az iránta való szeretet az értelmet adó középpont, nem pedig valamilyen tevékenység vagy egyházi szolgálat.”⁶⁷

A nemi önmegtartóztatást házastársukra is ráerőltető korintusiakkal szemben Pál szintén „rendelkezést” hozott. Később azonban sok vita tárgya lett az 1Kor 7,5, ahol az apostol házastársaknak csak közös megegyezés alapján (*ek szümphónu*) engedélyez nemi önmegtartóztatást: „Ne tartózkodjatok egymástól, legfőljebb közös megegyezéssel egy időre, hogy az imádságnak éljete.”⁶⁸ Mindenesetre itt is fontos tudatosí-

⁶⁵ Vö. SCHICK, *Die Wahrheit siegt durch die Liebe* (57. láb.), 84.

⁶⁶ Vö. WOLBERT, W., *Ethische Argumentation und Paränese in 1Kor 7*, Düsseldorf 1981, 121.

⁶⁷ BAUMERT – GRUBER, *Nő és férfi Szent Pál leveleiben* (23. láb.) 26-27, vö. BAUMERT, N., *Frau und Mann bei Paulus. Überwindung eines Missverständnisses*, Würzburg 1993, 95-108.

⁶⁸ A szír Tatianosz szembeállította a házaspár közös megegyezéssel vállalt imaéletével (*ἐκ συμφώνου*) a házaselet testi vonatkozását, amelyet ő a romlás közösülésének (*koinónia phthorasz*) nevezett. Mivel Mt 6,24 szerint „lehetetlen két úrnak szolgálni”,

tani, hogy nem Szent Pál erőltet önmegtartóztatást, hanem ő csak kérdésekre válaszol. Bizonyára házaspárok tettek fel neki kérdéseket; e házasságok közül az egyik fél megtérése után egy új, erős Krisztus-szeretetet tapasztalt meg, mely benne a megtartóztatás kívánságát ébresztette fel.

Valahogy így rekonstruálható a ma már ismeretlen korabeli (1Kor 7,1-ben említett) kérdés: „Hogyan kezeljék egyesek azt a kívánságukat, hogy az Úr iránti szeretetből önmegtartóztatva szeretnének élni? Itt vannak például egyes férfiek, akik azt mondják: amióta befogadták a Szentlelket, nagyon is meggyöngült bennük a nemi kapcsolat vágya; magukban azt a kívánságot érzik, hogy önmegtartóztatásban maradjanak, és a testi egyesülést feleségükkel néha tehernek érzik. Helyes-e az, hogy ezek a férfiek ily módon megtartóztassák magukat feleségeiktől?” Tehát nem arról van itt szó, hogy mindenki házassodjon meg, máskülönbben nem bír a szexualitásával – ez igen rövidlátó szempont volna a házasságot illetően –, hanem Pál itt olyan embereknek válaszol, akik a házasságuk keretén belül megtartóztató módon szeretnének élni – nyilatkozta Baumert professzor. „Pál azzal kezdi feleletét, hogy a férfi számára megtisztelő, ha (feleségére való tekintettel) alkalomadtán megtartóztatja magát; de lelki indítékból való megtartóztatás csak kölcsönös beleegyezéssel történjék... Akkor a közös elhatározás, miszerint alkalomadtán Krisztus iránti szeretetből megtartóztatják magukat, a társakat még közelebb viheti egymáshoz. Ez esetben a megtartóztatás – a böhthöz hasonlóan – segítség: a természetes vágyat lelkileg úgy integrálja, hogy teljesen olyanná válhasson, amilyennek Isten képmásában rendeltetett: egy Krisztusban történő közösség megvalósítása és megtestestítése.”⁶⁹

8. „Mortificatio” és újjáépítés krisztusi alapon

Timóteusnak írt első levelében az apostol a nemi önmegtartóztatást házastársukra is ráerőltető enkratiták álláspontjának radikalizálódását már tévtanításként ítéli el: „az utolsó időkben egyesek elszakadnak a hittől”, tehát a végidő sátáni kísértésének hódolnak be, azoknak, „akik képmutatóskodva, de lelkiismeretükben megbélyegezve hazugságokat hirdetnek. Akik azt mondják, hogy tilos a házasság, hogy tartózkodni kell egyes ételektől, holott azokat azért teremtette Isten, hogy hálát adva

ez utóbbi szerinte már az ördög szolgálatát jelent. Ebben már közel állt Julius Cassianus (περὶ ἡγκρατίας) kifejezetten enkratita álláspontjához.

⁶⁹ BAUMERT – GRUBER, *Nő és férfi* (23. láb.) 39. és 13. Vö. BAUMERT, *Frau und Mann* (67. láb.), 32-46.

élvezzék őket a hívek” (4,1-3). A házasságot megtiltó szakadárok már nem csak lelkiismereti alapon tartózkodnak a házaselettől, hanem „ezt az életformát kívánják általánossá tenni”,⁷⁰ mégpedig ideológiai alapon. Ez viszont – akárcsak az étkezési tilalmak kielezése – már Isten teremtő művét sérti. Márpedig efféle dualista szemlélet összeegyeztethetetlen a kereszténységgel. „Mert Isten minden teremtménye jó, és semmi sem elvetendő, amit hálaadással vesz magához az ember...” (4,4-5).

Ehhez kapcsolódhat még egy további deuteró-paulinus levél néhány helye, amely sajátos módon mutatja be Szent Pál aszketikus életről vallott véleményét. A kolosszeiekhez írt levél 2. fejezete végén az apostol által megbírált viselkedésmódok a túlvilági boldogságuk érdekében étkezési s egyéb aszketikus előírásokat szerkesztő és betartó gnosztikusokat érintik. „Senki ne ítéljen el tehát titeket étel vagy ital dolgában... Ezek csak árnyékai a jövődő dolgoknak, a valóság azonban Krisztusé” (2,16-17) – figyelmeztet a szerző. „Ha tehát Krisztussal meghaltatok a világ elemeinek, miért vesztek magatokra szabályokat, mintha a világban élnétek: »Ne nyúlj hozzá, ne ízleld, ne érintsd!« [...] A bölcsesség látogatását keltik az önkényes istentisztelettel, az alázatossággal és a test sanyargatásával, de nincs bennük semmi érték; csak az érzéki test kielégítésére szolgálnak” (2,20-22). A konklúzió tehát ugyanaz, mint az 1. Timóteus-levélé: a gnosztikus eszmékre épülő⁷¹ önkényességnek és a test sanyargatásának már nincs vallási értéke.

A kolosszeiekhez írt levél 3. fejezete pedig a 4. versben azt ígéri: „Amikor majd Krisztus, a mi életünk megjelenik, vele együtt ti is megjelentek dicsőségesen” (3,4). Előtte már megállapította, hogy Krisztussal együtt a keresztények is föltámadtak, tehát azt kell keresniük, „ami odafönt van”. Az apostol itt hozzáfűzi: „Tekintsétek tehát halottnak tagjaitokban azt, ami földies: az erkölstelenséget, a tisztátalanságot, az érzéki vágyakat, a bűnös kívánságokat és a kapzsiságot, ami... bálványimadás!” Szó szerint a „tekintsétek tehát halottnak” kezdetű tagmondat úgy is fordítható, hogy „öldököljétek”, illetve „sanyargassátok földies tagjaitokat!” Krisztusban kapott új életmódunkat úgy valósíthatjuk meg, ha a régi, bűnös múltunknak még írmagját is megsemmisítjük. A bűnökre alkalmazott metafora furcsa: a testrészeinket említi a szerző, talán épp az érzékszervekre utalva, hiszen itt őt bűn kiirtását rendeli el: „a haragot, az indulatosságot, a rosszakaratot, a

⁷⁰ LENKEYNÉ SEMSEY, *Exegézistől a prédikációig* (36. l.áb.), 88.

⁷¹ Vö. QUESNEL, M., *Saint Paul et les commencements du christianisme*, Paris 2008, 138.

káromlást és a rút beszédet szátokból”, aztán pedig öt erény megvalósítását. Mindenekelőtt a *porneia*-t, a törvénytelen nemi kapcsolatot ítéli halálra vagy tartja kiirtandónak, ahogy ezt maga Szent Pál is mindig tartotta, első levelétől kezdve.⁷² Vagy ahogy ezt az 1Kor 6. fejezetben lelkünkre kötötte: „Kerüljétek a paráznaságot!” Mivel Szent Pálnál a paráznaság a „test cselekedetei közül a legelső” (Gal 5,19), ezért a törvénytelen nemi kapcsolatot halálra ítélő vers itt sem aggályosság vagy régimódi béres-erkölcs beszüremkedése, hanem a lax erkölcsű hellenista világban az apostol által legalább hatszor megismételt alapelv. Hasonlóképp elemezhetnénk a kapzsiságot is, amelyet az apostol itt azzal ítelt halálra, hogy „ez bálványimádás”. Ez az aszkézis nem testellenességet, életidegenséget jelent, hanem a birtoklás és kéjvágy görcsös ragaszkodásának visszautasítását, emberi erőforrásaink okos alkalmazását.⁷³

Aranyszájú Szent János szerint azt kéri itt az apostol, hogy az egyszer már (a keresztségben) ragyogóan megtisztított szobrot folyamatosan mentesítsük a rozsdától és portól. A földies tagjainkon a bűnt érti.⁷⁴ Már a Római levélben az érzéki vágyak által fogvatartott test úgy mutatkozott be, mint „e halálnak teste”. Tehát az érzéki vágyak kísértései közepe tette kell helytállnia a jó harcossal, aki „civil”, bűnös ruháját leveti.

Ehelyett az új embert kell felöltetni, tehát itt tér vissza a szerző a teremtés- és megváltásteológia krisztológiai alapjaihoz: „Öltsétek föl az újat, aki teremtőjének képmására állandóan megújul a teljes megismerésig. Itt már nincs görög és zsidó [...], hanem minden és mindenben Krisztus” (3,10-11).

A kolosszeiekhez írt levél szerzőjének személyes aszketikus programja azonban már jóval ezelőtt, az első fejezet végén feltűnt: „Én, Pál is ennek a szolgálja lettem. Most pedig örömet szenvedek értetek, és kiégészítem testemben azt, ami hiányzik Krisztus szenvedéseiből, testének, az egyháznak javára, amelynek én szolgálja lettem az Istentől értetek kapott tisztségnél fogva” (1,23-25). Pál apostol oly mértékben közösségre lépett Krisztussal a szenvedéseiben, hogy őt „Krisztus magával ragadta”, s ezért „rész kell vennie az ő szenvedéseiben és halálában, hogy

⁷² Hiszen már az 1. Tesszaloniki levél tisztázza: „Éljétek úgy, hogy előrehaladásotok a legteljesebb legyen. Isten akarata ugyanis a ti megszentelődésétek: hogy megtartóztassatok magatokat a paráznaságtól!” (4,1-4).

⁷³ Vö. SCHNACKENBURG, R., *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments, II. Die urchristlichen Verkünder*, Freiburg-Basel-Wien 1988, 79.

⁷⁴ *Hom. in ep. Col. 8: PG 62,351. Idézi SGARGI, G. (szerk.), Lettera ai Colossesi, (Biblia. I libri della Bibbia interpretati dalla grande Tradizione NT 11), 115.*

ezáltal eljusson a föltámadásra is” (Fil 3,10-11). „Pál a feladatok közé teljesen elmerülve sem veszíti el szeme elől a saját üdvösségét” – írja róla Cserháti Sándor professzor. „Tudja, hogy Isten, aki elhívta, nem tekinti őt a munka végeztével eldobható holt eszköznek. Amennyire elhibázott a csak a maga üdvösségét szem előtt tartó, önző életstílus, annyira erőtlenné válik az a szolgálat, amely nem ismeri a minden elvesztett juhot megkereső, sokat ígérő isteni szeretetet.”⁷⁵

Egyébként be kell vallanunk, hogy Pál természeténél fogva hajlott a könyörtelenségtől sem visszariadó buzgalomra,⁷⁶ de amikor másokat akart megnyerni Isten irgalmának, egyre inkább felülkerekedett benne a gyengédség.⁷⁷ Magával szemben viszont mindvégig igényes maradt: „Testvérek, nem gondolom, hogy máris magamhoz ragadtam, de azt igen, hogy elfelejtem, ami mögöttem van, és nekilendülök annak, ami előttem van. Futok a kitűzött cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban” (Fil 3,13-14).

Ez az apostoli pályafutás mottója. A legtöbb, amit az áldozatvállaló igehirdető üdvösségéről el lehet mondani, az, „hogy ott majd hordani fogjuk az utolsó Ádám, Jézus Krisztus képét (1Kor 15,49), és teljes közösségben együtt leszünk vele” (Fil 1,23).⁷⁸ Addig pedig az aszketikus program abban áll, hogy „akik Krisztus Jézushoz tartoznak, keresztre feszítették testüket szenvedélyeikkel és kívánságaikkal együtt.” Ezt fogalmazta meg Pál a már tanulmányunk kezdetén idézett milétoszi beszédében: „nem félek ezektől. Az életemet sem tartom értékesebbnek, mint magamat, csak elvégezhessem pályafutásomat, az ige szolgálatát, amelyet az Úr Jézustól kaptam” (20,23-24).

Összegzés helyett

Egyszerű Szentírás-olvasóként néha az az érzésem támad, hogy ma kétféle képet kaphatunk Szent Pál aszkézishez való viszonyulásáról. A fogyasztói társadalom ideológiai által is befolyásolt nyugati elemzők egy része már nem fogad el Szent Pálnál szinte semmilyen különösebb aszkézis-eszményt, legföljebb a nemi önmegtartóztatás sajátos szem-

⁷⁵ CSERHÁTI, *Pál apostolnak a filippibeliekhez* (34. láb.), 180.

⁷⁶ Vö. Gal 1,13 kk.; ApCsel 9,1 kk., de vö. 1Kor 4,8 kk.; 2Kor 11,16-21; Gal 1,8 kk.; 2,13; Fil 3,2.

⁷⁷ 1Tesz 2,7-12; vö. 1Kor 4,21; 2Kor 1,24; 12,14 kk.; Gal 4,19 kk. Vö. LIMBECK, M., „Paulus. (III) Die Person”, in Haag, *Bibelllexikon* (31. láb.), 1338.

⁷⁸ CSERHÁTI, *Pál apostolnak a filippibeliekhez* (34. láb.), 179.

pontjait.⁷⁹ A fogyasztói társadalom ideológiai által befolyásolt állapotában a mai átlag-katolikus hajlamos elfelejteni, hogy lemondásra kész önfelédtséget nélkül nekünk, keresztényeknek sincs különösebb közünk a kereszt titkához és ígéjéhez.

Hiszen a lemondás és szeretet feltételezi egymást. A szeretet ugyanis odaadás, és aki odaad valamit, az lemond valamiről a szeretett ember javára. Minél forróbb a szeretet, annál nagyobb lemondást követel, hiszen a szerető ember megfosztja magát valamitől, hogy az a másikhoz még inkább kötődhessen. Az aszkézis az apostol szempontjából nézve is az önfelédtséget begyakorlása. Olyan fokon, hogy lassanként a legnagyobb megfosztás és szakadás is szinte automatikusan menjen végbe. A keresztény aszkézis a keresztségben vállalt hitbeli engedelmesség begyakorlása, edzés a kegyelemben kilátásba helyezett remény és szeretet megpillantására és elsajátítására.

A lemondás hajtóereje nemcsak a valamiért-valamit elvben rejlik. Aki szeret, az nemcsak valami nagyobb értékért engedi magát megfosztani valamitől. Az végső soron a teljességre vágyik. S ezért nem hagyja magát az egész világ megszerzésében felőrlőni. Az igazi aszkéta rájött, hogy érzéki vágyaink apró tárgyai sohasem tudják maradéktalanul kielégíteni a legfőbb Vágyat. A fogyasztási cikkek és élvezetek ugyanis csak tökéletlen részt adhatnak magukból. Az aszkéta fölfedezte azt, hogy az élet élvezetei széttöredezték az eredetnek az egységét, s elszigeteltek Istentől, embertől, családtól és társadalomtól. Mivel a teljese akarja, lemond a töredékesről. Aki a Mindent akarja, annak mindenről le kell mondania. Az aszkézis legfőbb célja ma sem lehet más, mint Szent Pál korában, vagy annak idején a sivatagban: szembesülni hamis önmagunkkal, illetve az árnyékszemélyiséggel.

A keletiek, akik a Szent Pált eredeti görög nyelven olvasó atyák örökösének vallják magukat, Szent Pált szemlélik az ókori aszketikus eszmények egyik legnagyobb keresztény megvalósítójaként. Tipikus példa erre Aranyszájú Szent János, aki szerint Pál minden korábbi szent erényét és aszkézisét felülmúlta, de „bár folyton éhezett és alig volt ruhája, örömteljesebb életet élt, mint az akkori királyok”.⁸⁰ Szent János

⁷⁹ VAN DEN BORN, A., „Fasten”, in Haag, *Bibelllexikon* (31. lábj.), 472. csak egy fél mondat erejéig utal Pál böjttjére, ill. FÜGLISTER, N., „Entsagung”, in Haag, (szerk.), *Bibelllexikon*, 397-398 a „Sátánnak még nem teljesen megszűnt uralma alatt” álló „test” legyőzésének fontosságát említi meg 1Kor 9,25 és Ef 4,22 kapcsán. Vö. még WOLBERT, *Ethische Argumentation* (66. lábj.), 192-202.

⁸⁰ *Hom. Rom. 1: PG 60, 400, magyarul: Az egyházatyák szentbeszédeiből II.* (Keresztény

Antiochiában 7 úgynevezett panegirikus beszédet mondott el magáról Szent Pál apostolról. E szentbeszédei markáns és egészen élénk képet adnak szentünkről a hallgatóknak és olvasóknak. Az Apostol portréja majdnem hogy a keresztény erkölcsök ikonjává („arkhetüposz tész aretész”) válik⁸¹ – „archetipikus képpé”, ahogy egy mai szerző az ezredfordulón méltatta azt.⁸² Aranyszájú Szent János Szent Pált egyenesen gyémánt-kemény türelműnek tartotta, aki rendelkezett „minden ember erényeivel együtt”, és felülmúlja az üdvösségtörténet legnagyobb hőseit is.⁸³

Ha csak az Előszenteltek liturgiájának amboni imájával illusztráljuk is görög egyházunk aszketikus eszményét, rájöhethetünk, hogy ezt a programunkat épp Szent Pál képzelhette el így, hogy „jó harcot harcoljunk, a böjt futását bevégezzük, a hitet sértetlenül megtartsuk, a láthatatlan szörnyek fejeit összetörjük és a bűnnek legyőzői lehessünk”.⁸⁴ Hiszen az itt használt metaforák részben tőle erednek, és a Szentírásban főként tőle lehet átvenni azokat. Tanításától és életpéldájától tehát egyáltalán nem idegen a jó értelemben vett aszkézis eszméje.

Remekírók 11), Budapest 1944, 21.

⁸¹ II,10. *SCh* 300,159.

⁸² MITCHELL, M. M., *The Heavenly Trumpet. John Chrysostom and the Art of Pauline Interpretation*, Tübingen 2000.

⁸³ I,2 és 8. *SCh* 300, 114 és 124.

⁸⁴ *Liturgikon. A görög szertartású katolikus egyház Szent és Isteni Liturgiája*, Nyíregyháza 1920, 292.

SUMMARIA

Die Kritik der Geschichte und die Perspektive der Zukunft in dem deuteronomistischen Geschichtswerk (György Kocsi)

Im Buch Genesis wird die Zukunft durch die Verheißungen an die Väter vorausgezeichnet. Über die Väter Israels kennen wir nur mäßige Kritik z. B. über Jakob über Abraham aber kaum. Die Zukunft wird ganz positiv betrachtet. Es fehlt neben den Verheißungen die Strafe gegen die Patriarchen. Sie werden positiv betrachtet und sind Vorbilder. Die Zukunft aber wird schon in Schöpfungserzählung, im Protoevangelium in Aussicht gestellt. In der Fluterzählung, wo es heißt: „Solange die Erde besteht, sollen nicht aufhören Aussaat und Ernte, Kälte und Hitze, Sommer und Winter, Tag und Nacht“ (Gen 8,22). Also die Erde wird nicht für immer bestehen, so werden schon hier die Schleusen der Eschatologie geöffnet. So wird hier im kanonischen Kontext ein Bogen bis zu dem Buch der Offenbarung geschlagen. Es fällt auf, dass es sowohl die Strafe als auch die Verfluchung gegen die Patriarchen in der Geschichte der Väter fehlen. Aber seit der Volkswerdung Israels spielen beide Elemente Segen und Fluch eine bedeutsame Rolle, die auch in der Vorgeschichte (Gen 1-11) zu finden sind.

Zum geschichtlichen Charakter des deuteronomistischen Geschichtswerk gehören: neben Übergeschichte, Metahistoria (Kl. Koch), die profane politische Geschichtsschreibung (2Sam 9-20; 1Kön 1k – so z. B. R. Smend), der Versuch die Geschichte zu periodisieren (Buch Richter) also die zyklische Anschauung der Geschichte, die von den meisten Exegeten gar nicht charakteristisch für die Geschichte Israels ist, sind doch einige Spuren zu finden: Neh 9,25-28; Ps 106,41-45 und bruchstückhaft Est 4,6. Die ganze Bibel benutzt das Prinzip „Tun und Ergehen“, die auch mit dem anderen Grundprinzip „Segen und Fluch“ und seine Synonymausdrücke: „erwählen und verwerfen“ verwandt sind. Man kann Gott sowohl am Lauf der Geschichte als auch an dem hörenden Herzen (1Kön 3,9) erkennen. Die Qualität der Zukunft hängt von der

Einhaltung der Tora – nach der Einsicht des DtrG ab. Die Zukunft entsteht aus dem Gotteswort (vgl. Gen 1 mit Dtn 5; 28,1.15 und Ex 15,26-26). Der König – wenn er die Vorschriften seines Gottes einhält –, kann seine Herrschaft für lange Zeit behalten, aber der Priester scheint sein Amt für immer zu haben (vgl. Dtn 17,20 mit 18,5) und dies kann ein beredetes Zeichen dafür sein, dass die Priester als Autoren hinter vielen Texten der DtrG-s stehen (Dtn 17,18). Die hebräische, deiktische Partikel *hen* zeigt häufig die Änderung innerhalb einer Szene – auch hier im DtrG.

Die Entwicklung der Parusielehre des Apostels Paulus (Imre Kocsis)

In dem Aufsatz wird die Entwicklung der Parusielehre des Apostels Paulus vorgestellt. Aufgrund der Argumentation und der Aussagen in den wichtigsten, eschatologisch orientierten Abschnitten (1Thess 4,13-5,11; 2Thess 2,1-12; 1Kor 15; 2Kor 5,1-10; Phil 1,21.23; Röm 8,18-23) kann Folgendes behauptet werden: Die Entwicklung besteht vor allem in der Erweiterung des Horizontes. Im 1. Thessalonicherbrief ist Paulus von pastoralen Sorgen geleitet: Er schreibt über die endzeitliche Ankunft des Herrn, um die Gemeindeglieder zu trösten und zu authentischem, dem Christsein entsprechendem Leben anzuregen. Im 2. Thessalonicherbrief (dessen Authentizität für wahrscheinlich gehalten wird) ist die Parusie mit dem Heilsplan Gottes in Zusammenhang gebracht, und im 1. Korintherbrief werden die heilsgeschichtlichen Beziehungen ausführlicher dargestellt. Im 2. Korintherbrief und im Philipperbrief macht der Apostel bewußt, daß die Parusie nichts anderes ist, als die Vollendung der Christusgemeinschaft, die die Getauften schon jetzt erfahren, und die nach ihrem Tod, im Lebensbereich des auferstandenen Herrn, endgültig wird. Im Römerbrief findet sich die weiteste Perspektive: Die Vollendung der Erlösung an der Ankunft Christi enthält auch die Verherrlichung der Schöpfung.

Obwohl der Horizont in Bezug auf die Parusie sich allmählig entwickelt hat, steht ein Thema in all oben erwähnten Briefen im Vordergrund: der organische Zusammenhang der Parusie und der Auferstehung der Toten. Durch die Ankunft Christi enthüllt sich, daß Gott nicht nur der Herr der Geschichte, sondern auch der Sieger über den Tod ist. Gott hat die Menschen für das Leben geschaffen, deshalb kann und will

er auch den menschlichen Leib der ewigen Herrlichkeit teilhaftig machen. Gerade dieser Zusammenhang zwischen der Ankunft Christi und der allgemeinen Auferstehung macht die Parusielehre von Paulus besonders aktuell.

Presentation of the *Athanasiana* Review
(István Ivancsó)

The *Athanasiana* is a unique issue in the Hungarian Greek Catholic Church. It is the learned journal of Saint Atanasius Greek Catholic Theological College. On one hand there is no other journal in Hungarian language as much concerned with the Greek-Catholic topics and on the other hand it preserved its initial enthusiasm.

The *Athanasiana* was founded in 1995 and since it has been published at the end of each academic semester, so it has its 28th number. After the edition number 10 and after the 20th – we edited in a booklet, the material released in the first ten numbers.

The learned journal with its historical background has its own importance on the one hand it is important underlying that other Greek-Catholic newspapers and publications preceded it. On the other hand, it could also be important – what kind of background of this specific creation was.

In the life of the Hungarian Greek Catholic Church *Athanasiana* had only one scientific journal which preceded it, the *Eastern Church*, which was founded between the two world wars its aim was ecumenical and was the editor Rev. István Szemán: its purpose was to help the union of the East and the West, with the provision of knowledge about Eastern churches.

Apart of the national coverage papers were local newspapers in the history of Greek Catholic Church. The following may be mentioned in alphabetical order: *Békesség (Peace)* (issued in Nyírgyulaj by Jenő Ödön Ivancsó); *Chrysostomos* (issued by János Kozma Greek Catholic parish priest in Nyírcsászári), *Élet és Világosság (Life and Light)* (the seminarists edition), *Görög Katolikus Népiszkola (Greek Catholic Popular School)* (by Jenő Ödön Ivancsó and István Tóth), *Görög Katolikus Szemle (Greek Catholic Review)* (edited first from 1925 to 1944 and then continued from June 1990); *Görögekatholikus Tudósító (Greek Catholic Reporter)* (first edited in Miskolc and after in Nyíregyháza);

Görögkatolikus Élet (Greek Catholic Life) (edited first in Nyíregyháza and after in Szeged); *Görögkatolikus Lelkipásztor (Greek Catholic Pastor)* (János Kozma was editor in Chief).

The first number of the *Athanasiana* was published in 1995. This complete and structured Journal couldn't be really published for one year. During this time the affiliation of Saint Athanasius Greek Catholic Theological College with Pontificio Istituto Orientale realised. Our Journal is in progress from its beginning. Principally it is to be the publishing panel for the university teachers who work on their specialties. The consistency and the loyalty is to Catholic Church can be seen in our teacher's work when they try to meet the intellectual and scientific expectation of our university.

The content of *Athanasiana* – functionally of the headings – was gradually expanded. It can be said that an awareness construction was in this area, until his current form realized. The last fifteen number's form is unchanged. They are: Essays; Summaria; Notices (shorter Essays); Chronicle (the most important events in the scientific life of our teachers and the their participation in public life), Outlook (the news reports on the Eastern Churches, in particular, based of the Vatican reports); Priests Autopportrait (presentation of priests who attended this university), Book Review, Recensiones (bilingual), Bibliography (bibliography of Eastern Church in Hungary).

If we consider only the total number of the studies, we took a great service to our university's, and in particular for the Byzantine Church. So far, in the 27 numbers 203 studies were published, without counting the short communications, and the presentated writings in "The Outlook" leading. Overall, it is entitled to say that the *Athanasiana* has an important and serious role in the field of the cultivation of the Eastern, Byzantine theology.

**Die Rolle und die Bedeutung der Askese
im Leben und Werk des hl. Paulus**
(Atanáz Orosz)

Heutzutage betont man nicht gern die Askese des hl. Paulus oder der anderen Heiligen. Selbst das Wort „Fasten“ ist manchmal zum Tabu geworden. Jedenfalls beginnt das apostolische Leben des Paulus mit einem dreitägigen Fasten und später macht er ein Naziräergelübde.

Wenn – im Sinne von Apg 24,16 mit dem Worte „ἀσκήσω“ – Paulus sich Mühe gibt, „vor Gott und den Menschen immer ein reines Gewissen zu haben“, dann bedeutet das keine gymnastische Übungen, sondern dass er sich ständig auf die warnende Stimme seines Gewissens zu hören bemüht. Er benutzt zwar das Wort „ἀσκήσω“ in seinen Briefen nie, spricht aber oft von seinem apostolischen Leben mit der Terminologie der Selbstzucht und Entságungen. Manchmal weist er auch auf sein Fasten hin. Der spätere kirchliche Begriff der „Askese“ bereitet sich lieber bei Philon vor, der in seinen allegorischen Bibelerklärungen von Jakob als dem geistigen Ringkämpfer (Athleten – Asketen) im Sinne der Bezähmung der Begierden und der Enthaltbarkeit von allen Genüssen spricht. Paulus besteht während seiner Missionsreisen schwere Prüfungen, soll Verfolgungen, Lebensgefahr und verschiedene Kümernisse mit seinen Gemeinden erdulden. Diese „Peristasen“ (2 Kor 4,7-10; 11,23-27; 1 Kor 4,9-13) sind im Sinne der stoischen Ethik schon asketische Entságungen. Nicht nur gewalttätige Menschen, sondern auch das eigene „Fleisch“ selbst soll manchmal in asketischem Kampf überwunden werden. Jedenfalls geht es nicht nur um Kampf, sondern um Opfer: In Röm 15,16, 2 Kor 12,15 und Phil 2,17 versteht Paulus mithin seine apostolische Tätigkeit als öffentlich-amtliche „Leiturgia“ für das Gemeinwesen der Welt. In 1 Kor 9, wo die Terminologie der „Enkrateia“ und der körperlichen Selbstzucht sichtlich zur Veranschaulichung der geistigen „Athletik“ erscheint, wird der Dienst am Evangelium geradezu in Parallele gesetzt zum alttestamentlichen Dienst am Altar. Seit Kap. 8 spricht der Apostel hier vom Primat der Liebe. „Allen bin ich alles geworden, um auf jeden Fall einige zu retten“ (1 Kor 9,22), betont er. Seine athletischen Übungen und „Arbeiten“ sind ganz in den Dienst seiner Missionstätigkeit gestellt.

Das Wort „Kopos“ in 2 Kor 6,6 und 11,27 drückt die Erschöpfung am Ende dieser „Arbeiten“ aus. Damit deutet Paulus wieder seine Opferbereitwilligkeit an. In allen „Peristasen“ trägt er „das Todesleiden Jesu an seinem Leib“, seine tägliche Lebenschingabe erklärt er zum Todesopfer.

Papst Benedikt XVI. hat am Tag des geweihten Lebens, am 2. Februar 2009, den hl. Paulus nicht nur als Modell der Armut, sondern auch als Vorbild der Keuschheit und des Gehorsams vorgestellt. „Paulus ist ein Apostel, der den Ruf Gottes zur Keuschheit angenommen und sein Herz ungeteilt dem Herrn geschenkt hat, um seinen Brüdern in noch größerer Freiheit und Hingabe dienen zu können“. Natürlich sollen diese

Ideale der Keuschheit nicht gegen die Ehe interpretiert werden. Wenn er in 1 Kor 7,6 seine Zustimmung zur zeitweiligen Enthaltung gibt und unter Umständen selbst die Ehelosigkeit als etwas Positives begrüsst, will er nie aus den enkratischen Tendenzen seiner Adressaten eine gebotthafte Forderung machen. Die eigenartige „Relativitätsidee“ von 1 Kor 7,28-29 bedeutet keine Verbindlichkeit der Ehelosigkeit, nicht einmal eine Warnung für Eheleute wegen „des nahe vermuteten Weltuntergangs“, sondern nur eine Andeutung im Hinblick auf „das Spannungsverhältnis der Welt, in dem der Christ Tag für Tag steht“ (N. BAUMERT, *Frau und Mann bei Paulus*, 90-91).

Trotz aller Entscheidungsmotive liegt dem Apostel und den Autoren der deuteropaulinischen Briefe jede dualistische Askese fern. Im Parakleseteil Kol 3,5-9 drückt die Redeweise „Tötet die Glieder, die auf der Erde sind“ keine gnostische Abwertung des Materiellen, sondern nur einen asketischen Kampf gegen böse Begierden und Habsucht aus. Es geht hier eher um eine Rückkehr des „neuen Menschen“ zur Ebenbildlichkeit Gottes und zum christologischen Grund der Soteriologie. Auch der Verfasser der Pastoralbriefe (1Tim 3,4-5) lehnt auf Grund des biblischen Schöpfungsglaubens jede Art von Leibfeindlichkeit und übertriebener Weltentsagung ab.

Der christliche Osten sieht die Askese des hl. Paulus als Muster für alle Christen, besonders für die Nachfolger der Apostel und für die Priester. Im letzten Gebet hinter dem Ambo betet der Priester mit den Worten des Apostels: „Gewähre uns..., den guten Kampf zu kämpfen, den Lauf der Fasten zu vollenden, den Glauben unverseht zu bewahren, die Köpfe der unsichtbaren Schlangen zu zermalmen, als Sieger über die Sünde zu erscheinen“. Diese „asketische“ Ideen sind in voller Harmonie mit den Briefen des hl. Paulus formuliert worden.

VINCZE KRISZTIÁN

A DARWINI FEJLŐDÉSELMÉLET ÉRTÉKELÉSE ÉS HELYE A KERESZTÉNY FILOZÓFIÁBAN

– Kétszáz éve született Charles Darwin –

TARTALOM: 1. Darwin elmélete; 2. Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás fejlődéselméletei; 3. Evolúciós elméletek a XX. századi kereszténységben; 4. Evolucionizmus és kereszténység.

1. Darwin elmélete

Charles Darwin 1859-ben jelentette meg legismertebb – *A Fajok eredete* – című munkáját. Egy későbbi kiadás előszavában azt írja, hogy a kortársak úgy tesznek, mintha a fejlődéselmélet már a levegőben lógott volna, s ő csupán azt mondta ki egyértelmű megfogalmazásban, ami már ott volt sok tudósak a nyelve hegyén. Darwin azonban a maga részéről nem osztja ezt a nézetet. 1859 előtt ugyanis bárkit kérdezett meg, a megkérdezettek nagy része a svéd *Carl von Linné* doktrína alapján állt, azaz nem beszéltek sem törzsfajlásról, sem leszármazásról, sem létért folytatott küzdelemről, sem pedig kiválasztódásról. E mű alapján azt próbálja megmutatni Darwin a természet kutatóinak, hogy a különböző fajok eredetét a természetes kiválasztódásban vagy a létért való küzdelemben való előnyhöz jutottság magyarázhatja meg. Igaz, *A fajok eredete* még nem utal konkrétan az ember származásának kérdésére, de közben több elméleti elképzelést is hathatósan megcáfol, melyeket addig a tudós társadalom komoly gátaknak tekintett az emberi leszármazás teóriájának elfogadhatóságában.

A második kiadásban Darwin azt írja, hogy az összes élőlény tulajdonképpen egyetlen egy primitív sejtből alakult ki. Elméletét ma már tudományos körökben szinte mindenki elismeri, viszont heves viták tárgyát képezik még valószínűleg nagyon hosszú ideig az elmélet részletei. Három elméleti elképzelést azonban bizonyosan megsemmisít a fejlődéselmélet. Egyrészt Linné *fixista felfogását*, amely szerint, ami-

Iyennek mi látjuk ma az állatfajokat, azok éppen úgy éltek és vannak minden időben a Földön. Ezt követi a *katasztrófaelmélet*, mely természeti katasztrófák és pusztító erők által próbálta megmagyarázni, hogy a paleontológia által leletekben feltárt őszállatok és ősnövények már nem léteznek többé. Harmadrészt pedig Darwin *evolúciós elmélete* lehetlenné teszi a bibliai teremtéstörténet szóbeli értelmezését. Ma már egyre több tudomány felfedezéseinek egyre finomabb árnyaltságban tudja alátámasztani a darwini elképzelést. A paleontológia azt láttatja velünk, hogy minél mélyebbre hatolunk vissza a földtörténeti korszakokban, annál egyszerűbb őszlölények maradványait találjuk meg. Az összehasonlító anatómia szerint sok ún. átmeneti formát találhatunk meg a különböző növényi és állati fajok között. Az embriológia felfedezése szintén idesorolható, mely szerint az egyedfejlődés megismétli a törzsfjlődést. E szempontból pedig a genetika egyik legfontosabb megállapítása az, hogy az öröklött jegyekben időnként gyenge változások léphetnek fel, melyek igenis új fajokat eredményezhetnek.

2. Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás fejlődéselméletei

Fontos megvizsgálni, hogy a régi idők keresztény gondolkodóitól mennyire nem állt távol a fejlődő természet képe, a fejlődő életvilág elképzelése. Egyik legismertebb szentje a katolikus egyháznak Szent Ágoston, aki 430-ban halálozott el. A *De Trinitate* című munkájában azt írja: „Ahogyan az anyák hordozzák a magzatukat, úgy hordozza a világ a születendő lények okát”.¹ Ezek az okok az eszmei magvak vagy észcsírák – *rationes seminales* –, amelyek láthatatlanul rejtőzködnek az anyagi világ ölen. Ezeknek köszönhető, hogy bizonyos időszakokban újabb növényi és állati fajok fejlődnek ki. Az észcsírák mintegy a lehetőségi, a potenciális létnek a kifejezői az arisztotelészi ontológia fogalmait követve, amelyek létrehozója azonban egyértelműen a világot a semmiből megteremtő Isten. Ezen túlmenően, Ágoston foglalkozik magával az életnek mint olyannak az eredetével is. Véleménye szerint az élet egyszerűbb formái ugyanis a szervetlen anyagból erednek, igaz, az élet végső forrása Isten, aki az anyagba teremtett potenciák által hívja létebe az élő létezőket.

¹ Az idézet Turay Alfréd *Az ember és a kozmosz – Kozmológiai antropológia* könyvének (Szeged 1999) 71. oldaláról való.

Ágoston a bibliai teremtéstörténetet képletesen értette. E képletes szövegértelmezés szerint pedig jogos az az elképzelés, hogy emberi test, minden élőlény, sőt minden formával rendelkező létező folyamatosan fejlődött ki. A létezők formája a *rationes seminales*, mely által a létezők így csak fokozatosan bontakoznak ki az időben, nem pedig fix módon jelennek meg a teljes természeti világ színpadán. Szent Ágoston az észcsírák – *λόγοι σπέρματικοί* – fogalmát a sztoikus filozófiából veszi át.² A sztoikus filozófia ezen elképzelése tehát így egyáltalán nem jelentett Ágoston számára hittel szembeni konfrontáció-forrást, hanem éppen ellenkezőleg.

Második fontos keresztény gondolkodó Aquinói Szent Tamás (1225-1274), a skolasztika, a középkori keresztény filozófia legkiemelkedőbbje. Bevallása szerint sokkal jobban tetszik neki egy olyan teremtés-elképzelés, amely szerint a világ egyfolytában a fejlődés jegyeit mutatja. Elveti tehát Nagy Szent Gergely gondolatait, aki fixista módon látta a természeti valóság különböző fajait. Inkább Szent Ágoston véleményét fogadja el és támogatja, hozzá téve a pontosítást, hogy az észcsírák potencialitása csakis az Isten ereje által léphet át a megvalósultságba.

Mindössze egy helyen ütközik nagyon élesen a két keresztény gondolkodó álláspontja. Szent Ágoston azt is elképzelhetőnek tartja ugyanis, hogy az ember teste is észcsíra formájában rejtőzött az egyre fejlődő anyagban, és így jelent meg a világegyetem történetének egy bizonyos időpontjában. Még azt sem tartja kizártnak, hogy esetleg az emberi lélek esetében is hasonló helyzet történt. Tamás szerint azonban képtelenség, hogy ún. másodlagos ható-okok eredményezzék az emberi testet és lelket. Szerinte az első ember testét és lelkét közvetlenül Isten teremtette meg. Az emberi nemre vonatkozó eme fixista véleménye sok teológus szerint az ember méltóságát volt hivatott hangsúlyozni. Ami pedig magát az élet eredetének a kérdését illeti, hasonlóképpen nyilatkozik, mint Szent Ágoston. Az egyszerűbb élőlények keletkezéséhez az anyag és az ég ereje (Arisztotelész szféraszellemekről tesz említést) szükséges.

3. Evolúciós elméletek a XX. századi kereszténységben

Ami a katolikus egyház evolúciós elméletekhez való hivatalos hozzáállást illeti, tudnunk kell, hogy az egyház hivatalosan és ünnepé-

² Vö. HIRSCHBERGER, J., *Geschichte der Philosophie*, Freiburg im Breisgau 1991, 362.

lyesen soha sem ítélte el a darwini fejlődélméletet. Viszont hangosan bírálta azt sok „vakbuzgó hivatalnok, teológus és »egyházhú« természet-tudós”.³ Még súlyosabb viták kezdeményezője lett az ateista propaganda és hitvédelem összeütközése, amikor már egyáltalán nem a természettudományos problémák kötötték le a vitában álló résztvevők figyelmét, hanem az a háttéri filozófia, amely Isten létét, a létéről való kérdések jogosultságát vagy éppen létének igazolhatóságát mindenképpen a fejlődélmélet propagálásával akarta kiküszöbölni.

Szintén óriási félreértésekre adott okot az az eltorzult hermeneutika, amely a Szentírás különböző könyveinek és részeinek különböző műfajbéli sajátosságaival sokszor nem volt tisztában.⁴

Charles Darwin kortársaként a híres katolikus biológus Georges Mivart igyekezett összhangot alkotni a katolikus hit és a fejlődélmélet között. Ő elfogadta, hogy az első ember testét akár állat is szülhette, viszont mindig hangsúlyozta, hogy az ember ilyen megjelenése nem véletlenszerű és nem is egyfajta ugrás nélküli folyamat eredménye, hanem az állati szervezetet felemelő isteni tevékenység műve.

A XX. század keresztény teológusainak egyike, Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), aki jezsuita szerzetesként próbálta meg összekapcsolni a teológiát a kozmosz és az élet evolúciójával, a bibliai elbeszéléseket a szaktudományok hipotéziseivel. Ő nem csak hogy ellentmondást nem lát ezen területek között, hanem a keresztény hitet és annak beteljesedését éppen a világfejlődés tényében próbálja meg értelmezni.⁵ Teilhard nagy szakértője a paleontológiának, geológiának és antropoló-

³ TURAY, A., *Az ember és a kozmosz – Kozmológiai antropológia*, Szeged 1999, 95.

⁴ Keresztény gondolkodók, teológusok már a korai keresztény időkben foglalkoznak a Szentírás értelmezésének problémáival. Az Istentől sugalmazott Írások ugyanis magukon hordják az emberi szerzők sajátosságait is. A Bibliát tehát Isten és ember közös művének kell tekinteni, mely közös szerzőiségnek emberi vonatkozásai ráébredhetnek bennünket, hogy az Írás egy-egy része korszakok, kultúrák behatásai, gondolkodásmódok és kifejezésmódok különbségeit is magában hordja. A Szentírás értelmének így tehát több rétege van. Van szószerinti értelem (*sensus litteralis*), előképi vagy lelki értelem (*sensus spiritualis*), a teljes értelem (*sensus plenior*) és az ún. alkalmazott értelem (*sensus accommodatus*). Azonban már a szószerinti értelmén belül is különbséget teszünk betűszerinti és átvitt értelem között, mely utóbbi kategória alá esnek a metaforák, parabolák, emfázisok és szünekdokkhék. A pusztán szószerinti értelmezés ennek alapján a Biblia üzenetének tartalmát csorbítaná meg. Vö. DOMMERSHAUSEN, W., „Bibelerklärung”, in Haag, H. (Hsg.), *Bibellexikon*, Leipzig 1968, 212-215.

⁵ „Egy pillanatra megijesztette az evolúció, de most észreveszi, hogy nagy-szerű eszközt ad neki, hogy még közelebb kerüljön Istenhez, és még inkább átadja magát neki”. (CHARDIN, P. T., *Az emberi jelenség*, Budapest 1980, 365.)

giának, ilyen háttérrel közeledett a katolikus teológia és filozófia szaktudományokkal folytatott párbeszédéhez.

Szerinte az élet és a kozmosz teljessége az Isten elindította és fenntartotta kreatív folyamatoknak a megnyilvánulása, melyek még nem érték el a céljukat.⁶ E folyamatok mérföldkövei az újabb és újabb organikus egységek, az egyre nagyobb komplexitásban megjelenő létezők. Ennek az evolutív mozgásnak a mozgatója és célja azonban nem a vak véletlen, hanem maga a teremtő Isten. A Szentírás utolsó könyve János apokalipszise, a *Jelenések könyve*, amelyben Krisztus mint a történelem Ömegája, azaz végső beteljesítő pontja jelenik meg. Ez lenne tehát a konkrét iránya és konkrét célja az evolúciónak. Krisztus emberré való megtestesülése éppen azért nagyon fontos, mert az Isten és világ egységének (nem a panteista értelemben vett egységnek!) egyik legfontosabb állomása. Az evolúció tehát az isteni megtervezettségben és az isteni állandó irányításban teljesezhető ki. Az Istenhez való elérés beteljesítése pedig feltételez olyan fontos állomásokat, mint például az öntudat, a szellemiség megjelenése, az áttelekésülés folyamata.

Sok szempontból figyelemfelkeltő az, hogyan ötvöződik Teilhard esetében a nagy szaktudás és a mély vallásosság. E gondolatok alapján ugyanis az Isten teremtése egyáltalán nem tehető egyenlővé egy egyszer és mindenkorra megtörtént eseménnyel. Ezt a teremtési aktust sokkal inkább egy állandó folyamatként kell értelmezni és látni. Így értjük meg, hogy ott vannak az átmenetek a fizikai, a biológiai és a szellemi között. Másképpen megfogalmazva a valóságot úgy jellemzi még Teilhard, hogy először a geoszféra, majd a bioszféra, s végül a nouszféra jelenik meg. A világ evolutív kibontakozásának belső ereje a személyes Istenből fakadó interiorizáció,⁷ amely a pszichének, a tudatnak a folyamatos növekedésével kapcsolódik össze. „Ha a Világ összpontosuló jellegű, és ha Krisztus a közepe, akkor Szent Pál és Szent János Krisztogenezise nem más és nem kevesebb, mint várható és minden emberi teremtményt túlszárnyaló meghosszabbítása annak a Noogenezisnek, amelyben tapasztalatunk szerint csúcsra jut a Kozmogenezis”.⁸ Így válik az idők folyamán az élettelenből élő, a vegetatívából szenzitív, a szenzitívet követve pedig így jelenik meg a szellemi szféra

⁶ „A csillagászok iskolájában mostanában megbarátkoztunk egy olyan Világegyetem gondolatával, amely valami kezdeti atomféleségből (csupán!) néhány évmilliárd óta folyamatosan galaktikákká bontakozik ki” (*Ibid.*, 368.).

⁷ *Ibid.*, 369.

⁸ *Ibid.*, 366.

is. A teilhardi gondolatok nyomában fogalmaz a magyar keresztény filozófus, Weissmahr Béla is: „Összességében a világ valósága dinamikus egységet alkot. Mindent, ami a világban van, ideértve a véges szellemet is, úgy kell tekintenünk, mint ami az anyagból keletkezett.”⁹

Röviden szeretnék még utalni egy másik XX. századi nagy teológusra is, aki pedig Aquinói Szent Tamásnak az „isteni együttműködésről” szóló tanítását veszi át. Karl Rahner (1904-1984) német jezsuita szerzetes, teológus és filozófus. Ő egy olyan elméletet dolgozott ki, amely nem igényli a teremtést állandóan foltozgató Isten közbelépését, mégis azt követeli meg, hogy az ember megjelenését végső fokon az isteni teremtéssel magyarázzuk. Az elmélet egyik alaptétele: a dolgokat létbentartó és a másodlagos okok tevékenységét együttműködésével kísérő Isten eleve megadja a természeti létezőknek az önfelülmúlás lehetőségét is. Ez az önfelülmúlás lehetősége azonban isteni erőnek és isteni oknak tekintendő, amely így soha sem mehet át a teremtmény tulajdonába. „A hominizációban bekövetkező önfelülmúlás a teremtményi okságnak ahhoz a típusához tartozik, amelyben bizonyos létezők az isteni okság erejében átlépik lényegükkel adott korlátaikat”.¹⁰ A fejlődés lépéseinek tehát megvannak az eszköz-okai magában a természetben. A fejlődés fő-oka azonban Isten, aki nem mint első mechanikus ok vesz részt ezekben a folyamatokban, hanem mint a létöbletet adó egyetlen létforrás.¹¹ Az eszköz-okság így, amennyiben azt jelenti, hogy a dolgok magukban hordozzák a fejlődés feltételeit, mint az anyagot, és mint a fejlődéshez szükséges szabályokat, úgy ezeket a létforrástól kapják meg, nem pedig önjelölésükben vagy a vak véletlen folytán.¹² „Ezért a fejlődő dolgok minden olyan feltételt magukban hordoznak, ami a fejlődési folyamathoz szükséges: mind az anyagot, mind a szabályokat”.

⁹ WEISSMAHR, B., „Keletkezhet-e szellem anyagból?”, in *Mérleg* 1 (2000) 12-36, 30.

¹⁰ TURAY, *Az ember és a kozmosz*, 96.

¹¹ „A teológia skolasztikus hagyományában a magyarázat fogalma az »ok« fogalmával kapcsolódott össze: Istennel mint a világ első okával. Ez a fogalom ma sok félreértés forrása. A modern természettudomány nem ismeri már az arisztotelészi okfogalom sokrétűségét. Az okfogalom, amely például Aquinói Szent Tamás teremtésteológiájának alapját képezi, erre az ontológiára épül, és »hasonlóvá válsát, létátvitelt és szubsztancia keletkezést« jelent.” (BAUBERGER, S., „Teremtés vagy ősrobbanás”, in *Mérleg* 4 (2000) 405-419, 414.)

¹² Vö. GÁNÓCZY, S., „Folytatólagos teremtés”, in *Mérleg* 3 (2000) 270-281, 272.

4. Evolucionizmus és kereszténység

Ezen keresztény gondolkodók nézeteit röviden áttekintve láthatjuk, hogy a darwini fejlődésméлет nem áll szemben a keresztény hittel, és egyáltalán nem veszélyezteti azt. A fejlődésméлет esetleges teljeskörű szaktudományos igazolása mindig is az illetékes szaktudományok feladata és kompetenciája. Arra azonban egyik tapasztalati szaktudomány sem jogosult, hogy illetékességi hatókörét átlépve tudományos érveléseivel esetleg támadja a bölcséleti istenkérdést. Másik oldalról tekintve pedig a keresztényi gondolkodás sem zárkozhat el ezen szaktudományok sikereinek elismerésétől. Sokkal inkább az a feladata a keresztény filozófiának és teológiának, hogy a teremtés fogalmát árnyaltabban lássa és látassa, egybevetve a szaktudományok eredményeivel, a Szentírás tanításával, és a sugalmazott Írások közlésének sajátos természetével.

1985-ban Rómában rendeztek egy szimpóziumot, mely az „*Evolucionizmus és kereszténység*” címet viselte. A szimpózium egyik előadója Joseph Ratzinger volt, akit azóta már XVI. Benedek pápaként ismerünk. Hangsúlyozta, hogy hit és természettudomány között nem lenne szabad vitáknak keletkeznie. Másodsorban jól látja az evolúciós elméleteknek mára már modellé vált szerepét. Hiszen az evolúció már nemcsak egyfajta természettudományi tartalom, hanem gondolkodási modell lett belőle, azzal az igénnyel, hogy a valóság egészére adjon választ mintegy az első filozófia jegyében. Végül pedig utalva a mind a keresztény hit teremtésről vallott tétéleire, mind pedig a fejlődésméлет elképzeléseire, kijelenti, hogy Jézus Krisztus, a Logosz, ember lett, akinek halottaiból való feltámadását az élet evolúciójának történetében a legnagyobb mutációnak tekinthetjük.¹³

Die Auswertung der Evolutionstheorie Darwins in der christlichen Philosophie

Vor zweihundert Jahren ist Charles Darwin geboren

Der britische Naturforscher, Charles Robert Darwin, ist vor zweihundert Jahren, am 12.02.1809. geboren. Seine Evolutionstheorie ist zu einer reichen Quelle von Diskussionen und Debatten unter Naturwis-

¹³ Vö. <http://www.zenit.org/article-16341?l=german>. (Lehívás 2009. február 1.)

senschaftlern, Theologen und Philosophen geworden. Die Theorie der sich fortwährend entwickelnden Natur ist keine unbekannte Idee in dem christlichen Denken. Ähnliche Vorstellungen findet man schon in den Werken von Augustin und Thomas von Aquin. Das deutet schon eindeutig darauf hin, dass die Evolutionstheorie keinen unauflösbaren Widerspruch in dem Dialog zwischen Theologie und Naturwissenschaft bedeuten darf. In diesen Fragen geht es nämlich nicht um die Beweisbarkeit der Existenz Gottes, sondern um die Interpretation des Begriffes „Schöpfung“ und um die Bedeutung der göttlichen Kreation. Zur Beantwortung dieser Fragen müssen auch die Hermeneutik der heiligen Schriften und die neuesten Entdeckungen der Naturwissenschaft beitragen. Aus dem zwanzigsten Jahrhundert müssen unbedingt zwei Theologen, Pierre Teilhard de Chardin und Karl Rahner erwähnt werden, die sich mit der Thematik des Verhältnisses Evolution und Gottesfrage ausführlich beschäftigten. Die Evolution ist mittlerweile zu einem Denkmodell geworden, das mit dem Anspruch auftritt, auf die Fragen des Ganzen der Wirklichkeit Antwort zu geben. Wichtig ist vor allem abzuklären, dass es dem Glauben keine Schwierigkeit macht, dass sich die naturwissenschaftliche Hypothese Evolution gemäß ihren eigenen Methoden entfalte.

SOLTÉSZ JÁNOS

A „GENDER” PROBLÉMA

TARTALOM: Bevezetés; 1. A „gender” kiindulópontja és burjánzása; 2. A „gender” a nevelésben; 3. A „gender” politikai vonatkozása; 4. A „gender” program veszélye. 5. Ébresztő!

Bevezetés

E tanulmány aktualitását az szolgálta, hogy Hittudományi Főiskolánk dísztermében 2009. május 22-én a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége és egyházmegyénk Családpasztorációs Bizottsága szervezésében előadást tartott Roska Péter atya,¹ melyben felhívta figyelmünket a címbe szereplő úgynevezett „gender” problémára. Olyan fogalom ez, amelyről valószínűen a kedves olvasók többsége még bizonyára nem, vagy csak nagyon keveset hallott, de úgy tűnik, hogy sürgősen meg kell ismerkednünk vele. Amit takar, az angol „gender mainstreaming” kifejezés mögött rejlő szellemi áramlat, melyet legegyszerűbben a „nemek forradalmának”, konkrétan a „nemi összemosás” ideológiájának nevezhetünk. *Gabriele Kuby* német szociológus két kisebb könyvet írt a témában, mely magyar fordításban is – egybekötve – már megjelent „A nemek forradalma – A gender forradalma * A nevelés államosítása” címmel és alcímekkel, a Kairosz kiadónál 2008-ban.² A szerző szociológus, író, három gyermek édesanyja. Az ezoterika és a pszichológia világában keresőként eltöltött húsz év után 1997-ben katolikus hitre tért. Könyvszerzőként és előadónóként feltárja a modern társadalom zsákut-

¹ Az Esztergomi Hittudományi Főiskola jelenlegi spirituális, teológiai tanulmányait Rómában végezte, biblikus teológiából szerzett fokozatot, az erkölcsoteológiát ő tanítja a főiskolán. A Teológiai Tanárok rendszeres januári Konferenciáján, tőle hallottuk a „gender” kifejezést, melynek veszélyeire is felhívta a figyelmet. Azóta az „Embertárs” folyóiratban jelent meg több tanulmány, mely a szellemi háttérrel feltárja, s az atya szervező munkájának eredményeként újabb kiadványok várhatók.

² A könyv természetesen kapható a katolikus könyvesboltokban. Roska Péter atya élőben is hallotta Gabriele Kuby előadását, melyet sajátos szenvedélyességgel tartott meg, mely a téma fontosságának is köszönhető.

cáit, a kivezető utat pedig a keresztény értékekhez való megtérésben látja.

1. A „gender” kiindulópontja és burjánzása

A „gender” nemekkel kapcsolatos ideológiája a következőből indul ki: mellékesnek tekinthető, hogy az ember férfinak vagy nőnek született. A szabadság fogalma olyan szélesre tárható, hogy mindenki maga választhatja meg nemi orientációját. A teremtés tényéből fakadó adottságok kétségbe vonhatók, csupán a szocializáció és a nevelés eredményének tekinthetők.³ Ennek az alaptételnek az elfogadása igen szélesre duzzadó szellemi lavinát gerjeszt, melyet az egyenjogúság és a tolerancia jelszava alatt radikális homoszexuális és leszbikus szervezetek indítottak útnak. Céljuk, hogy jogilag ne legyen érvényes biológiai nemekről beszélni, hanem csak társadalmiakról, csak ezt lehessen hivatalos iratokba is bejegyezni. Amennyiben célt ér e szándék, úgy felülírható lesz minden korábbi rendelkezés, mely a nemi magatartást szabályozza, vagyis következik belőle a homoszexualitás propagálásának joga, az ilyen házasságok törvényesítése,⁴ a prostitúció legalizálása, az obszcenitásra vonatkozó törvények megsemmisítése, a transz-, a biszexualitás és a pedofília legalizálása stb., s mindazok számára büntetés kiltátásba helyezése, akik ezek ellen szót mernek emelni.⁵

³ *A nők és férfiak története Magyarországon a hosszú 20. században* címmel a Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatásával készült, a középiskolák számára 2008-ban megjelent kiegészítő tananyagban, a következő sorok olvashatók: „Nem annyira biológiai meghatározottságunk miatt viselkedünk »nőként« vagy »férfiként«, mint inkább bizonyos társadalmi elvárások és régi hagyományok következtében. A kötet ennek változását mutatja be, hogy a »természetesnek« tűnő különbségek hogyan jöttek létre”. Ez a néhány sor a Biblia teremtésmélete nyílt elutasításának lehetőségét hordozza magában! (8. oldal) Nem arról beszél ugyanis, ami teljesen természetes lenne, s az antropológia nem kerülheti ki, hogy vannak férfi és női szerepek, s ezek felvállalása és elismerése a közös élet alapja, hanem a szükségszerűen megjelenő tényszerű emberi adottságokat kérdőjelezi meg.

⁴ *A Magyar Nemzet* című napilap, 2009. febr. 16-i számában az 5. oldalon interjút közölt Gabriele Kubyyval, melyben ő kifejezetten kiemelte, hogy a homoszexualitás propagálása lényegi pontja a „genderizmusnak”. Amerikában a népességcsökkenés lehetőségének tartják, ezért támogatják, az Európai Unióban – talán e mellett – a szabadságjogok, s az egyenlőség sarkalatos kérdése lett, s jelentős anyagi támogatást nyújtanak elfogadtatásához. Szomorú aktualitás, hogy hazánkban azóta már megszavazta a parlament az „azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatát”, mely a házassággal szinte azonos jogokkal bír.

⁵ Erről már egy 2001-es hetilap cikkében is lehetett olvasni – *Demokrata* 32 (2001) 42-43.

2. A „gender” a nevelésben

E nyíltság jegyében a „nevelést” a „gender” típus kialakítására már az óvodában el kell kezdeni jól irányzott „szexuális felvilágosítás-sal”,⁶ az iskolában folytatni. S természetesen ezen intézmények oktató anyagaival kapcsolatban tilos lehetne bármiféle cenzúrát alkalmazni. A szülők sem szólhatnak bele, hogy milyen „szellemi emlékün” nevelkednek gyermekeik,⁷ a programot elfogadó államok pedig mindent elkövetnek, hogy minél hamarabb bölcsődébe és óvodába kelljen adnia a szülőknek gyermekeiket. S ez a szándék jól elfedhető a nők mielőbbi munkába állása hasznosságának, anyagi függetlenségének, egyenjogúságának hangoztatásával. Vannak olyan „gender” előadások, melyek csak e területtel foglalkoznak. Magyarországon is egyre többször előfordul – főleg a női egyenjogúság címszava alatt –, hogy egyetemi katedrőről is megszólalnak a „genderizmus” gondolatai. Dobrev Klára, bár pénzügyi jogász, „azért tart előadást a gender témában, mert fontosnak tartja a kérdést, van véleménye róla és tenni is kíván valamit az ügy érdekében”.⁸ A Corvinus Egyetemen tartott előadásában a nőknek, mint az emberi erőforrás tartalékainak jobb kihasználására buzdította a munkaadókat. Figyelmeztetett a felsőoktatási intézményekben lévő „nőtöbbségre”; bár legfelsőbb pozíciókba nem juthatnak el, propagálta a bölcsődét, mint oktatási intézményt, hisz ott „sokkal gyorsabban fejlődik a gyerek, mint otthon a négy fal között”, és sajnálkozását fejezte ki, hogy milyen kevés bölcsőde van hazánkban, emiatt nem tudnak a nők dolgozni. Pedig véleménye szerint „azokban az országokban születik sok gyerek, ahol a

-, s akkor a távoli és valószínűtlen jövőnek tünnek e tartalmak: „Addigra majd belőlük lesznek azok a hősök, akik e nemi forradalom előfutáiraiként az akkorra már egyedül követendő és előírt nemi viselkedés úttörőiként tetszeleghetnek a haladás előre vivőinek panteonjában, mi pedig különféle büntetések vádlottai leszünk, mert esetleg rossz hangsúllyal ejtettünk ki” egy nemi irányultságra vonatkozó szót.

⁶ Hazánkban épp az utóbbi hetek híreiben lehetett kötelező pusztán világi szemléletű szexuális felvilágosítás bevezetéséről hallani az iskolai oktatásban.

⁷ Egy interjúban Gabriele Kuby ezt mondta: „Én nem félek a homoszexuálisoktól, és nem is gyűlölöm őket, egyszerűen nem akarom, hogy gyermekeinket ebbe az irányba lökjék az iskolában... A legnagyobb diszkriminációt én abban látom, hogy lassan azt is megtiltják, hogy édesanyák lehessünk, a radikális feministák pedig egyenesen olyan nőkép elterjesztésére törekszenek, amelyben az anya fogalma egyáltalán nem szerepel.”

⁸ Forrás: STOP.hu, Dobrev Klára: „Feri tényleg azért húzta meg a derekát”.

nők szinte mindegyike dolgozik (értsd: munkahelyen!)”.⁹ A valóság azonban kicsit más képet mutat. Ellehetetlenedő anyagi helyzetük miatt rákényszerítik a nőket a minél előbbi munkába állásra, tekintet nélkül a gyermek egészséges fejlődésének igényére, mely legalább hároméves korig tartó szoros gyermek-anya kapcsolatra épül, s észrevétlenül érvényesítik az egyik legfontosabb intézmény, a család szétrombolásának szándékát. A nevelés államosításnak egyenes következménye, hogy a család az állam mostoha gyermekévé válik, ez pedig veszélyes támadás egy nép, vagy a népek jövője ellen.

3. A „gender” politikai vonatkozása

Az Európai Unió szellemi táptalaja, s komoly pénzekkel támogatja is e minden oldalról nézve veszélyes gondolkodásmódnak. Kofi Annan utolsó tetteként *Delivering As One* címen egy jelentést fogalmazott meg, melyben hangsúlyozta: „a gender-egyenlőséget a tagállamokban minden ENSZ-tevékenységnél támogassák, valamint állítsák közép-pontba a fejlesztési költségvetés kialakításakor.”¹⁰ (A föld befolyásos emberei – többek között az új amerikai elnök is – terjesztik ezt az ideológiát. A háttérben talán az állhat Kuby szerint, hogy a világ népessége lecsökkentésének célját vélik elérni ezzel a sokféle szempontból természetlenséget propagáló szemlélettel, ami az amerikai vezetésnek legalább másfél évtizedes elérendő célja a világban.) Német egyetemeken már tanítják a nemi orientáció megválasztásának elméletét, mesterszakokon kádereket képeznek ki terjesztésére, parlamentjük pedig határozatot hozott arról, hogy a tanmeneteket az óvodás kortól az egyetemig a „gender-ideológiához” kell igazítani.¹¹ Ezen felül a terjesztésnek a legalattomosabb módszereit is felhasználják. Nem a már „átnevelhetetlen” szülőket célozzák meg, hanem reklámokon és különféle interneten elérhető anyagon keresztül a gyermek és a fiatal nemzedéket fogják bombázni, hogy a kritikátlan tolerancia, s akár a szülőkkel – az ő „tanulatlan” nézeteikkel – való eredményes szembenállás készsége is minél hamarabb kialakuljon. Alattomos és erőszakosan lopakodó módszer ez, végtelenül nagy éberséget kíván szülőktől és nevelőktől egyaránt. A propagandagépezet senkiről nem feledkezik meg: Németországban már az egyházak

⁹ *Uo.*

¹⁰ *Friday Fax*, 2006. november 16., 9. évf., 48. szám.

¹¹ Mint fentebb láthattuk, ennek veszélye már hazánkban is fennáll. Az oktatás minden szintjén nagy felelősség éberben őrizni az evangélium igazságának megfelelő tanítást.

képviselői is tanácsért fordulhatnak a „Gender Kompetenciaközpontokhoz”, hogyan fogalmazzák meg nemre érzékenyen prédikációikat és szertartásaik szövegét, s megtudhatják azt is, hogy ez miért fontos. A helyzet igen nehéz, mivel minősíthetetlen tartalmú szexuális nevelésre vonatkozó tanácsokat, fogamzásgátló technikákat, nemi eltévedéseket toleráló véleményt és magatartást várnának el az egyházaktól.

A „genderizmus” ily módon egy totalitarizmus felé vezető útnak is tűnik, hisz a jogi hatóságok nem védik meg a szülők alkotmányos jogait, és kriminalizálják a vele szemben esetlegesen fellépők ellenállást – mindezt természetesen a szabadság és az egyenlőség nevében...

4. A „gender” program veszélye

A „gender” fogalom problémája tehát az, hogy a szabadság nevében nem tartja tiszteletben a teremtés rendjét, a családot, a férfi és a nő méltóságát, a zsidó-keresztény kultúra több évezredes értékrendjét, s ezzel hosszú távon veszélybe sodorja országok és nemzetek jövőjét. Felmerül a kérdés, hogy mit tehetünk? Maga a szakértő Gabriele Kuby egy interjúban így fogalmazott: „A jóért akkor is harcba kell szállnunk, ha kilátástalannak tűnik”. S mivel a „genderizmusban” súlyosan értékromboló nézetekkel is találkozunk, a szakértővel egyetértve nevezhetjük azt a Gonosz új ideológiájának, melyre illenek XVI. Benedek pápa figyelmeztetései, hogy ti. kialakulóban van a relativizmus diktatúrája, amelyben semmit sem ismernek el végérvényesnek – már a teremtés rendjét sem. A nemek forradalma új pogány forradalom. Azt hittük, hogy a fasizmus és a kommunizmus összeomlása után vége a szörnyű időknek és tévedéseik végleg elbuktak, de a „hazugság atyja” újra támadásba lendült. Sajnos, sok szószólója akad, a „gender-forradalmárok”, akik a megtévesztett ifjúságon keresztül akarják maguk alá gyűrni, fogyasztóvá, s tehetetlen élvezethajhászóvá tenni az embereket, hatalmas profitot szerezve rajtuk, megszilárdítva világhatalmukat.

5. Ébresztő!

Ezt mondja Gabriele Kuby, és csatlakozhatunk hozzá. A keresztényeknek azért is kell felébredniük, mert a kereszténység alapjai, az ember istenképisége van veszélyben, s a folyamat is elég előrehaladott állapotban van. Ellenállást tanúsít a Katolikus Egyház a tanítóhivatal révén, s képviselői segítségével a nemzetközi szervezetekben. Nem vé-

letlen, hogy újra meg újra megkísérlik a Vatikánt kizárni az ENSZ-ből! Egyes püspökök is kiállnak mintaszerűen, mint Angelo Bagnasco, Genova érseke, aki rendőri védelem alatt áll, mivel a homoszexuális kapcsolatok házassággal egyenrangú kezelése ellen megfogalmazott véleménye miatt meggyilkolással fenyegették meg. Ellenállást tanúsít a „Benedek-generáció”, melyben fiatalok milliói kifejezik, hogy a világ folyását jó irányba kívánják alakítani. Vezető szerepe van ebben Lengyelországnak. Ugyanis 2007-ben a Családok Világkonferenciáján, a lengyel oktatási miniszter kijelentette, hogy nem fognak engedni az EU nyomásának, az abortusz és a homoszexuális házasságok kérdésében, mert meg akarják óvni gyermekeiket egy szabados propagandától. Ugyanezt az utat vállalják az evangélium szerint élni akaró keresztények, s mindazok a családok, akik a szorongatgatások ellenére hűségben és szeretetben példát mutatva gyermekeket vállalnak és nevelnek, s minden olyan ember, aki elhatározza, hogy Isten parancsai szerint akar élni, mert csak így elégítheti ki a szeretet utáni vágyát.

Erő ehhez a szeretet igazi forrása, melyet nem lehet betemetni, vagyis Isten. Az ellene való lázadás talán legradikálisabb formája a férfi és a női mivolt tagadása. Isten saját képére teremtette az embert, amikor pedig ez a bűn által beszennyeződött, Krisztusban helyreállította, aki legyőzte a bűnt, legyőzte a Gonoszt, megváltott minket. Ezért nem véletlen, hogy a keresztények mindig Krisztus győzelmének hitében éltek és élnek. Számukra feladat, hogy hűségesek maradjanak, még ha a hűség olykor veszélyessé is válik. Belőle merítsünk erőt, aki azt mondta: „A gonoszság elhatalmasodásával sok szívben kihűl a szeretet, de aki állhatatos marad mindvégig, az üdvözülni fog” (Mt 24,12-13). S minden túlzottan világi megnyilvánulással szemben igaz: „Bízatok, én legyőztem a világot” (Jn 16,33).

DAJKA SÁNDOR

A BÖRTÖNLELKÉSZI SZOLGÁLAT

TARTALOM: 1. Történeti áttekintés; 2. A börtönpasztoráció előzményei; 3. A börtönpasztoráció elindulása; 4. A Börtönlelkészi Szolgálat megalakulása ténylegesen; 5. A börtönlelkész legfontosabb feladatai; 6. Összegzés.

1. Történeti áttekintés

A magyar börtönökben, várbörtönökben szinte az államalapítás óta, különösen a polgári átalakulás 1856-tól kezdődő börtönépítései után, jelen voltak a papok, szerzetesek, lelkészek, a női börtönökben az apácarendek tagjai, akik részt vettek a fogvatartottak vallásgyakorlási igényeinek kielégítésében, egészségügyi ápolásában, személyiségük pozitív irányú változtatásában.

Elsőként egy 1874-ben kiadott igazságügy-miniszteri rendelet határozta meg, hogy a lelkészeket a királyi főügyész bízta meg a börtönben végzendő lelkészi teendőkkel, majd 1887-ben hozták létre a fegyintézeti lelkészséget. A fegyintézeti lelkészség 1887-től egészen 1949-ig folyamatosan működött.

A rendszerváltásig – az 56-os forradalom rövid időszakát leszámítva – nem volt lehetőség a fogva tartottak vallásgyakorlására. A büntetés-végrehajtás történetében kiemelkedő jelentőségű eseményként értékelhető, hogy 50 évi szünetelés után, a történelmi egyházak segítségével újból megszervezésre került a Börtönlelkészi Szolgálat. A szolgálat 2000. szeptemberben kezdte meg hitéleti ténykedését. Akkor az országos intézetekben 15 főállású lelkész, a megyei intézetekben pedig 15 részfoglalkozású lelkész teljesített szolgálatot. A börtönlelkészek közül 18-an a katolikus egyházat, 11-en a protestáns egyházakat, egy lelkész pedig a zsidó egyházat képviselte.

2. A börtönpasztoráció előzményei

Az 1989. év szeptemberében indult a lelkipásztori munka a büntetés-végrehajtási intézetekben. A kezdeti fellángolások újdonságok

erejével hatottak, a felekezetek képviselői egymást váltották az intézetekben. Mikor tapasztalták a feladat nehézségét, sokan visszarettek ettől a szolgálattól, mivel a bejövő lelkészek nem voltak felkészülve az új körülményekre, nem ismerték az intézetek sajátosságait, a fogvatartotti állományt, a velük való foglalkozást.

A minisztérium viszonylag rövid időn belül kiadta a 8/1990 (IV.27.) sz. IM rendeletét, mely a fogvatartottak vallásgyakorlását hivatott szabályozni, mely még abban az évben hatályba lépett.

3. A börtönpasztoráció elindulása

1. Magyarországon 1991. szeptemberében megalakult a Magyar Börtönpasztorációs Társaság, melynek vezetője dr. Majzik Mátyás, akkor még aktív bv-s tiszt volt.

Ez szerintem törvényszerű is, hiszen mint büntetés-végrehajtási szakembernek jó rálátása volt erre az eléggé zárt világra, így könnyen össze tudta egyeztetni az egyházi feladatokat a szabályokkal.

E társaság fogta össze, irányította a magyarországi börtönökben ténykedő katolikus, református, evangélikus, methodista, adventista lelkészek munkáját, hiszen az egyházak, erre a feladatra nem voltak felkészülve.

2. Ezt követően szerveződött a '91-es év őszétől a Magyar Testvéri Börtöntársaság, melynek vezetője Roszik Gábor, akkor még evangélikus lelkész volt

3. A Börtönpasztorációs Társaság keretein belül szerveződött egy újabb segélyvonal, a Levelező Szolgálat, mely '92 tavaszától működött, akik havi rendszerességgel leveleztek mintegy 300 elítélttel.

4. 1994. őszén viszont már OP szinten tárgyalások folytak – a tábori lelkészség mintájára – egy országos börtönlelkészi szolgálat elindításáról.

A Börtönpasztorációs Társaság 1994 óta minden évben, rendszeresen megrendezett továbbképzésen és közgyűlésen újra és újra foglalkozott a börtönlelkészség megalakításának gondolatával.

Eredményként megjelenik a 6/1996. IM rendelet, amelyben a 93-99. szakaszok foglalkoznak az elítéltek vallásgyakorlásával összefüggő feladatokkal. Valójában ez az az IM rendelet, amelyik a vallásgyakorlás, a lelkiigondozás végrehajtását szabályozza.

4. A Börtönlelkészi Szolgálat megalakulása ténylegesen

Mint a bevezetőben említettem, a 2000. évben a 13/2000. IM rendelet alapján – amely szabályozza a Börtönlelkészi Szolgálat létrehozását és tevékenységét –, az év második felében 8 katolikus, 6 protestáns és 1 zsidó felekezetű lelkész, illetve diakónus lépett a büntetés-végrehajtási intézetek egy részénél főállású szolgálatba. A megyei intézetekben részmunkaidős lelkészek végzik ezt a tevékenységet, közülük 10 fő katolikus, 5 fő pedig a protestáns egyházat képviseli.

A börtönlelkészi szolgálat létrehozásával a fogvatartottak lelki gondozása és a hitéleti tevékenység a korábbi időszakhoz viszonyítva szervezettebbé vált.

A hitéleti tevékenységet egyes intézetekben, Budapesti Fegyház és Börtön, Államuszta, Kalocsa, Szeged a kápolnák létesítése is fellelő.

Szintén jelentős mérföldkő ezen eseménysorok között a Sárospataki Református Teológiai Akadémia és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 2001. július 27-én kötött együttműködési megállapodás, amelyet az Akadémia dékánja és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka írt alá. Ez – Magyarországon elsőként – szervezet-szerű kereteket adott a börtönlelkész képzésnek, a büntetés-végrehajtást érintő pasztorációs tevékenység oktatásának, illetve az ezen a területen jelentkező, a területtel összefüggő tudományos tevékenységnek.

5. A börtönlelkész legfontosabb feladatai

A legfontosabb feladat az intézetben folyó lelkigondozással, hitélettel, vallásgyakorlással kapcsolatos feladatok szervezése, koordinálása.

Ez két fő formában valósul meg:

- csoportos lelkigondozás,
- egyéni lelkigondozás.

– Fontos feladat a meglévő agresszió oldása, megelőzése.

– Az elítéltek körében egyházi szertartások végzése, bibliórak tartása.

– A fő feladatok tehát az elítéltek, ha úgy tetszik a bűnt elkövetett emberek, a szabadságuktól megfosztott emberek morális tartásának újraépítése, egy valóban igazi emberkép kialakítása, formálása, az örök

érvényű törvények szerint, azaz az erkölcsi, etikai morál pozitív irányú befolyásolása.

– Többen ide sorolják még a büntetésüket töltők hozzátartozóival való törődést, foglalkozást is. Gondolva ekkor a látogatófogadásra, mikor a lelkész személyesen találkozhat az elítélt hozzátartozóival, családtagjaival, vallással kapcsolatos tanácsokkal láthatja el őket.

– A szabadult, de kapcsolatokkal nem rendelkező emberek társadalomban való visszailleszkedésének elősegítését is elvárják a Szolgáltatól.

Ilyen házakat főként osztrák mintára (St. Pölten) a Magyar Börtönpasztorációs Társaság már 1993-tól működtet: Mórahalom (állattenyésztés, mezőgazdasági munka), Kám 1994, Alsószenttamás 1996.

– Végül, de nem utolsó sorban a személyi állománnyal való foglalkozás is kiemelkedő szerepet kap a szolgálatban. Szentmisék tartása, keresztelők, házasságkötések, temetések és a mindennapi munka során az állománnyal kapcsolatosan felmerülő problémák megoldására tett vallási javaslatok, tanácsadások.

Intézetünkben 1999. július 13-án került aláírásra az együttműködési megállapodás a történelmi egyházak közül:

– Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegyei Hivatalával,

– Nyíregyházi Római Katolikus Plébániával,

– Nyíregyházi Református Egyházközséggel.

– Szintén ezen a napon került aláírásra a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház együttműködési megállapodása is.

A görög katolikus egyház részéről dr. Keresztes Szilárd megyéspüspök dr. Békés Géza nyugalmazott lelkészt bízta meg a fogvatartottak lelki gondozásával. A lelkész úr 2000. október 1. – 2005. augusztus 30. között részmunkaidős foglalkoztatásban látta el a börtönlelkészi szolgálatot. Lippai Csaba görög katolikus lelkész 2005. szeptember 1. – 2008. szeptember 30. között részmunkaidősként, és 2008. október 1-től főállású börtönlelkészként látja el szolgálatát az intézetben.

A fogvatartottak vallásgyakorlására a III. emeleten egy zárka került átalakításra imaszobává, amit még dr. Békés Géza bácsi idején díszítettünk, alakítottunk, hogy a célnak minél jobban megfeleljen. A lelkész úr lelkesedése, és a parancsnok úr törődése nyomán, ugyan nem kis munkával, de méltó szintre emelve 2007. december 20-án felszentelésre került a Szent Dániel prófétáról elnevezett kápolnánk. A felszentelésen az egyházak részéről két püspök, egy érsek, két esperes és számos egyházi méltóság vett részt.

6. Összegzés

Összességében tehát, az mondható el, hogy a fogvatartottak vallásgyakorlása a bv. történetében nem kis nehézségek útján jutott el a mai szintre. A bv. kódex az elítélt alkotmányos jogaként ismeri el a vallási és lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztását, annak kinyilvánítását és gyakorlását. Az egyházak közreműködése a bűncselekményt elkövetett, a társadalom perifériájára szorult személyek reszocializálásában többirányú, rendkívül értékes és nélkülözhetetlen támogatást jelent.

KRÓNIKA

Folyóirat bemutató

A Magyar Patrisztikai Társaság regionális tagozatának szervezésében folyóirat bemutatót tartottak. Az esemény Debrecenben történt, február 19-én. Ennek keretében került sor az *Athanasiana* című tudományos folyóiratunk ismertetésére is. *Orosz Atanáz* atya olvasta fel *Ivancsó István* összefoglaló írását (melynek szerkesztett változata a jelen számunkban olvasható).

(*Ivancsó István*)

Eperjesi konferencia

Az Eperjesi Egyetem Teológiai Kara nemzetközi konferenciát szervezett 2009. március 26-án, melynek címe a következő volt: „Spev v byzantsko-slovanskej liturgii” (A szlovák görög katolikus éneklés).

A rendezvényt *Bohács Béla* professzor szervezte, aki Intézményünk licenciátusi kurzusán is tanít (ószláv nyelvet).

Prof. ThDr. Peter Šturák, PhD dékán ünnepélyes megnyitója után az első előadást a helybéli PhD.

Pavel Vasil' tartotta. Ezt követte Kassáról ThDr. PaedDr. Mgr. Art *Peter Dufka* SJ, PhD előadása. A következő előadó Kanadából volt: Prof. *Peter Galadza*, PhD. ThDr. *Marcel Mojzeš*, PhD. ismét helyből, az eperjesi egyetemről való volt. Prof. Dr. *Jurij Jasinovszkij* viszont Lembergől érkezett, mint ahogy Doc. *Natalia Sirotinszka* is. Prof. ThDr. *Ivancsó István* viszont Nyíregyházát, Intézményünket képviselte, aki megküldte az előadását: „Az »egységes éneklés« problematikája a magyar görög katolikus egyházban, a 20. század első felében” címmel. A következő előadó ismét Kassáról érkezett: PaedDr. SEODr. *Šimon Marinčák*, PhD. Prof. PhDr. *Daniel Škoviera*, PhD. és Mgr. *Andrej Škoviera*, PhD. Pozsonyt képviselte a konferencián. Mgr. *Tomáš Mrňávek*, D.S.E.O. Prágából érkezett. Az utolsó négy előadó viszont ismét helybéli volt, az eperjesi egyetemről: Prof. ThDr. *Vojtech Boháč*, Phd., PhDr. *Milan Kandráč*, Mgr. art. *Juraj Vajó*, ArtD. és PhDr. *Andrea Meščanova*.

A Hittudományi Főiskolánk és az Eperjesi Egyetem Teológiai

Kara közötti kapcsolatot jelzi, hogy tőlünk is kértek előadót a nemzetközi konferenciára.

(*Ivancsó István*)

Patrisztikus ülés

A Magyar Patrisztikai Társaság regionális tagozata a Nyíregyházi Főiskolán tartotta ülését, április 23-án, ahol előadás hangzott el Szent Ágostonról. Intézményünket *Sivadó Csaba* és *Ivancsó István* képviselte az eseményen.

(*Ivancsó István*)

Cigány konferencia

Hittudományi Főiskolánkon 2009. április 28-án nagyszabású, országos jellegű konferenciát rendeztek a cigánysággal kapcsolatban, *Sója Miklós* emlékére.

(*Ivancsó István*)

Ikonkiállítás

2009. április 5-én ikonkiállítás nyílt a Hittudományi Főiskolánk aulájában *Egry Erzsébet* és *Orr Lajos* műveiből. A kiállítást a rendezvény szervezője, *Ivancsó István* nyitotta meg a szépszámú érdeklődő jelenlétében.

A művésznő sok ikonja mellett már három teljes ikonosztáziót is festett (Nyírábrány, Tiszaújváros, Pécs). Férje pedig szobrászként és kispasztikusként szintén sok mű-

vet alkotott. A kiállítás közel egy hónapig volt látható az aulánkban. A művész házaspár műveiből kettőt megvásároltunk, s azóta az Intézményünket díszítik: egy nagyméretű feszületet, valamint a Rubljov-féle Szentháromság-ikon másolatát. A kiállítás kapcsolódott az időbelileg közelében szervezett liturgikus szimpoziumhoz.

(*Ivancsó István*)

Együttműködési megállapodás a Büntetés-végrehajtó Intézettel

A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola és a Görög Katolikus Papnevelő Intézet együttműködési megállapodást írt alá 2009. május 6-án a megyei Büntetés-végrehajtó Intézettel. Az okmányt kézjegyével látta el *dr. Ivancsó István* szemináriumi rektor, *dr. Soltész János* főiskolai rektor és *Mészáros László* bv. ezredes Intézetparancsnok. Az eseményen jelen volt *Kocsis Fülöp* hajdúdorogi megyéspüspök is.

A megállapodás értelmében a büntetés-végrehajtó intézetből előadásokat és ismertetést tartanak a hallgatóságunk (elsősorban a kispapok) részére, a teológus hallgatók pedig bekapcsolódnak az ott folyó hitéleti tevékenységbe. Az előbbire már volt is példa, *Mészáros ezredes* úr már tartott előadást főiskolai óra keretében.

(*Ivancsó István*)

IX. Liturgikus Szimpozion

Hittudományi Főiskolánk Liturgikus Tanszéke immár a kilencedik liturgikus szimpozionját szervezte 2009. május 7-én. Ennek témája – a Szent Pál-évhez kötődve – a nemzetek apostola volt.

A szimpoziont *Kocsis Fülöp* megyéspüspök nyitotta meg. Az első előadást *dr. Ivancsó István* tanszékvezető tartotta „Szent Pál alakja a bizánci egyház liturgikus szövegeiben” címmel. Őt követte *dr. Pákozdi István* tanszékvezető tanár, a budapesti Sapientia Egyetemről, akinek témája a következő volt: „Szent Pál liturgikus tisztelete a római katolikus egyházban”. A harmadik előadás *Gánicz Endre* biblikus tanárunké volt: „»Az Úrtól kaptam, amit közöltem veletek« (1Kor 11,23) – exegézis” címmel. Negyedikként *Horváth Tamás* kánonjogi tanárunk következett, aki a következő témáról szólt: „A »Privilegium Paulinum« eljárás (1Kor 7,12-15)”. Végül *dr. Jankáné dr. Puskás Bernadett* művészettörténész tanár tartotta meg vetített képes előadását „Szent Pál alakja a Kárpát-vidék festészetében” címmel.

Az előadásokat – szokás szerint – diszkusszió követte, majd pedig *dr. Soltész János* főiskolai zárszavával fejeződött be a tudományos esemény. A szimpozionhoz csatlakozott Egry Erzsébet és

Orr Lajos pár nappal előtte megnyitott ikon-, relief-, illetve kisplasztika-kiállítás.

(*Ivancsó István*)

Örökségvédelmi konferencia

Intézményünk adott helyet az egész magyar görög katolikus egyházra kiterjedő örökségvédelmi konferenciának. Az eseményre 2009. május 14-én került sor. Országos és regionális előadók mellett *dr. Janka György* és *dr. Puskás Bernadett* előadását is meghallgathatták az érdeklődők.

(*Ivancsó István*)

Véradási Díj

2009. június 12-én hirdették ki az országos verseny eredményét. A felsőoktatási intézmények között meghirdetett véradási versenyt – a tavalyi második helyezést követően – ismét megnyertük: elsőként lettünk a kategóriánkban. Ez azt jelenti, hogy az ezer fő alatt létszámmal rendelkezők közül százalékos arányban a mi hallgatóink adtak legtöbbször vért. Érdemes volt a félév két véradási rendezvényén részt venni: január 12-én és május 4-én. – A szeminárium rektora pedig a szervezésért még külön díjat is kapott.

Amellett, hogy anyagilag is nagyon komoly összeget nyertünk, elsősorban az az emberbaráti

segítés fontos, amely ilyenkor közvetlenül megnyilvánulhat: a plakát szlogenje válik nyilvánvalóvá: „Adj vért, és két életet mentesz meg”. – Ezúton is köszönet minden résztvevőnek!

(*Ivancsó István*)

Tanévzáró

Az idei tanévzáró ünnepségre, valamint a diplomaosztóra (június 24.) ismét *Constantin Simon* SJ professzor úr érkezett Rómából. Cyril Vasil’ rektor úr nem tudott jönni, mert a Szentatya időközben érsekké és a Keleti Kongregáció titkárává nevezte ki, s egy héttel az ünnepségünk előtt volt a püspökké szentelése.

A delegátus atya elvégezte az évi rendes látogatását, illetve ilyenkor szokásos ellenőrzését is. Megállapította, hogy minden rendben folyik az oktatás terén: mind a bakkalaureátusi, mind a licenciátusi ciklusban.

(*Ivancsó István*)

Szent Atanáz Díj 2009.

Szokás szerint az ünnepélyes tanévzáró ünnepség alkalmával került sor az idei Szent Atanáz Díj átadására. A tanári kar döntése és a megyéspüspök jóváhagyása alapján a 2009. évi Szent Atanáz Díjat *Lakatos László* atya, Intézményünk volt növendéke és ké-

sőbbi tanára kapta. – Az ünnepélyes díjátadáson az ünnepelt Lakatos Lászlóról a következő laudáció hangzott el:

„Lakatos László 1934. június 14-én született Tiszalökön. Nem csak a városból, de a családjából is az eddigi egyetlen pap. Szülei egyszerű iparos-földműves emberek voltak, akiket Isten hosszú élettel áldott meg, valamint négy gyermekkel. A nehéz időkben is elengedték gyermeküket a papi szolgálatra. Igaz, László atya már kisgyermek-korában megkapta a hivatását: Isten hívó szava erős és állandó maradt az életében. Más élethivatásra komolyan nem is gondolt soha. Ma is igyekszik hűségesen követni a hívó szót.

Szemináriumi tanulmányait 1959-ben fejezte be. A papi életre és szolgálatra nőtlenül vállalkozott. Az egyházi rend szentségében december 8-án – a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén – részesült. Minden esztendőben a 10 órai Szent Liturgián ünnepli az évfordulót.

Egyházi szolgálatának éveit igen mozgalmas és változatos képet mutatnak. Felszentelés előtt és után fél-fél évig az egyházmegyei irodában volt a beosztása. Ebben az egy évben az egyházmegye csaknem minden papját személyesen is megismerte. Egy kissé belelátott az egyházmegye életébe, problémáiba.

Utána viszont következtek az egyházközségi szolgálatok, tele szervező munkával. Előbb 1960 és 1962 között Mándokon szolgált, ahol az egyházmegye egyedüli fatemploma állt az 1600-as évekből. Lelkesen látogatta a híveket, először három, majd négy misézőhelyet látott el. Aztán 1962 és 1963 között Szegeden végezte papi munkáját sok nehézség közepette, de komoly sikerrel: egy kislétszámú görög katolikus – római katolikus közösséget sikerült kialakítania.

László atya viszonylag korán bekapcsolódott a kispapnevelés nehéz munkájába is. Ugyanis 1963 novemberében újra nyíregyházi szolgálatra hívta a püspöke. Amellett, hogy püspöki személyi titkár és irodista lett, a prefekusi tisztséget is megkapta a papnevelő intézetben. De ez nem tartott sokáig, mert 1967-ben már Rakacszendre kapott paróchusi kinevezést. Innen váratlanul tovább kellett mennie 1969-ben Beregdarócra, ahol a leghosszabb időt töltötte és ahol a legtöbb látható eredményt érte el. Sok örömet jelentett neki az egyházközség rendezettsége. Aztán 1979 májusában váratlanul a kisebb és gyengébb Tiszaeszlárra kellett átköltöznie, ahol egy évig bírta a szíve. Majd 1980-ban hajdúdorogi kisegítő lelkész lett, s igyekezett ebben a nagy egyházközségben a hívek papi kiszolgálásában részt venni.

De nem szakadt el a központtól sem: 1984-ben végleges kinevezést kapott Nyíregyházára. Így a tudományos munkából is kivehette a részét: előbb az egyházmegyei levéltár rendbetételével, majd az irodai munkával. Talán a legfontosabb: a Hittudományi Főiskolán taníthatta a liturgikus tárgyakat. Közben szívesen helyettesített, Nyírkarászt és Beregdarócot is ellátta.

Miután 1988-ban meghalt Timkó püspök úr, felmentést kapott minden nyíregyházi beosztása alól. Így jelentkezett kárpátaljai szolgálatra: 1991-től Csepén lett paróchus. A Kárpátaljához való vonzódása és az ottani segítsége most is tart. Igaz, hogy 1999-től nyugdíjas, de buzgó és fáradhatatlan pap – komoly szívmitétje után is –, aki szereti a hivatását. László atya eddigi életében tudatában volt annak, hogy felszentelt pap és hogy görög katolikus pap, és ennek folyamatosan igyekszik megfelelni. Semmi sem idegen tőle, ami a hivatással, papsággal jár együtt.

Lakatos László atya komoly tudományos munkát tud felmutatni: számtalan fordítást végzett különböző nyelvekből, de tekintélyes terjedelmű önálló könyvet is kiadott az ünnepeinkről. Papi életének szabad perceit most is tudományos munkával tölti, már nem csak fordításokkal, hanem

több önálló művel is, különösen olyanokkal melyek az igehirdetést és a liturgia megismerését segítik.

Tanári Karunk 2009-ben Lakatos Lászlónak, Intézményünk volt növendékének, prefektusának, tanárának egyhangúlag ítélte oda a Szent Atanáz Díjat, megbecsülésünk jeleként.”

Válaszában az ünnepelt atya a következőket mondta:

„Ötven évvel ezelőtt, Isten gondviseléséből és az akkori tanárurak döntése alapján, miután vagy száz vizsgát letettek, ezekben a napokban nyolc papnövendék végbizonyítványt, abszolutóriumot kapott. Istennek nagy gondviselése volt ez akkor. Abban az időben, amikor az emberekből minden módon igyekeztek kivenni Istent, mi teológiával, Isten-ismerettel foglalkozhattunk.

Ötven röpké év elteltével, Isten gondviseléséből és a mostani tanárurak megtisztelő figyelméből, hatna jöttünk össze, hogy aranydiplomát kapjunk. Két társunkat Isten már magához szólította. Az ötven év alatt Isten számtalanszor vizsga elé állított, hogy az egykor tanult tantárgyakból vizsgáztasson. Az eredményt Ő értékeli.

Az eddig elmondottak után első szavunk Isten felé száll hálaadásul. Megengedte nekünk, hogy azokban a nehéz időkben folytathattuk és befejezzük tanulmányainkat. Hálás köszönő szavunk száll

egykori tanáraink felé, egy még él közülük, akik törődtek velünk, tanítottak és vigyáztak ránk.

Hálánk és köszönetünk száll újra Isten felé, hogy megtartott bennünket erre a nevezetes napra. Köszönetünket fejezzük ki főiskolánk mostani tanárai felé is, hogy nem feledkeztek meg rólunk, és gondoltak ránk, az ötven évvel ezelőtt tanulmányaikat bevégzett egykori növendékekre.

Mit kívánhatunk ezen az emlékezetes szép napon? Először azt, hogy Isten jutalmazza meg egykori tanárainkat azzal a jutalommal, amit azoknak ígért, akik az igazságra tanítanak. Főiskolánk mostani tanárainak kívánjuk azt, hogy folytassák elődeik munkáját, tanítsanak sokakat Isten igazságaira. Az idők végeztéig emlékezzenek meg azokról, akiket tanítanak, és örvendeztessenek meg sokakat az aranydiploma kitüntetésével!”

VIS

I. ARAM ÖRMÉNY KATHOLIKOSZ LÁTOGATÁSA A VATIKÁNBAN

A szerdai Általános Kihallgatás előtt (2008. november 26-án) a szentatya, XVI. Benedek pápa rövid üdvözlést intézett Öszentsége, I. Aramhoz, az örmények ciliciai katolikoszához, az örmény püspökök és hívek küldöttségének vezetőjéhez.

„Ez a testvéri látogatás – állapította meg a pápa – kiváló alkalom arra, hogy megerősítsük a közöttünk már meglévő testvéri kötelékeket, miközben a teljes egység felé haladunk, amely Krisztus minden követőjének célja, s olyan adomány, amelyet minden nap kérünk kell az Úrtól”.

„Ezért, Öszentsége – folytatta a pápa – kérem az önök Szent Péter és Pál apostol sírjához való zarándoklatára a Szentlélek kegyelmét, s felhívok minden jelenlévőt, buzgón kérje az Urat, hogy az önök látogatása és találkozásai további előhaladást jelentsenek a teljes egység felé”.

„Öszentsége – mondta még a pápa I. Aram katolikoszhoz fordulva –, szeretném kifejezni különleges köszönetemet az Ön személyes, állandó elkötelezettségéért az ökumenizmus terén, különösképpen a Katolikus Keleti és Ortodox Keleti Egyházak között Teológiai Párbeszédért létrehozott Nemzetközi Bizottságban, valamint az Egyházak Világtanácsában”.

Majd arra emlékeztetett a pápa, hogy „A vatikáni bazilika külső falán elhelyezték Megvilágosító Szent Gergelynek, az Örmény Egyház alapítójának szobrát, akit egy örmény történész így nevezett: »ó a mi ősszülnök és atyánk az Evangéliumban«. Ennek a szobornak a jelenléte felidézi a szenvedéseit, míg az örmény népet a kereszténységre térítette, de a számtalan vértanút és hitvallót is, akiknek tanúszkodása az önök népének történelmében már bőséges gyümölcsöket hozott. Az örmény kultúrát és lelkeséget elárasztja az ősszülnök tanúságtételében való büszkeség, akik hűséggel és bátorsággal szenvedtek a világ üdvösségéért feláldozott Báránnyal való közösségben.”

„Megvilágosító Szent Gergely, és különösképpen az Istenszülő, világosítsák meg lépteinket és vezessenek az egység igazi teljességére, amit mindannyian kívánunk.”

Forrás: „Visita del catholicos Aram I: Verso pienezza unità”, in *VIS* 26. 11. 2008. (330). – Fordította: Ivancsó István

IVANCSÓ ISTVÁN

A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG 2008. ÉVI PLENÁRIS ÜLÉSE

Bár általában október elején szokta, a 2008-as esztendőben december 1-jétől 5-ig tartotta a Nemzetközi Teológiai Bizottság az évi rendes plenáris ülését. Az időbeli eltolódás a XII. rendes püspöki szinódus miatt történt, mely október elejétől tanácskozott a Vatikánban. Már az ülés előtt elkészült az a sajtóközlemény, amelyet aztán a média publikált is, a következő szöveggel:

„A Nemzetközi Teológiai Bizottság az éves plenáris ülését 2008. december 1-jétől 5-ig tartja a Vatikánban a Domus Sanctae Marthae-ban Excellenciás Luis F. Ladaria SJ általános titkár vezetésével.

A bizottság, melynek öt évre szóló mandátuma az idén lejár, folytatja a tanulmányozásra kijelölt témák vizsgálatát. Különösen a természeti erkölcsi törvényről szóló dokumentum tervét vizsgálják meg a jóváhagyás szempontjából a tagok: »Egy egyetemes etika keresése. Új rátekintés a természeti törvényre«, ami majd a Statútumban előírt folyamatnak vetnek alá, a lehetséges publikálása előtt. Ezt követi majd a elmélyült megvitatása a következő témának: »A teológia értelme és módszere«.

A plenáris ülés munkálatainak végeztével a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjait kihallgatáson fogadja a Szentatya az Apostoli Palotában.”¹

Gyakorlatilag ugyanerről szólt a német nyelvű híradás is, kissé átformálva a sajtóközleményt. A végén pedig egy bekezdést fűzött hozzá: „A harminctagú teológiai Bizottságnak az a feladata, hogy segítse a Szentszéket és különösen a Hittani Kongregációt egyes különösen fontos teológiai kérdések áttekintésében. A bizottsági tagok különböző intézményekből és nemzetekből kerülnek ki, szakterületük kiváló ismer-

¹ „Plenaria Commissione Teologica Internazionale”, in *VIS* 081201 (150).

rői és az egyházi tanítóhivatal iránt elkötelezettek. A Hittani Kongregáció prefektusának javaslatára, a Püspöki Konferenciákkal való megbeszélés alapján a pápa nevezi ki őket öt esztendőre. A teológusok évente legalább egyszer összejönnek plenáris ülésre.”²

Az idei plenáris ülésen Levada bíboros prefektus úr nem tudott részt venni, mert kórházi kezelésben részesült közvetlenül a munka megkezdése előtt.

A munkálatok során sikerült befejezni a természeti erkölcsi törvényről szóló dokumentumot, melynek a Bizottság által történt megszavazása is végbement. Így már csak a bíboros prefektusnak kell elfogadnia, aztán pedig – ha ez megtörténik – a szentatya elé terjeszteni, aki végül megadja az engedélyt a publikálásra, ha megfelelőnek találja a művet. Erre minden remény megvan. Az ötéves ciklusnak ez lesz a második dokumentuma.

A teológia műveléséről szóló dokumentum is elkészült, bár még további simítások és javítások szükségesek a végleges formájának kialakításához. Biztos remény van rá, hogy még az ötéves ciklus lejárta előtt elkészülhet a végleges változata.

Amint a híradások már előzetesen beszámoltak a róla, XVI. Benedek pápa kihallgatáson fogadta a Bizottság tagjait. Ez természetesnek is mondható, hiszen különösen szíven viseli a Nemzetközi Teológiai Bizottságot, melynek két évtizedig elnöke volt. – Az elhangzott beszédét a tudósítások azonnal ismertették és kommentálták.

A pápai fogadásra december 5-én került sor a Pápák Termében. „Ezen a délelőttön a Szentatya fogadta a Nemzetközi Teológiai Bizottság plenáris ülésének résztvevőit”.³ Ez az alkalom most egybeesett a tagok mandátumának lejáráásával, ugyanis immár a hetedik ötéves ciklus ért véget a Bizottság létrehozása óta.

A hit nemcsak hogy nem áll ellentétben az értelemmel, hanem még inkább kiszélesíti az értelem látóhatárát – mondta a Szentatya, majd beszédében hangsúlyozta: a teológia számára alapvető kérdés a hit igaz-

² „Theologenkommision nimmt das natürliche Sittengesetz in den Blick. Vollversammlung im Vatikan”, in *Zenit*, 01. 12. 2008.

³ „Valore irrinunciabile legge morale naturale”, in *VIS* 081205 (330). – A magyar nyelvű tudósítás arról szól, hogy beszédét „a Szentatya a Nemzetközi Teológiai Bizottság 35 tagjának” mondta. Valójában csak 27 tag volt jelen, mert hárman a betegségük miatt nem tudtak eljönni. Viszont az ilyenkor szokásos módon a Hittani Kongregáció vezetősége is megjelenik a pápai kihallgatáson, s ezért lehetett több személyről beszélni. Vö. „A pápa fogadta a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjait”, in *Magyar Kurír* 2008. december 6.

ságának elfogadása. Ez azonban nem igényli azt, hogy lemondjunk a gondolkodásról.⁴

A pápa utalt a Bizottság most készülő dokumentumára, melynek már csak jóváhagyásra van szüksége, s amelynek címe: „Egy egyetemes etika kutatása: a természeti törvény új megközelítése”. Kiemelte, hogy „szükséges és sürgős a világunkban megteremteni a kultúrában s a világi és politikai társadalomban az elengedhetetlen feltételeket a természeti erkölcsi törvény tagadhatatlan értékének teljes tudatosítására”.⁵ Elmondta, hogy nincs ellentmondás az igazság iránti engedelmesség és a kutatás között. Utalt arra, hogy a teológusoknak napjaink „planetáris társadalmában” kell munkájukat végezniük. Gyakran azt várja el tőlük a közvélemény, hogy előmozdítsák a párbeszédet a vallások és a kultúrák között, továbbá, hogy hozzájáruljanak egy olyan etika fejlődéséhez, amelynek alapja a béke, az igazságosság, a természeti környezet védelme.⁶

A természeti törvény – folytatta a Szentatya – igazi garanciát nyújt mindenkinek, hogy szabadon éljen, hogy tiszteletben tartsák személye méltóságát, hogy megvédjék bármilyen ideológiai manipulálástól vagy az erősebb törvénye alapján elkövetett visszaélésektől.⁷ Egy olyan teológia azonban, amely pusztán ezekre a nemes célkitűzésekre korlátozódna, elveszítené önazonosságát, és ezeknek a javaknak az alapját is. A teológia elsődleges feladata, mint ahogy már neve is erre utal, az, hogy Istenről beszéljen, Istenről gondolkodjon.

Aztán a Szentatya kommentálta a következő dokumentumot is, mely a teológia műveléséről szól: „A teológia értelme és módszere” címmel. Ezen a Bizottság tagjai az utóbbi években dolgoztak. Benedek pápa aláhúzta: „Az igazi teológia művelése azt jelenti, hogy behatolunk Isten szavába, amennyire csak lehetséges, megpróbáljuk megérteni és megértetni a világunkkal, s így próbáljuk megtalálni a nagy kérdéseinkre a válaszokat”.⁸ A teológia alapvető jellemzője tehát a hit igazságára vonatkozó kérdések kutatása. A teológiai munkában világossá válik – tette hozzá rögtönzött szavakkal a Szentatya: a hit nemcsak hogy nem áll ellentétben az értelemmel, hanem még inkább kiszélesíti az értelem

⁴ Vö. „A pápa fogadta a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjait”, in *Magyar Kurír* 2008. december 6.

⁵ „Valore irrinunciabile legge morale naturale”, in *VIS* 081205 (330).

⁶ Vö. „A pápa fogadta a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjait”, in *Magyar Kurír* 2008. december 6.

⁷ „Valore irrinunciabile legge morale naturale”, in *VIS* 081205 (330).

⁸ *Ibid.*

látóhatárát, és lehetővé teszi, hogy megtaláljuk a szükséges válaszokat a különböző korok kihívásaira.

A gondolat nyugtalansága soha nem csillapodhat le teljesen a hívők életében sem, hiszen ők is az igazság elmélyítésén fáradoznak. Olyan nyugtalanságról van szó azonban, amely elkíséri és ösztönzi a híveket az Isten felé vezető zarándokúton, és amely ezáltal termékkennyé válik. Objektív szempontból az igazság Isten Jézus Krisztusban történt kinyilatkoztatása. Ez megköveteli a hit engedelmességét, szeretetközösségben az egyházzal és a Tanítóhivatallal.⁹

Ha a teológia visszanyeri önazonosságát, akkor a módszer kérdése is világossá válik. „A teológia módszere nem épülhet csupán az egyéb tudományokkal közös kritériumokra és normákra, hanem mindezekelőtt figyelemmel kell lennie azokra az alapelvekre és normákra, amelyek a kinyilatkoztatásból és a hitből származnak” – hangsúlyozta a pápa.¹⁰

„A teológus alapvető erénye, hogy keresse a hitnek való engedelmisséget”, a hit alázatát, amely felnyitja szemünket. Az alázat révén működik együtt a teológus az igazsággal. Így nem fordul elő, hogy saját magáról beszéljen. Miután belsejében megtisztult az igazságnak való engedelmisség által, eljut oda, hogy maga az igazság, vagyis az Úr szóljon a teológus és a teológia által.¹¹

A pápa teljes beszédének a szövege a következő, melyet 2008. december 5-én, pénteken mondott a Nemzetközi Teológiai Bizottság plenáris ülésének résztvevőinek, a kihallgatás alkalmával.¹²

Főtisztelendő Testvéreim a Püspökségben és Papságban!

Tisztelt Professzor Urak!

Kedves Munkatársak!

Igazi öröm, hogy fogadhatlak benneteket az évi plenáris ülésetek végén, amely ezen alkalommal egybeesik a Nemzetközi Teológiai Bizottságnak a létrehozásától kezdve hetedik quinquenniuma lezárásával. Mindenekelőtt szeretném kifejezni hálás köszönetemet Mons. Luis

⁹ Vö. „A pápa fogadta a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjait”, in *Magyar Kurír* 2008. december 6.

¹⁰ „Valore irrinunciabile legge morale naturale”, in *VIS* 081205 (330).

¹¹ Vö. „A pápa fogadta a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjait”, in *Magyar Kurír* 2008. december 6.

¹² „Discorso di Benedetto XVI alla Commissione Teologica Internazionale”, in *Zenit* 05. 12. 2008. „Il Papa ai partecipanti alla sessione plenaria della Commissione Teologica Internazionale. La legge naturale garanzia contro manipolazioni e soprusi sull'uomo”, in *L'Osservatore Romano* 05. 12. 2008.

Francisco Ladaria Ferrer-nek a Nemzetközi Teológiai Bizottság általános titkárának azokért a köszöntő szavakért, melyeket mindannyiótok nevében intézett felém a köszöntő beszédében. Köszönetem aztán kiterjed mindnyájatok felé, akik az ötéves ciklus folyamán befektettétek az energiátokat abba a munkába, amely különösen értékes az egyház számára és azok számára, akiket az Úr arra hívott, hogy Péter utódjának a szolgálatát folytassák.

A Nemzetközi Teológiai Bizottság eme a hetedik „quinquenniumának” a munkálkodása már hozott egy tényleges gyümölcsöt, amint Mons. Ladaria Ferrer említette, az „Az üdvözülés reménye a keresztség nélkül meghalt kisgyermek számára” című dokumentum kiadásával. Most pedig arra készül, hogy egy másik nagyon fontos célt érjen el az „Egy egyetemes etika kutatása: a természeti törvény új megközelítése” című dokumentummal, melyet még alá kell vetni a Bizottság Statútuma Normái által előírt utolsó lépéseknek, a végleges jóváhagyása előtt. Amint már korábbi alkalmakkor volt módon megállapítani, leszögezem, hogy szükséges és sürgős a világunkban megeremteni a kultúrában s a világi és politikai társadalomban az elengedhetetlen feltételeket a természeti erkölcsi törvény tagadhatatlan értékének teljes tudatosítására. A ti munkátoknak is köszönhetően, melyet ezen az alapvetően fontos területen végeztetek, világossá válik, hogy a természeti törvény igazi garanciát nyújt mindenkinek, hogy szabadon éljen, hogy tiszteletben tartsák személye méltóságát, hogy megvédjék bármilyen ideológiai manipulálástól vagy az erősebb törvénye alapján elkövetett visszaélésektől. Mindannyian jól tudjuk, hogy a természettudományok által formált világban a természeti törvény metafizikai fogalma szinte teljesen hiányzik, felfoghatatlan. Sőt, látva a társadalmunk számára, az emberi élet számára eme alapvető fontosságát, szükséges, hogy újból elő legyen terjesztve és felfoghatóvá legyen téve a gondolkodásunkban ez a fogalom: vagyis az a tény, hogy maga a lény magában hordoz egy erkölcsi értéket és egy jogi útjelzőt.

Aztán a harmadik témával kapcsolatban – *A teológia értelme és módszere* –, amely ebben az ötéves ciklusban különösképpen a tanulmányozások tárgya volt, alá kívánom húzni annak fontosságát és időszerepét. Egy olyan „planetáris társadalomban”, amely ma formálódik, a teológusoktól közvélemény főleg azt várja, hogy előmozdítsák a párbeszédet a vallások és a kultúrák között, továbbá, hogy hozzájáruljanak egy olyan etika fejlődéséhez, amelynek alapja a béke, az igazságosság, a természeti környezet védelme. S valóban közös javakról van szó. Egy

olyan teológia azonban, amely pusztán ezekre a nemes célkitűzésekre korlátozódna, elveszítené nem csak az önazonosságát, hanem ezeknek a javaknak az alapját is. A teológia elsődleges feladata, mint ahogy már neve is erre utal, az, hogy Istenről beszéljen, Istenről gondolkodjon. S a teológia nem úgy beszél Istenről, mint gondolkodásunk egy hipotéziséről. Azért beszél Istenről, mert maga Isten beszélt velünk. Az igazi teológia művelése azt jelenti, hogy behatolunk Isten szavába, amennyire csak lehetséges, megpróbáljuk megérteni és megértetni a világunkkal, s így próbáljuk megtalálni a nagy kérdéseinkre a válaszokat. Ebben a munkában meglátszik az is, hogy a hit nemcsak hogy nem áll ellentétben az értelemmel, hanem inkább felnyitja az értelem szemét, kiszélesíti a látóhatárunkat, és lehetővé teszi, hogy megtaláljuk a különböző korok kihívásaira a szükséges válaszokat.

Tárgyi szempontból az igazság Isten kinyilatkoztatás Jézus Krisztusban, amely válaszként megköveteli a hit engedelmisségét az egyházzal és annak Tanítóhivatalával való közösségben. Így megszerezve a teológia önazonosságát a kinyilatkoztatásra és a hitre való reflexióként, érvekkel ellátott, rendszerezett és módszeresen bemutatott módon felfogva, immár a módszer kérdése is világossá válik. A teológia módszere nem épülhet csupán az egyéb tudományokkal közös kritériumokra és normákra, hanem mindenekelőtt figyelemmel kell lennie azokra az alapelvekre és normákra, amelyek a kinyilatkoztatásból és a hitből származnak, abból a tényből, hogy Isten beszélt.

Alanyi szempontból, vagyis annak a szempontjából, aki műveli a teológiát, a teológus alapvető erénye az, hogy keresse a hitnek való engedelmisséget, a hit iránti alázatosságot, amely felnyitja a szemünket: ez az az alázatosság, amely a teológust az igazság munkatársává teszi. Ily módon nem történik meg, hogy önmagáról beszél; miután belsejében megtisztult az igazságnak való engedelmisség által, eljut oda, hogy maga az igazság, vagyis az Úr szóljon a teológus és a teológia által. Ugyanakkor eléri, hogy általa az igazság eljut a világhoz.

Másrészt, az igazságnak való engedelmisség nem jelenti az igazság kereséséről és a gondolkodás érdekében végzett fáradozásról való lemondást; hanem éppen ellenkezőleg, a gondolkodás nyugtalanságát, ami kétségtelenül nem lehet a hívek életében teljes egészében nyugodt, amiatt, hogy ők maguk is az Igazság keresésének és elmélyítésének útját járják, mindazonáltal olyan nyugtalansággá válik, amely elkíséri és ösztökéli őket az Istenre irányuló gondolkodás zarándoklata folyamán, és így termékennyé válik. Azt kívánom tehát, hogy ezeken a témákon

való gondolkodástól eljusson oda, hogy napvilágra hozza a hiteles elveket és az igazi teológia valódi értelmét, hogy így egyre jobban fel lehessen ismerni és meg lehessen érteni az Isten Igéje által nekünk nyújtott válaszokat, melyek nélkül nem tudunk bölcs és helyes módon élni, mert csak így nyílik meg előttünk az igazság egyetemes, végtelen távlata.

Köszönetem a tevékenységetekért és munkálkodásotokért a Nemzetközi Teológiai Bizottságban eme öt éves ciklus alatt, ugyanakkor szívélyes jókívánság is az eme fontos szervnek jövőnk munkájára, mely a Szentszék és az egész egyház szolgálatában áll. Amikor megújítom meglepedésem, szeretetem és öröömöm érzésének kifejezését a mai találkozás miatt, kérek az Úrtól, a Legszentebb Szűz közbenjárására bőséges mennyi fényt a munkátokra, és szívemből adom rátok Apostoli Áldásomat, kiterjesztve a szeretett személyekre.

IVANCSÓ ISTVÁN

II. ALEKSZIJ PÁTRIÁRKA HALÁLA

XVI. Benedek pápa „megrendülését” fejezte ki, miután megkapta Őzsentsége, II. Alekszij, Moszkva és az egész Oroszország pátriárkája halálának szomorú hírét.¹ A pátriárka halálának alkalmából a Szentatya üzenetet intézett az Orosz Ortodox Egyház szent szinódusához 2008. december 6-án. Moszkva és az összes oroszok pátriárkája e nap reggelén halt meg 79 éves korában. A távirat szövege a következő:

„Mély szomorúsággal töltött el Őzsentsége II. Alekszij, Moszkva és egész Oroszország pátriárkájának halálhíre. Testvéri szeretettel fejezem ki őszinte részvételem a Szent Szinódusnak és az Orosz Ortodox Egyház valamennyi tagjának, és lelki közelségemről biztosítom Önöket ebben a szomorú pillanatban.

Imádságban azért fohászkodom az Úrhoz, hogy fáradhatatlan szolgálját fogadja be Országába, ahol örök béke és öröm van, és nyújtson vigasztalást mindazoknak, akik eltávozását gyászolják. Nem felejtkezve meg a kölcsönös megértés és együttműködés iránti közös elkötelezettségünkről, örömmel idézem fel azokat az erőfeszítéseket, amelyeket az elhunyt pátriárka az Egyház megújításáért tett, az után a súlyos ideológiai elnyomás után, amely a keresztény hit oly sok tanújának mártíromságához vezetett.

Arra is emlékezem, hogy milyen bátran harcolt az emberi és az evangéliumi értékekért, különösen az európai kontinensen, és bízom benne, hogy elkötelezettsége gyümölcsöt hoz a béke és a valódi emberi, társadalmi és lelki fejlődés terén. A veszteség szomorú órájában, amikor földi maradványai a feltámadás biztos reményében visszatérnek a földbe, azt kívánom, hogy Krisztus evangéliuma szolgálójának emléke támogassa mindazokat, akik most szomorúak, és nyújtson bátorítást mindazoknak, akik

¹ Vö. „Commozione di Benedetto XVI per la morte di Alessio II”, in *Zenit* 2008. december 5.

a tiszteletreméltó Orosz Ortodox Egyház feje lelki örökségének javaiból részesülnek.

Testvéri szeretettel a Feltámadt Úrban:
XVI. Benedek pápa.”²

A Moszkva közelében lévő rezidenciáján meghalt pátriárka halálát szomorúan és gyászosan fogadta a Vatikán. Orosz sajtóközlemény szerint II. Alekszij szívinfarktusban hunyt el. A pátriárka már hosszabb ideje szenvedett szívbetegségben, és többször is kezelésen esett át. A múlt évben egy időre az egyik svájci klinikán is kezelték.³

Walter Kasper bíboros, a Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács elnöke is kifejezte fájdalmát a pátriárka halála miatt, „aki arra volt hivatva – amint megállapítja a nyilatkozatában –, hogy nagy összeütközések idején vezesse az orosz ortodox egyházat. Az ő irányítása alatt ez az egyház megújult benső erővel volt képes szembesülni a szovjet rendszerből a jelenlegi állapotba való átmenet kihívásával.”⁴ „Sok új egyházmegyét, egyházközséget és kolostort alapított. Így új életlendületet adott az orosz ortodox egyháznak”.⁵

A bíboros felidézte az öszentségével való számtalan találkozását, aki mindig kifejezte a szentatya iránti jóakarátát, valamint azt a vágyát, hogy előmozdítsa a katolikus egyházzal való együttműködést. Soha nem késlekedett személyes elkötelezettségét nyilvánítani az iránt, hogy javuljanak a katolikus egyházzal való kapcsolatok, mindazon nehézségek és feszültségek ellenére is, amelyek olykor felmerültek.⁶

Az 230 milliónyi összlakosságból mintegy 150 millió hívővel rendelkező orosz ortodox egyháznak 1990 óta volt a feje a pátriárka. A polgári nevén Alexej Rüdigernek nevezett II. Alekszij jelentősen közeledett a katolikus egyházhoz. Azonban mindvégig ellen volt annak, hogy a pápa Oroszországba látogasson.⁷

² „Telegramma di cordoglio morte patriarca Alessio II”, in *VIS* 05. 12. 2008. (420); „XVI. Benedek pápa távirata a szent szinódusnak”, in *Magyar Kurír* 2008. december 5; „Commozione di Benedetto XVI per la morte di Alessio II”, in *Zenit* 2008. december 5.

³ Vö. „Der Moskauer Patriarch Alexej II. ist im Alter von 79 Jahren verstorben”, in *Zenit* 2008. 12. 05.

⁴ „Telegramma di cordoglio morte patriarca Alessio II” (1. láb.).

⁵ „Der Moskauer Patriarch Alexej” (3. láb.).

⁶ Vö. „Telegramma di cordoglio morte patriarca Alessio II” (1. láb.).

⁷ Vö. „Der Moskauer Patriarch Alexej” (3. láb.).

Tarcisio Bertone bíboros államtitkár is küldött egy részvétnyilvánítást a Szent Szinódusnak, melyben imádságait ígéri, „hogy II. Alekszij pátriárka az örök szeretet fényében találkozhasson a feltámadott Krisztussal, akit életében szolgált”. Azt kéri a jóságos Istentől, hogy továbbra is támogassa a közös keresztény reményt: sikerüljön folytatni az evangéliumi tanúságtétel útját a világban.⁸ Alekszij pátriárka utoljára a Moszkván kívüli rezidenciájában, Peredelkino faluban történt halála előtti napon jelent meg nyilvánosan, amikor a Kremlben pátriárkai Szent Liturgiát végzett.⁹

„Alekszej Mihajlovics Rediger – ami eredeti neve volt II. Alekszijnek – 1929. február 23-án született a jelenlegi észtországi Tallinban, ahová a pap édesapa kivándorolt Szentpétervárról. 1950-ben szentelték pappá, 1961-ben pedig Észtországban szerzetes lett, ami egy fontos kötelező állomás ahhoz, hogy valaki egyházi karriert fusson be az orosz ortodox egyházban. 1964-ben a Szent Szinódus tagjává vált, 1968-ban pedig metropolita lett. 1986-tól 1990-ig leningrádi (jelenleg Szentpétervár) és novgorodi püspök volt, s 1990. június 7-én megválasztották Moszkva és egész Oroszország pátriárkájává. Trónfoglalása június 10-én történt, s II. Alekszij néven az orosz ortodox egyház tizenötödik pátriárkájává lett. A legutóbbi időkben felerősödtek a pátriárka és a pápa közötti párbeszéd. Amint a „L’Osservatore Romano” már 2006 márciusában említette, XVI. Benedek pápa üdvözlést küldött II. Alekszijnek a születésnapjára és névnapjára. Ebből az alkalomból a pátriárka viszontválaszt küldött a pápának Roger Etchegaray bíboros révén, s leveléhez egy ajándék mellkeresztet is csatolt. A múlt év januárjában II. Alekszij felvetette egy közös lelkipásztori tervet a katolikus egyházzal. Májusban XVI. Benedek Walter Kasper bíberosra, a Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács elnökére bízott egy levelet, amikor Moszkvába látogatott, melyet a pátriárkának címzett a teljes közösség felé való haladás érdekében. Októberben a pápa egy üzenetet bízott a Népek Evangelizációja Kongregációjának kiérdemesült prefektusára, Crescensio Sepe bíberosra, Nápoly érsekére, amikor az orosz fővárosba látogatott, melyet a pátriárkának címzett, s melyben arra buzdította, hogy közös tanúságot tegyenek a világ előtt a béke tiszteletére vonatkozóan. A pátriárka a válaszlevelében aláhúzta a pozitív fejlődést, mely a katolikus egyház és a

⁸ Vö. „Commozione di Benedetto XVI per la morte di Alessio IP”, in *Zenit* 2008. december 5.

⁹ Vö. *ibid.*

pátriárkátus közötti kapcsolatokban és együttműködésben már létrejött. Aztán október 26-án Moszkvába érkezett a pátriárka meghívására André Vingt-Trois párizsi érsek is, aki ajándékot adott a szovjet éra alatt szentvedett vértanúknak.”¹⁰

A Szentszék 2008. december 7-én közölte, hogy XVI. Benedek pápa delegációt küld Moszkvába II. Alekszij pátriárka temetésére. A legmagasabb szintű delegáció tagjait is kijelölték: Walter Kasper bíboros, a Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács elnöke, Roger Etchegaray bíboros, az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsának és a „Cor Unum” Pápai Tanács kiérdemesült elnöke, Antonio Mennini érsek, a Szentszék képviselője Oroszországban, a jezsuita Milan Zust pap, a Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács hivatalnoka és Monsignor Jozif Ante moszkvai nunciusi titkár.¹¹

Az Orosz Ortodox Szent Szinódus szombaton Kirill szmolenszki és kalinyingrádi metropolitát nevezte ki „ügyvivő” pátriárkának.

A moszkvai Krisztus Üdvözítő székesegyházban történő temetési szertartás után a hívek végső búcsú vehettek II. Alekszij pátriárkától.

Forrás: „Delegazione del Papa ai funerali di Alessio II”, in *Zenit*, 2008. 12. 07. – Fordította: Ivancsó István

¹⁰ Vö. „Der Moskauer Patriarch Alexej” (3. láb.).

¹¹Vö. „Delegazione del Papa ai funerali di Alessio II”, in *Zenit*, 2008. 12. 07.

ZENIT

ELHUNYT OLIVIER CLÉMENT ORTODOX TEOLÓGUS

„Szívem bizalmába fogadtam őt” – írta könyvének előszavában Roger atya, a taizéi közösség már elhunyt alapítója róla, Olivier Clément ortodox teológusról, aki 87 éves korában hunyt el Párizsban, 2009. január 18-án.

A „Le Monde” című francia napilap olyan emberként írta őt le a tegnapi megjelenésében, mint aki keresztény hitének „mindkét tüdejével” mélyen lélegzett: a keletivel és a nyugatival, Bizánccal és Rómával is.

Clément nagyon jól megértette, hogyan akartak élni a taizéi közösség tagjai, fejtette ki Roger atya: „nagyon begyakorolt szándék szerint”. De nem csak a taizéi közösség előljárója tartozott Clément barátai közé. Athenagorasz pátriárka, II. János Pál pápa, a román pap és teológus Dumitru Staniloae is beletartozott abba a csapatba, akikkel ő szíves kapcsolatban állt.

Történészként és teológusként az ortodoxia nagy misztikusainak és mestereinek a hagyományába állt be nyugaton. Lelki gyermeke volt Nyikolaj Bergyajevnek és Vlagyimir Losszkijnak. Tisztelték őt Franciaországban és Konstantinápolyban, Damaszkuszban és Libanonban.

Olivier Clément professzor a párizsi Szent Szergej Intézetben tanított, és 1959 óta sok művet jelentetett meg az ortodox teológiáról és lelkiségről. Hatalmas életművet hagyott hátra: harminc könyvet, számtalan tanulmányt és előadás szövegét.

Eredetileg ateista környezetből származott Clément. 1921. november 17-én született Aniane-ben (Hérault). Szülei és rokonságának tagjai a protestáns, illetve a katolikus egyházhoz tartoztak, de összességében mégis agnosztikus, antiklerikális milió uralkodott körülöttük. A gyermeket nem keresztelték meg, de vallásoktatásban részesült. A környezetében Istent csak koholmánynak, Jézust csak mítosznak tartották.

Fiatalon olvasta a Biliát és Rilket. Vallásos ködhomályban élt, ami nem akart megvilágosodni számára. Az embernek az Isten színe előtt ős-félelme foglalkoztatta. Ifjúságát úgy írja le, hogy az „a félelem és a bűvölet közötti élet-iskola volt”. Kereste a „halál semmisségével”

szemben a végső megoldást. Fiatalemberként elkezdett az élet szép és csúnya dolgai mögé kérdezgetni.

Egyetemistaként a Montpellier Egyetemen kapcsolatba lépett a legkiválóbb történészekkel és vallásfilozófusokkal, s így aztán ezek lettek a tanárai: Henri-Irénée Marrou, Marc Bloch, Alphonse Dupront. A II. világháború bonyodalmai után Olivier Clément felfedezte az egyházatyákat és a vallások antropológiáját, és valódi megtérésen ment át.

Elbűvölve az ortodox teológusoktól – közöttük Vlagyimir Losszkijtől és Paul Evdokimovtól – belemerült Kelet misztikájába, és felfedezte magának az isteni Szentháromság titkát.

A francia ortodox püspökök úgy méltatták őt, mint egy olyan embert, aki valódi szerelmese volt az Isten szépségének.

Forrás: „Olivier Clément: Der große orthodoxe Theologe des Westens starb in Paris”, in *Zenit* 20. 01. 2009. – Fordította: Ivancsó István.

IVANCSÓ ISTVÁN

A KOPT KATOLIKUS PÁTRIÁRKA HALÁLA

II. Stéphanos Ghattas kopt katolikus pátriárka, bíboros 2009. január 20-án, 89 éves korában, Kairóban elhunyt. A másnap feladott táviratában XVI. Benedek pápa Antonios Naguib alexandriai pátriárka, a kopt katolikusok jelenlegi pátriárkája felé, kifejezte II. Stéphanos halála fölötti részvétét.¹

Ebben az írja, hogy imádkozik a feltámadott Krisztushoz, hogy „fogadja be az örömebe és békességébe az egyház hűséges szolgáját, aki előbb a Missziós Kongregáció misszionáriusa, majd luxori püspök, végül pedig pátriárka volt, s aki buzgón szentelte magát Isten népének szolgálatára, a párbeszéd és a mindenkivel való együttélés szellemében”.²

Ghattas január 16-án született Cheikh-Zein-el-Dine-ben, Tahta közelében, a Sohag-i egyházmegyében. 1929 augusztusában belépett a kairói küsszemináriumba, s tanulmányait a jezsuita atyák Szent Család kollégiumában végezte, s 1938-ban fejezte be azokat. Utána Rómába küldték továbbtanulásra, a „De Propaganda Fide” kollégiumába, ahol filozófiai és teológiai doktorátust szerzett. 1944. március 25-én Rómában szentelték pappá, majd visszatért Egyiptomba, s a filozófia és a dogmatikus teológia professzora lett a tahta-i, majd a tanta-i nagyszemináriumban.³ 1952-ben Paoli Szent Vince Missziójának Kongregációjába lépett (a lazaristák közé), s a noviciátust Párizsban töltötte.⁴ Hat évnyi libanoni apostolkodás után a lazaristák ökonómusává, majd rendi előljárójává nevezték ki Alexandriában. 1967. május 8-án a koptok luxori püspökévé választott a kopt katolikus szinódus. 1984. február 24-én a pátriárkátus apostoli adminisztrátorává nevezték ki az idős és beteg Öböldogsága, I. Stéphanos Sidarous helyettesítésére. Majd az ő lemon-

¹ Vö. „Papst Benedikt würdigt verstorbenen Patriarchen der koptisch-katholischen Kirche”, in *Zenit*, 2009. 01. 21.

² „Dolore del Papa per la morte del Cardinale Stéphanos Ghattas”, in *Zenit*, 2009. január 21.

³ Vö. *ibid.*

⁴ Vö. „Papst Benedikt würdigt”, (1. láb.).

dása után 1986. június 9-én a kopt katolikus szinódus, a Pont-de-Koubbeh-i pátriárkai rezidenciában egyhangú szavazással Mons. Andraos Ghattast alexandriai pátriárkává választotta. A II. Stéphanos nevet a neves elődje iránti tiszteletből és szeretetből, valamint a folyamatosság jelölésére választotta. II. János Pál pápa megadta neki az „ecclesiastica communio”-t 1986. június 23-án.⁵

Amikor II. János Pál pápa történelmi zárandoklatot végzett a Sinai hegyen 2000. február 24. és 26. között, ő fogadta a Szentatyát, naponta imádságos és csöndes lélekkel kísérve Mózes hegyére. A Szent-év folyamán a pátriárka vezette a kopt katolikus egyház jubileumi zárandoklatát, amely egy kopt-alexandriai rítusban végzett Szent Liturgiában csúcsozott augusztus 14-én, a Santa Maria Maggiore bazilikában.⁶

II. Stéphanos a kopt katolikus egyház és az egyiptomi katolikus hierarchia gyülekezetének elnöke volt. II. János Pál 2001. február 21-én bíborossá kreálta. A 2006. március 27. és 30. ülésű kopt katolikus egyház püspökeinek szinódusa elfogadta a pátriárkai tisztségről való lemondását.⁷

II. Stéphanos Ghattas bíboros halálával a bíborosi kollégium száma 189-re csökkent. Közülük 116 pápaválasztó, 73 pedig nem (mert már meghaladták a 80. életévüket). Az olasz bíborosok száma 40 (20 pápaválasztó, 20 pedig nyolcvan éven túli).⁸

⁵ Vö. „Dolore del Papa”, (2. láb.).

⁶ Vö. *ibid.*

⁷ Vö. „Papst Benedikt würdigt”, (1. láb.).

⁸ Vö. „Dolore del Papa”, (2. láb.).

LOMBARDO, G. – ROCCASALVA, M.

A BIZÁNCI KÁNONOK SZENT PÁL IKONOGRÁFIÁJÁBAN

„Miközben a testem a böjttől legyengült, nekem, aki nem aludtam, hanem extázisban voltam, megjelent egy másik személlyel, aki a boldog Pál apostolra hasonlított, úgy, amint a festészet világosan bemutatja a szentképeken az ő alakját”. A Szent Ambrus *Egész Itáliához szóló levelének* idézett rövid részletéből kitűnik a szentképek emlékeztető ereje. Az emlékezés még erősebbé válik, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a Damaszkuszi Szent János által – „A szentképek védelmére” írt második beszédében – idézett Szent Ambrus egy ikonra hivatkozik.

A Bizánc által diktált ikonográfiai kánonok pontosan felismerhetők az Ó- és Újszövetség különböző személyeinek ikonográfiai ábrázolásaiban, azzal a szándékkal, hogy szemlélődésre és imádságra buzdítsanak és hogy az ábrázolt személy mélyebb megismerésére vezessenek, figyelembe véve azt is, hogy ugyanazt helyezik a láthatatlan Isten látható ábrázolásának – pontosan az ikonnak – a szintjére.

Pál apostol ikonográfiája teljes joggal kerül az ikonfestészet mélységes nyelvezetébe, amely nem tud eltekinteni hármassá, teológiai, esztétikai és technikai genezisétől.

A tipológiai ábrázolás, amellyel a páli ikonográfia hozzánk érkezik, különböző modellekben mutatja be egy olyan embernek az alakját, aki beleegyezett abba, hogy Krisztus szeretete mindörökké megérintse. A források kutatásának folyamán az első megközelítés kevés kanonikus művészeti példát nyújt az Apostolra vonatkozóan, de a figyelmesebb tanulmányozás világossá teszi róla azokat az értékes jellegzetességeket, amelyek révén párbeszédbe lehet lépni ahhoz, hogy Pál mély emberségének egyes aspektusait kifürkésszük. Az idők folyamán mindenfajta ikonográfiai tipológia folyamatos változásokon ment át, melyek az időbeli változásnak, a művészeti fejlődésnek, a teológiai elmélyülésnek tulajdoníthatók.

Szent Pál legősibb ábrázolásai, melyekkel a kutató kapcsolatba léphet, azok, amelyeket az antik elefántcsont- és zománc-ikonok mutatnak be, valamint a mozaikok méltóságteljes ábrázolásai. A páli ikonográfia különböző forrásainak tanulmányozásából azt a megállapítást

lehet leszűrni, hogy négy uralkodó figuratív tipológia létezik: a portré, az álló alak, Péter és Pál egymást átkarolva, néhány jelenet az életéből.

A *portré* azokkal a jellegzetességekkel mutatja be az Apostolt, amelyek a művészek különböző ábrázolásaiban közösek (magas és kopasz homlok, sasorr, a végén csigába rakott hosszú szakáll, robusztus és jól látható nyak), de amelyek két kifejező jellegzetességben eltérőek. Az egyik ilyen jellegzetesség a szigorú pásztoré, aki állhatatos a tanításában, aki gondoskodik a rábízott közösségről, és akinek komolyságát kiemeli az erősen felemelt jobb szemöldöke. Ennek példája Feofán Grek ikonja. A másik kifejező sajátosság az Isten emberéé, a teológusé, aki teljesen belemélyedt az Isten szeretete által átformált saját létének misztériumába. Ezen a téren ragyogó Andrej Rubljov ikonográfiai interpretációja, amely visszaadja az arcvonásokat is, és azt is meg lehet állapítani róla, hogy a legrégebb kánonokat eleveníti fel.

A tudós Mihail Alpatov – *Az orosz ikonok* című híres könyvében – Rubljov nyelvezetének figyelemre méltó értelmezését nyújtja, különösen akkor, ha a legrégebb figuratív tipológiák szükségszerű fejlődésének szemüvegén keresztül olvassuk: „Rubljov Szent Páljának eredetisége nem abban áll, hogy az arca már kifejezetten oroszos, hogy a arcszíne kevésbé olajbarna és az orra nem annyira sasorr, mint a görögöké, hogy a haja nem barna, hanem szőke: meg kell jegyezni, hogy milyen szerencsés megegyezést sikerült elérni a fej finom megformálása és a homlokon, valamint az arcon lévő ráncok között. Szinte egy relief képzetét kelti, és ugyanakkor a fej jól van megformázva a testen; a kontúrok organikusán vannak elhelyezve az arcon, az egész fej a homlokból indulva kerekedik ki, a szemöldökök a magasba emelkednek, a járomcsont kiemelkedik, az orr megformált, a fej életerős és lágy elhelyezése megfelel a testének, a fej gömbölyödése pedig a váll gömbölyödésének. A kép a szélesség teljessége miatt tűnik ki: a formák kölcsönös kapcsolata kelti azt a képzetet, azt a harmóniát, amely Rubljov Apostolából árad.”

Az Apostol ábrázolását világosabban meg lehet érteni, ha a különböző ikonok alapvonásainak vizsgálatát hangsúlyozzuk. Ugyanis a jel lényegi vonása – anyja minden műalkotásnak, mely kiérdemli ezt a címet – megadja az egész műnek a megkülönböztető vonását, amit aztán a színek használata egészít ki. Ezt az utóbbi elemet illetően, a bizánci ikonográfia az Apostolt kék vagy zöldes-kék tónusú öltözetben ábrázolja, amire mindig vörös köpeny kerül. Léteznek azonban eltérő színek a nagy mesterektől is, de le kell szögezni, hogy a kánoni színek az előbb említettek.

Azok az ikonok, amelyek Szent Pált *álló alakban* ábrázolják, mindig benső energiájának szépségében mutatják be, és láthatóan minden gesztusa kíséri a Szentet az egyház építése irányában: kezei, melyek megtartják, ugyankkor felajánlják az Igét, kezei, melyek figyelmeztetnek vagy áldanak, lábai mindig két különböző szinten állnak, hogy jelezzék cselekvésének dinamizmusát. A test szerkezetének szempontjából meg kell jegyezni a bizánci kánonok tiszteletben tartását: az emberi testet az átváltozásának dimenziójában ábrázolják és így tökéletlenségtől mentesen, amelynek a természetben alá van vetve; ez az oka annak, hogy az ikonok nem könnyen felelnek meg a természeti alapelveknek, és így bármely modell stilizáltak tűnik. Mind az arckép-ábrázoláson (frontálisan vagy háromnegyedesen), mind a test-ábrázoláson ragaszkodnak a bizánci kánonhoz, és ezért nem létezik rajtuk perspektivikus mélység. A fej mérete – az is a szigorú kánonok szerint lett megszerkesztve, melyeket az összkép által diktált harmónia szerint, egymás felé hajló egy tengelyen egymásban mozgó koncentrikus körök elvével dolgoztak ki – a testnek (általában hét vagy nyolc fejnyire szabva) megadja az ábrázoláshoz szükséges eleganciát és jellemzi a képet a vonalak precizségével, melyek arra szolgálnak, hogy megadják az összmozgás kecsességét. Szent Pál apostol ábrázolásának vitathatatlan szabálya – mint az egész ikonfestészet számára érvényes szabály is – az, hogy a kép vonalai, melyeket aztán a kivilágosítás kísér és a részletek pontosítanak, különleges össz-harmóniát teremtsenek, arra küldetve, hogy kinyilvánítsák a személy méltóságát.

A *Szent Péter és Pál egymást átkarolva* ikonográfiai tipológiával – ami *Péter és Pál találkozása*, ritkábban pedig *Péter és Pál csókja* címen is ismert – a keresztény közösség életének nagyon aktuális témájával szembesülünk. Jelentős szerepe van az ölelés erejének, a szentek teste egymás felé való mozdulásának, amit könnyedén le lehet olvasni a két arc részleteinek megfestéséből is. Egy életút döntő lépése látszik, mely annak a kölcsönösségnek a keresésében telt, amely tud a keresztényekhez szólni, hogy feljűk irányítsa a jánosi invitálást: „Hogy mindnyájan egy legyenek, amint mi egy vagyunk” (Jn 17,11). Ezt a képet úgy lehet tekinteni mint a keresztények egységére való felszólítást. A testek lendülete, amely mindig jelen van az *átkarolás* modelljében, magának az ábrázolásnak a kánonjává vált, hogy ne kisebbedjen annak értelme.

Az ikonográfiai hagyomány ajánl olyan modelleket is, melyek *Szent Pál életének eseményeit* tartalmazzák. Ezek közül a legelterjedtebbek: a megkeresztelkedése, a hithirdetése, a hajótörése és a vértanúsága.

De nem hiányzanak olyan kevésbé ismert epizódok sem, mint a mennyei Jeruzsálem látomása. Mindig a bizánci művészet lényeges jegyeivel találjuk szemben magunkat: a perspektíva hiánya, helyettesítve a fordított vagy szembeni perspektíva elvével, amely olyan erővel rendelkezik, hogy a személyt vagy az egész jelenetet a szemlélő szeme mögé helyezi; a benső fény, hogy nagyobb lökést adhasson az egésznek a külső felé; tiszta és világos kép, hogy tudjon játszani a három dimenziójával: függőleges, vízszintes és diagonális dimenziójával és a ritmus haladásával támogatott jel dinamizmusával. Mindezt kiegészíti a színek nyelvezete. Elmélyült tanulmányok igazolták, hogy az ikonfestészet a fény művésze-te, így nem jelentős a sötét és fény nélküli képek eszménye.

A bizánci sokszínűség intenzitása, amely ügyesen alkalmazza a kromatikus kontrasztokat, lehetővé tesz egy olyan vibráció megtalálását, amely technikai szempontból rögzíti a bizánci művészet számára szükséges egyensúlyokat és harmóniákat, de másrészt szükséges ahhoz, hogy megérintse a hozzá közeledő hívő érzékenységét. Az Apostol élete jeleneteinek ikonográfiája, a bizánci hagyomány tisztelve, a szentírási idézetekre, a liturgikus forrásokra, az egyház hagyományára utal, de az apokrif evangéliumok tanúságára is. A művészeket az ikonfestészet megszületésétől kezdve inspirálják az apokrif szövegek, hogy eleget tegyenek az összjelenet elkészítésének. Mindez nem csökkenti az ikon igazságának értékét.

A páli ikonográfia folyamatát elemezve meglátható az Isten ígé-je által kísért keresztény közösség vándorlása is, megfigyelhető a nemzetek Apostolának jelenléte, megérezhető az emberi és keresztény jövő, amit a művészek kreativitása inspirált.

Forrás: „I canoni bizantini nell’iconografia di san Paolo. Come la tradizione orientale ha dipinto l’Apostolo”, in *Zenit* 2008. 02. 23. – Fordította: Ivancsó István

MAGYAR KURÍR

HILARION PÜSPÖK KINEVEZÉSE

Kirill pátriárka megválasztása óta először ülésezett az Orosz Ortodox Egyház Szent Szinódusa március 31-én a moszkvai Szent Dániel monostorban.

A Szent Szinódus – több más szervezeti és személyi kérdésben hozott döntés mellett – Hilarion bécsi és ausztriai püspököt választotta meg a Külső Egyházi Kapcsolatok Osztályának élére. A Szinódus Hilarion püspököt felmentette a Moszkvai Patriarkátus ausztriai és magyarországi egyházmegyéinek éléről, és volokolamszki püspökké, a moszkvai egyházmegye vikáriusává nevezte ki – olvasható a Szimandron portálon.

Erdő Péter bíboros levélben gratulált Hilarion püspöknek kinevezéséhez, illetve sok sikert kívánt és Isten áldását kérte munkájára.

Az ausztriai és magyarországi egyházmegyek irányításával a Szinódus ideiglenesen Márk jegorjevszki püspököt bízta meg.

Hilarion volokolamszki püspököt kinevezésével egyidejűleg felmentették a Moszkvai Patriarkátus európai nemzetközi szervezetek melletti képvisellete vezetőjének tisztségéből is. A Képviselőlet ideiglenes vezetőjévé Antonij Iljin protoijerejt, a brüsszeli Szent Miklós-székesegyház elöljáróját nevezték ki.

Magyar Kurír, 2009. április 1.

ZENIT

A KÁLD KATOLIKUSOK SZINÓDUSA

Miközben Irakban az emberek, s különösképpen a keresztények hosszantartó inségban szenvednek és folytonosan megújuló erőszakos visszaéléseknek és támadásoknak vannak kitéve, Erbil-ben, az ország északi részében, megnyílt a káld egyház szinódusa. Az egyházvezető főpásztoroktól konstruktív egymásmellé állást kívántak az ország fontos politikai és szociális kérdéseiben. A viták felszínre hozták az ország tervezett felosztását három államra, melyekben jelenleg a kurdok, a síiták és a szunniták élnek, vagy pedig az összes kereszténynek egy bizonyos területre való letelepítését. Az egyház mind a két tervezetet határozottan elutasítja.

A szinódus résztvevői között 18 püspök van, közöttük a káld pátriárkával, III. Emmanuel Delly bíborossal. A *Fides* egy tudósítója szerint szintén jelen vannak az iraki papok és szerzetesek képviselője is.

Az iraki egyház és teljes lakosság számára drámai időszakban ülésezik a szinódus, az imádság, az elmélkedés és a testvéri találkozás jelének tudatában. A szinódus résztvevői részleteiben megismerkednek a keresztény családok nehéz helyzetével, ami az iraki társadalomba való beintegrációjuk révén éri őket. Megvilágítják a biztonság, a belső és külső elvándorlás, a káld papság képzése és a hitre való nevelés témáit is.

Az egyház minden keresztényt a békéhez való megújuló hozzáállásra, kiengesztelődésre és párbeszédre szólít fel. Az egész világ keresztényeinek imádkozniuk kell az iraki keresztény közösségért, valamint konkrétan ki kell fejezniük az iraki egyházzal való szolidaritásukat.

A szinódusi összejövétel első napját beárnyékolta az a gyász-hír, hogy elhunyt az ankawai pátriárka helynöke, Jacques Isaac. A résztvevők megemlékeztek két káld nőről és egy szír-ortodox keresztényről, akiket kevéssel azelőtt gyilkoltak meg Kirkukban. A káld egyház sajnálja, hogy a nemzetközi közösségnek aligha sikerül tartós megoldást találni a háborútól, terrortól, erőszaktól és haláltól gyötört Irak számára.

A szinódus folyamán három káld rítusú személy kapja meg az egyházi rend szentségét – ami reménysugarat jelent az egész iraki keresztény közösség és egyház számára.

Forrás: „Chaldäische Kirche eröffnet Synode in einem Umfeld des Leids”, in *Zenit*, 2009. 05. 07. – Fordította: Ivancsó István

ZENIT

A KELETI KONGREGÁCIÓ ÚJ TITKÁRA

XVI. Benedek pápa Cyril Vasil' jezsuita atyát, a Pápai Keleti Intézet rektorát nevezte ki a Keleti Kongregáció titkárává, egyúttal a líbiai Tolemaide címzetes püspöki székre is kinevezte, érseki rangban – amint a Szentszék Sajtóirodája közölte.

Ennek a vatikáni kongregációnak az argentin Leonardo Sandri bíboros a prefektusa, aki a keleti eparchiák, a püspökök, a klérus, a szerzetesek és a hívek fölött ugyanazt a joghatóságot gyakorolja, mint amit a Püspökök Kongregációja, a Kléruskongregáció, a Megszentelt Élet, az Apostoli Élet Társasága Intézményei és a Katolikus Nevelés Kongregációja gyakorol a latin rítusú egyházmegeyék, püspökök, klérus, szerzetesek és hívek fölött.

Ezen túlmenően kizárólagos joghatósága van a következő területek fölött: Egyiptom és a Sínia-félsziget, Eritrea és Észak-Etiópia, Dél-Albánia, Bulgária, Ciprus, Görögország, Irán, Irak, Libanon, Palesztina, Szíria, Jordánia, Törökország.

Vasil' atya 1965. április 10-én született Kassán (Szlovákiában). 1982-től 1987-ig a Pozsonyi Egyetem Szent Cirill és Metódról Teológiai Karán tanult. 1987-ben szentelték pappá. 1989-ben kánonjogi licenciátust szerzett a római Pápai Keleti Intézetben. 1990. október 15-én belépett a jezsuita rendbe, és 2001-ben letette az ünnepélyes örökfogadalmat.

A Pápai Keleti Intézetben 1994-ben doktorátust szerzett keleti kánonjogból. 2002-ben A Pápai Keleti Intézet Kánonjogi Karának dékánjává és helyettes rektorává választották. 2007 májusában a Pápai Keleti Intézet rektorává nevezték ki. A Keleti Kongregáció, a Hittani Kongregáció, a Vándorlók és Útonlevők Pápai Pasztorális Tanácsának konzultora. 2005-ben a Püspöki Szinódus tanácsadóává is kinevezték. Több egyetemen tanít, többek között a római Gregoriana Egyetemen, a Pozsonyi Egyetem Teológiai Karán és a Nagyszombati Egyetemen. 2003-ban lelki tanácsadóvá nevezték ki az Európai Cserkészek Nemzetközi Uniójában. A szlovák nyelven túl tud latinul, olaszul, angolul, oroszul, ukránul, franciául, németül, spanyolul, görögül és óslávlul.

Számos könyv és tanulmány szerzője, dolgozik a Vatikáni Rádióban is. Ő a második jezsuita szerzetes, akit XVI. Benedek pápa egy vatikáni dikasztérium titkárává nevez ki, Luis Francisco Ladaria Ferrer után, aki a Hittani Kongregáció titkára lett.

Forrás: „Nuovo segretario della Congregazione vaticana per le Chiese Orientali P. Cyril Vasil', S.I., Rettore del Pontificio Istituto Orientale”, in *Zenit*, 07. 05. 2009. – Fordította: Ivancsó István

ZENIT

A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG ÚJ DOKUMENTUMA A TERMÉSZETI ERKÖLCSI TÖRVÉNY- RŐL

A természeti törvény objektív értékei továbbra is az egyetemes etika alapja maradnak – vonja le a következtetést a Nemzetközi Teológiai Bizottság legújabban publikált dokumentuma. „Az egyetemes etika keresése: új rátekintés a természeti törvényre” dokumentum szövegét a Szentszék web-oldalán tették közzé olasz és francia nyelven.

A „L’Osservatore Romano” egy cikket közölt a francia dominikánus Serge-Thomas Bonino-tól, a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagjától, mely bemutatja a dokumentumot.

A szövegben a tiszteletreméltó Bizottság kiemeli az objektív és egyetemes etikai értékekben való megegyezés szükségességét, melyeket támogatni kell, hogy el lehessen kerülni a közvélemény túlzásait, valamint a kormányok manipulációját.

„Ezek az értékek például biztosabb alapot biztosíthatnak az emberi jogoknak, mint a törékeny jogi pozitívizmus” – magyarázza Bonino atya. „Ezeknek arra kell alapozódnuk, ami az emberi lényt emberiként határozza meg, mégpedig az emberi természetre, amely minden személyben konkrétan megvalósul, bármilyen is legyen a származása, kultúrája, vallása” – füzi hozzá.

A dokumentum azt sugallja, hogy a természeti törvény – az etika alapjaként – továbbra is érvényben marad, egy olyan kultúrában is, amely az egyént végső vonatkozási ponttá emeli fel, aki megteremti a saját értékeit és az objektív etikai normák peremén tevékenykedik, így szolgálva egy olyan ideológiát, amely kevés gondot fordít az emberi méltóságra.

A Nemzetközi Teológiai Bizottság ily módon részt kíván venni az egyetemes etika keresésének vitájában, s le kívánja győzni a növekvő szétválasztódást egyrészt az etikai rend, másrészt a gazdasági, szociális, jogi és politikai rend között.

Az emberi tevékenységnek eme utóbbi szektorai úgy törekszenek a fejlődésre, hogy nem veszik figyelembe az erkölcsi, objektív és

egyetemes jót – állapítja meg a dokumentum.

A Bizottság a jelen helyzetben két alternatívát vázol fel: vagy a világszemlélet fejlődik „egy teljesen pozitív jogi háttér által többé-kevésbé szabályozva, amely hosszú távon nem képes gátat vetni az erősebb ítéletének és jogának. Vagy pedig az emberek kézbe veszik a folyamatot, hogy sajátosan emberi célra irányítsák.”

A tudósok ebben az értelemben emlékeztetnek arra, hogy a természeti törvényről szóló tanítás éppen azt állapítja meg, hogy „az emberi személyek és közösségek képesek arra, az értelem fényénél, hogy felismerjék az alapvető irányultságokat arra, hogyan kell erkölcsileg viselkedni magának az emberi alany természetének megfelelően, és hogyan kell ezt kifejezésre juttatni normatív módon az előírások és parancsok formájában”.

„Ezek az alapvető, objektív és egyetemes előírások arra vannak hivatva, hogy megalapozzák és elősegítsék az erkölcsi, jogi és politikai meghatározások egészét, melyek az emberek és társadalmak életét szabályozzák” – füzi hozzá ez a tanítás.

A természeti törvényről szóló tanítást – mint az etikai és politikai rend alapját – a *Katolikus Egyház Katekizmus* (1954-1960) és a *Veritatis Splendor* 40-53) fejt ki.

XVI. Benedek pápa is úgy mutatta be a természeti törvényt, mint választ az etikai relativizmusra, és úgy védte meg, mint a személy elidegeníthetetlen garanciáját.

A Nemzetközi Teológiai Bizottság új dokumentuma az Aquinoi Szent Tamás által kidolgozott tanításból meríti ihletét, és új elemeket is bedolgoz. „Ahhoz, hogy a természeti törvényt mai környezetbe helyezzük, valójában meg kell szabadítani a karikatúra-szerű bemutatásoktól, melyek felfoghatatlanná tették sok kortársunk számára, az új elemeket pedig a katolikus erkölcssteológia javára kell fordítani” – figyelmeztet Bonino atya.

A dokumentum emlékeztet arra, hogy már létezik egy közös etikai örökség, amint azt tanúsítja a számtalan megegyezés a világ kulturális hagyományai és vallásai között.

Szemben áll a természeti törvény racionalista szemléletével is, még ha meg is védi a maga racionális dimenzióját, és rámutat, hogy „a benső felhívás a jónak mint olyannak a követésére, az egész morálisnak alapvető tapasztalata”.

„Az erkölcsi alany hallgat lényének legmélyére, és az értelem révén kiemeli az erkölcsi kívánalmakat, melyek megmutatják az

ontologikus hajlamokat, amik strukturálják a természetét” – magyarázza a dokumentum második fejezete.

A következő fejezet a természeti törvény teoretikus alapjait tárgyalja és azok ésszerű igazolásait mint az etika végső alapját, a teremtett világ metafizikájához kötve.

Az utolsó fejezetben a Bizottság aláhúzza „azt a mély változást a természeti törvény bemutatásában”, melyet Jézus Krisztus nyújtott. „A hit fényénél, a keresztyén ember Jézus Krisztusban felismeri az örök Logoszt, aki uralkodik a teremtett világon, és aki – mivel megtestesült – élő Törvényként mutatkozott be az embereknek, az emberi élet kritériumaként, a természeti törvénnyel összhangban” – magyarázza a teológus. „A természeti törvény tehát nincs megszüntetve, hanem beteljesedésre hozva a szeretet új törvénye által” – fejezte be.

A Nemzetközi Teológiai Bizottságot 1969-ben hozta létre VI. Pál pápa. Az a feladata, hogy segítse a Szentszéket, különösképpen a Hittani Kongregációt a nagyjelentőségű kérdések vizsgálatában. A Bizottság elnöke a Kongregáció prefektusa, jelenleg William Joseph Levada bíboros.

A Bizottság maximum 30, különböző országokból származó teológusból áll, akiket a pápa nevez ki a Kongregáció bíboros prefektusának előterjesztésére, miután tanácskozott a Püspöki Konferenciákkal.

Forrás: „Commissione Teologica Internazionale: la legge naturale, base etica universale – Nuovo documento dell’organismo”, in *Zenit*, 10. 06. 2009. – Fordította: Ivancsó István

ZENIT

UKRÁN NYELVŰ KATEKIZMUS

Az ukrainai görög katolikus egyház számára készült első világ-katekizmusnak az a célja, hogy a katekizist a rítus alapján formálja át.

A hat évig készült történelmi jellegű könyv szinte teljesen készen áll, 2010-ben fogják megjelentetni.

Luiza Ciupa nővér – akinek munkája a Lembergi Kateketikai Intézetben, Nyugat-Ukrajnában, alapvető fontosságú volt az egyház újjáélesztésében a hetven éves kommunista-ateista időszak után – elmondta a „Segítés Szenvedő Egyházon” katolikus karitatív szervezetnek, hogy a katekizmus az egész világ ukrán görög katolikusai számára akar eszköz lenni. „A mi könyvünk lesz a mi egyházunk számára... Legalább hat nyelvre lesz lefordítva” – mondta. Az ukránon túl ugyanis angol, spanyol, portugál, orosz és lengyel fordításban is ki lesz adva, de további nyelvi változatok is szülehetnek majd.

A költségek fedezésére a „Segítés Szenvedő Egyházon” angol hivatala 18.000 euró segítséget nyújtott. „Ez egy költséges vállalkozás – fűzte hozzá Ciupa nővér –, de ugyanakkor nagyon fontos is az egyháznak”. A nővér hangsúlyozta a katekizmus jelentőségét egy olyan egyház számára, amelynek a kommunista rendszer alatt nem engedték a hittan tanítását, s megállapította, hogy „azért fontos, mert a híveket a szentségekhez és az egyház életébe vezeti”. „Úgy gondolom, hogy minden alkalommal, amikor megnyílunk a hitünkben, hagyományunkban, a saját rész-egyházunkhoz való tartozásunkban való elmélyülés felé, egyre mélyebben tudjuk megélni a hitünket és egyre alkalmasabb módon tudjuk kifejezni azt – és ez valamiképpen segít abban, hogy jobban megismerjük, kik vagyunk.”

A teljes szöveget novemberben fogják a Püspökök Szinódusa elé terjeszteni végleges jóváhagyásra.

Ciupa nővért abba a tervbe vonták be, amely teológusok, hitoktatók, liturgikus és biblikus szakemberek munkáját fogta össze Peter Stasiuk melbourne-i (Ausztrália) püspök vezetése alatt.

Minthogy sok ukrán görög katolikus külföldön él, a nővér úgy látja, hogy a katekizmus abból a szempontból is fontos lesz, hogy egye-

sítse a híveket a hitükben. „Másokat pedig abban segít, hogy felfedezzék a mi hagyományunk és rítusunk szépségét” – mondta a nővér. „Az ukrán lélek mindenütt feltalálja magát, bárhol is éljen”.

Konferenciák, munkálkodások, papokkal való találkozások sorát szervezik azért, hogy előmozdítsák a katekizmusnak az egyház életébe való bevezetését. Mindez az ukrán püspökök tízéves kezdeményezésének részét képezi.

A Segítés Szenvedő Egyházon számtalan kateketikai tervet segített Ukrajnában, többet között 70.000 Bibliának a kinyomtatását és templomok építését.

Forrás: „Un nuovo catechismo per la Chiesa greco-cattolica ucraina”, *Zenit* 2009. 06. 12. – Fordította: Ivancsó István

PAPI ARCKÉPCSARNOKUNK

Rovatunkat folytatva, most az aranymisés, Amerikából hazatért bazilita atyát, Skinta Istvánt mutatjuk be. A jubileuma kapcsán róla megjelent amerikai görög katolikus újság cikkét vettük át.

Skinta István (OSBM)

Több mint 50 évi papi szolgálat után Skinta István (OSBM) atya, aki a Matawanban található bazilita monostorban élt és egészen mostanáig a Szent József görög katolikus templom lelképásztora volt New Brunswick-ban, nyugdíjba vonult az aktív papi szolgálatból és visszatért szülőföldjére, Magyarországra.

István atya iránti nagybecsülését kifejezte William püspök, bazilita barátai, egyházmegyés paptestvérei, ismerősei és rokonai előtt a 2009. március 8-án megtartott hálaadó Szent Liturgia alkalmával a Matwani Bazilita Monostorban. Ezt az alkalmat István atya pappá szentelésének 50. évfordulójára rendezték. A Szent Liturgia után ünnepélyes fogadás volt István atya tiszteletére a kolostor udvarán.

Skinta József István Skinta Mihály és Kovács Anna gyermekeként született 1927. március 11-én Sátoraljaiúj helyben, Zemplén Megyében, ahol a Szent Miklós Görög Katolikus Egyházközséghez tartoztak.

Gyermekként Skinta atya a helyi általános és középiskolába járt. 1947. július 5-én végzett a Kereskedelmi Főiskolán, majd 1948. október 28-án belépett a Nagy Szent Bazil Rendbe. 1949. június 21-én beöltözött és felvette az István nevet.

A fiatal szerzetes a kommunista üldözés időszakában lépett egyházi szolgálatba.

1953. június 17-én a bazilita noviciusok – más rendek tagjaival együtt – az üldözések miatti szenvedések hatására szétszóródtak. Bár a vallási üldözés tovább tartott, Skinta atyának sikerült a Hajdúdorogi Egyházmegye Hittudományi Főiskoláján tanulmányokat folytatni Nyíregyházán. Dudás Miklós (OSBM) – mint a Hajdúdorogi Egyházmegye püspöke – 1951. november 25-én feladta neki a tonzúrát és a felolvasói rendet.

Az akkori kor politikai viszonyai az egyházközségi és egyéb egyházi intézmények működését korlátozták, a kolostorokat és szerzetesrendeket pedig törvényen kívül helyezték. Az egyházi rendek tagjait érő fenyegetés fokozatosan növekedett, végül a rendfőnökök tájékoztatták a bazilita novíciusokat, hogy el kell menniük. Ezért 1952 és 1954 között Skinta atya számos munkát elvállalt, többek között volt építőipari munkás, hivatali tisztviselő, könyvelő és szociális munkás. A körülmények lehetővé tették számára, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanulmányokat folytasson 1954-től 1956-ig.

A magyar kormány a szovjet kommunista rezsim nyomására lehetetlenné tette a jövőt a bazilita szerzetesrend számára Magyarországon. Ezért 1957 februárjában Skinta atya elhagyta szülőföldjét és megérkezett az Egyesült Államokba, hogy csatlakozzon kinti bazilita társaihoz, Erdei Józsefhez (OSBM) és Rakaczky Bazilhoz (OSBM).

Skinta Atya az USA-ban a Cisztercita Teológiai Akadémián fejezte be tanulmányait Okauchee-ban. 1961-ben a Lorain Megyei Főiskolán tanári képesítést szerzett.

1959. július 5-én a Szent József Kolostorban Glen Cove-ba bazilita szerzetesi fogadalmat tett, majd szubdiakónusi rendet kapott Nicholas T. Elko püspöktől a Burtonban található Könnyező Madonna Kápolnában. 1959. december 8-án a diakónusi rendet kapta meg Passaicban a Szent Mihály Templomban New Jersey-ben. Azután 1959. december 20-án megkapta Nicholas T. Elko püspöktől Jézus Krisztus papi rendjét a Szent Elias Templomban Homestead-ban Pennsylvániában, Skinta István atya első hálaadó Szent Liturgiáját a Szent József Templomban celebrálta Cleveland-ban, Ohio-ban.

Pappá szentelése óta Skinta atya Matawanban szolgált New Jersey-ben.

A következő egyházközségekben szolgált a Pittsburgh-i, a Passaic-i és a Parma-i egyházmegyékben:

1960: Szent Mihály Templom, Toledo

1961: Szent János és Szent Mihály Templomok, Cleveland

1961-1966: Szent Mihály Templom, Lorain

1961-1966: Szent Miklós Egyházi Iskola, Lorain

1966-1971: Máriapócsi Bazilita Monostor rendfőnöke,
Matawan

1971-74: Szent Kereszt Templom vezetője, New York

1975-76: Szent Péter és Pál Templom vezetője, Elizabeth

- 1976-78: Szent Miklós Templom vezetője, Trenton
1978-79: Keresztelő Szent János Templom, Wilkes-Barre község és a Szent Mária Templom vezetője
1979-81: Keresztelő Szent János Templom vezetője, Scranton
1981-82: Bazilita Monostor papja, Matawan
1982-91: Szent Miklós Templom vezetője, Trenton
1991-94: Szent Mihály Templom vezetője, Perth Amboy
1994-96: Noviciusok főnöke, Magyarország
1997-2000: Szent Miklós Templom vezetője, Trenton
2000-2009: Szent József Templom vezetője, New Brunswick

Pasztorális tevékenysége mellett Skinta atya a Magyar Cserkészszet tagja 1939-től, a 4-es csoport cserkész vezetője volt. A Magyar Katolikus Papok Társasága Gyülekezetének Titkárságán is szolgált amellet, hogy „Fourth Degree Knighth of Columbus” volt.

Adjon Isten Skinta áldozópapnak, István atyának békességet, egészséget és boldogságot az Isten szőlőkertjében való szolgálatában!

Forrás: „A Tribute to Father Stephen Skinta, OSBM”, in *Eastern Catholic Life* 6 (2009) 1. – Fordította: Szilágyiné Inántsy Pap Ágnes

KÖNYVISMERTETÉSEK

RUPERT BERGER, *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Budapest 2008, 524 p. ISBN 978 963 9920 02 6

Dr. Pákozdi István munkálkodása révén értékes művel gazdagodott a magyarországi lelkipásztori-liturgikus élet. Egy komoly stáb közreműködésével lefordíthatta és megszerkeszthette Rupert Berger liturgikus lexikonát. A fordítás alapjául szolgáló művet a Herder kiadó jelentette meg 2005-ben *Pastoralliturgisches Handlexikon* címmel, immár harmadik kiadásban. – Két szempontból is nagy szükség volt erre a könyvre. Ugyanis egyrészt már régen látott napvilágot liturgikus lexikon magyar nyelven. (Előbb 1933-ban Kühár Flóris és Radó Polikárp adott ki ilyet Komáromban, majd pedig Verbényi István és Arató Miklós Budapesten, 1988-ban. Ez utóbbinak újabb kiadása is lett.) Másrészt viszont ez a könyv nem csak a liturgiára figyel, hanem – és főleg – a lelkipásztori vonatkozásokra is. Így a címének maradéktalanul eleget tesz. „Egy-egy fogalmat úgy magyaráz, hogy benne tanácsot is ad lelkipásztoroknak, egyházi munkatársaknak, ugyanakkor figyelemmel van a keleti hagyományra és a protestáns gyakorlatra is”. Ez utóbbi szempont is fontos, hiszen teljes képet kíván nyújtani – a II. Vatikáni Zsinat szavai szerint – az egyház egyik fontos, ha nem éppen a legfontosabb tevékenységéről. Ezért Pákozdi professzor külön szakértőt kért fel a keleti, illetve evangélikus témájú címszavak gondozására. Felemelő és szép munka, ugyanakkor nagy gondosságot igénylő feladat volt ez a jelen ismertetés készítőjének is. Ezen a ponton fontosnak tűnik kiemelni azt a tényt, hogy a lexikon magyar változata általában mellőzi a német nyelvterület liturgikus kiadványaira vonatkozó sajátos utalásokat, viszont a magyar változatukat megemlíti. Ugyanilyen fontos azt is megemlíteni, hogy a műbe bekerültek olyan sajátosan magyar szócikkek, amelyek az eredeti német nyelvű kiadásban nincsenek meg. A kötet összeállítója mind a négy liturgikus szakember nevét felsorolja, akik ezeket készítették.

A kötet kiállítása gyönyörű. Borítóképén a rosanoi biborkódex csodálatos *Utolsó vacsora* jelenete látható. (Meg kell azonban jegyezni, hogy egy ilyen komoly könyv megérdemelt volna egy keménytábla-

kötést is.) Nem csak kívülről tetszetős a lexikon, hanem belül is szimpatikus. A szócikkek címét vastagbetűs szedéssel készítették. A lapok tetején pedig mindig megtalálható nagybetűs formában az éppen ott lévő szócikk címe. (Ez egy kissé mintha feleslegessé tenné a „Tartalom” cím alatt található felsorolást a könyv elején; ahol ráadásul még az oldal-számok sem kaptak helyet.) Mindenesetre, a szép forma mellé szerencsésen társul a bőségesen gazdag tartalom is. A II. Vatikáni Zsinat által szorgalmazott liturgikus megújulás nagy szolgálatára lehet a mű. Szébbet és jobbat talán nem is lehetne kívánni, mint amit Pákozdi atya fogalmazott meg: „Reméljük, hogy a lexikon segíteni fogja a magyar liturgikus, pasztorális teológiai képzést. Haszonnal forgatják majd a tudományos területen vagy a lelkipásztori életben dolgozók, papok, katekéták, hittanárok és lelkipásztori munkatársak, remélhetően az istentiszteletek és a lelkipásztori munka mindig mélyebb, szebb és gyümölcsözőbb gyakorlására”. Amikor megköszönjük a tartalmas és szép könyvet, akkor azt kívánjuk, hogy „úgy legyen”!

ELEK EMIL, *Máriapócs Nemzeti Kegyhely, Nyiregyháza* 2007, 83 p. ISBN 978-963-06-2521-0

A máriapócsi kegyhelyünket bemutató album angolul (*Máriapócs, National Place of Worship*) és németül (*Nationale Weihstätte in Máriapócs*) is tartalmazza a benne lévő szövegeket. A félreértés elkerülése érdekében le kell szögezni, hogy egyetlen kötetről van szó. A rövid bevezető Kiss Antal, a Nemzeti Kegyhely igazgatója írta („Ahol a föld összeér az éggel” címmel). Utána következik Kapin István segédlelkész-től a kegyhely történetének a bemutatása, amihez Bacsóka Pál kiadványát használta fel. Közben már a város képei láthatóak, a kegytemplommal a középpontban. S már itt megjelenik a három nyelvű felirat a képek alatt. Ezt követően tematikusan halad az album összeállítója: a bazilikát sok kép révén kívülről mutatja be (8-16. lap), majd pedig következik a belső képek sorozata (17-22. lap). Az ikonosztázion minden egyes képét külön-külön bemutatja az album (23-27; 33-35. lap), közben pedig a mellékoltárookra és az üvegablakokra is sor kerül. A templom hajójában található összes képet lefényképezte a szerző, hogy végül a szentélybe jusson, ahol a freskók, az oltár, annak felszerelése következik bemutatásra (42-47. lap). Mivel Máriapócs kegyhely, nem maradhat el a fogadalmi (votív) tárgyak fényképe sem a könyvből (48. és 51. lap), s mielőtt elvezetne bennünket a szerző a Pápa térre, még az altemplomról is közöl

képet, ahol a püspökök nyughelyei találhatóak. Tekintélyes egységet tesz ki a könyvben az 1991-es pápalátogatás képanyaga (52-57. lap), majd pedig a különböző ünnepi nagybúcsúk képeinek egysége (58-63. lap). A Máriapócon élő bazilita atyák és nővérek életéből is közöl néhány képet a szerző, majd visszakanyarodik a bazilikához: éjszaka készült gyönyörű felvételekkel, illetve a zarándokházzal (64-68. lap), végül pedig általános képekkel. Egy újabb egységet jelent a könyvben a városról készült különböző képek sorozata, benne a Bazilita múzeummal. A kötetet angol és német nyelvű összefoglaló zárja, amely a máriapócsi kegyhely történetét beszéli el. – Első számú nemzeti kegyhelyünk megismeréséhez kiváló segítséget nyújt a szép album.

GÁNICZ TAMÁS – LEGEZA LÁSZLÓ – TERDIK SZILVESZTER, *Nemzeti szentélyünk, Máriapócs, Budapest 2009, 128 p. ISBN 978-963-8130-77-8*

Vizuális világunkban egyre nagyobb szerepet játszanak a képek. Persze, lehet rajta vitatkozni, hogy ez helyes-e, avagy helytelen. De a tényen kevéssé lehet változtatni. Sajnos, hogy az átlagember egyre kevesebbet olvas, annál több képet néz: akár kinyomtatva, akár elektronikus módon megjelenítve. – Ebbe a világba illeszkedik be az az album, amely máriapócsi nemzeti szentélyünket igyekszik bemutatni. Nagyon kevés benne a szöveg, annál több a kép.

Az előszót *Kocsis Fülöp* püspök írta, amely valójában buzdítás a kegyhely megismerésére, illetve rajta keresztül az Istenszülő Szűz Mária szeretetére és tiszteletére. A bevezető *Szocska Antal Ábel* bazilita tartományfőnöktől származik, aki a magyarországi bazilita szerzetesek és a máriapócsi kegyhely szoros kapcsolatát ismerteti. Végül e legrövidebb írást, a köszöntőt *Kiss Antal István* kegyhelyigazgató írta. Így ajánlja benne a könyvet: Máriapócsról „hazatérve kézbe vehetjük ezt az albumot, lapozgatva, olvasgatva megelevenednek emlékeink, s lelkünk ismét megtelik örömmel. És ha az olvasó még nem járt itt, bizonyosan idecsalogatja, idehívja a Pócsi Mária.” S amint az első sorokban már szó volt róla, ezt leginkább a hatalmas képanyaggal teszi. – Már csak egy rövid összefoglalás következik a kegyhely történetéről (néhány képpel), aztán már csak a képek beszélnek: önmagukért szólnak a pócsi Szűzanya tiszteletéről, szeretetéről, mely a kegyhelyet oly vonzóvá tette.

Dr. CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR, *Görög katolikus dallamkincsünk, Esztergom 2008, 194. p. ISBN 978-963-06-6707-4*

A szép kiállítású könyv két nagy egységből áll. Első része tanulmányokat tartalmaz. A második – kottás – része a „Függelék” címet viseli, ám valójában ez a terjedelmesebb. Míg az első 74 lapot, ez utóbbi további 120 lapot foglal magába.

A szerző – amint könyve bevezetőjében leszögezi – egy status quo megállapítására törekszik: hol is tart valójában a magyar görög katolikus egyház énekkultúrája. Azt a gazdag anyagot akarja dokumentálni, ami igazi kincsként érteke az egyházunknak. Fiatalkora óta foglalkozik ezzel a témával; a Hittudományi Főiskola énektanáraként hivatalosan is végezte; jelenleg is foglalkozik vele műkedvelőként, ugyancsak egyre több írás szerzőjeként is. Köszönet érte.

A könyv szerkezeti áttekintésében kiváló segítséget nyújt maga a szerző. Elmondja, hogy először általában szól a keleti liturgiáról, majd az énekeink távolabbi és közelebbi gyökereit tárja fel. A következő tanulmány énekkönyvünk sajátos világát mutatja be. A negyedik részben a dallam-variánsokat állítja egymás mellé a szerző, s megpróbál arra kérdésre is válaszolni, hogy hogyan lehet tovább haladni azon az úton, amely liturgikus énekeinket igazán magyarossá teszi. Végül az utolsó rész az összegyűjtött népénekek egységét mutatja be.

A könyv második nagy részét alkotja a kottás anyag. Ez szintén egy gazdag kincsesbánya. Bizonyára igaza van azonban a szerzőnek, hogy ez valójában egy helyzetfelmérésre szolgálhat: hol tartunk, mit tekinthetünk igazi értéknek, hogyan lehet igazán magyarossá tenni a liturgikus énekeinket. Az anyag végén kap helyet a szerző saját műve: a Szent Liturgia négyeszólamú változata.

Igen nagy értéke a könyvnek, hogy végigvonul rajta a szerző alapkonceptiója: alázatosan megvallja, hogy csapat munka szükséges a magyar görög katolikus egyház liturgikus énekeinek teljes feldolgozásához. Mindenesetre, ő az első lépéseket már megtette, jöhetnek a következők...

NAGY MÁRTA, *A bizánci ikontól a nyugati barokkig. Tanulmányok a magyarországi görög diaszpóra egyházművészetéről, Debrecen 2008, 191 p. ISBN 978 963 473 179 5*

A mű alcíme alapján tanulmánykötetet tart kezében az olvasó. Ám a kötet ennél sokkal több. Ugyanis gazdag képanyag egészíti ki a mondanivalót: olykor a szövegbe ágyazva, túlnyomó részt viszont színes

képekből álló mellékletként, a könyv végére összegyűjtve. Így teljes képet kaphatunk egy-egy tárgyalt témáról.

S hogy melyek ezek? Az alcím második része ezt is feltárja: olyan témák, amelyek az ortodox görög szórvány egyházművészetéről szólnak. A Jászokunástól Ráckeveig. A sírkő-formáktól Szent Naum ikonográfiai ábrázolásáig. Gazdag tanulmány-gyűjtemény, melyet érdeklődő elmével, de még inkább érző szívvel kell megközelíteni. Mint a misztériumot. Mert csak így válik érthetővé – az érthetőség korlátain belül.

Az előszóból kiderül, hogy a jelen kötet már a harmadik kiadása a könyvnek. Ez pedig azt az ígéretes sugallatot adja, hogy érdemes volt – és továbbra is érdemes – a témával foglalkozni. Mert van igény rá.

Tanulmányokról van szó: Nyilván csak válogatottokról. Hiszen a tanárnő eddig „életműve” ennél sokszorosán gazdagabb. De szép keresztmetszetet mutat be a Magyarországon és külföldön megjelent különböző (magyar, angol, román) nyelvű tanulmányaiból. Érdekessége és bizonyára értéke is a könyvnek, hogy mind az előszó, mint az összefoglalók görög nyelven is helyet kaptak benne. A valódi nemzetköziséget segíti, hogy még angolul is olvashatók mindezek a műben.

Köszöntjük a szerzőt, s megköszönjük munkáját, bízva abban, hogy még továbbiak is fognak következni munkálkodása eredményeként.

RECENSIONES

RUPERT BERGER, *Lelkipásztori liturgikus lexikon [Pastoral Liturgical Encyclopedia]*, Budapest 2008, 524 p. ISBN 978 963 9920 02 6

Dr. István Pákozdi's work has enriched the Hungarian pastoral-liturgical life. A great staff translated liturgical encyclopedia of Rupert Berger. The translation is based on the work of the publisher Herder with the original title *Pastoralliturgisches Handlexikon* in 2005-now the third edition. – In two aspects the printing of this book was necessary. It took a longtime after the first published Hungarian liturgical cyclopedia. (First in 1933, by Flóris Kühár and Polikárp Radó issued in Komárom and then István Verbényi and Miklós Orbán edited in Budapest in 1988. and a new edition.) On the other hand, this book is did not regard only the liturgy, but also – especially – the pastoral aspects too. It suits the full title. It explained some notions giving advices to the priest, the Church staff, and also takes account of the Eastern tradition, and Protestant practices. This latter aspect is important, because it could provide a complete picture – according to the words of Vatican Council II. – about an important, may be the most important activities of the Church. Therefore professor Pákozdi asked an expert for eastern and another for mai-taice of evangelical topic headings. Uplifting and beautiful work, for the maker of this present description too great, care was required. At this point, it seems important to highlight the fact that the Hungarian encyclopedia omits the specific references of the liturgical publications in German language version specific references. Likewise, it is also important to mention that the work included some special Hungarian entries which in the original German-language editions are not. Volume mentioned the lists with the names of four liturgical specialists who prepared them.

Volume has a beautiful exhibition. You can see the Last Supper from Magenta Codex on the cover picture – a wonderful display. (It should be noted, however, that such a book deserves to have a strong bond cover, too.) It is not only appealing from the outside, but inside

too. The address for entries was made boldface type and the top sheet has always available in large print format of the page the title. (This would make it a little bit redundant as the „Content”, under the heading of the list at the beginning of the book, where, moreover, were not mentioned even the numbers of the pages.) In any case, luckily, the fine form is associated with rich content too. This work gives great service of Vatican Council II's liturgical renewal. We can not wish better and better, perhaps not even, as defined by father Pákozdi: „We hope that will help the Hungarian liturgical, pastoral theological formation, benefits will be used in the dominion of science field or the pastoral workers, clergy, catechists and pastoral staff, hopefully, the Church and the pastoral work exercise from it deeper, more beautiful and fruitful.” When you appreciate the rich and beautiful book, we can: Quite so!

(István Ivancsó)

ELEK EMIL, *Máriapócs Nemzeti Kegyhely [Máriapócs the National Shrine], Nyíregyháza 2007, 83 p. ISBN 978-963-06-2521-0*

The album containing the presentation of Máriapócs includes the texts in English and in German (Máriapócs – Nationale Weihstätte) languages. In order to avoid misunderstanding, it should be noted that it is a single volume.

The brief introductory was written by Rev. Antal Kiss, director of the National Shrine with the title („Where the sky meet the Earth”). It is followed by the history of the Shrine from Rev. István Kapin. He used the publication of Rev. Pál Bacsóka. Meantime, you can see the city with pictures of the Basilica in the center. And here appears the three-language subtitles below on the pictures. The compiler of the book presents it in a thematic way, the Basilica is presented using lot of pictures (8-16. pages) and is followed by the inside pictures (17-22. pages). The album presents each picture of the iconostasion separately (23-27, 33-35. pages), while the side-altar and vitrals will be provided between them. The author photographed all the pictures of the nave, in order to arrive to the sanctuary, where the murals, the altar with its equipment are shown in (42-47. pages). Because Máriapócs is a shrine, the book can not remain without the pictures of votive objects (48 and 51. page), and the author leads us to the Pope's Square, and also the pictures of the crypt, where the bishops funeralplaces can be found. There is a unit in the book dedicated to the visit of Pope John Paul II. in 1991 (52-57.

pages), various festive pictures (58-63. pages). The Basilian fathers and sisters live in Máriapócs. The author's pictures present their life, and after returns to the Basilica in beautiful night and the Pilgrim-house (64-68. pages), and, finally, are the general pictures. Another unit with pictures in the book is dedicated to the presentation of the town, including the Basilian Museum. The summary in English and German language closes the volume which relates the history of the Shrine of Máriapócs. – To get to know our first national shrine better this beautiful album will give you an excellent help.

(István Ivancsó)

GÁNICZ TAMÁS – LEGEZA LÁSZLÓ – TERDIK SZILVESZTER, *Nemzeti szentélyünk, Máriapócs [Our National Sanctuary in Máriapócs], Budapest 2009, 128 p. ISBN 978-963-8130-77-8*

In our visual world the role of the pictures has been increasing. Of course, it is disputable if it is good or not. But the fact can not be changed. Unfortunately, the average people read less and less, but look more printed or displayed electronically pictures. – This album is integrated in the world, which seeks to demonstrate our Shrine in Máriapócs. Really few texts can be discovered in it rather the images are predominant.

Most Reverend Bishop Fülöp Kocsis wrote the preface, which – in fact – is an encouragement to get to know better the shrine, and the devotion, love and honor of the Mother of God Virgin Mary. The introduction was written by the Basilian father Antal Ábel Szocska, prior of Convent in Máriapócs. He describes the close relationship between the monks and the Shrine. Finally, the shortest writing is the greeting which is prepared by Rev. Antal István Kiss: Getting home from Máriapócs the owner can take this album, paging, reading will appear the memories, and the soul will fill with happiness again. And if the reader has not yet been here, certainly the Mother of God of Mariapócs will invite to the shrine „And as soon as on the first line it was mentioned, it contains a huge number of pictures. – There's only a brief summary about the history of the shrine (with a few pictures), then only talks the pictures: About the respect, love of Our Lady of Máriapócs what made the Sanctuary so attractive.

(István Ivancsó)

Dr. CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR, *Görög katolikus dallamkincsünk [Greek Catholic Chants our Treasure], Esztergom 2008, 194. p. ISBN 978-963-06-6707-4*

The book is a beautiful edition with its two large units. The first part contains studies. The second part with the title „Attachment” containing musical notation is really larger. While the first 74 pages, the second includes additional 120 sheet.

The author – as the introduction states – a status quo – seeks to determine what is in fact the singing culture of Hungarian Greek Catholic. He wants to document the rich material, which is the real value of the Church. From his young priest life he has been dealing with this topic, later as a music teacher in the College of Theology. In these days he works on it too, as dilettante and author of more writings, thanks him for it.

The author provides an excellent review of the structural support. He presents in the first part the eastern liturgy. Then the roots of the songs are shown. The following study introduces in the specific world of chants. In the fourth part the author ranged the musical phrases side by side trying to answer how to move forward on the way which makes our liturgical chants really Hungarian. Finally, the last part presents the unit of the collected folk hymns.

Musical notation forms the second big part of the book. Probably the author is right telling that it can really serve as a summing up of our present situation, of what can be considered real value and how we can make our liturgical songs really Hungarian. The author’s own work is located at the end of the book: four voices version of the Holy Liturgy.

The major value of the book is that the basic conception of the author is marched trough the volume. He humbly says that team work is necessary to elaborate the chants of the Hungarian Greek Catholic Church.. In any case, it is the first steps have been taken by the author, next will come...
(István Ivancsó)

NAGY MÁRTA, *A bizánci ikontól a nyugati barokkig. Tanulmányok a magyarországi görög diaszpóra egyházművészetéről [From the Byzantine Icon of the western Baroc. Studies of the Greek Diaspora of Church Art in Hungary], Debrecen 2008, 191 p. ISBN 978 963 473 179 5*

After the subtitle of the work it may be said that the reader

keeps in his hands a basis of studies. But the volume is much more than that. In fact, the rich imaginary completes the messages: sometimes it is embedded in text, but the major part is in annex, gathered at the end of the book. Thus, the reader can get a complete image of one topic.

And what are they? The second part of the subtitle also reveals topics regarding the Church art in the Greek Orthodox Diaspora. From the region of Jász-kunság to Ráckeve. From the tomb of Saint-forms to iconographic representations of St. Naum. A rich collection of studies it is, which can be approached with curious mind, but preferably with sensitive heart as the mystery – because it is the only way to it understand in the limits of understanding.

The preface shows that the present volume is the third edition of the book. This gives a promising suggestion that it was and is necessary to work on this topic. The people need it.

It is only are alleged studies because a teacher's "oeuvre" is richer. But a nice cross section is shown in Hungary and abroad (in Hungarian, English, and Romanian). Interesting, and certainly the value of the book is the preface, as a summary are in Greek language. A true internationalism be found because they are translated in English.

We welcome the author, and appreciate her work with the hope writing more in the nearer future.

(István Ivancsó)

GÁNICZ ENDRE

**KELETI EGYHÁZI BIBLIOGRÁFIA MAGYAR NYELVEN
2008-2009**

- ARANYSZÁJÚ SZENT János – BUGÁR M. István (ford.): „Homíliák a Teremtés könyvéhez”, in *Katekhón* 1 (2008) 5-15.
- ARANYSZÁJÚ SZENT János – HANULA Gergely (ford.): „15. homília János evangéliumához”, in *Magyar Egyházzene* 1 (2008/2009) 2.
- „»Az evangéliumi értékek védelméért küzdött...« Elhunyt II. Alekszij pátriárka”, in *Új Ember* 50 (2008) 1. és 5.
- BAIXAULI, Miguel Lluçh: „Órigenész tízparancsolat értelmezése”, in *Katekhón* 1 (2008) 16-35.
- BÉKEFI Lajos: „Elhunyt II. Alekszij ortodox pátriárka”, in *Theológiai Szemle* 2 (2009) 124-125.
- XVI. BENEDEK pápa: „Kocsis Fülöp püspöki kinevezése”, in *Athanasiana* 28 (2008) 9-10.
- BÓKAY László: „Album Máriapócsról, nemzeti szentélyünkről”, in *Új Ember* 20 (2009) 16.
- CSELÉNYI István Gábor: „A görög liturgia üzenete”, in *Magyar Egyházzene* 1 (2008/2009) 109-114.
- D. TÓTH Judit: „A házasság és a szüzesség mint a keresztény elkötelezettség példái Nüsszai Szent Gergely műveiben”, in *Katekhón* 1 (2008) 59-72.
- DAMJANOVICS József (szerk.): *Kitartásban a siker!*, Sátoraljaújhely 2008, 151 p. ISBN 978-963-06-5890-4
- DOBOS Klára: „A második püspök »Tökéletes népet készíteni az Úrnak«, in *Keresztény Élet* 45 (2008) 4.
- DOBOS Klára: „A második püspök... A Szűzanya »apostola«, in *Keresztény Élet* 46 (2008) 4.
- DOBOS Klára: „Hajdúdorogon lesznek a »pócsi búcsúk« Kegykép »vendégségben«, in *Keresztény Élet* 5 (2009) 4.
- DOBOS Klára: „Konferencia – könyvben Kitartásban a siker”, in *Keresztény Élet* 50 (2008) 4.
- DOBOS Klára: „Küzdelem az anyanyelvért Beérlelődött liturgikus gyümölcs”, in *Keresztény Élet* 48 (2008) 4.

- EVDOKIMOV, Paul: „Istenismeret a (keleti) liturgikus hagyományban”, in *Studia Wesprimiensia* 1-2 (2008) 53-61.
- GALAMBVÁRI Péter: „Örömműnep Hajdúdorogon”, in *Görög Katolikus Szemle* 1 különszám (2009) 6-7.
- HANULA Gergely: „Chrysostomos 14. János-homíliája”, in *Magyar Egyházzene* 1 (2008/2009) 13-50.
- HÁRSVÖLGYI Virág: „És »az ég eltűnt, mint egy felgöngyölt könyvtetkercs« (Jel 6,14)”, in *Görög Katolikus Szemle* 9 (2008) 12.
- HÁRSVÖLGYI Virág: „Misztikus ikonok A szent és a legendák”, in *Keresztény Élet* 49 (2008) 4.
- HÁRSVÖLGYI Virág: „Misztikus ikonok Életadó Forrás”, in *Keresztény Élet* 11 (2009) 4.
- HÁRSVÖLGYI Virág: „Misztikus ikonok Mária a szentélyben”, in *Keresztény Élet* 47 (2008) 4.
- HÁRSVÖLGYI Virág: „Misztikus ikonok Szent Hallgatás”, in *Keresztény Élet* 44 (2008) 4.
- IVANCSÓ István: „Az Aranyszájú-liturgia hitelesnek tartott részei és azok üzenete”, in *Magyar Egyházzene* 1 (2008/2009) 3-12.
- IVANCSÓ István: „Dogmatikonok az Istenszülő köszöntésére 9. A tiszta szűz”, in *Görög Katolikus Szemle* 9 (2008) 5.
- IVANCSÓ István: „Fülöp apostol a bizánci egyház liturgikus szövegeiben”, in *Athanasiana* 28 (2008) 13-26.
- IVANCSÓ István: „Szent Pál jelzői liturgikus szövegeinkben”, in Kerékgyártó Anikó (szerk.): *A Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma a 2009-es esztendőre*, Nyíregyháza 2008, 43-46.
- JANKA György: „Fülöp apostol böjtje – „Nhstei,a tou/ a`gi,ou Fili,ppou” – Adalékok a keresztény böjt történetéhez”, in *Athanasiana* 28 (2008) 133-153.
- JANKA György: „Kitartásban a siker!”, in *Görög Katolikus Szemle* 1 (2009) 15.
- JEVICZKI Ferenc: „Kirill metropolitát választották meg az Orosz Ortodox Egyház új pátriárkájává”, in *Görög Katolikus Szemle* 3 (2009) 2.
- KAPIN István: „A Máriapócsi Könnyező Szűzanya ikonjának távolléte”, in *Görög Katolikus Szemle* 1 különszám (2009) 5-6.
- KERÉKGYÁRTÓ Anikó (szerk.): *A Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma a 2009-es esztendőre*, Nyíregyháza 2008, 160 p. ISSN 1585-6593
- KERÉKGYÁRTÓ Anikó: „Az Istenszülő oltalmában bízva... A máriapócsi kegykép zárandoklata”, in *Új Ember* 7 (2009) 1. és 7.

- KERESZTES Szilárd: „Körlevél Kocsis Fülöp új püspök kinevezéséről”, in *Athanasiana* 28 (2008) 11-12.
- KRUPPA Tamás: „Fülöp apostol lelkisége és teológiája”, in *Athanasiana* 28 (2008) 119-132.
- M. GYÖRFFY Anikó, *Ikonfestés*, Budapest 2008, 96 p. ISBN 978 963 278 035 1
- MAGYARI Márta: „Nagyböjti hagyományok – Tisztulás lélekben, környezetben”, in *Keresztény Élet* 13 (2009) 4.
- MÁRIÁS József: „»Bízunk az isteni gondviselésben...« Interjú Deák Miklós wellandi és hamiltoni paróchussal, kanadai magyar görög katolikus vikáriussal”, in Kerékgyártó Anikó (szerk.): *A Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma a 2009-es esztendőre*, Nyíregyháza 2008, 111-115.
- MOSOLYGÓ Péter: „A XX. századi epiklézis-kutatás”, in *Studia Wesprimiensia* 1-2 (2008) 165-186.
- NAGY Lajos Imre: „Könyv a görög katolikus egyház művészetéről”, in *Pedagógiai Műhely* 4 (2008) 94-96.
- NAGYMIHÁLYI Géza: „Piroska, Eiréné, Xené”, in Kerékgyártó Anikó (szerk.): *A Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma a 2009-es esztendőre*, Nyíregyháza 2008, 92-96.
- ORIGENÉSZ – SOMOS Róbert (ford.): „Exegézis és vita Órigenész: Kelszosz ellen – Két részlet a VI. könyvből”, in *Katekhón* 1 (2008) 92-119.
- OROSZ Atanáz: „A görög atyák Biblia-értelmezési módszere és Szent Pál-képe”, in *Athanasiana* 28 (2008) 27-46.
- OROSZ Atanáz: „A húsvéti kánon a keleti monostorokban”, in *Görög Katolikus Szemle* 5 (2009) 14.
- OROSZ Atanáz: „A Jézus-ima Áthosz-hegyi Nikodémosz lelkiségében”, in *Vigilia* 5 (2009) 353-357.
- OROSZ Atanáz: „A reggeli zsolozsma 1. része”, in *Görög Katolikus Szemle* 1 (2009) 14.
- OROSZ Atanáz: „A reggeli zsolozsma 2. A nagy ekténia”, in *Görög Katolikus Szemle* 2 (2009) 14.
- OROSZ Atanáz: „A reggeli zsolozsma 3. Az »Isten az Úr...« és a tropár”, in *Görög Katolikus Szemle* 3 (2009) 18.
- OROSZ Atanáz: „A reggeli zsolozsma 4. Az evangélium olvasása előtti és utáni részek”, in *Görög Katolikus Szemle* 4 (2009) 17.
- OROSZ Atanáz: „A reggeli zsolozsma 5.”, in *Görög Katolikus Szemle* 6 (2009) 18.

- OROSZ Atanáz: „Kis esti zsoltosma”, in *Görög Katolikus Szemle* 9 (2008) 14.
- PAPP FABER Erika: *Égi édesanyánk könnyei. Tizenkét könnyező Mária-kép a Kárpát-medencében*, Budapest 2008, 127 p. ISBN 978-963-87287-5-3 HU ISSN 1587-2637
- PERENDY László: „...tévhitük pusztulásba viszi őket» Antiokhiai Theophilosz püspök az eretnekségről”, in *Teológia* 3-4 (2008) 177-184.
- PERENDY László: „Az egyházatyák Szentírás-magyarázata”, in *Teológia* 1-2 (2008) 34-39.
- PETRASEVITS Dénes: *Buzgóság emésztett házadért Uram. Életmű-könyv 2. kötet*, 284+28 p. ISBN 978-963-06-5436-4
- PUSKÁS Bernadett: „Fülöp apostol néhány ábrázolása”, in *Athanasiana* 28 (2008) 97-118.
- ROKAY Zoltán: „Diogenész Laertiosz és Alexandriai Kelemen közös forrásai”, in *Studia Wesprimiensia* 1-2 (2008) 187-198.
- SEBESTYÉN Sándor: „Iván Lyavinecz görög katolikus püspök a Megváltó nyomdokain”, in Kerékgyártó Anikó (szerk.): *A Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma a 2009-es esztendőre*, Nyíregyháza 2008, 103-110.
- SZARKA János: „Szent István király »görög szemmel«”, in Kerékgyártó Anikó (szerk.): *A Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma a 2009-es esztendőre*, Nyíregyháza 2008, 97-102.
- TERDIK Szilveszter: „A gyergyószentmiklósi könnyező ikonról”, in *Görög Katolikus Szemle* 2 (2009) 6.
- VÁRALJAI CSOCSÁN Jenő: „A Bölcsesség a bizánci egyházban”, in Kerékgyártó Anikó (szerk.): *A Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma a 2009-es esztendőre*, Nyíregyháza 2008, 116-119.